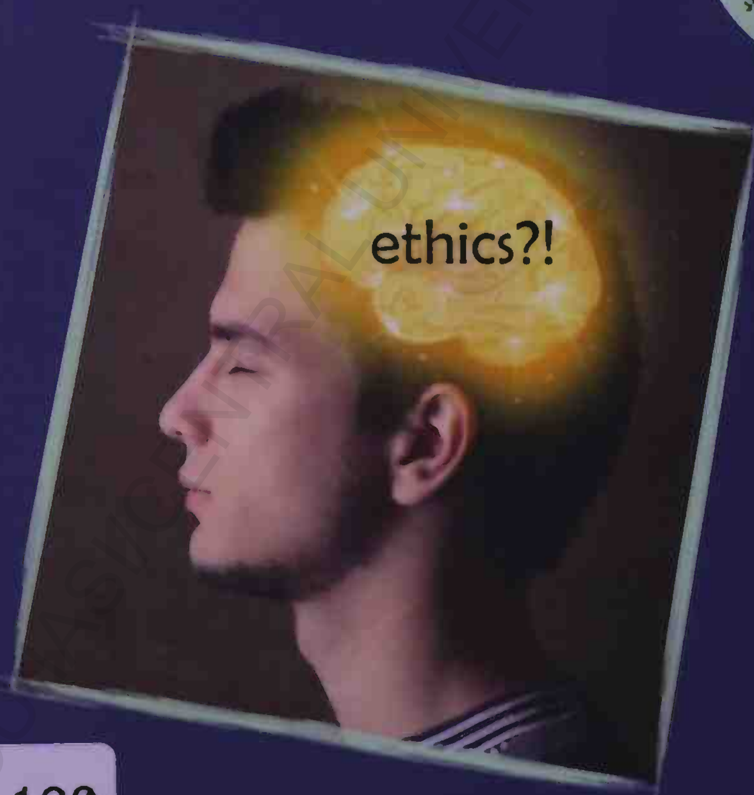
Antonio SANDU

ETICĂ
și
PRACTICA SOCIALĂ

COLECȚIA
ȘTIINȚE POLITICE
ȘI ADMINISTRAȚIE
PUBLICĂ

LUMEN
în elita editurilor românești

Antonio SANDU

ETICĂ

şi

PRACTICA SOCIALĂ

Lumen
2015

ETICĂ ŞI PRACTICA SOCIALĂ
Antonio Ştefan SANDU

Volumul este la a 2-a ediţie, prima fiind apărută la Editura Didactică şi Pedagogică în 2015, sub titlul "Etică şi transparenţă în administraţia publică", tirajul fiind epuizat. Volumul stă la baza cursului "Etică profesională şi transparenţă în administraţia publică" susţinut la facultatea de Ştiinţe Economice şi Administraţie Publică a Universităţii Ştefan cel Mare din Suceava.

Iaşi, Ţepeş Vodă, nr. 2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com
www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Tehnoredactare şi design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

În acest volum au fost integrate parţial unele teme tratate anterior de autor în volumele *Etică şi deontologie profesională* (Iaşi, Editura Lumen, 2012), *Appreciative ethics. A constructionis version of ethics*, (Lap Lambert Germany, 2012) precum şi sintezele şi reluările unor articole publicate anterior de autor.
Temele reluate au fost adaptate la contextul prezentei lucrări, cu menţionarea surselor în bibliografie şi cu respectarea legislaţiei în vigoare.

Prezentul volum nu îşi propune să fie exhaustiv, studenţilor fiindu-le recomandată cu tărie lectura bibliografiei obligatorie şi a celei suplimentare conform fişei disciplinei.

Pe lângă informaţiile cu caracter teoretic, volumul se individualizează prin numărul mare de lecturi suplimentare şi aplicaţii practice necesare bunei înţelegeri a materiei în special pentru studenţii de la forma de învăţământ ID.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SANDU, ANTONIO
Etică şi practica socială / Sandu Antonio. - Bucureşti : Editura Lumen, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-973-166-417-0

17

CUPRINS

SI.1. RELAŢIA ETICĂ-ADMINISTRAŢIE PUBLICĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE. ETICA ŞI DEONTOLOGIA PROFESIONALĂ

SI.1.1. Morala ca obiect de studiu al eticii

Termenul de **morală**[1] (provenit din latinescul *„mos, mores*" – *obicei*) desemnează un ansamblu de reguli cărora indivizii trebuie să li se conformeze, în calitate de membri ai societăţii (Filip, Iamandi, 2008). Morala reprezintă totalitatea convingerilor, atitudinilor, deprinderilor, sentimentelor, normelor, regulilor determinate istoric şi social, care reglementează comportamentul şi raporturile indivizilor între ei, precum şi dintre aceştia şi colectivitate, familie, grup, clasă, naţiune, societate.

Morala se raportează în stabilirea unui comportament dezirabil la o serie de categorii precum *bine*, *rău*, *datorie*, *dreptate*, *nedreptate* (Ţigu, 2003), precum şi la o serie de principii, standarde, reguli şi norme, a căror respectare se întemeiază pe conştiinţa indivizilor şi pe opinia publică. Prin conceptul de *moralitate* se înţelege condiţia omului care aspiră să trăiască potrivit unor idealuri şi principii considerate a fi cât mai înalte (Bâtlan, 1997) în conformitate cu o serie de referenţiale comune, de natură religioasă sau filosofică.

Bernard (2011) defineşte moralitatea prin referinţă la codurile de conduită, ce trebuie urmate în cadrul individului, sau în cadrul grupului.

---

[1] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Termenul de moralitate este utilizat cu referinţă la codurile de conduită ce trebuie urmate de un grup oarecare, sau de întreaga societate. Conduitei morale i se adaugă un tip particular de judecată numit „raţiune morală". Conduita morală cuprinde o serie de comportamente, printre care: evitarea răului făcut altora, facerea de bine, etc. Aceste conduite sunt în general legate de convingerile indivizilor fie de natură religioasă, fie atee. Codurile morale sunt incluse în tradiţii şi obiceiuri (Bernard, 2011) şi includ raportarea la autoritate, loialitatea faţă de grup, definirea şi prevenirea răului. În codurile morale ale diferitelor societăţi pot apărea, pe lângă criteriile de minimizare a răului, şi standarde afirmative care să definească stări dezirabile, cum ar fi cea de sfinţenie, sau cea de puritate. Relativismul etic neagă existenţa unui adevăr moral unic, aşa cum este el afirmat în eticile universaliste, precum cea aristotelică, kantiană etc.

În sistemele de etică relativistă, adevărul moral este un construct social, construit prin negocierea interpretărilor asupra comportamentelor dezirabile din punct de vedere moral, acceptate într-o societate particulară, într-un anumit moment istoric. În sistemele de etică universalistă, codurile morale au pretenţia de a ghida conduita indivizilor în baza unor principii unice şi imuabile, fie de origine divină, fie bazate pe o raţiune apriorică, imuabilă. În viziunea lui Bernard (2011), moralitatea în sens normativ se referă la un ghid universal a comportamentului, care să fie plauzibil şi adaptat condiţiilor particulare în care acesta urmează să se înfăptuiască.

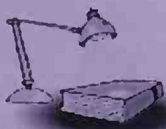
Morala este obiectul principal de studiu al eticii. *Morala*, în calitate de teorie etică, integrează valori şi prescripţii admise într-un cadru social - istoric determinat. Orice formă de comportament *uman* conţine probleme morale, axate pe judecăţi de valoare privind diferitele grade ale „bunătăţii" şi „răutăţii", ale „corectitudinii" şi „incorectitudinii", ale „dreptăţii" şi „nedreptăţii" în conduita omului (Cozma, Măgureanu, 2008).

> **Etica** este un termen provenit din grecescul „***ethos***" – *moravuri, obicei, caracter* şi desemnează o disciplină filozofică care studiază problemele teoretice şi practice ale moralei. În limbajul curent, termenul de *etică* se utilizează sinonim cu cel de *morală (Sommer, Tomoioagă, 1973).*

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a conceptului de *morală*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Sociabilitate conflict şi originile morale", din Migdley, M. (2006). Originile eticii (pp. 35-36). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a conceptului de *morală,* invităm studenţii să lectureze capitolul "Etica creştină", din Preston, R. (2006). Originile eticii (pp. 121-135). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a conceptului de *morală,* invităm studenţii să lectureze capitolul "Dimensiunea creştină a eticii" (pp. 23-27), din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a conceptului de *morală,* invităm studenţii să lectureze capitolul "Max Weber despre etica protestantă şi spiritul capitalismului" (pp. 27-32), din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

Realizaţi un eseu cu tema: *Cele 10 porunci, ca fundament al moralei creştine.*

SI.1.2. Etică şi normativitate

Filip şi Iamandi (2008) clasifică normele etice în:

- *norme generale sau universale:* care sunt prezente în toate sau în majoritatea comunităţilor umane, din toate timpurile, sau din perioade îndelungate de timp, şi influenţează întreaga gamă de relaţii şi activităţi umane. Dintre aceste tipuri de norme amintim: cinstea, demnitatea, sinceritatea, curajul, loialitatea, generozitatea;
- *norme particulare:* care se adresează unor comunităţi umane determinate, au o anumită variaţie în timp şi spaţiu, şi influenţează relaţii sau activităţi umane particulare. Printre aceste tipuri de norme, amintim normele vieţii de familie şi normele morale specifice unor activităţi profesionale;
- *norme speciale:* se manifestă în cadrul unor grupuri restrânse şi, uneori, la ocazii speciale. În această categorie autorii includ: normele de protocol, regulile de etichetă în afaceri, codul manierelor elegante. Personal, nu suntem de acord cu introducerea acestor categorii de norme, cum sunt de exemplu cele de etichetă, în rândul normelor etice. Ele desemnează o conduită particulară dezirabilă cu o anumită ocazie, dar nu sunt fundamentate de principii etice generale.

Filip şi Iamandi (2008) subliniază caracterul liber, intenţional, conştient şi raţional a normelor morale. Normativitatea morală are un caracter categoric şi universal, referindu-se la datoria de a săvârşi fapte care să potenţeze valoarea specifică şi intrinsecă a umanităţii. Funcţia socială a normelor morale este aceea de a promova un maxim de sociabilitate la nivelul indivizilor şi comunităţii (Filip, Iamandi, 2008).

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *fundamentelor etice ale normativităţii juridice*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Caracterul etic al legii şi controlul eticităţii", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 56-59.

Sarcină de învăţare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *fundamentelor etice ale normativităţii juridice*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Dreptul natural", din Buckle, R. (2006). Dreptul natural (pp. 191-204). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi un eseu cu tema: *De la dreptate la drept. Fundamentele etice ale normativităţii juridice.*

SI.1.3. Deontologia profesională

Termenul **deontologie** provine din limba greacă de la cuvântul „**deon**" care semnifica datorie, obligaţie. În prezent, deontologia desemnează normele de conduită şi obligaţiile etice din cadrul unei profesii, şi aplicarea anumitor norme morale particulare. Etica, morala şi deontologia se referă la ceea ce este „drept", „corect", „just" (Filip, Iamandi, 2008).

Deontologia[2] desemnează în prezent normele de conduită şi obligaţiile etice ale membrilor unui corp profesional, sau a unui grup social particular. Deontologia presupune o teorie normativă în cadrul delimitat de câmpul profesional particular, normele deontologice fiind puse la baza alegerilor morale, necesare, interzise sau permise. Teoriile deontice se referă la comportamente obligatorii, necesare, în timp ce teoriile aretice recomandă conduitele virtuoase, a căror urmare este

[2] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior şi publicate în limba engleză în: Sandu, A. (2015). Towards a Kantian (constructivist) understanding of ethical principles. Case of Ethics of the magistrates. Acceptat la publicare în Sandu, A., Frunză, A. (eds.). (2015). *Transdisciplinarity and Communicative Action* (in printing). Italy: MEDIMOND-Monduzzi Editore International Proceedings Division; Sandu, A., Căbălău, C. (2014). Ethical Perspectives on the Magistrate Independency Principle. *Anuarul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi, Fascicula: Drept, Ştiinţe Economice, Ştiinţe Politice*, Year 2014, Issue 14, December, pp. 121-135. ISSN 2248 – 1079.

considerată meritorie. În baza teoriilor deontologice se pot emite judecăţi cu privire la moralitatea minimală a deciziilor, fundamentând criteriile după care se pot clasifica acţiunile în etice sau non-etice. Normele deontologice au un caracter universalist, minimalist şi în general negativ, fiind construite într-o logică interdictivă, propunându-şi să limiteze capacitatea agentului moral în a lua decizii greşite (Ciulei, 2014). Corectitudinea deciziei este judecată prin conformitate acesteia la norma morală. Agentul moral are obligaţia de a respecta norma deontologică, altfel se exclude din corpul profesional respectiv. Standardele deontologice, cuprinse în codurile deontologice, sunt acele standarde minimale, care odată încălcate, fac imposibilă exercitarea respectivei profesii. Codurile etice, la rândul lor, reglementează conduitele înalt dezirabile, fiind în conjuncţie cu regulile de bună practică profesională. Această distincţie este rareori operaţională în practica socială, reguli cu caracter minimalist regăsindu-se în codurile de etică, sau dimpotrivă, reguli care presupun un caracter dezirabil, maximalist, pot fi întâlnite în coduri deontologice.

Alexander şi Moore (2012) consideră că în eticile cu preponderenţă deontică, dreptatea primează în faţa binelui. Autorii menţionaţi clasifică teoriile deontologice în teorii centrate pe agentul moral, care implică rolul activ al acestuia, şi respectiv teorii centrate pe pacientul moral sau victima morală, persoană receptoare a acţiunii etice/neetice.

În general se consideră că morala are un caracter personal, ca atare deontologiile pun în general accentul pe capacitatea agentului moral de a acţiona, de unde derivă de asemenea autonomia şi responsabilitatea sa –morală şi/sau profesională. Deontologiile centrate pe pacientul moral în calitatea sa de receptor al acţiunii etice, sunt teorii care pun accentul pe drepturi ale clientului/beneficiarului şi protecţia acestora, fiind în general interesate de procesul luării deciziei etice şi a transparenţei decizionale.

Alexander şi Moore (2012) identifică o a treia categorie de teorii deontologice, care au la baza obligaţiei consimţământul (decizia) informat(ă) şi care sunt denumite contractariene. Consimţământul informat are valoare contractuală; hotărârea subiectului etic de a adopta o decizie şi a-i suporta consecinţele este considerat a avea valoare contractuală. Decizia unei persoane de a deveni funcţionar public de exemplu, sau magistrat, etc. implică acceptul asumat al codului

deontologic al respectivei profesii, şi a legislaţiei în vigoare cu privire la exercitarea atribuţiilor de serviciu, inclusiv limitarea exercitării dreptului de a fi, de exemplu, membru al unei formaţiuni politice.

Conduita etică are în vedere atât comportamentul profesionistului din timpul exercitării atribuţiilor de serviciu, cât şi cel din afara exercitării efective a profesiei, atunci când reputaţia profesionistului, odată afectată, se poate repercuta asupra prestigiului profesiei şi credibilităţii acesteia. În cazul magistratului, conduita personală ireproşabilă este absolut necesară, datorită semnificaţiei sociale a profesiunii sale, fiind considerată o parte semnificativă a obligaţiilor profesionale.

În filosofia morală contemporană, deontologia este o teorie normativă asupra alegerilor morale, obligatorii, permise sau interzise.

Teoriile deontice vizează obligativitatea morală contrazicându-se cu cele aretice (teoriile virtuţii) care oferă îndrumare asupra a ce tip de persoană ar trebui să fim din punct de vedere moral (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile deontice (*deontic theories*) se referă la comportamente obligatorii, necesare, în timp ce teoriile aretice (*aretaic virtue theories*) arată conduitele virtuoase a căror urmare este meritorie. Teoriile deontologice emit judecăţi cu privire la moralitatea alegerilor şi la criteriile după care se pot clasifica acţiunile în etice sau non-etice.

Termenul de deontologie fundamentează o teorie a obligaţiei morale, fiind în viziunea noastră situat în zona eticilor post-kantiene care se bazează pe imperativul moral formulat prin sintagma "trebuie".

Prima utilizare în limbajul ştiinţific a termenului deontologie aparţine (cf. Cătineanu, 2008) lui Jeremy Bentham şi apare în volumul *Deontology Or the Science of Morality: In Which the Harmony and Co-incidence of Duty and Self-interest, Virtue and Felicity, Prudence and Benevolence Are Explained, Exemplified, and Applied to the Bussiness of Life* (1834).

Tudor Cătineanu (2008) arată pe filiera neokantiană că distincţia dintre "este" şi "trebuie" face în spaţiul filosofiei o distincţie între lumea naturii şi lumea morală. Citându-i pe reprezentanţii Şcolii Neokantiene de la Baden o disjuncţie exclusivă între *este* şi *trebuie*, mai exact dacă ceva "trebuie să fie" atunci acel ceva "nu este" întrucât dacă "ar fi" nu "ar mai trebui să fie". Imperativul "trebuie" se realizează la viitor (Cătineanu, 2008). Autorul realizează o matrice a relaţiei dintre "ontos şi deontos" adică între ceea ce este şi ceea ce ar trebui să fie.

1. + T ↔ -E (Trebuie să fie dar nu este - necesitatea morală);
2. – T ↔ +E (Nu trebuie să fie dar este - abaterea ce necesită corectată);
3. – T ↔ - E (Nu trebuie să fie şi nu este -absenţa răului);
4. + T ↔ + E (Trebuie să fie şi este –normalitatea morală)

În opinia noastră, *nu trebuie să fie* şi *nu este* reprezintă o negaţie a existenţei răului, dublată de un indeterminism moral. Nu trebuie să fie corupţie într-un guvern şi nici nu este, reprezintă o stare de normalitate morală, ca atare noi vedem mai degrabă normalitatea plasată în registrul "nu trebuie" şi "nu este" şi continuată în registrul următor "trebuie" şi "este".

"Trebuie" şi "este" reprezintă starea de normalitate morală doar împreună cu „nu trebuie" şi „nu este".

Ca exemplu, vă vom arăta că "trebuie un guvern de profesionişti" şi "este un guvern de profesionişti", reprezintă o stare normală de lucruri. În opinia noastră "trebuie şi este" ar putea reprezenta mai degrabă excelenţa morală atinsă, în timp ce "trebuie" şi "nu este" reprezintă progresul moral. Trecerea de la "nu trebuie şi este" la "nu trebuie şi nu este" reprezintă conduita de îndreptare morală. Trecerea de la "trebuie şi nu este" la "trebuie şi este" reprezintă procesul de perfecţionare morală. Putem astfel înţelege două direcţii ale eticii, una minimalistă centrată pe interdicţia inacceptabilului şi una afirmativă centrată pe definirea dezirabilului. Imperativul categoric (Kant, 1972) se situează în sfera afirmativului, a căutării excelenţei morale- cerând ca propia maximă morală să poată fi universal acceptată şi în sfera interdictivului- când ne opreşte de a-i trata pe ceilalţi ca pe mijloace în loc de a-i trata ca pe scopuri.

Aceste relaţii între existenţă şi necesitate pot fi gândite din perspectiva semiotică pornind de la pătratul logic în care relaţia + + şi respectiv - - substituie universalele, şi respectiv + - şi - + particularele. Perfecţionarea morală poate fi plasată ca relaţie de subalternare sau coordonare. Încercările noastre de a fonda o etică afirmativ apreciativă, parţial cuprinse şi în volumul de faţă, se bazează pe postularea excelenţei morale ca obiectiv al demersului etic printr-o dinamică în mai multe baze

care încep cu "trebuie să fie şi este", urmând "poate să fie şi nu este"şi sfârşind din nou cu "trebuie să fie şi este", aflat pe un nivel superior al performanţei morale. Ca exemplu, un funcţionar public trebuie să manifeste interes pentru public şi chiar îl manifestă. Respectivul funcţionar constată că cel mai bine îşi îndeplineşte sarcinile de serviciu atunci când manifestă deplină transparenţă în activitatea sa profesională. Funcţionarul respectiv îşi stabileşte ca obiectiv transparenţa deplină în propia sa activitate şi în final îşi duce la îndeplinire obiectivul. Eticile deontologice au un caracter universalist şi în general negativ (Copoeru, Szabo, 2008). Ele sunt gândite într-o logică interdictivă, care limitează agentul moral în a efectua alegeri greşite. Corectitudinea alegerii este judecată prin conformitate la norma morală. Agentul moral are obligaţia de a respecta norma morală. În eticile deontice, dreptatea primează în faţa binelui (Alexander, Moore, 2008). Alexander şi Moore (2008) clasifică teoriile deontologice în teorii ale agentului (agent-centered), care pun accentul pe rolul activ al agentului moral, teorii centrate pe pacient sau victimă (victim-centered, patient-centered), şi teoriile contractariene. Teoriile centrate pe pacient sau victimă pun accentul pe pasivitatea agentului moral. Morala are un caracter puternic personal şi de aceea teoriile deontice pun în general accentul pe capacitatea agentului moral de a acţiona. Din capacitatea individului de agent moral derivă autonomia şi responsabilitatea sa (Damian, Necula, Sandu, Radu, Ioan, 2014). Deontologiile centrate pe pacient (termenul pacient nu are sensul medical, ci acela de receptor al acţiunii etice) sunt teorii care pun accentul pe drepturi ale subiectului şi protecţia acestora. Teoriile cu privire la drepturile omului şi cele cu privire la protecţia juridică a drepturilor unei categorii de persoane pot fi integrate în categoria teoriilor deontologice centrate pe pacient.

Teoriile contractariene pun la baza obligaţiei accentul asumat sau consimţământul informat. Consimţământul informat are valoare contractuală; decizia subiectului etic de a adopta o decizie şi a-i suporta consecinţele este considerată a avea valoare contractuală (Alexander, Moore, 2008).

Sarcină de învăţare 7: Lectură suplimentară

Teoriile deontologice

În funcţie de orientarea subiectului moral în calitate de agent al acţiunii etice sau subiect pasiv al acesteia (pacient), teoriile deontologice se împart în teorii centrate pe agent, sau teorii centrate pe victimă (pacient). Teoriile centrate pe agent afirmă că indivizii deţin o serie de permisiuni şi obligaţii particulare care constituie motivaţii ale acţiunii morale neutre din punct de vedere psihologic.

Această motivaţie particulară a agentului moral poate constitui, sau nu, o obligaţie morală pentru un alt agent. Obligaţia morală a unui agent poate să fie subiectivă fără a constitui o raţiune suficientă a acţiunii unui alt agent (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile centrate pe agent se originează în opera lui Immanuel Kant (1972; 2007) în mod particular în imperativul categoric, în formularea conform căreia maxima morală a individului ar trebui să poată trece drept normă morală universală.

Agentul moral ar putea avea propriile raţiuni morale diferite de a celorlalţi. Datoria impusă de imperativul categoric, aceea de a acţiona pentru binele altuia în acelaşi mod în care ar acţiona în urmărirea binelui propriu, se extinde doar asupra acelui bine făcut din conştientizarea obligaţiei morale şi nu exclusiv întâmplător sau colateral urmăririi binelui propriu.

Agentul moral particular poate avea datorii ce derivă dintr-un rol social particular şi care să nu fie astfel datorii universale. Datoria părinţilor asupra propiilor copii nu se extinde asupra celorlalţi copii şi nici nu poate fi aceeaşi pentru toţi părinţii (Gavriluţă, 2003).

Etica datoriei înţeleasă în acest mod particular devine una afirmativă, determinând ceea ce trebuie să faci şi ce ai permisiunea să faci. Obligativitatea acţiunii sau permisivitatea acesteia ar putea fi corelată cu etica virtuţii întrucât virtutea este prin excelenţă afirmativă. În plan practic vorbind despre drepturi subiective, acestea pot fi abordate negativ ca lipsa oricărei constrângeri care să împiedice agentul să-şi înfăptuiască respectivele drepturi şi respectiv în măsură afirmativă atunci când celălalt (fie o alteritate generic, fie una concretă, socială sau practică) îşi asumă obligaţia de a înlesni agentului înfăptuirea dreptului. Nu ne referim exclusiv la drepturi de natură juridică, ci la ideea extinsă de drept în valoarea morală. Aceste drepturi universale, prejuridice stau în viziunea noastră la originea ideii de drept natural. Simpla apartenenţă la specia umană şi nu capacitatea de autodeterminare a unui agent ar trebui să-i determine dreptul la demnitate. În această accepţiune de drept natural,

demnitatea ar trebui aplicată tuturor persoanelor aparţinând speciei umane prezente sau potenţiale. Prin persoană prezentă sau potenţială numim acea persoană a cărei vocaţie de a deveni fiinţă umană este nenulă. Un embrion uman este o astfel de persoană potenţială (Huidu, 2010). În situaţia în care dreptul la demnitate îl considerăm drept natural, orice embrion uman ar trebui considerat fiinţă umană, căreia să i se garanteze dreptul la viaţă şi demnitate. În aceste condiţii avortul, inclusiv cel terapeutic şi orice fel de experienţe pe embrionii umani, ar trebui considerate ca încălcând dreptul la viaţă şi demnitate a embrionului uman în calitatea sa de fiinţă potenţială şi ca atare sancţionată juridic.

Pe de altă parte, dreptul femeii de a dispune de propriul corp, argument fundamental al viziunii Pro Choice îl afirmă ca fiind natural şi universal, extensiv demnităţii fiinţei umane.

În cazul în care admitem demnitatea fiinţelor umane nenăscute, ca fiind întemeiată pe apartenenţa la specia umană şi nu pe propria lor autonomie reflexivă şi conştiinţă de sine, va trebui să acceptăm că şi persoanele aflate în comă profundă, de asemeni lipsite de autonomie reflexivă şi conştiinţă de sine, sunt investite cu demnitate şi dreptul la viaţă şi ca atare ar putea exista o obligaţie a societăţii de a depune eforturi excepţionale pentru salvarea şi prelungirea vieţii acestora, chiar şi când şansele de revenire la o viaţă conştientă sunt aproape nule. Cu toate acestea, în cazul comei profunde, cu şanse minime de ieşire din starea vegetative, este preferată paleaţia – terapia de diminuare a durerii şi îngrijirea curentă care nu implică măsuri excepţionale de menţinere în viaţă. În opinia noastră, potenţialitatea vieţii conştiente şi nu conştiinţa însăşi stă la baza unor asemenea decizii cu privire la măsurile afirmative, necesare pentru înfăptuirea dreptului la viaţă şi demnitate şi a drepturilor, care ar putea fi considerate implicit ca naturale. Capacitatea de a avea îndatoriri morale diferite în funcţie de statusul şi rolurile diferite ale agentului duce la construcţia identitară ca instanţă legitimă a propriei agenţii. Acţiunea morală se confundă parţial cu acţiunea socială, atunci când este legitimată de urmărirea unui interes legitim.

Viziunea kantiană nu exclude urmărirea propriului interes, dar nici nu o transformă într-o datorie directă.

Kant categoriseşte datoriile, în volumul *Întemeierea metafizicii moravurilor* (2007), când distinge între datorii perfecte şi imperfecte faţă de sine şi faţă de alţii. Jens Timmermann (2010) arată că există şi un al

cincilea fel de datorie kantiană şi anume aceea de a asigura propria fericire. Acest gen de datorie este văzută ca indirectă.

Datoria veritabilă, precizează Kant (2007), este aceea care porunceşte în virtutea evidenţei sale, chiar şi în defavoarea propriei fericiri. Datoriile particulare faţă de sine şi faţă de cei asemeni trebuie să aibă la bază o raţiune suficientă. Acţiunea etică diferă astfel de acţiunea socială care nu are un caracter pur raţional. Deontologia contemporană stabileşte categoriile de îndatoriri ce derivă din statusul şi rolul unei persoane pe baza raţiunii morale într-o manieră constructivistă.

Adevărul moral din perspectiva deontologiei contemporane nu mai este universal, impus într-o manieră transcedentală, ci construit pe baze raţionale şi acceptat pe baze consensuale. Zona predilectă a deontologiei contemporane este cea profesională. În sfera profesională se urmăreşte construcţia unor standarde minimaliste ce derivă raţional din statusul şi rolul profesionistului într-un anumit domeniu. Normele deontologice ar trebui să aibă la origine o valoare etică, pe care să o transpună într-o maximă morală. Modelul kantian prevede o astfel de valoare şi anume demnitatea umană, care este transpusă în principiul moral sub forma acelei de a doua formulări a imperativului categoric, care pretinde tratarea unei fiinţe umane ca scop în sine şi niciodată ca mijloc. Înfăptuirea acestui imperativ necesită capacitatea individului de a-şi constitui în mod raţional comportamentul în aşa fel încât propria normă morală să poată sta ca maximă morală pentru ceilalţi (aceasta fiind prima formulare a imperativului categoric).

Kant (2007) arată şi modalitatea de implementare şi anume exercitarea autonomiei decizionale a individului, ca formă de dezvoltare a propriei sale voinţe bune şi a raţiunii sale morale. Construcţia deontologiilor profesionale actuale ar trebui să vizeze tocmai identificarea unor valori constitutive, care stau la baza apariţiei profesiei respective sau organizaţiei respective, precum şi a valorilor operaţionale care stau la baza funcţionării respectivelor organizaţii (Sandu, Caras (Frunză), 2014). Valorile constitutive şi operaţionale ar trebui operaţionalizate în principii etice ale practicii profesionale, care trebuie respectate pentru ca practica să fie eficientă şi morală în acelaşi timp. Echitatea poate fi considerată o valoare etică constitutivă pentru activitatea funcţionarului public. Ea nu este în viziunea noastră o valoare de sine stătătoare, ci una derivată din valoarea centrală a funcţiei publice, aceea de a fi în slujba cetăţeanului. Egalitatea dintre cetăţeni în faţa legii

necesită echitate în accesul la serviciile publice şi la resursele comunităţii. Accesul echitabil este guvernat de diversele sensuri care se atribuie echităţii şi dreptăţii în general, de la cel de egalitate de şanse şi de oportunităţi, până la cel de dreptate procedurală sau îndreptăţire.

În aplicarea dreptăţii procedurale privind înfăptuirea egalităţii de şanse şi echităţii în accesul la funcţia publică se aplică normativitatea privind accederea şi promovarea în funcţia publică, exclusiv prin concurs. Concursul pentru funcţia publică ar trebui să îndeplinească următoarele criterii:

- accesul egal pentru toţi cei care au competenţele şi voinţa necesară la şansa de a ocupa o funcţie publică;
- dreptatea procedurală prin aplicarea aceloraşi standarde şi solicitări tuturor competitorilor;
- îndreptăţirea prin selecţie a celui mai bun candidat desemnat în urma concursului.

Transparenţa în funcţionarea serviciilor publice este o valoare operaţională, întrucât vizează accesul tuturor persoanelor interesate atât la procesul luării deciziei, cât şi la funcţionarea concretă a instituţiilor publice.

Reglementările cu privire la conflictul de interese, care urmăresc sancţionarea obţinerii de avantaje personale, din poziţionarea într-o funcţie de decizie mai ales într-o instituţie publică, vizează apărarea unor valori morale cum ar fi echitatea şi egalitatea în faţa legii, demnitatea, egalitatea de şanse etc. Abordarea deontologică tradiţională pune accentul pe personalizarea obligaţiei morale atât în persoana agentului moral, cât şi în cea a pacientului moral. Obligaţiile morale sunt imediate atât în sens spatial, cât şi în sens temporar. Avem o datorie morală faţă de cei cu care interacţionăm în mod direct şi personal şi mai puţin asupra modului în care acţiunile noastre fac posibil ca alţi agenţi să înfăptuiască răul (Alexander, Moore, 2012).

Capacitatea actuală a fiinţei umane de a influenţa la distanţă în timp şi spaţiu, introduce nevoia definirii unei responsabilităţi faţă de non-prezenţă. Karl Otto Apel (1992; 1993; 1999) introduce ideea de coresponsabilitate etică în faţa efectelor acţiunilor colective.

Apel (1993) arată că în zilele noastre, umanitatea a devenit responsabilă pentru riscurile şi efectele nedorite ale acţiunilor umane bazate pe tehnologie, dar şi a instituţiilor şi sistemelor sociale noi. Responsabilitatea faţă de fiinţe potenţiale şi/sau nou prezente se extinde

de la responsabilitatea faţă de embrionii umani supuşi cercetării, până la responsabilitatea pentru care modul în care o decizie politică afectează dezvoltarea socială a unei întregi populaţii sau a unor categorii de populaţie. Responsabilitatea pentru un public larg care nu este apropiat spaţial sau temporar, transformă decizia morală într-un proces de gatekeeping etic (Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), Sandu, 2014; Caras, (Frunză), 2014b). În această situaţie nu mai vorbim de o datorie morală a individului, ci de o responsabilitate colectivă înfăptuită prin agenţi morali special investiţi cu rol de gatekeeping etic. Apel (1993) arată că la nivel post-convenţional şi post-tradiţional devenim responsabili pentru constituirea ordinii de drept internaţional şi a cooperării politice şi nu doar de forma proprie de guvernământ şi de propriile structuri administrative.

Decizia etică nu mai poate fi lăsată la nivelul propriei conştiinţe şi voinţei bune a decidentului, fiind necesară o instituţionalizare a eticii şi constituirea expertizei etice a căror practicieni să fie capabili să evalueze circumstanţele şi consecinţele deciziei etice. Deontologia contemporană nu ar trebui să se limiteze la crearea şi aplicarea administratrivă a unor sisteme regulatorii profesionale, care să impună standarde minimale şi sancţiuni pentru încălcarea acestora. Din punctul nostru de vedere, etica şi transparenţa în administraţia publică vizează mai degrabă un proces de instituţionalizare a eticii, care să permită funcţionarului public să acţioneze etic cu responsabilitate, să fie capabil să ia propriile decizii etice, înţelegând nu doar litera ci mai ales spiritul reglementării de natură etică ce organizează funcţionarea diverselor instituţii publice.

Teoriile centrate pe pacientul moral vizează drepturile acestuia şi înfăptuirea lor, spre deosebire de teoriile agentului moral care pun accentul pe datoriile acestuia. Am discutat anterior despre înfăptuirea unor drepturi şi acţiunile afirmative necesare acestora. Dacă în latura deontologiei centrate pe agent ne interesează obligaţiile afirmative ale acestuia în scopul înfăptuirii drepturilor pacientului moral, în deontologia centrată pe pacient ne interesează mai mult libertăţile negative ale acestuia, sau mai exact interdicţiile care vin să limiteze abuzul de situaţia pacientului moral şi să garanteze non-intervenţia în executarea drepturilor acestuia. Originea deontologiei centrată pe pacientul moral este tot în cea de-a doua formulare a imperativului categoric kantian, care susţine tratarea oricărei persoane ca scop în sine şi nu ca mijloc. Teoriile deontologice vizează limitarea sau interzicerea utilizării corpului, inclusiv

a organelor muncii sau talentului altei persoane fără acordul acesteia (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile pacientului moral vizează în mare refacerea echităţii, prin diminuarea disparităţilor de putere existente în societate. Funcţionarului public cu rol de decident i se interzice arbitrarietatea. În acest scop se urmăreşte raţionalitatea şi raţionalizarea administraţiei publice prin structuri normative şi reglementorii funcţionării acesteia, ierarhizarea responsabilităţii, dreptul la contestaţie etc. Aceste teorii valorizează demnitatea umană din perspectiva produselor activităţii umane, şi nu a raţionalităţii deciziilor. Îndreptăţirea este văzută negativ ca limitare a nedreptăţii potenţiale. Dacă teoriile centrate pe agent privilegiază beneficienţa şi respectul faţă de autonomia agentului moral, teoriile pacientului moral vizează non-maleficienţa (non-vătămarea) şi dreptatea.

Abordarea principiistă a deontologiei bazată pe principiismul lui Beauchamp şi Childress (2009) din bioetică, ne permite să înţelegem orice formă de etică aplicată ca având la bază o serie de principii, care transpun în formă afirmativă sau negativă valorile constitutive ale domeniului.

Formulăm punctul de vedere conform căruia fiecărei valori constitutive sau operaţionale i se poate asocia un principiu afirmativ şi unul negativ, care să ducă la corecta înfăptuire a respectivei valori. Aşa cum am văzut în prezenta lucrare demnitatea poate fi înfăptuită doar prin respectarea unor principii afirmative şi respectiv negative, interdictive, care numai împreună asigură respectarea demnităţii, de exemplu prin înfăptuirea dreptăţii şi excluderea nedreptăţii. Imperativul categoric însuşi prin cele două formulări ale sale realizează această complementaritate între afirmativ-negativ în fundamentarea eticii.

Stabilirea propriei maxime morale la cel mai înalt şi universal nivel constituie, în viziunea noastră, latura afirmativă, în timp ce latura negativă este vizată de interdicţia utilizării celuilalt ca mijloc. În opinia noastră, codurile etice şi cele deontologice ar trebui fie să stabilească un nivel minimal al acceptabilităţii morale a conduitei unor persoane, acestea fiind în opinia noastră coduri deontologice şi respectiv standarde de performanţă etică, care să propună "virtuţi profesionale" ca maxime morale şi care să fie sintetizate în coduri etice complexe ce includ valorile, principiile şi bunele practici, ce trebuiesc implementate, chiar dacă deontologia contemporană în sens filosofic cuprinde ambele tipuri de teorii atât cele centrate pe minimalismul etic cât şi cele centrate pe

excelenţă. În practică se găsesc coduri deontologice care fac referire atât la comportamente indezirabile şi sancţionarea acestora, cât şi valori dezirabile acceptabile şi dezirabile moralmente. Instituirea eticii se face preponderent în scopul evitării malpraxisului şi sancţiunilor derivate şi nu dintr-o reală instituire a responsabilităţii sociale. Responsabilitatea socială este o structură legitimantă (Borţun, 2014) utilizată în scopuri de imagine şi mai puţin o reală aderenţă la valorile etice constitutive, care au făcut necesară apariţia unei instituţii sociale, nu doar în sensul de organizaţie, ci în sens larg, de structură socială, care instituie reguli şi care funcţionează după acestea. Orice instituire de reguli are la bază apărarea unei valori şi transformarea acesteia dintr-un act de cultură într-un act social. Valoarea este un qvasi-transcedental (structură care se impune conştiinţei apodictic, adică înaintea raţiunii asupra acesteia). Un transcedental poate fi gândit în sensul unei axiome din geometrie, care este unanim acceptată ca adevărată, imposibil de demonstrat şi pe care se fundamentează demonstraţiile ulterioare a oricărei teoreme. Valorile etice pot fi gândite în sensul unor astfel de trancendenţe, care se impun acesteia. O altă accepţiune poate fi cea construcţionistă, conform căreia adevărul etic este o construcţie socială şi comunicaţională generată ca o negociere a interpretărilor între actorii (agenţii morali). Aceştia convin asupra unor principii etice particular acceptate şi derivă din acestea valorile etice. În construcţionismul etic nu mai vorbim de lege moral naturală, de drept natural în genere, ci de pact moral, oarecum similară teoriei contractului social.

În viziunea noastră, construcţia socială a realităţii se bazează pe un pact semiotic, un acord interpretativ asupra sensului pe care subiecţii îl dau unei valori morale, acord care este supus permanent renegocierii valorii sale interpretative. Totuşi, la pactul semiotic nu participă toţi actorii sociali în aceeaşi măsură, indivizii fiind mai mult sau mai puţin implicaţi în procesul creării de sens. O dată obţinut acordul interpretativ asupra unei valori morale, aceasta se comportă ca o axiomă, deci ca un transcendental, permiţând raţiunii practice să funcţioneze în interiorul sistemului de semnificare ca şi cum acesta ar fi universal. Am demonstrat în altă parte ideea derivei interpretative a valorilor morale, folosind exemplu carităţii şi a deconstrucţiei sensului acestuia, de la mila creştină la instituţionalizarea asistenţei sociale. Procesul de deconstrucţie implică nu doar o derivă semantică prin schimbarea acordului interpretativ de la datoria creştinului faţă de seamăn, ce stă la baza carităţii creştine, până la

solidaritatea şi responsabilitatea socială ce stă la baza asistenţei sociale moderne. Modificarea semantică a ideii de caritate sub influenţa secularizării ca instanţă de construcţie socială a generat modificarea practicilor ajutorării persoanelor în dificultate, în sensul profesionalizării asistenţei sociale şi depersonalizării ajutorului.

Sarcină de învăţare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *fundamentelor etice ale normativităţii juridice*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Natura şi structura constrângerilor deontologice", din Davis, N. (2006). Deontologia contemporană (pp. 238-240). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Realizaţi un eseu cu tema: *Deontologia funcţionarului public.*

SI.1.4. Etica aplicată

Gilles Lipovetsky consideră că societatea postmodernă este una postmoralistă, situată *în Amurgul datoriei*, punându-i-se mai degrabă sintagma "Epoca minimalismului" (Lipovetsky, 1996; 2005; 2007) decât cea de "societate a permisivităţii generalizate" (Cristea, 2005). Etica contemporană înfiinţează normele morale pe principii liberale pluraliste şi pragmatice.

Se preferă o centrare pe valoarea pozitivismului, a cooperării ca sursă a eficienţei, a îmbogăţirii personale, fie ea culturală, spirituală sau morală, din accesul la alteritate (Gavriluţă, 2013). Toleranţa, ca valoare etică, este legitimată de un nou umanism, utilitarist (Sandu, Ciuchi, 2010).

Etica aplicată analizează, din punct de vedere moral, o serie de situaţii concrete din practica socială sau profesională, în vederea

luării/adoptării unor decizii adecvate. În domeniul eticii aplicate sunt integrate etica medicală, etica juridică, etica în mass-media, etica profesională, etica mediului înconjurător, etica afacerilor etc. (Filip, Iamandi, 2008).

Cozma şi Măgureanu (2008) arată că accesarea şi însuşirea valorilor etice fundamentale se impun în dobândirea profesionalismului, ele constituindu-se, împreună cu ansamblul normelor şi principiilor morale, într-o veritabilă propedeutică, într-un organon pentru buna desfăşurare a mecanismelor implicate de exercitarea profesiei.

Etica aplicată îşi propune să discute particularităţile etice ale unor aspecte controversate şi dificile ale vieţii contemporane, a căror gestiune nu se mai poate realiza exclusiv prin intermediul teoriilor eticii filosofice clasice. Astfel că etica aplicată reprezintă o abordare transdisciplinară prin excelenţă, necesitând cunoştinţe atât din sfera generală a teoriilor etice, cât şi din domeniul particular în care se exercită. Printre temele specifice avute în vedere în abordarea eticii aplicate, menţionăm problemele de bioetică, tematica pedepsei capitale, drepturile animalelor, consumul de droguri, căsătoria între homoxesuali, relaţia dintre protecţia drepturilor de autor, copyright şi open-source, problema inechităţii în accesul la resurse şi la tehnologie, îmbunătăţirea artificială a condiţiei umane etc.

Direcţii contemporane ale eticii aplicate

Eşecul eticii teoretice de a se adresa eficient comunităţilor profesionale din domenii care înregistrează o acută nevoie de evaluare etică a practicii, a dus la constituirea unor domenii particulare ale eticii a căror limbaj de specialitate şi natură epistemică le face mai adecvate ca instrumente de lucru a profesioniştilor din domeniile medical, de afaceri, a evaluărilor tehnologiilor, a jurnalismului, juridicului, etc.

Etica aplicată ar trebui să constituie, în opinia noastră, un continuum teoretic şi metodologic cu etica teoretică. Marele curente şi doctrine etice stau la baza eticii aplicate, aceasta neputând realiza judecăţi de valoare cu privire la bine sau rău, în lipsa unor clarificări axiologice provenite din etica teoretică.

Evaluarea etică a tehnologiilor

Reflecţia etică în general, şi evaluarea etică a tehnologiilor (medicale) trebuie să răspundă la întrebări fără precedent cu privire la status-ul speciei umane şi la modul în care ne raportăm la generaţia viitoare. Dezvoltarea tehnologiilor medicale ar putea constitui un nou criteriu de inegalitate socială, dând naştere unei umanităţi privilegiate. Lee Silver (cf. Susumu, 2011) afirmă că lumea va fi împărţită în două grupuri, *oameni îmbogăţiţi genetic* şi *oameni naturali*.

Susumu (2011) consideră că cercetarea în domeniul bioştiinţelor ar trebui să fie transparentă la valoarea vieţii. Unele dintre cele mai semnificative proiecte din punct de vedere al impactului etic sunt secvenţierea genomului uman, urmat de crearea primei celule cu genom sintetic (Venter cf. Stănescu, 2010). Este responsabilitatea etică a celor care creează sensul produselor biologiei sintetice să le orienteze către aplicaţii în scopul protejării naturii şi omului. Vorbim astăzi de posibilitatea apariţiei unor viitoare noi specii umane, rezultate nu pe calea selecţiei şi evoluţiei naturale, ci prin efectul demiurgic al dezvoltării tehnologiilor din domenii precum biologia sintetică, genetică, neurobiologia şi neuroştiinţele, tehnologiile protezării şi, nu în ultimul rând, al cercetării din domeniul inteligenţei artificiale. Zorile unei conştiinţe de specie, o construcţie socială generată de modificările semnificaţiei apartenenţei la umanitate, ridică provocări în faţa eticienilor orientate spre o etică a speciilor (Cojocaru, D., Sandu, 2011). Tot în domeniul evaluării eticii a tehnologiilor sunt incluse preocupările de etică a roboticii. Dezvoltate în literatura SF, legile roboticii (Asimov, 1950) sunt de fapt o serie de principii cu caracter etic, menite să asigure convieţuirea dintre specia umană şi orice specie sintetică dezvoltată pe baza inteligenţei artificiale. Cele trei legi generale ale roboticii formulate în romanele SF ale lui Isaac Asimov (1950) sunt:

- Un robot nu are voie să pricinuiască vreun rău unei fiinţe umane, sau prin neintervenţie să permită ca unei fiinţe umane să i se facă rău;
- Un robot trebuie să se supună ordinelor date de către o fiinţă umană, atâta timp cât nu intră în contradicţie cu legea;
- Un robot trebuie să-şi protejeze propria existenţă atâta timp cât nu intră în contradicţie cu legea 1 şi legea 2.

Legea supremă sau legea zero afirmă că un robot nu are voie să pricinuiască un rău umanităţii, sau prin neintervenţie să permită ca umanitatea să fie pusă în pericol. Deşi legile roboticii au fost propuse

încă din anii 50 şi sunt larg cunoscute în rândul iubitorilor de SF, nu avem deocamdată coduri de etică care să interzică utilizarea roboţilor şi inteligenţei artificiale în scopuri militare, sau care să pună în pericol viaţa oamenilor (Sandu, 2013e).

Tehnologia informaţiilor ridică şi ea o serie de probleme de natură etică, care sunt date de evoluţia societăţii informaţionale. Noi considerăm că evoluţia digitală realizează o adevărată virtualizare a spaţiului social cu consecinţe deosebite pentru evoluţia fiinţei şi speciei umane. Digitalizarea experienţei cotidianului realizează prin artefacte precum: cybersex, dependenţa de jocuri, descătuşarea violenţei în mediul virtual, revoluţii 2:0, virtualizarea frontierelor şi transformarea acestora în spaţii ale comunicării digitale.

Reglementarea protecţiei drepturilor de autor în cyberspaţiu prin documente oficiale precum ACTA, ridică semne de întrebare cu privire la protecţia reală a datelor personale şi încălcarea dreptului privat al comunicării pe internet. Poluarea excesivă produsă de tehnologiile existente, mai ales cele din domeniul energiei transportului industriei chimice etc., a generat nevoia unei analize etice a tehnologiilor din perspectiva unei etici particulare.

Mihaela Frunză (2007), pornind de la Paul Ricoeur, identifică trei niveluri de analiză a eticii, din perspectiva:

- eticii interindividuale (unde individul caută o viaţă bună),
- vieţii sociale (unde individul are datorii şi obligaţii),
- înţelepciunii practice (Aristotel, 1998), pentru problemele tragice ale vieţii cotidiene.

Mihaela Frunză (2009) realizează următoarea clasificare a zonelor de interes ale eticii aplicate:

- Probleme studiate de etica aplicată;
- Etica medicală: avort, eutanasie, clonare, transplant de organe, manipulare genetică;
- Problema sărăciei;
- Problema războiului;
- Drepturile omului (egalitate, discriminare, tratament preferenţial);
- Pedeapsa cu moartea (Frunză, 2009).

Peter Singer (cf. Frunză, 2007) formulează o serie de condiţii pentru a fi „expert în etică":

- capacitatea de a raţiona logic, de a evita sofismele şi de a le recunoaşte în discursurile altora;

- anumită înţelegere a naturii etice şi a semnificaţiilor conceptelor morale;
- familiarizare cu teoriile etice majore;
- cunoaşterea problemelor factuale relevante pentru situaţiile în chestiune;
- timp pentru a se putea gândi la aceste probleme etice.

Bioetica

Aceasta apare ca o ramură privilegiată a eticii aplicate în anii '70 odată cu dezvoltarea tehnologiilor medicale, la un nivel care necesită evaluarea morală a acestora. Una din primele provocări ale bioeticii în demersul său transdisciplinar reprezintă dilemele generate de controlul activ al actului reproductiv, realizat în afara actului de reproducere. Acestea sunt legate de statutul juridic al embrionului uman şi de necesitatea protecţiei demnităţii persoanei umane, şi a reglementării dreptului la demnitate a persoanei nenăscute (Huidu, 2010; Vicol, Stîngă, 2007; Astărăstoae, Ungureanu, Stoica, 2003). Soluţia etico-juridică este protecţia demnităţii speciei umane (Huidu, 2010), care include în sfera de protecţie fiinţele umane cu potenţial de a se naşte. Tratarea embrionilor umani şi a produselor de concepţie obţinuţi *in vitro,* ca o colecţie de celule cărora li se poate aplica dreptul de proprietate (Sieck, 1998), care se justifică prin concepţia post-kantiană (Dumea, 1998) asupra persoanei umane în calitate de fiinţă generatoare de acţiuni conştiente şi libere, este contestată în literatura bioetică şi juridică pornindu-se de la argumentul prezenţei tuturor structurilor organismului uman în ovulul fertilizat sub forma informaţiei genetice (Huidu, 2010). Definirea persoanei umane, prin atributele legate în principal de autonomia sa morală şi de capacitatea de a înţelege semnificaţia actelor sale, poate servi ca justificare în sensul definirii embrionilor umani în calitate de persoane potenţiale. Prin analogie, s-a stabilit statutul de persoane potenţiale noilor născuţi, încă incapabili de a înţelege sensul prezenţei lor în lume, deschizând calea unor largi controverse asupra ideii de avort postnatal. Bioetica se află, aşadar, la confluenţa dintre etica medical-tradiţională şi filosofia morală.

O altă preocupare majoră a bioeticii o constituie suicidul asistat, atât în forma sa activă – eutanasierea, cât şi în cea pasivă, prin deconectarea de la aparatele de susţinere artificială a vieţii, etc (Terec, Terec, 2013). Problematica sinuciderii asistate este, de asemenea, corelată cu demnitatea fiinţei umane care, aflată în suferinţă, alege curmarea

prematură a acesteia, prin întreruperea cursului natural al bolii şi al vieţii. Una dintre cele mai importante probleme ale eticii o reprezintă exprimarea dreptului la decizie asupra propriei vieţi, care în cazul eticii medicale şi a bioeticii în general, îmbracă forma consimţământului informat. Nu în toate situaţiile pacientul este în măsură să-şi dea consimţământul informat, în locul acestuia vor consimţi rudele, sau tratamentul se va realiza prin încuviinţarea instanţei judecătoreşti.

În general se consideră că domeniul bioeticii se limitează la sfera ştiinţelor vieţii cu accent preponderent pe problematica îngrijilor de sănătate. Această perspectivă medicalizată asupra bioeticii este rezultatul potenţialului periculos pe care descoperirile din sfera medicală actuală îl pot avea. Pe lângă uriaşele beneficii pe care dezvoltarea medicinii actuale le-a adus prin vindecarea unor maladii considerate incurabile, creşterea speranţei de viaţă, au dus şi la apariţia unor riscuri pentru sănătatea umană ce a făcut evidentă necesitatea reflecţiei etice. Bioetica a apărut in momentul în care au fost conştientizate încălcările demnităţii şi drepurile omului efectuate în cadrul experienţelor medicale pe subiecţi umani din cel de-al doilea război mondial şi în perioada imediat următoare. O serie de tehnologii medicale începând cu descoperirea antibioticelor, a vaccinării preventive, transplantului de organe şi culminând cu protezele bionice, nanotehnologiilor, reproducerii umane medical asistate, decriptorii genomului uman, şi posibilităţile manipulării genetice ale fiinţelor umane, au cristalizat treptat nevoia de reflecţie asupra acceptabilităţii uneia sau alteia dintre tehnologii, a responsabilităţii pe care societatea o are faţă de mediu, faţă de generaţiile viitoare, faţă de semenii aflaţi la distanţă etc.

Karl Otto Apel atrage atenţia, pornind de la lucrările lui Hans Jonas, că etica actuală nu se mai poate baza exclusiv pe datoria faţă de cei din imediata proximitate a subiectului în timp şi spaţiu (Apel, 1993; Jonas, 1984).

În decursul istoriei umanităţii acţiunea socială putea fi exercitată asupra persoanelor din imediata vecinătate, efectele fiind în mod evident benefice sau malefice şi în general convergente cu intenţia celui care le realizează. Societatea actuală, graţie tehnologiilor din diverse domenii de activitate, inclusiv a celor medieval, a făcut ca rezultatele acţiunii să fie extinse asupra persoanelor aflate la distanţă în timp şi spaţiu, inclusiv a persoanelor nenăscute care au un potenţial de a veni în fiinţă.

Prezentăm în continuare principiile cuprinse în "Declaraţia universală privind bioetica" aşa cum au fost sintetizate de Constantin Bogdan (2004) prezent la a XI-a Sesiune a Comitetului Internaţional de Bioetică UNESCO 23-24 august 2004:

- fiinţele umane, acestea având şi responsabilităţi şi datorii privind alte forme de viaţă ale bioseferei;
- problemelor pe care le ridică progresele ştiinţelor, tehnologiilor şi aplicaţiilor lor, privind efectele negative asupra omului şi a vieţii în general.

Obiectivele "Declaraţiei":

- de a furniza un cadru universal de principii fundamentale şi proceduri elementare urmând să ghideze statele în formularea legislaţiei şi politicilor în domeniul bioeticii, care să servească drept bază de utilizare a instituţiilor, grupurilor şi indivizilor implicaţi.
- de a asigura respectul demnităţii umane şi protecţia drepturilor omului în cazul unor decizii care i-ar afecta.
- de a promova respectul biodiversităţii.
- de a recunoaşte binefacerile care decurg din progresele ştiinţelor şi tehnologiilor, care trebuie să se înscrie în cadrul principiilor etice, de a împiedica practicile contrare demnităţii umane.
- de a încuraja dialogul între cercetători, profesionişti ai sănătăţii, jurişti, filosofi, eticieni, teologi şi alte grupuri de intelectuali şi profesionişti decidenţi implicaţi.
- de a propune o cât mai largă cunoaştere a progresului ştiinţelor şi tehnologiilor ca şi împrăştierea binefacerilor acestora, în special în ţările în curs de dezvoltare.
- de a proteja interesele generaţiilor prezente şi viitoare (Constantin, 2004).

Domeniul bioeticii este unul transdisciplinar, incluzând arii precum: protecţia biodiversităţii, politicile publice în domeniul sănătăţii şi bunăstării persoanelor.

În opinia noastră, bioetica este aria cea mai dezvoltată a eticii aplicate, având expertiza etică cea mai bine pusă la punct.

Teoriile deciziei etice şi maniera lor de a fi sintetizate în etica aplicată, de exemplu în sfera politicilor de sănătate şi în sănătatea publică, face ca expertiza etică să poată fi utilizată şi în celelalte sfere ale eticii aplicate, mai ales acolo unde avem de a face cu politici publice privind calitatea vieţii (Rebeleanu, 2003).

Serviciile sociale, şi în general politicile publice, pot beneficia pe urma unei abordări etice multidimensionale, care să îmbine perspectiva utilitaristă, cea deontologică, principiistă etc., pentru a putea stabili cele mai eficiente modalităţi de abordare a practicilor administrative şi a deciziei publice. Decizia publică, cu precădere cea administrative, este o formă de acţiune a consensului la nivelul diverselor publicuri ţintă ale deciziei administrative.

Etica cercetării ştiinţifice

O interferenţă postmodernă dintre bioetică, epistemologie şi filosofia ştiinţei provine dinspre domeniul eticii cercetării pe subiecţi umani. Aceasta fiind o cercetare cu un înalt grad de subiectivitate, îl va încărca în acelaşi timp pe cercetător cu responsabilitatea faţă de semnificaţia socială a rezultatelor (Vicol, Bulgaru-Iliescu, Astărăstoae, 2009), faţă de corectitudinea utilizării metodologiei, onestităţii, prezentării limitelor cercetării, inclusiv celor epistemice şi metodologice, cât şi faţă de nevoile subiecţilor participanţi la investigare. Etica cercetării se bazează pe o serie de principii, dintre care cele mai semnificative sunt reprezentate de onestitatea obţinerii şi prezentării rezultatelor, nonvătămarea subiecţilor umani, respectarea autonomiei subiecţilor şi principiul beneficienţei. Principiul autonomiei este de altfel definitoriu întregii modernităţi liberale, fiind situat la temelia modelului cultural occidental.

Etica profesională

Etica profesională vizează adaptarea eticii la specificul particular al diverselor profesiuni, în scopul îmbunătăţirii eficienţei profesioniştilor şi asigurării primatului intereselor beneficiarilor. În zilele noastre majoritatea profesiunilor, dacă nu chiar toate şi-au stabilit propriile reglementări de natură etică pe care le-am instituţionalizat prin includerea în diverse coduri etice sau deontologice.

Cele mai cunoscute zone de reglementare etică a activităţii profesionale sunt zona serviciilor de sănătate unde etica clinică, etica medicală şi etica serviciilor de sănătate se află la intersecţia dintre bioetică şi deontologia sanitară. În opinia noastră, sfera bioeticii ar trebui gândită distinct de etica profesiilor medicale, întrucât bioeticianul abordează realităţile medicale din perspectivă filosofică, antropologică şi

sociologică, furnizând consideraţii şi perspective umaniste despre actul medical şi rezultatele acestuia, în timp ce etica clinică şi etica profesiilor medicale violează particularităţile etice ale oferirii serviciului medical, şi ca atare necesită o pregătire particulară medicală sau în general îngrijirii de sănătate dublată de o pregătire etică. Acelaşi lucru îl considerăm valabil pentru etica tuturor profesiunilor. Putem avea o reflecţie etică generală asupra profesiilor juridice, administrative, politice, asistenţiale evaluative, etc., pe care o putem formula în principal prin perspectiva metaetică (adică a reflecţiei despre etică şi despre convergenţa dintr-un sistem etic particular şi cadrele generale ale reflecţiei etice). Această reflecţie are natura expertizei etice. Profesionistul dintr-un domeniu particular reflectează asupra naturii etice a propriei practici, a valorilor constitutive şi operaţionale care au determinat apariţia unei practici sociale, inclusiv a unei profesiuni în sine. Această reflecţie nu poate fi independentă de cunoaşterea generală a eticii şi de aceea profesionistul are nevoie de cadre etice generale, de norme şi principii care să-i ghideze viaţa profesională şi în anumite cazuri de consiliere şi supervizare etică. Etica profesională vizează tematici precum valorile etice ale unei profesii şi standarde de bună practică, respectiv limitele normale de acceptabilitate a practicii. Etica profesională o vedem împărţită în două laturi, una afirmativă care să descrie excelenţa profesională şi care este în directă legătură cu practicile de asigurare a calităţii şi o alta interdictivă, minimalistă, care ghidează profesionistul asupra situaţiilor inacceptabile. Aceasta din urmă este mai aproape de reglementarea juridică întrucât introduce limite ale acţiunii profesionistului şi precizează sancţiunile pentru încălcarea acestor limite, atunci când ele nu sunt sancţionate juridic.

Considerăm necesar o remarcă cu privire la riscul excesului de etică care transformă etica profesională interdictivă în acţiunea represivă cu potenţial de abuz. Spre deosebire de latura juridică care este universală aplicându-se tuturor cetăţenilor unui anumit stat, normativitatea etică profesională reglementează activitatea unor categorii particulare de membri ai societăţii.

În practică, pentru a avea o mai mare putere de reglementare, normativitatea etică este parte integrată a unor acte normative cu putere juridică. Acesta este şi cazul codului etic al funcţionarilor publici. Constatăm o destul de limitată înţelegere a naturii şi specificului eticii ca instrument de autoreglementare. În majoritatea codurilor etice pe care le-

am analizat predomină aspectele sancţionatorii în detrimentul analizei reale a valorii etice şi a principiilor care stau la baza profesionalizării într-un anumit domeniu. În lipsa acestor analize, codurilor de etică le lipseşte transparenţa necesară pentru obţinerea consensului profesioniştilor care astfel trebuie să adere involuntar şi neautonom la acestea.

Asistăm la o sectorializare a eticii şi la o migrare a acesteia către dimensiunea deontologică.

Sarcină de învăţare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere *a eticii în afaceri*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Micronivelul, Macronivelul şi unitatea de bază în etica afacerilor", din Solomon, R. (2006). Etica relaţiilor de afaceri (p. 390). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de învăţare 10: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii în afaceri şi relaţia acesteia cu responsabilitatea socială*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Corporaţia şi societatea: Ideea de responsabilitate socială", din Solomon, R. (2006). Etica relaţiilor de afaceri (pp. 391-392). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 4:

Realizaţi un eseu pe una din următoarele teme:

- Bioetica şi provocările acesteia.
- Etica cercetării ştiinţifice.

Sarcină de învăţare 11: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii funcţionarului public*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Forme ale corupţiei", din Gulyas, G.,

Radu, L., Balica, D. O., Haruţa, C. (2011). *Etică în administraţia publică.* Suport de curs, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-31. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf

Sarcină de învăţare 12: Lectură suplimentară

-

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii funcţionarului public,* invităm studenţii să lectureze capitolul Trufan, V. (2014). Elemente de etică şi transparenţă în formarea profesională a funcţionarilor publici (pp. 57-72). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică şi sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen. Din acest capitol vă invităm să observaţi modalitatea în care colegii Dumneavoastră din promoţiile anterioare, studenţi ai Facultăţii de Ştiinţe Economice şi Administraţie Publică din cadrul Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava au realizat studiul critic al bibliografiei construind cadrele teoretice ale articolului.

Sarcină de învăţare 13: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii funcţionarului public*, invităm studenţii să lectureze capitolul Sandu, A. (2014e). Consideraţii (apreciative) privind articolul *Elemente de etică şi transparenţă în formarea profesională a funcţionarilor publici* (pp. 73-81). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică şi sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de învăţare 14: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii cercetării*, invităm studenţii să lectureze: Pivoschi, A., Vintilă, V., Popescu, I. (2006). Analiza Diagnostic a Sistemului CDI. Etica în cercetare. LIVRABILUL 3.7 (L 3.7). Disponibil online la adresa: http://www.strategie-cdi.ro/spice/admin/UserFiles/File/raportare_04_iulie_2007/L3-7%20-Etica.pdf

Sarcină de lucru 5:

Realizaţi o analiză secundară din *perspectivă etică* a problematicii studiate în cadrul lucrării Dvs. de licenţă.

Sarcină de lucru 6:

Pornind de la cele două grile de analiză a domeniilor de activitate vulnerabile şi cu risc sporit de corupţie, realizaţi o *radiografie a instituţiei sau a departamentului în care activaţi.*

Test recapitulativ

1. Ce reprezintă morala?

R: Morala reprezintă totalitatea convingerilor, atitudinilor, deprinderilor, sentimentelor, normelor, regulilor determinate istoric şi social, care reglementează comportamentul şi raporturile indivizilor între ei, precum şi dintre aceştia şi colectivitate, familie, grup, clasă, naţiune, societate.

2. Din ce cuvânt grecesc provine termenul etică?

R: Etica este un termen provenit din grecescul *„ethos"* – *moravuri, obicei, caracter* şi desemnează o disciplină filozofică care studiază problemele teoretice şi practice ale moralei.

3. Cum clasifică Filip şi Iamandi normele etice?

R: Filip şi Iamandi clasifică normele etice astfel: norme generale sau universal; norme particulare; norme speciale.

4. De unde provine termenul deontologie?

R: Termenul deontologie provine din limba greacă de la cuvântul *„deon"* care semnifica *datorie, obligaţie.*

5. Ce analizează etica aplicată?

R: Etica aplicată analizează, din punct de vedere moral, o serie de situaţii concrete din practica socială sau profesională, în vederea luării/adoptării unor decizii adecvate.

6. Ce domenii sunt integrate în etica aplicată?

R: În domeniul eticii aplicate sunt integrate etica medicală, etica juridică, etica în mass-media, etica profesională, etica mediului înconjurător, etica afacerilor etc.

SI.2. CONŞTIINŢA MORALĂ ŞI INTERACŢIUNE SOCIALĂ. RELAŢIA DREPT-MORALĂ

Tematică:
SI.2.1. Conştiinţa morală şi interacţiune socială
SI.2.2. Problematica etică a alterităţii
SI.2.3. Legea şi fundamentele morale ale acesteia

SI.2.1. Conştiinţa morală şi interacţiune socială

Conştiinţa[3] înţeleasă în sens kantian este puterea interioară a fiecărui agent uman, care recunoaşte nevoia de a se conforma standardelor morale. Standardele morale sunt furnizate în mod independent de raţiune.

„Sarcina conştiinţei este, aşadar, aceea de a compara propriile acţiuni – trecute, prezente şi viitoare – şi principiile care stau la baza lor (maximele) cu poruncile raţiunii practice pure. Cele trei stadii corespund îndeaproape abordării lui Baumgarten, care a constituit baza cursurilor lui Kant: *conscientia antecedens, concomitans, consequens.* Conştiinţa nu determină dacă o acţiune este corectă (right); ea întreabă dacă a fost sau este permis pentru agent să înfăptuiască un act specific pentru un anume temei. Acesta nu este un exerciţiu abstract de raţionare practică. În calitate de "judecător intern" al agentului, ea îl pune faţă în faţă cu judecata morală (*it logically reflects moral judgment back on the agent*)" (Reath, Timmermann, 2010).

"Conştiinţa aparţine domeniului psihologiei morale" (Reath, Timmermann, 2010).

*
* *

[3] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Alan Cameron (1998) analizează relaţia dintre normativitatea juridică şi normativitatea morală din perspectiva filosofiei juridice pozitiviste. Pozitivismul juridic accentuează caracterul formalizat al dreptului, în timp ce post-pozitivismul încadrează ştiinţele juridice în categoria ştiinţelor legate de raţiunea practică. Pozitivismul juridic postulează independenţa juridicului de etic. Motivul acestei disjuncţii etic-juridic este caracterul prescriptiv al eticului faţă de cel imperativ al juridicului. Literatura de specialitate (Dworkin, 1986) arată existenţa unei corelaţii interpretative între dreptul natural şi moralitate, din perspectiva unei legi comune (common law) (Sandu, 2012a).

Cameron continuă analiza relaţiei dintre drept şi morală în viziunea post-pozitivistă a lui Dooyeweerd. Dooyeweerd construieşte o ontologie regională a juridicului, pornind de la ideea că realitatea cotidiană (experiential reality) este guvernată de cadre ordonatoare cu caracter normativ, independente de subiectivitatea umană, şi care pot fi înţelese ca modalităţi funcţionale, care circumscriu realitatea (cf. Cameron, 1998). Realitatea este văzută ca fiind obiectivă, iar juridicul, normativul circumscrie cadrele în care această realitate funcţionează. Rădăcinile ontologice ale juridicului sunt văzute de Dooyeweerd ca provenind din cultura creştină (cf. Cameron, 1998).

Nucleul gândirii juridice îl constituie ideea de retribuţie ca fundament al ideii de dreptate juridică. Paradigma justiţiei retributive este divergentă cu morala creştină, care are ca fundament conceptul de iubire. Înfăptuirea justiţiei presupune un proces de armonizare a intereselor între justiţiabili, prin distribuirea dreptăţii. Armonizarea intereselor juridice nu include şi armonizarea comportamentelor morale (Cameron, 1998). Ca atare, înfăptuirea justiţiei nu este corelată cu normalizarea morală. Pe de altă parte, în dimensiunea sa prescriptivă şi de reglare normativă a funcţionării societăţii, etica joacă un rol fundamental de background cultural al idealurilor normative. Corelaţia legal-moral este aşadar fundamentală în construcţia idealului de justiţie, şi a cadrelor axiologice ale acesteia, cum ar fi ideea de echitate, bună credinţă, vinovăţie. În aplicarea justiţiei, principiile morale nu ar trebui să mai intervină, şi ca atare sunt neesenţiale pentru existenţa şi aplicarea unui sistem de drept funcţional.

Independenţa juridicului faţă de etic este înţeleasă ca o necesitate funcţională. Fără a fi o disjuncţie exclusivă între cele două domenii, ele

constituie zone separate ale normativului conectate între ele la nivel ontologic, unde valorile etice devin principii constitutive ale dreptului. Juridicul operaţionalizează valorile existente la nivelul comunităţii, integrându-le limitativ, în timp ce eticul ar trebui să constituie un ghid afirmativ a ceea ce este dezirabil. În practică, juridicul administrează şi obligaţiile ca formă particulară a limitativului afirmativ, iar etica interdictivă regularizează comportamentul moral pe care îl transformă în practică socială, de unde este preluată juridic sub formă de cutumă. Moralitatea devine izvor de drept, prin intermediul practicilor sociale, iar teoria etică instituie paradigma dominantă în practica juridică (Sandu, 2012a).

Luăm ca exemplu câteva paradigme actuale din diverse ramuri ale dreptului. Principiile care stau la baza dreptului penal actual au la bază conceptul de justiţie retributivă. Ideea de distributivitate a justiţiei este la bază un model etic formulat de Dooyeweerd şi de Rawls. Ideea de distributivitate a dreptăţii conduce la conceptul juridic de sancţiune care poate fi corelată cu gravitatea încălcării legii (Vlăduţescu, Teodorescu, 2015). Dreptatea distributivă operează cu conceptul etic de egalitate, care devine proporţionalitate în teoria penală. Teoria drepturilor omului are la bază etica antropocentrică a autonomiei şi libertăţii. Punând omul în centrul universului de valori, societatea a generat un sistem de protecţie a individului şi drepturilor acestuia. Din contră, societăţile comuniste, care aveau ca valoare centrală ficţiunea socială numită clasă muncitoare, au pus la punct mecanisme juridice de perpetuare a dominaţiei clasei muncitoare (Novak-Marcincin, Nicolescu, Teodorescu, 2015). Dictaturile militare au, în genere, ca valoare centrală ideea de ordine socială.

În practică, o serie de norme morale sunt în acelaşi timp şi norme de drept. Raluca Mureşan (2006) atrage atenţia asupra rolului moralei de a verifica corespondenţa dintre dreptul pozitiv şi dreptate privită ca echitate şi bine comun. Această definiţie, observăm noi, prezumă o distincţie netă dintre etică şi morală, morala fiind văzută în funcţia sa normativă şi etică în cea prescriptivă. Considerăm că morala vizează individul şi conduita sa particulară, în timp ce etica include morala ca fapt particular de conştiinţă şi conduită, alături de alte acţiuni comunicative desfăşurate în spaţiul public şi care vizează o formă de acţiune colectivă, ce depăşeşte conştiinţa morală a individului ca atare (Teodorescu, 2015).

Anumiţi autori consideră că diferenţa dintre normele morale şi cele juridice o reprezintă sfera lor de acţiune preponderentă, regulile

morale guvernând sfera interiorităţii conştiinţei, în timp ce cele juridice reglementează faptele materiale exterioare (Mureşan, 2006). Citându-l pe Mircea Djuvara, autoarea Raluca Mureşan ne explică că actul de ajutorare a unui aproape poate fi o obligaţie morală dacă este săvârşit cu bună intenţie, sau să rămână neutru din punct de vedere moral dacă este săvârşit din întâmplare, dar rămâne neutru din perspectiva constrângerii juridice. Această explicaţie reprezintă aplicarea imperativului categoric asupra obligaţiei morale de ajutorare a Aproapelui. Evoluţia eticii transformă însă simplul act de ajutorare a aproapelui într-o practică profesională asistenţială care necesită o formalizare a standardelor etice, normativitatea etică devenind formală într-o manieră similară cu cea juridică. Etica actuală depăşeşte simpla apreciere morală prin introducerea expertizei etice exprimată prin coduri de etică, funcţionarea unor comisii de etică, existenţa experţilor în etică, care oferă training de etică şi consiliere de etică. Formalizarea eticii o plasează la intersecţia dintre social şi juridic.

Teoriile etice au rolul de a valida normele juridice din perspectiva conformităţii între norma juridică şi sistemul de valori acceptat de comunitate. Nici în common law, nici în dreptul continental, norma morală nu trece direct în normă juridică. Această trecere este mediată prin intermediul teoriilor etice, filosofiei juridice şi apoi, de la acestea, prin intermediul doctrinei, normele morale ajung în practica juridică (Sandu, 2012a).

Dreptul continental şi implicit dreptul românesc, fiind bazate exclusiv pe lege, ca izvor de drept, sunt mult mai puţin influenţate de moralitate, decât de sistemele de drept anglosaxon. În common law, controlul eticului asupra juridicului are loc, atât la nivelul legislativ, cât şi la nivelul instanţelor, în timp ce în dreptul continental, doar legislativul controlează etic sistemul juridic. Nu ne referim aici la moralitatea şi la etica personală a magistraţilor, ci la conformitatea etică a legii însăşi. Să luăm ca exemplu, în legislaţia românească, sistemul coplăţii serviciilor de sănătate. Ideea de coplată are în vedere distribuţia rezonabilă a resurselor sanitare deci implicit, ideea de dreptate distributivă aplicată serviciilor de sănătate. Sănătatea este un bun de interes public, şi ca atare sistemul de sănătate aplică o etică utilitaristă a maximizării binelui prin distribuţia cât mai largă a accesului la resurse de sănătate. Cu toate acestea, teoria rawlsiană a distribuţiei egale a dreptăţii, văzută ca proporţionalitate în cazul legii coplăţii în sistemul de sănătate, este injust aplicată, întrucât

dreptul la sănătate nu ar trebui tratat ca un drept natural oarecare (Huzum, 2011), ci ca un drept care transcende drepturile naturale; utilitatea marginală a dreptului poate fi înfăptuită atunci când se asigură condiţiile de supravieţuire tuturor pacienţilor. Sistemul în sine este gândit pentru a acoperi urgenţele şi tratamentele medicale, în vederea asigurării unui număr rezonabil de şanse de supravieţuire a pacienţilor într-un număr cât mai mare. În practică, sistemul coplăţii poate genera inegalitate de şanse, datorită inegalităţii economice. Inegalitatea de şanse generează injustiţie în realizarea dreptului la viaţă. Analiza etică a legislaţiei şi politicilor de sănătate este lăsată în dreptul continental la latitudinea legiuitorului. În contemporaneitate, controlul etic, paralel cu al legislaţiei, este realizat de societatea civilă prin intermediul justiţiei deliberative (Sandu, 2012a).

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticilor contractualiste*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Teoriile contractului social" (pp. 81-88), din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticilor contractualiste*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Tradiţia contractului social", din Kymlicka, W. (2006). Tradiţia contractului social (pp. 216-226). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 1:

Realizaţi un eseu în care să răspundeţi la întrebarea: Controlul constituţionalităţii şi comunitarietăţii legilor are şi rol de control al caracterului etic (moral) al legii?

SI.2.2. Problematica etică a alterităţii

Levinas ridică etica la nivel de ontologie primă (Levinas, Robbins, 2002), arătând că etica precede existenţa (Hromas, 2003). Unicitatea Eului provine din responsabilitatea sa subiectivă (Levinas, 1986). Prioritatea responsabilităţii faţă de Altul, în faţa propriei existenţe (Levinas, 2001), fondează caracterul de subiectivitate a eticii. Grija faţă de Celălalt (concern) substituie preocuparea faţă de Sine. Tocmai această preocupare faţă de Celălalt, şi nu cea faţă de Sine, instituie dualitatea subiect-obiect. Crearea frontierelor stabileşte distincţia dintre propriu şi alteritate. Alienarea este înţeleasă ca natură a temporalităţii, individul devenind străin într-un teritoriu străin. Legea naturală apare ca o parte a procesului de construcţie a sinelui, fie ca asimilare în sine, fie ca obiectivare a posesiei (Hromas, 2003). Definiţia eticii şi demersurile interogative cu privire la posibilitatea eticii depăşesc, în viziunea lui Levinas (2001), construcţia unei moralităţi sau a unui stil de viaţă etic. Etica levinasiană este preponderent ontologică, arătând mai degrabă posibilitatea în sine a oricărei etici, decât construcţia unei etici proprii. Pentru Levinas, Alteritatea şi mai precis relaţia cu Alteritatea este cea care constituie individul ca sine. Se produce o substituire a conştiinţei interiorităţii ca subiectivitate cu obiectivitatea privită ca fenomen. Situarea în obiectivitate, în exterioritate, este privită de Levinas (1999) ca un mod de existare a fiinţei specifică condiţiei umane.

Această exterioritate a fiinţei despre care vorbeşte Levinas (2006) are o natură morală, întrucât relaţiile intersubiective capătă sensul unui orizont al interacţiunii morale. Relaţia cu Alteritatea este constitutivă faţă de orice formă morală, întrucât a fi bun sau a fi rău are sens doar în relaţia dintre un agent moral şi un pacient moral. Spre deosebire de gânditori precum Aristotel sau Kant care vedeau valenţe universale în virtute, viciu sau datorie, etica actuală de factură postmodernă relativează valorile morale prin raportarea lor la referenţialul uman. Cel mai important referenţial moral rămâne Alteritatea atât în forma ei imediată, aproapele în sens biblic, sau respectiv în forma ei general umană. Relaţia cu Alteritatea este cea care instutie responsabilitatea individului faţă de celălalt. Din perspectivă fenomenologică, Levinas consideră responsabilitatea ca precedând existenţa. Responsabilitatea este esenţială

condiţiei umane într-o manieră privilegiată. Levinas (2006) deschide astfel drumul unei fenomenologii a existenţei prezumate şi posibile faţă de care suntem deja responsabili. În limbajul eticii actuale vorbim de responsabilitate faţă de generaţiile viitoare, faţă de acţiunile ulterioare sau de condiţiile de existenţă ale unei persoane ce urmează să se nască.

Poluarea ne face responsabili de un mediu impropriu, în care vor trăi urmaşii noştri peste 100 de ani, chiar dacă aceştia există în conştiinţa noastră ca pură potenţialitate. Viitoarea lor existenţă ne încarcă cu responsabilitate, chiar dacă ei nu au încă o natură existenţialistă concretă, nu sunt încă persoane vii. Din perspectiva eticii politicilor publice şi în general a eticii în administraţia publică, putem afirma pornind de la Levinas că responsabilitatea managerului public este constitutivă pentru existenţa funcţiei şi justifică necesitatea apariţiei acesteia. În opinia noastră, însăşi apariţia administraţiei publice ca practică birocratică (Weber, 1978).

Distincţia între individ şi Alteritatea sa fondează necesitatea politicului ca organizare a coexistenţei indivizilor, şi a juridicului ca normalizare a acestuia (Sandache, 2013). Rolul eticului este acela de sistem de control al normalizării juridice, prin raportare la un bine axiologic. Speculând, vom arăta că funcţia eticianului poate fi înţeleasă ca una de supervizor al practicianului, atât a celui politic, care instituie legile în funcţie de nevoile sociale, cât şi a celui care aplică legile. Eticianul ar trebui să aibă funcţia de control a concordanţei normativului şi pragmaticului, cu axiologicul. Depăşind sfera politicii propriu-zise, spre cea a politicilor regionale – de exemplu programele de intervenţie, politicile sanitare, educaţionale – eticianul, ca profesie autonomă, îşi construieşte rolul de supervizor al politicilor şi practicilor existente la nivelul unui anumit segment al societăţii.

Juridicul, arată Hromas (2003), acţionează prin intermediul represiunii şi marginalizării, pentru a asigura conformitatea şi a descuraja comportamentele a căror consecinţe sunt nedorite. Eticul acţionează separând binele de rău, construind astfel normalitatea, şi instituind fundamentele represiunii. Moralitatea instituie represiunea Eului de către propriul Sine, construind relaţia Sinelui cu Sinele Însuşi (self with itself). Hromas (2003) arată că etica, înţeleasă ca şi condiţie ontologică a societăţii umane, fundamentată pe principiul responsabilităţii, nu poate institui morala, fără a produce violenţă la nivelul sinelui.

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *relaţiei etice dintre eu şi alteritate în opera lui Emmanuel Levinas*, invităm studenţii să lectureze analiza eticii ontologice levinasiene realizată de Maxim, S. T. (2004). *Toleranţa. Dreptul la diferenţă*. Bucureşti, România: Editura Didactică şi Pedagogică, pp. 17-23.

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi un eseu cu tema: *Eu şi Celălalt.*

SI.2.3. Legea şi fundamentele morale ale acesteia

Legea în sine, arată Derrida (1980), este diferită de legea în sensul de normă juridică. "Legea în sine" are natură etică, fiind derivată din principiul responsabilităţii şi al preocupării faţă de ceilalţi (concern). Legea în calitate de normalitate juridică arată modalitatea practică în care dezideratul trebuie îndeplinit, şi limitările acestuia. Derrida exemplifică această diferenţă între legea în sens absolut etic şi cea în sens normativ juridic (Derrida, 1980), prin legea ospitalităţii, care cere în mod necondiţionat, primirea bună a oricărui străin, înainte de a i se adresa orice act interogatoriu. Legea etică a ospitalităţii, funcţională de altfel în societăţile tradiţionale, reprezintă expresia directă a grijii absolute faţă de Alteritate. Devenită normă juridică, ea introduce relaţiile economice de reciprocitate şi contingenţă în care legea are aplicabilitate (Sandu, 2012a). Critica adusă punctului de vedere levinasian este că legea morală este mai degrabă un produs al violenţei Sinelui împotriva Alterităţii, şi ca atare, generează un sistem normativ interdictiv, decât unul normativ afirmativ.

Sistemele de drept au apărut şi s-au dezvoltat pornind de la necesitatea societăţii de a gestiona cât mai eficient sociabilitatea

membrilor săi şi traiul în comun al acestora (Sandu, 2013d). Primele norme care guvernau viaţa socială au avut un puternic caracter moral religios, fiind presupuse a fi urmate de către divinitate în efortul acesteia de civilizare a umanităţii. Astfel de coduri au fost Legile lui Manu, Legile lui Hammurabi, tablele lui Moise.

Legile lui Manu au stat la originea sistemului de drept indian fiind la baza împărţirii societăţii în caste (Buhler, 2014).

Legile sacre ale castelor sunt create o dată cu lumea de către Cel Care Există Prin Sine Însuşi (Svayambhu). Divinitatea este cu neputinţă de a fi cunoscută în sine însuşi, dar se face cunoscută prin puterea sa creativă irezistibilă, prin punerea în ordine a tuturor elementelor. Divinitatea sau Cel Care Există Prin Sine Însuşi desfăşoară elementele universului ca pe un proiect de autoexplicitare pe care Traian Stănciulescu (1995) îl numeşte autosemioză creatoare.

Această punere în ordine a lumii poate fi considerată originea metafizică a oricărei legi. Creatorul divin, orice nume ar purta acesta, este înţeles ca dând legi pe care universul întreg le respectă şi care sunt ceea ce astăzi le-am numi legile naturii. Apoi într-o etapă ulterioară dă legi particulare specifice doar fiinţelor umane, fie în mod direct, fie prin intermediul unei întrupări a Sa, fie prin intermediul unor profeţi. Legile lui Manu diferenţiază între legile pe care natura le urmează în procesul său metafizic de desfăşurare a lumii preexistentă în Divinitatea însăşi şi legile pe care oamenii trebuie să le urmeze în îndeplinirea menirii lor pe pământ. Am tradus termenul de dharma fiind cel de menire sau rost, el mai având şi sensul de datorie şi cel de ordine. Stabilirea dharmei, a ordinii universului, face ca acesta să funcţioneze în armonia divină în care fiecare clasă de fiinţe, oameni, animale sau zei îşi găsesc propria împlinire. Legile lui Manu văzute ca cel mai important cod de lege a Indiei antice a apărut în sec. II î. Hr. conţinând reguli de natură metafizică care explicitează apariţia şi existenţa lumii precum şi legea naturală şi respectiv îndatoririle fiinţelor umane aparţinând celor 4 caste extrem de precis delimitate.

Casta Brahmanilor - castă preoţească, era considerată cea mai importantă având ca misiune îndeplinirea ritualurilor religioase şi menţinerea ordinii lumii, tocmai prin înfăptuirea riturilor.

Kshatriya - casta războinicilor, era constituită din nobili cu funcţii de conducere în instituţiile statului incluzându-l pe rege, aveau obligaţia de a apăra poporul şi de a-şi desăvârşi virtutea prin luptă.

Casta Vaisya - castă cu activităţi lucrative care erau negustori, proprietari, în general oameni liberi şi a căror misiune era să se îmbogăţească.

Casta Sudra - casta servitorilor, îi includea pe cei care munceau ca servitori inclusiv ţăranii şi pe cei săraci. Acestora li se interzicea complet accesul la ritualurile religioase.

În afara celor 4 caste existau paria sau cei de neatins, care desfăşurau activităţi dispreţuite de indieni şi erau obligaţi să locuiască în afara localităţilor în care trăiau membrii celorlalte caste.

Fiecare dintre aceste caste aveau îndatoriri de natură ritualică dar şi morală, legea nefiind altceva decât expresia pentru oameni a ordinii lumii.

Din punctul nostru de vedere, putem privi dharma ca o lege morală întrucât respectarea acesteia nu venea din forţa sa interdictivă şi aplicarea ei nu apela decât în cazuri extreme la forţa coercitivă a statului.

Ca şi alte sisteme de legi care provin din antichitate, Legile lui Manu pot fi privite ca un model de cod de etică la timpul lor, pentru fiecare dintre cele 4 caste. Natura juridică şi natura etică a Legilor lui Manu se intersectează, dar ca şi celelalte legi de factură spiritual, ele sunt întâi porunci morale şi abia atunci când religia se instituţionalizează capătă forţă coercitivă, legea fiind impusă prin instituţiile statului.

Codul lui Hammurabi este considerată cea mai veche culegere de legi, datând aproximativ din anul 2000 î. Hr. (Stanislav, 2013).

Codul lui Hammurabi. Sursa: www.academos.ro

Din perspectivă etică, Codul lui Hammurabi consfinţeşte ideea de dreptate, ca o lege a fiinţei umane şi este constitutivă firii omeneşti.

Dreptatea aparţine oamenilor pentru că sunt oameni (Pavel, 2009).

În Codul lui Hammurabi se face vorbire despre rolul legii de a face bine, de a vătăma pe cel slab (Popa, 1996). Nu putem să nu sesizăm începuturile ideii de stat de drept regăsite în Codul lui Hammurabi precum şi ideea de bine public ca rol al exercitării justiţiei. Ideea de echitate dar şi cea de non-vătămare cuprinse în Codul lui Hammurabi fac evidentă fundamentarea etică a normativităţii cuprinsă în Codul babilonian.

Acelaşi Cod al lui Hammurabi conţine şi o selecţie de jurisprudenţă, indicând o serie de sentinţe ale regelui ca modele de practică pentru ceilalţi judecători (Bocancea, 2012).

Aspectul sancţionatoriu face ca în cazul Codului lui Hammurabi să predomine dimensiunea juridică, caracterul etic fiind însă prezent prin încercarea de impunere a echităţii în societate prin intermediul justiţiei.

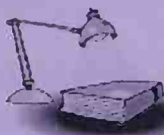
Codul lui Hammurabi împarte societatea în caste (Bocancea, 2012) arătând îndatoririle fiecărei caste. O altă caracteristică a acestui cod este aceea că face distincţia între culpă şi responsabilitate, distingând tipuri de pedeapsă diferite în funcţie de intenţia criminală. Această identificare a intenţiei este o inovaţie deosebită pentru vremea sa, care era dominată de "Legea Talionului", care prevedea "ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte". La ora actuală intenţia şi culpa sunt elemente care stau şi acum la baza stabilirii pericolului social şi implicit a sancţionării faptelor penale. Aceeaşi analiză a intenţiei stă la baza analizei sistemelor moderne de etică ontologică, mai ales a celui kantian. Kant (2007) vorbeşte despre valoare morală doar atunci când există intenţie, faptele virtuoase fiind rezultatul unei voinţe bune. Ideea de intenţie cuprinsă în Codul lui Hammurabi alături de cea de domnie a legii constituie elemente de gândire juridică modern, fiind şi astăzi temeiuri ale sistemelor contemporane de drept. Ideile lui Hammurabi au influenţat antichitatea, fiind parţial regăsite în ideile greceşti despre democraţie şi ulterior în Dreptul roman.

Tablele lui Moise sau cele 10 porunci, pe care Dumnezeu le trimite lui Moise sunt toate de natură interdictivă: "să nu furi", "să nu ucizi", cu o singură excepţie aceleia a afirmării unicităţii lui Dumnezeu.

Deşi conţine o serie de reglementări care restricţionează săvârşirea faptelor sociale, tabla legilor lui Moise o considerăm mai degrabă un cod etic decât unul juridic propriu-zis, întrucât retribuţia îi aparţine doar lui Dumnezeu. În opinia noastră, legile lui Moise pot fi înţelese în sens modern ca un cod de etică care justifică normativ valorile spirituale ale poporului evreu din vremea lui Moise. Desigur legislatorii din vremea lui Moise nu distingeau între sancţiunea morală şi cea juridică, apărarea valorilor morale realizându-se prin Legea Talionului.

Viziunea neotestamentară înlocuieşte fundamentul retributiv al eticii spirituale iudeo-creştine cu cel bazat pe iubirea de aproape.

Sistemul etico-axiologic, vetero-testamentar aşa cum îl percepem noi astăzi, are ca valoare fundamentală reciprocitatea sau retribuirea (Sandu, 2009c). Sistemul apare ca fiind exprimat prin sintagma „ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte". Principiile morale: *să nu furi, să nu minţi, să nu prea curveşti*, sunt aplicabile întrucât există o *retribuţie- pedeapsă* în cazul încălcării lor. Logica retribuţiei are ca substrat onto-axiologic principiul autocraţiei. Dumnezeu este unul care nu admite *concurenţă* şi ca atare voinţa sa acţionează retributiv. „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, să nu ai alţi Dumnezei afară de mine". Afirmarea unicităţii lui Dumnezeu este contrapusă interdicţiei alterităţii „Să nu ai alţi Dumnezei afară de mine". Interdicţia alterităţii, în fapt interdicţia acceptării alterităţii sau raportării la alteritate, este privită ca o negare a multiplului posibil. Sintagma „Eu sunt Dumnezeul tău, să nu ai alţi Dumnezei afară de mine" nu neagă la modul absolut existenţa altor Dumnezei, ci interzice raportarea la aceştia (Sandu, 2009c). Un Dumnezeu gelos şi posesiv interzice prin lege idolatria, ca pe o formă de adulter spiritual. Postulatele etice sunt negative, având la bază categorialul *să nu*. Funcţionând într-o logică a limitării, ele generează astfel o pragmatică de tipul: *şi dacă*, o exacerbare a tentaţiei, ca formă de asumare a unei libertăţi antinegative. Interdicţia adamică a fost încălcată tocmai ca asumare a unei libertăţi atitudinale. Este interesant faptul că replica *maleficului*, a şarpelui, a fost aceea că de fapt nu există retribuţie, că nu există consecinţe la acţiuni. Şi totuşi conform mitului biblic a existat *căderea*. Într-o logică a interdicţiei, orice asumare a libertăţii propune căderea ca alternativă (Sandu, 2009c).

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *noilor paradigme etice în domeniul justiţiei restitutive*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Paradigma prisonocentrică versus paradigma justiţiei restaurative", din Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Medierea, probaţiunea şi etica juridică.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizaţi un eseu cu tema: *Teoriile contractului social ca fundamente filosofice ale dreptului*;
2. Realizaţi un eseu cu tema: *Justiţia restitutivă versus justiţie retributivă. Funcţionarea serviciilor de probaţiune de pe lângă instanţe.*

Test recapitulativ

1. Cum apar standardele morale din perspectiva kantiană?

R: Standardele morale sunt furnizate în mod independent de raţiune.

2. Ce idee constituie nucleul gândirii juridice?

R: Nucleul gândirii juridice îl constituie ideea de retribuţie, ca fundament al ideii de dreptate juridică.

3. Ce rol au teoriile etice?

R: Teoriile etice au rolul de a valida normele juridice din perspectiva conformităţii între norma juridică şi sistemul de valori acceptat de comunitate.

4. Ce substituie grija faţă de Celălalt?

R: Grija faţă de Celălalt (concern) substituie preocuparea faţă de Sine.

5. Ce instituie moralitatea?

R: Moralitatea instituie represiunea Eului de către propriul Sine, construind relaţia Sinelui cu Sinele Însuşi.

6. Cum este legea în sine în viziunea lui Derrida?

R: Legea în sine este diferită de legea în sensul de normă juridică.

7. Ce reprezintă legea etică a ospitalităţii?

R: Legea etică a ospitalităţii, funcţională de altfel în societăţile tradiţionale, reprezintă expresia directă a grijii absolute faţă de Alteritate.

SI.3. VALORI ETICE FUNDAMENTALE ÎN ADMINISTRAŢIA PUBLICĂ: RESPONSABILITATE, AUTONOMIE (AUTODETERMINARE), DREPTATE

Tematică:
SI.3.1. Responsabilitate
SI.3.2. Autonomie
SI.3.3. Autonomia şi autenticitate
SI.3.4. Dreptate

SI.3.1. Responsabilitate

Carmen Cozma şi Liviu Măgureanu (2008)[4] subliniază necesitatea de a cultiva responsabilitatea morală, atât individuală, cât şi colectivă. Responsabilitatea în comunitate este înţeleasă în sfera reciprocităţii, a apropierii şi deschiderii faţă de alteritate. Levinas (cf. Cozma, Măgureanu, 2008) creează o etică a demnităţii unicului, generată de valoarea responsabilităţii. Este o formă de „etică a întâlnirii", cu „trezirea Identicului către un Altul", cu depăşirea în-sinelui în gratuitatea lui dincolo-de-sine-pentru-altul, cu vocaţia acţiunii pentru

---

[4] SI.3. conţine o serie de fragmente preluate din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen, precum şi din alte lucrări ale autorului prezentate la diverse conferinţe de specialitate şi publicate parţial în volumele: Sandu, A. (2013f). Meanings of Diabetic Patients' Autonomy from a Doctor's Perspective (pp. 237-244). În Runcan, P. L., Raţă, G., Iovu, M. B., *Applied Social Sciences: Sociology*, Cambridge Scholars Publishing, Marea Britanie; Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M. C., Astărăstoae, V. (2013). Teorii etice aplicate relaţiei medic pacient (pp. 17-53). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoae, V. (coord.), (2013). *Relaţia medic-pacient.* Iaşi, România: Editura Polirom; Cojocaru, D., Sandu, A., Oprea, L. (2013). Încrederea în relaţia medic-pacient (pp. 95-123). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoae, V. (coord.), (2013). *Relaţia medic-pacient.* Iaşi, România: Editura Polirom; Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp. 125-165). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoae, V. (coord.), (2013). *Relaţia medic-pacient.* Iaşi, România: Editura Polirom, adaptate şi citate în consecinţă.

Celălalt (care este „apărătorul vieții morale"), ce implică responsabilitatea. Conceptul acesta devine chiar expresie a „umanității conștiinței", „întreaga gravitate a iubirii aproapelui" (Cozma, Măgureanu, 2008).

Având plurale conotații semantice, categoria responsabilității prezintă o adâncă accepțiune morală și juridică, fiind corelată categoriilor de „bine" și „justiție", de „datorie" și „drept". Ea apare ca latură a moralității personalității, în raport cu reguli și principii morale – ghid pentru actele comise în chip voluntar. Responsabilitatea clamează reflexia anterioară asupra consecințelor alegerilor, deciziilor și acțiunilor noastre, ca fiind proporțională cu previziunea. Atitudine de conștiință și practică, prin care ceea ce „trebuie" este asumat și respectat, împlinit în baza convingerii, responsabilitatea este măsură a libertății. De altminteri, cele două categorii de valoare nu pot funcționa decât în interacțiune.

Responsabilitatea desemnează caracteristica agentului (individual sau colectiv) de a acționa în cunoștință de cauză, dispunând de competență, de maturitate și pregătire, de condiții de libertate, astfel încât să se recunoască în actele săvârșite și să își asume urmările acestora (Cozma, Măgureanu, 2008).

Faptul este subliniat de către Max Weber (2004), în delimitarea unei etici a responsabilității, de o etică a convingerii – aceasta din urmă, centrată pe acțiune, ținând seama de principii, fără teama de consecințele pe care le poate avea. Ori o etică a responsabilității privește tocmai rezultatul acțiunii și presupune ca agentul să fie răspunzător de cele făptuite, indiferent dacă a vrut sau nu să săvârșească acțiunea respectivă. Într-o vedere integratoare, am explica responsabilitatea morală, ca exprimând acea autoritate a conștiinței, cu funcția de a ajuta subiectul în a înțelege sensul, importanța și urmările socio-morale ale faptelor sale, în a-l determina să își asume în cunoștință de cauză deciziile, rol-statusurile profesionale și cetățenești, în asigurarea concordanței deciziilor cu actele, în a răspunde de calitatea acestora (Cozma, Măgureanu, 2008).

*
* *

Importanţa valorii responsabilităţii, în aria eticii şi deontologiei, rezultă şi din consacrarea, tot mai clară, a sintagmei „coduri de responsabilitate profesională"; astfel denumite, ele „sugerează faptul că profesiile pot fi ghidate în practica lor de norme speciale, care exprimă valorile centrale ale fiecărei profesii, şi care nesocotesc acele consideraţii ce ar putea ghida comportamentul neprofesioniştilor în contexte similare de conflict, sau potenţial conflict" (Cozma, Măgureanu, 2008).

Termenul de responsabilitate vizează capacitatea individului de a răspunde pentru faptele sale. În acest sens este invocată răspunderea juridică, adică capacitatea de exerciţiu a persoanei şi implicit posibilitatea de a fi sancţionată pentru abaterile de la normativitate. Răspunderea juridică este văzută ca o formă de răspundere socială a individului, înţeleasă ca obligaţie a acestuia de a suporta consecinţele propriei fapte. Încălcarea unei norme de drept atrage sancţiunea în baza unei proceduri formale de stabilire a vinei şi vinovăţiei.

Foucault (2005) arată că există o legătură intrinsecă între discurs şi putere întrucât puterea produce discursuri, iar discursurile au "efecte de putere". Sancţiunea are la ora actuală funcţia de retribuire, descurajare incapacitare şi reabilitare (Szabo, 2010). Diversele forme istorice ale sancţiunii reprezintă tehnici codificate ale puterii (Sandu, Unguru, 2014).

Evoluţia istorică de pedeapsă porneşte de la ideea de pedeapsă corporală, supliciu bazat pe identificarea dintre individ şi corporalitatea sa, şi până la formele simbolice specifice justiţiei restaurative, care pun accent pe dezvoltarea autonomiei şi responsabilităţii în contexte educaţionale. Răspunderea ca formă a responsabilităţii se transformă din perspectivă istorică în funcţie de entitatea care se subrogă în primitor al responsabilităţii. Acesta poate fi: monarhul, statul, societatea în genere, comunitatea sau victima. Modelul talionic (ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte) gândeşte relaţia de responsabilitate pe un model faţă către faţă. Titularul dreptului lezat este subiectul pasiv al responsabilităţii şi titularul dreptului de reparaţie. Această viziune stă la baza sistemului de drept civil. Pe acelaşi model al responsabilităţii faţă de un subiect pasiv se întemeiază etica lui Levinas (1985; 1986; 1999; 2001; 2006).

Emanuel Levinas vorbeşte despre responsabilitate în termenii ontologiei umanului întrucît aceasta "cheamă la existenţă" fiinţa umană, constituindu-i esenţa. Perspectiva levinasiană este una veterotestamentară, înglobând gândirea rabinică modernă într-o perspectivă fenomenologică. Responsabilitatea la Levinas depăşeşte ideea

de responsabilitate concretă pentru o alteritate dată, ea fiind instituită atât faţă de alteritatea absolută (divină) cât şi faţă de celălalt în persoana alterităţii umane, adică a aproapelui.

Ideea responsabilităţii faţă de o alteritate determinată, faţă de un celălalt concret este una de natură religioasă iudeo-creştină, Levinas fiind cel care o transpune în perspectivă fenomenologică, adică din perspectiva conştiinţei care îşi asumă responsabilitatea ca formă proprie a existenţei. În filosofie este celebră raportarea carteziană a existenţei la gândire şi certitudinea propriei fiinţări plasată în actul îndoielii. Subliniem un posibil paralelism între plasarea centralităţii ontologice, în gândire la Descartes, şi în responsabilitate la Levinas.

Modelul responsabilităţii faţă de aproape influenţează atât gândirea filosofică cât şi cea juridică cu raportare la celălalt. Dacă perspectiva levinesiană şi cea iudeo-creştină în genere propune responsabilitatea ca tensiune fiinţială (energie ce crează existenţa însăşi), gândirea modernă propune confruntarea ca model de relaţie responsabilă cu alteritatea. Pentru a fi mai explicit avem două modele de alteritate, unul care provine pe filiera modernă a centralităţii echităţii şi a responsabilităţii pentru libertatea celuilalt de a-şi înfăptui dreptul, iar cea de-a doua pe filieră spirituală şi fenomenologică a responsabilităţii înţelese ca grijă.

Pe acelaşi model hermeneutic al responsabilităţii înţelese ca grijă se întemeiază eticile feministe ale grijii (ethics of care). Noi preferăm să traducem termenul "ethics of care" prin sintagma "etici ale îngrijirii", pentru a distinge semantic între grija ca îngrijorare şi angoasă – în manieră heideggeriană — de grija ca acţiune afirmativă îndreptată spre binele cuiva.

Considerăm că paradigma modernă a dreptăţii ca înfăptuire a dreptului are la bază tot valoarea responsabilităţii în sensul ei kantian de datorie. Sensurile moderne ale responsabilităţii reprezintă o derivă semantică a conceptului de datorie sub influenţa receptării alterităţii ca un complementar şi nu ca un contrapus. Modelul bazat pe contrarietate a justiţiei tradiţionale pune individul în raport de adversarietate cu propria sa alteritate, ambii fiind supuşi controlului procedural a unui terţ investit cu putere simbolică şi coercitivă. Modelul justiţiei deliberative, prezent în practica medierii, are la bază acţiunea comunicativă, generatoare de consens în locul judecăţii tradiţionale generatoare de obligaţii (Vlăduţescu, 2014a).

Responsabilitatea individului aşa cum este văzută în filosofia modernă, are ca subiect pasiv o persoană determinată din apropierea actorului moral, responsabil, cu care acesta interacţionează. Modelul penal al responsabilităţii îl contrapune pe individ atât propriei sale victim, cât şi unui subiect de drept simbolic numit stat. Ofensa adusă prin fapta penală nu este răzbunată direct de victimă sau de aparţinătorii acesteia, ea fiind transferată statului. Legitimitatea pedepsei este justificată "printr-un contract social" (Sandu, 2013d), prin care cetăţenii renunţă voluntar la propriul drept la răzbunare în favoarea statului, în schimbul garantării sociabilităţii. Răspunderea penală este o formă a responsabilităţii individului faţă de o persoană generică – statul – reprezentat prin magistraţi. În acest model a răspunderii faţă de persoane generice vedem originea ideii transmoderne de responsabilitate faţă de non-prezenţă, adică de persoane generice titulare prezumate ale unor drepturi. Foucault (2005) arată că titularul răzbunării în perioada modernă este suveranul întrucât prejudiciile aduse unui membru al comunităţii se transformă într-o ofensă adusă acestuia. Depersonalizarea suveranităţii prin procesele de democratizare face ca responsabilitatea faţă de suveran ca persoană concretă să se transfere către stat ca entitate abstractă, făcându-şi astfel loc ideea de non-persoană ca titulară a pasivului responsabilităţii. Ficţiunea numită persoană juridică este o încercare de reificare a unui titular de drepturi şi obligaţii non-prezent. Reificarea non-prezenţei şi "personalizarea acesteia" face posibilă trecerea de la răspunderea pentru celălalt la responsabilitatea colectivă (şi respectiv instituţională), pentru non-prezenţă ca titulară a unor prezumate drepturi subiective. Putem vorbi despre responsabilitate faţă de generaţiile viitoare, faţă de mediu, faţă de binele public, etc. Sistemele de common law oferă comunităţii calitatea de actor pasiv al răspunderii juridice şi în general al responsabilităţii pentru propria conduită a individului. Comunitatea este cea lezată şi nu doar victima, întrucât prin săvârşirea unei infracţiuni este tulburat echilibrul social al comunităţii. Comunitatea este invitată să sancţioneze prin intermediul reprezentanţilor acesteia constituiţi din juraţi.

Jonas (1984) arată că modelul resposabilităţii individului faţă de cei din imediata apropiere spaţială şi temporală nu mai este suficientă în perioada actuală, întrucât capacitatea indivizilor, mai ales regrupaţi în organizaţii, de a leza publicuri largi a devenit fără precedent.

Acţiunile colective au un potenţial vătămător pentru persoane şi grupuri aflate la mii de kilometri distanţă şi chiar persoane care nu s-au născut încă. Poluarea de exemplu dăunează generaţiilor viitoare, pe care le lipseşte de o serie de elemente ale calităţii vieţii generate de aerul curat, hrană nepoluată, etc. O decizie politică sau administrativă este şi ea încărcată de responsabilitate faţă de persoane non-prezente şi chiar faţă de persoane potenţiale. Decizia cu privire la exploatarea gazelor de şist luată de o serie de politicieni poate afecta dreptul la un mediu curat, atât a cetăţenilor din zone de unde se fac exploatări, cât şi a generaţiilor viitoare care vor locui în acele zone. Jonas (1984) şi Appel (1992; 1999) formulează conceptul de responsabilitate socială în sensul de răspundere colectivă pentru acţiunile colective cu potenţial vătămător. Un astfel de exemplu de responsabilitate colectivă o reprezintă responsabilitatea socială a corporaţiilor. Corporaţiile responsabile sunt cele care înţeleg faptul că plus valoarea pe care au produs-o este rezultatul exploatării resurselor umane şi materiale ale comunităţilor în care îşi desfăşoară activitatea. Responsabilitatea socială corporatistă cere companiilor să returneze comunităţilor o parte din această plus valoare, compensând eventualele prejudicii şi generând dezvoltare durabilă. Din păcate multe din programele de responsabilitate socială corporatistă sunt văzute în calitate de instrumente de promovare a organizaţiei şi de îmbunătăţire a comunicării publice a acesteia (Vlăduţescu, 2014c). Responsabilitatea socială este utilizată ca instrument legitimant (Borţun, 2011). În contextul deconstrucţiei marilor instanţe de legitimare, cum este apelul la transcendent sau la utopiile politice, etc, responsabilitatea pentru alteritatea generică preia funcţia de legitimare permiţând creearea discursurilor de putere.

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *responsabilităţii*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Principii ale eticii responsabilităţii sociale" (pp. 113-120), din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

- Realizaţi un eseu cu tema: *Responsabilitate socială corporatistă.*
- Realizaţi un eseu cu tema: *De la răspunderea juridică la responsabilitatea socială.*

SI.3.2. Autonomie

Termenul de autonomie[5] cunoaşte mai multe accepţiuni în funcţie de modul în care diversele teorii etice se raportează la subiectivitatea sau obiectivitatea construcţiei etice.

Autonomia ca autdeterminare

Autonomia ca autodeterminare reprezintă o perspectivă derivată din etica lui Immanuel Kant. Individul autonom este capabil să-şi stabilească propriile opţiuni fie pentru desfăşurarea generală a vieţii, fie pentru o situaţie particulară în care trebuie să ia o decizie.

Immanuel Kant plasează autonomia pe o poziţie centrală în filosofia sa morală, întrucât filosoful consideră că individul ar trebui să acţioneze în aşa fel încât să facă din propriile sale maxime morale principii universale (Kant, 2007).

Acţiunea morală este aceea pe care individul o realizează în virtutea propriei voinţe bune, în mod intenţionat şi nu întâmplător. Autonomia decizională este în primul rând autonomia voinţei individului raţional, capabil să înţeleagă semnificaţiile propriilor acţiuni şi să ia o decizie pe baze raţionale cântărind valoarea morală a fiecărei alternative şi alegând-o pe cea cu un plus de valoare morală. În sensul original Kantian, autonomia semnifică viaţa trăită în acord cu legea morală autoimpusă (Sandu, 2012a).

Kant fundamentează viziunea sa asupra statului şi dreptului în volumele "Critica raţiunii practice" (1972) şi "Întemeierea metafizicii moravurilor" (2007). Pentru filosoful de la Konigsberg, sursa oricărei

---

[5] Extrase din expunerea autorului, prezentată la Conferinţa Naţională de Bioetică, Bucureşti, 2011.

normativităţi o reprezintă imperativul categoric ca formă supremă a legii morale (O'Neill, 2006).

Imperativul categoric reprezintă maxima voinţei individului, fiind astfel sursa oricărei normativităţi şi în acelaşi timp sursa oricărei demnităţi a fiinţei umane.

Autonomia reprezintă expresia imanentă (manifestată) a libertăţii, care este transcedentală şi universal, fiind de domeniul lucrului în sine. Autonomia se bazează pe judecăţi simultan universale şi necesare de tip aprioric, dar având o natură imanentă, fiind constitutivă raţiunii practice. Legea moralei este inerentă fiinţei umane, demnitatea acesteia bazându-se pe autonomie, adică pe capacitatea individului de a se autodetermina, luându-şi ca reper moral propria raţiune asupra binelui public sau individual.

Legalitatea semnifică conformarea acţiunilor agentului pe baza propriei voinţe individuale cu legea morală universală. Moralitatea reprezintă determinarea propriei voinţe de către legea morală. Perspectivele etice deontologiste din etica modernă, inclusiv din cea aplicată, pornesc de la viziunea kantiană conform căreia adevărul moral este universal şi poate fi dedus pe bază raţională. Curentele deontologiste vizează stabilirea raţională a unor norme morale cu valoare de maximă universală.

Autonomia ca autenticitate reprezintă capacitatea individului de a fi consecvent cu propriile decizii, de a fi autentic. Autonomia ca autenticitate îmbracă două forme majore, prima punând accentul pe existenţa unui nucleu autentic şi permanent al personalităţii, iar cea de a doua pe capacitatea inovatoare a agentului moral. În prima accepţiune, autonomia vizează ideea de integritate ca manifestare a fiinţei umane autentice. Integritatea reprezintă virtutea morală de a fi incoruptibil şi de a manifesta în toate împrejurările cinste şi probitate. Pe de altă parte, integritatea este o componentă a demnităţii profesionale, de exemplu în cazul magistratului (Costiniu, 2007). Profesionistul are o obligaţie morală şi în acelaşi timp răspundere profesională faţă de încrederea pe care publicul trebuie să o manifeste în funcţia publică.

Florin Costiniu (2007) arată că, spre exemplu, dacă în viaţa privată judecătorul ar avea o conduită pe care public ar trebui s-o condamne ar da dovadă de ipocrizie.

Înţelegerea integrităţii, ca fiind o componentă a autonomiei ca autenticitate, o derivăm direct din idealul kantian de autonomie formulat în imperativul categoric.

A fi autonom implică a fi integru, adică permanent în acord cu propria ta maximă morală şi implicit cu legea morală universală. Menţinerea permanentă a integrităţii îl face pe individ să fie mereu congruent cu sine însuşi din punct de vedere moral, şi deci să fie autentic.

Cea de a doua înţelegere a autonomiei ca autenticiate reprezintă capacitatea de a trăi în acord cu cine suntem, adică cu propriul nostru sistem de valori, credinţe. Vorbim astfel de autonomia ca autenticitate expresivă (Sandu, 2012a).

Autenticitatea expresivă reprezintă punerea în act a autonomiei făcându-se trecerea de la nivelul intenţiei la cel al acţiunii. Autonomia kantiană vizează voinţa liberă şi aspectele de intenţionalitate ale deciziei etice. Autonomia ideală presupune raţionalitatea perfectă a fiinţei umane. Este posibil ca rezultatele unei acţiuni să nu depindă exclusiv de intenţia noastră. Singurul lucru asupra căruia avem deplin control îl reprezintă propria voinţă (Kant, 2007). Ca atare, autonomia kantiană este autonomia voinţei supusă controlului raţiunii.

Autonomia ca autenticitate ţine cont de faptul că indivizii nu decid întotdeauna exclusiv raţional. În procesul deciziei umane intervin emoţiile pozitive, sau negative, atitudinile, paternurile comportamentale, dispoziţiile afective, nivelul de inteligenţă, educaţia etc.

Autonomia ca autenticitate vizează decizia etică în act, sau cu alte cuvinte, capacitatea de agent a individului ca actor social.

Autenticitatea vizează în mod permanent de raportare la sine şi la ceilalţi, consecvent cu propriile valori şi credinţe. Integritatea nu mai acţionează la nivelul voinţei libere ci la cel al acţiunii. Autenticitatea implică autocunoaştere, acceptare şi apreciere de sine.

Autonomia ca autenticitate nu ne îndepărtează de idealul imperativului categoric, dar îl particularizează la situaţia concretă a agentului moral în calitatea sa de actor social.

Autonomia expresivă ţine cont de contextul construcţiei sociale, a deciziei etice, adică de acţiunile comunicative la care agentul moral este parte, morala comună din societatea în care trăieşte, procesele socializante la care a fost supus, nivelul cognitiv şi starea de sănătate.

Autenticitatea expresivă poate fi modificată de exemplu prin modificarea chimismului cerebral prin intermediul unor substanţe psihotrope.

Ingmar Persson şi Julian Săvulescu (2012) sugerează necesitatea ”ameliorării morale” prin intermediul unor substanţe ce reduc anxietatea, răspunsul la frustrare etc. Se ridică bineînţeles o întrebare cu privire la realitatea autonomiei în contextul în care comportamentul individual este dependent de factori de personalitate ce nu ţin de voinţă.

Autonomia relaţională

Conştiinţa de sine raţională nu este un fapt psihologic, ci o abstractizare de natură filosofică. Reflecţia reală care duce la decizia etică se suprapune doar parţial peste idealul raţiunii practice. Multe decizii autentice, consecvente cu sine însuşi, ale individului, sunt luate fără o reflecţie explicită asupra conţinutului moral al deciziei. Decizia etică curentă este rezultatul procesului de socializare şi de internalizare a normelor morale ale comunităţii, în care individul îşi desfăşoară activitatea. În societatea patriarhală de exemplu, este larg acceptată supremaţia bărbatului asupra femeii, violenţa în familie fiind considerată legitimă. O femeie care acceptă agresiunea, chiar violenţa soţului său, refuzând nu numai depunerea unei plângeri împotriva acestuia, ci chiar şi despărţirea de soţul agresor, îşi exercită autonomia decizională, în sensul deciziei asupra propriei situaţii. Această decizie însă nu este una raţională care să denote în mod neaparat o profundă reflecţie asupra propriei condiţii, ci mai degrabă un răspuns cultural la agresiunea la care este supusă. Traducerea patternurilor culturale în atitudini şi acţiuni au la bază o strategie comunicativă ce vizează poziţionarea individului în comunitate.

Socializarea anticipativă deviantă poate gestiona accesul nelegitim la resurse printr-un proces de construcţie socială a unei ”valori morale alternative”. Acceptabilitatea socială şi controlul social sunt determinate pentru gestionarea autonomiei relaţionale. Individul este autonom, adică îşi autogestionează propria viaţă şi propriile decizii în limitele constructelor sociale pe care şi le-a internalizat. Un construct social reprezintă un model interpretativ comportamental, rezultat în urma unui proces de negociere socială a interpretării, pe care membrii comunităţii o acordă unui lucru sau fenomen. Autonomia însăşi este obiectul unei astfel de construcţii sociale care pune individul în centrul atenţiei. Modernitatea centrată pe individ crează un model de societate bazat pe

triada *autonomie-autenticitate-individualitate*. Modelele de societate bazate pe societate organică eşuează în impunerea autonomiei ca valoare centrală, ele având inerentă heteronomia ca expresie a etosului comunitar. Abordarea paternalistă este expresia recunoaşterii diferenţelor intrinseci între indivizi la fel ca şi în cazul autonomiei, iar în cazul paternalismului reprezintă accentuarea neîncrederii în capacitatea individului de a funcţiona autonom. Paternalismul reprezintă o funcţionare defectuoasă a responsabilităţii faţă de celălalt. Altul este văzut ca scop în sine dar şi ca mijloc de exercitare a grijii ca datorie faţă de celălalt, încălcându-se astfel imperativul categoric (de a considera omul întotdeauna ca scop şi niciodată ca mijloc). Autonomia relaţională este o teorie venită să integreze conceptul de autonomie în modelul construcţiei sociale a realităţii. Individul nu poate fi autonom decât în procesele de interacţiune socială şi în limitele în care acţiunile comunicative la care este supus îi permite accesul la strategii de putere şi la consens.

Autonomia relaţională este o dezvoltare a viziunii asupra autonomiei expresive. În construcţia teoriei autonomiei relaţionale se porneşte de la definirea autenticităţii faţă de propriul sine ideal (Bandura, 2000; 2001).

Autonomia ca autodeterminare o înţelegem ca exprimare de sine în context social. Autodeterminarea este înţeleasă ca self-management în contextul interacţiunilor sociale în care individul este parte. Modelul autonomiei relaţionale contrastează cu modelul clasic al individului autonom. Autonomia apare în interacţiunea socială şi este o măsură a acestei interacţiuni. Pentru exercitarea autonomiei este necesară interacţiunea socială. Autenticitatea se plasează la nivelul interacţiunii sociale, autonomia fiind o măsură a calităţii interacţiunii sociale. Autonomia este un dat transcedental, ea variind în funcţie de situaţie. Pornind de la observaţiile lui Kohlberg (1981) preferăm să înţelegem autonomia ca o creştere graduală a intensităţii autodeterminării pe o scală ce cuprinde anomia morală, obedienţa ca evitare a pedepsei, complianţa ca acţiune în vederea gratitudinii, conformitatea ca acţiune bazată pe respectul faţă de norme, adeziunea ca atitudine proactivă datorită respectului faţă de valori. Această scală a autonomiei relaţionale are în punctele terminus deplină anomie şi respectiv autonomia raţională kantiană. Dualitatea heteronomie-autonomie este o expresie a relaţiei cu celălalt în construcţia propriei identităţi.

Pentru Thomas Scanlon (1972), o persoană trebuie să se privească pe sine ca independentă în decizie, alegând liber ce să creadă, şi având posibilitatea alegerii între mai multe opţiuni (Jennings, 2007). Contextul definirii autonomiei este cel social-politic, aceasta fiind corelată cu responsabilitatea şi cu capacitatea de a fi subiectul unei acţiuni coercitive. Fundamentele teoretice ale concepţiei lui Scanlon se regăsesc în operele lui Immanuel Kant şi Stuart Mill.

Robert Paul Wolff (1970) plasează autonomia în contextul confruntărilor între indivizi pentru control. Conceptul de autonomie este plasat în contextul dezbaterilor de filosofie politică, asupra compatibilizării autonomiei individului cu legitimitatea autorităţii. Este propusă o decizie consensuală ca modalitate de compatibilizare a intereselor indivizilor. Pentru a sublinia rolul conceptului de autonomie în forma culturii moderne, Joe Feinberg (1972) propune o societate în care indivizii să posede toate celelalte virtuţi, fiind lipsită de tiranie, dar în care să nu fie prezentă autodeterminarea. Această societate este văzută ca lipsită de umanism şi demnitate. Autonomia este cea care permite unei persoane să fie demne de respect din partea celorlalţi.

Robert Hughes (1993), Jean Bethke Elshtain şi Cloyd Timothy (1995) asociază autonomia şi autodeterminarea cu dezordinea socială. Hughes (1993) sesizează existenţa unui vid în miezul culturii americane contemporane, şi o senzaţie omniprezentă a entropiei. Alan Wolfe (2001) discută despre libertatea morală în corelaţie cu libertatea politică (Jennings, 2007) şi individuală. Contextul definirii termenului de autonomie este acela al societăţii contemporane americane bazate pe individualism, Wolfe (2001) făcând cu instrumente sociologice (Paden, 2003), o corelaţie dintre definirea virtuţilor şi conceptul de viaţă bună (Fatic, 2013).

Pentru Lawrence Kohlberg (1981), autonomia solicită conştiinţa de sine şi deliberare conştientă de sine în ceea ce priveşte supunerea la reguli, fiind un stadiu de deplină maturitate al dezvoltării morale în care individul acceptă regulile şi le înţelege ca modificabile, bazate pe o judecată dreaptă asupra regulilor, legilor, tradiţiilor, obiceiurilor şi normelor societăţii, alegând conştient şi detaşat pe care dintre acestea să le urmeze.

Autonomia, aşadar, conturează printr-o întreagă clasă de idei, care converg în a afirma în termeni morali dreptul individului de a trăi liber viaţa, în manieră proprie, atâta timp cât nu dăunează celorlalte

persoane, fiind sincer cu sine însuşi. Teoriile filosofice, sociale, politice şi psihologice, care definesc acest termen, constituie o parte semnificativă a culturii vestice contemporane.

*

* *

Din punct de vedere istoric, conceptul de autonomie ne parvine pe două filiere distincte, şi anume viziunea kantiană şi cea milliană. Julian Săvulescu (2007) prezintă autonomia în sens kantian, ca un drept al individului la autodeterminare.

Deliberarea asupra valorilor este în egală măsură importantă, ca şi cea asupra consecinţelor. Julian Săvulescu consideră că adevărata autonomie este rezultatul confruntării dintre dorinţa de a acţiona pe baze raţionale, şi preocuparea de a fi raţional.

Pentru Christman (2009), autonomia morală se referă la capacitatea individului de a-şi impune legea morală obiectivă şi constrângătoare, fiind recunoscută ca principiul general al vieţii morale. Persoana autonomă este, în viziunea kantiană, modelul persoanei morale. Autonomia morală constă în autoimpunerea legii morale, care nu poate proveni în nici un caz din simţuri sau dorinţe, sau din alte aspecte contingente, şi de aceea trebuie să fie universală. Imperativul categoric kantian propune autonomia ca valoare etică, înţeleasă ca virtute de a acţiona în consecvenţă cu legea universală. În virtutea aceluiaşi principiu al imperativului categoric trebuie să acţionăm în aşa fel încât să nu dăunăm libertăţii şi exercitării autonomiei celorlalţi (Guyer, 2004).

Principiul de independenţă înţeles în sensul de autonomie a făcut ca legiuitorul român să interzică de exemplu judecătorilor să facă parte din sindicate, partide politice sau să desfăşoare activităţi economice altele decât cea didactică.

Înţelegerea comună a termenului de independenţă vizează „situaţia unei persoane care judecă lucrurile şi acţionează în mod independent, neinfluenţată de alţii" (Luca, Bulancea, 2008). Literatura de specialitate defineşte independenţa ca „atribut al funcţiei care îi permite judecătorului să acţioneze în realizarea actului juridic şi, mai ales, să decidă, doar în baza legii şi a propriei conştiinţe, fără nici o subordonare sau influenţă"[6] (Popa, 2007).

[6] Proiect pentru un nou Cod de etică al judecătorilor din România elaborat de C.S.M. în colaborare cu Seminarul ProEtica al Departamentului de Filosofie al Universităţii Babeş

Cea mai importantă miză a principiului independenţei magistraţilor este cea sistemică şi anume a independenţei justiţiei ca întreg. Independenţa justiţiei este o garanţie a statului de drept şi a existenţei reale a separării puterilor în stat (Pivniceru, Luca, 2008).

Democraţiile reale consolidate conţin două elemente semnificative şi anume democraţia electivă sau alegerile libere şi garanţiile constituţionale şi constituirea statului de drept (Nemţoi, 2014). Statul de Drept presupune domnia legii în condiţiile existenţei unor garanţii echitabile cu privire la drepturile cetăţenilor şi la funcţionarea predictibilă a instituţiilor statului. Chiar în condiţiile unei majorităţi absolute politic în organele administrative sau politice, acestea nu îşi pot impune arbitrar voinţa decât în limitele legii, ale Constituţiei şi Convenţiilor internaţionale. Inclusiv modificarea legii poate fi făcută doar în consecvenţă cu Constituţia şi Convenţiile internaţionale. Statul garantează drepturile civile şi politice, restrângerea acestora putând fi făcută doar pentru motive de utilitate publică şi cu respectarea principiului proporţionalităţii. Este rolul justiţiei în diversele sale instanţe inclusiv a Curţii Constituţionale de a asigura funcţionarea Statului de Drept (Sandu, Căbălău, 2014).

Una din caracteristicile modernităţii o reprezintă extinderea publicurilor care iau parte la deliberarea civilă şi la cea politică. Pentru autor, raţionalitatea şi deliberarea reprezintă o caracteristică esenţială a sferei publice moderne (Sandu, 2013b). Modificarea publicurilor şi accentuarea *diferenţelor*, duce la apariţia diferitelor voci active în sfera publică (Habermas, 1998). Afirmarea individualităţii şi a autonomiei specifică modernităţii post-kantiene duce la constituirea unor "instanţe de de-privatizare a comunicării" (Sandu, 2013b) inducând o atitudine critic-informată de facilitare a exprimării în sfera publică (Vlăduţescu, 2014b). Apariţia sferei publice constituie un instrument de legitimare politică şi de reconstrucţie a democraţiei liberale în conjuncţie cu cea a statului de drept. Democraţia modernă liberală include ideea Statului de Drept ca fiind singurul în măsură a garanta libertăţile individuale. Sistemul legislativ modern este unul pozitiv, fiind în mod obligatoriu individualizat. Legile sunt emise de un legiuitor iar încălcarea acestora fiind sancţionată de stat (Habermas, 2001; Sandu, 2013b). Problematica

Bolyai din Cluj-Napoca, ca urmare a acţiunii de implementare a Codului deontologic al judecătorilor şi procurorilor. Disponibil online la adresa: http://www.alexandrina-radulescu-csm.ro/docs/proiect-cod-etica.pdf.

garantării drepturilor omului este corelativă cu cea a suveranităţii poporului, ca două surse distincte de legitimare a exercitării puterii. Constituţionalismul limitează capacitatea legiuitorului chiar care reprezintă o majoritate absolută a poporului în capacitatea de a încălca drepturile fundamentale ale omului, precum şi o serie de principii fundamentale de drept constituţional (Habermas, 2001). Democraţia constituţională trebuie să codifice atât drepturile fundamentale ale cetăţenilor, cât şi suveranitatea populară, ambele fiind intuiţii originale puse la baza democraţiei constituţionale (Sandu, 2013b).

Vorbindu-se de rolul "legislator negativ"[7] al Curţilor Constituţionale prin asigurarea controlului de constituţionalitate, Curtea Constituţională, sau alte instanţe limitează abuzul de drept (Ignătescu, 2013). Curtea Constituţională şi-a exercitat în repetate rânduri rolul de "legislator negativ", prin soluţia de neconstituţionale dată în cazul unor legi adoptate de parlament cu o largă majoritate bazat pe suportul popular (Vlădilă, 2014). În anul 2012, Curtea Constituţională a invalidat referendumul de demitere a preşedintelui, datorită neatingerii pragului electoral de 50% necesar, ceea cea a statuat faptul că democraţia constituţională şi Statul de Drept se îndepărtează de tirania majorităţii, înlocuind-o cu domnia legii (Sandu, 2013b). Jürgen Habermas consideră modelul democraţiei deliberative ca bază a unificării pincipiului domniei legii cu cel de suveranitatea absolută a poporului. Constituţionalismul şi Statul de drept sunt istoric plasate în opoziţie cu despotismul. Jürgen Habermas consideră procesul de democratizare ca fiind unul de "îmblânzire a puterii" şi diminuarea violenţei în exercitarea acesteia, făcând referire la cele două cuceriri ale democraţiei contemporane: instituţionalizarea egalei libertăţi a fiecărui cetăţean precum şi creşterea eficacităţii administrative a statului (Habermas, 2013). Domnia legii şi raţionalizarea aparatului administrativ – consideră Antonio Sandu – duce la transformări semnificative *în substanţa puterii* statului şi în exercitarea autorităţii publice. Substanţa dreptului internaţional a suferit o serie de transformări ce vizează trecerea de la coordonare la o reală cooperare internaţională (Sandu, 2013b). Funcţionarea Statului de Drept nu solicită

[7] A fost utilizat termenul de "legislator negativ" cu înţelesul dat de CCR în cuprinsul Deciziei Nr.448 din 29 octombrie 2013 referitoare la excepţia de neconstituţionalitate a dispoziţiilor art. 40 alin. (3) din Legea nr.41/1994 privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi Societăţii Române de Televiziune. Publicată în Monitorul Oficial nr. 5 din 07.01.2014.

doar mecanisme instituţionale de garantare a supremaţiei legii ci şi o reală independenţă a magistraţilor, nu doar una formală. Independenţa reală presupune abţinerea politicului de a iterveni în problemele justiţiei sau de a face declaraţii cu privire la procesele aflate pe rol (Sandu, Căbălău, 2014).

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *autonomiei ca valoare etică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Teoria dezvoltării morale (L. Kohlberg)", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 43-47.

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi un eseu cu tema: *Autonomie şi responsabilitate*.

SI.3.3. Autonomia şi autenticitate

În sensul lui John Stuart Mill (1999), autonomia este corelată cu exerciţiul alegerii şi implicării raţiunii în procesul de alegere. John Stuart Mill corelează autonomia cu individualitatea şi originalitatea. Opţiunea către libertate implică, pentru Mill (1999), sprijinul pentru originalitatea alegerilor. Autonomia este subminată de lene şi pasivitate. Cei care realizează alegeri controversate sunt mult mai autonomi, decât cei care se supun necritic unor obiceiuri şi status-quo. Încătuşarea voinţei este privită ca o depărtare de către propria viaţă, şi o înrobire în faţa obiceiurilor şi modelelor, indiferenţă faţă de propria individualitate şi lipsă de originalitate (Săvulescu, 2007).

Termenul de autonomie nu este prezent explicit în opera lui J. S. Mill (cf. Arneson, 1980). Pentru Mill (1999), libertatea constă în a face ceea ce doreşti. Sensul pe care-l dă termenului de libertate este interpretat ca fiind cel de autonomie. Individul este capabil să ia propriile decizii în acord cu propria judecată şi cu propria dorinţă. Manifestarea de voinţă a

individului nu ar trebui să fie limitată, decât de principiul respectării autonomiei celorlalţi. Autonomia are un sens în corelaţie cu acţiunea şi cu capacitatea de a acţiona. De aceea, individul care acţionează liber poartă denumirea de agent. Autonomia milliană poate fi corelată cu autopercepţia stării de bine. Individul ca agent acţionează în conformitate cu propria definiţie a stării de bine, indiferent dacă aceasta este una raţională, instinctuală, intuitivă, impulsivă sau aparent nejustificată.

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *autonomiei şi autorealizării*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale" din Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp: 125-165). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.), *Relaţia medic-pacient*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *autonomiei şi autorealizării*, invităm studenţii să lectureze capitolul Goodin, R. (2006). Utilitatea şi binele (pp. 269-276). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Rezolvaţi următoarele dileme etice (atât în manieră deontologică, cât şi utilitaristă):

- Răspundeţi de o cale ferată, având doar posibilitatea de a schimba un macaz. Trenul a fost sabotat şi nu are sistem de frânare. Un grup de terorişti au legat pe una din cele 2 trasee pe care poate circula trenul, un grup de 6 persoane, şi pe celălalt traseu, o singură persoană. Trenul are stabilit ca traseu linia unde sunt legate cele 6 persoane. Dumneavoastră puteţi schimba macazul, alegând, în mod voit, moartea unei persoane, în locul celor 6, sau puteţi alege să nu faceţi

nimic, caz în care intervenţia Dumneavoastră nu modifică situaţia, dar lăsaţi astfel să moară 6 persoane.

- Soţia unui cetăţean este bolnavă cu o formă severă de cancer. Cetăţeanul află că există un medicament experimental, care o poate vindeca pe soţie, dar singurul flacon din respectivul medicament se află în posesia unui farmacist, care cere o sumă exorbitantă de bani, pe care cetăţeanul nu o deţine şi de care nu poate face rost. Singura soluţie este ca cetăţeanul să fure medicamentul de la farmacist sau să accepte moartea soţiei.
- Rezolvaţi aceeaşi problemă de la punctul 2, dar persoana bolnavă este orice altă persoană.
- Sunteţi o persoană cu drept de decizie în politicile sanitare. Aveţi de ales între Programul Naţional de Diabet şi Programul Naţional de Cancer. Dar unul din cele 2 programe poate fi finanţat integral, iar la celălalt trebuie să se renunţe. În ambele situaţii vor exista pacienţi datorită închiderii programului. Cum alegeţi care program va continua?
- Sunteţi responsabil cu transplantul într-un spital cu renume. Pentru transplant este disponibil un singur rinichi şi sunt 10 pacienţi pe lista de aşteptare. Cei 10 pacienţi au vârste între 10 şi 75 de ani, dar pacienţii a căror vârstă este mai mare, cu atât sunt persoane mai influente, cu posibilităţi financiare din ce în ce mai mari, şi din ce în ce mai apreciate de publicul larg. Cum selectaţi persoana care va beneficia de acel rinichi?

Etica deontologică vs. Etica utilitaristă şi Consecinţialistă în transplantul renal Antonio Sandu, Ana Caras - Lectură suplimentară

În mass media[8], la sfârşitul lunii august 2013 a apărut o controversă cu privire la etica în politicile de transplant, generată de faptul că un celebru artist în vârstă de peste 70 de ani primeşte un rinichi, de la un donator aflat în moarte cerebrală, după numai 3 zile de aşteptare

[8] Lectura suplimentară conţine articolul ce a fost publicat iniţial în limba engleză: Sandu, A., Caras, A. (2013c). Kantian Ethics vs. Utilitarian and Consequentialist Ethics in the Kidney Transplant (pp. 335-339). În Sandu, A., Caras, A. (eds). *Proceedings of International Scientific Conference Tradition an Reform Social Reconstruction of Europe*, November 7-8, 2013, Bucharest.

pe lista de transplant. Reprezentanţii unor ONG–uri implicate în asistenţa socială şi îngrijirea pacienţilor cu insuficienţă renală cronică, critică acceptarea intervenţiei chirurgicale de către actor, şi realizarea efectivă a transplantului de către medicul care a efectuat operaţia, arătând că pe lista de aşteptare pentru transplant se află persoane tinere care aşteaptă de peste 7 ani să primească un organ compatibil, unele dintre acestea cu risc ridicat de deces. Critica realizată de reprezentanţii ONG arată că situaţia financiară, şi mai ales larga popularitate a pacientului – şi implicit transferul de notorietate către medicul care realizează operaţia – au fost criteriul pentru realizarea preferenţială a transplantului.

În acest studiu de caz, pornim de la declaraţia directorului centrului de transplant care a efectuat operaţia, conform căreia eligibilitatea pentru transplant este dependentă de valoarea socială a pacientului (declaraţia medicului a fost preluată din presa locală). Noi vom argumenta că, atât pacientul, cât şi medical, au procedat corect din punct de vedere deontologic: pacientul a acceptat tratamentul care îi poate salva viaţa, făcându-şi astfel datoria faţă de propria persoană, iar medicul care a efectuat operaţia a acţionat în spiritul datoriei faţă de propriul pacient, şi în respectul principiilor beneficienţei şi non-maleficienţei.

La nivelul politicii de transplant se poate pune problema unei situaţii de discriminare pe baza valorii sociale a pacientului. Facem o distincţie între abordarea deontologică, conform căreia viaţa şi starea de sănătate sunt valori care trebuie apărate în mod egal pentru toţi pacienţii, indiferent de poziţia lor socială, şi abordarea utilitarist-consecvenţionalistă, care justifică o situaţie privilegiată în funcţie de valoarea socială ca utilitate socială potenţială a pacientului, şi implicit a maximizării binelui social generat prin alegerea făcută – numărul de persoane care vor aprecia creaţia artistului.

Subliniem existenţa unui conflict între valoarea vieţii umane în general, şi valoarea unei vieţi particulare, a unei persoane semnificative în comunitate. Perspectiva utilitaristă pune în discuţie, în cazul de faţă, alegerea între o persoană cunoscută, care este pe drept o personalitate a lumii culturale, care însă va performa cu succes un număr relativ scăzut de ani, din cauza vârstei, şi un tânăr necunoscut, care ar putea deveni orice, fie un geniu, fie un terorist, dar care va acţiona în plan social un număr mai mare de ani.

Vom evidenţia faptul că şi deciziile etice pornind de la starea cea mai gravă, respectiv de la prognosticul cel mai favorabil, sunt de asemenea alegeri realizate din perspetiva utilitarist-consecvenţionistă, întrucât vizează maximul de bine pentru un număr maxim de beneficiari, iar binele este definit prin starea de sănătate preconizată după efectuarea intervenţiei chirurgicale.

Perspectiva deontologică de inspiraţie kantiană vizează caracterul intrinsec drept sau nedrept al unei acţiuni, indiferent de consecinţele acesteia. Aceasta este o perspectivă esenţialistă care are la bază premisa că există o valoare morală în sine, care poate fi cunoscută agentului moral şi care trebuie să-i determine acestuia caracterul moral al propriilor acţiuni. Principiile etice ar trebui evidenţiate de însăşi ordinea naturală a lucrurilor, întrucât norma morală este o maximă universală. Identificarea acesteia reprezintă, în opinia noastră, esenţa autonomiei agentului moral. Aplicarea în practică a normei morale asigură corectitudinea morală a comportamentului, indiferent de consecinţele acestuia. Valorile morale sunt incluse în principii, şi derivă din acestea, ca o consecinţă logică. Ca atare, valorile morale sunt de asemenea universale (Sandu, Caras, 2013b).

În eticile construcţioniste pe de altă parte, considerăm noi, valorile morale sunt rezultatele unei acţiuni colective de negociere a interpretărilor asupra a ceea ce are cu adevărat valoare. Principiile reprezintă modul în care comunitatea interpretativă alege să transpună în practica socială valorile etice. La nivelul oricărei practici sociale vom avea valori etice constitutive şi valori etice operaţionale. Cele dintâi stabilesc fundamentul etic al unei practici sociale, în timp ce cel de-al doilea set de valori guvernează procesul de implementare socială a celor dintâi valori. Odată acceptate valorile şi principiile într-o comunitate interpretativă, acestea capătă valoare constructivă, similară cu cea a esenţelor în eticile esenţialiste.

Procesul de construcţie socială este continuu, fiind mediu structurat al interacţiunii sociale. De aceea el nu este conştientizat de agenţii morali care alocă constructelor o valoare de esenţă. Doar procesele de deconstrucţie pot evidenţia pactul interpretativ care statuează o valoare morală şi o implementează sub forma unor principii ale acţiunii etice. Noi considerăm aşadar, că eticile principiiste sunt astfel de modele de construcţie socială a principiilor etice, care evidenţiază postulatele etice acceptate de către o comunitate, ca fiind moralitate

comună, şi le transformă în principii de practică, ca şi cum ar avea o valoare esenţială în sine. Eticile principiiste pot fi considerate, în opinia noastră, ca aparţinând, la limită, paradigmei deontologice, doar sub aspectul decidabilităţii etice. Justificarea etică a acţiunilor se face prin raportarea la principiu, fie în calitatea sa de esenţă, fie de construct social, ambele însă având valoare de maximă morală. Revenind la cazul menţionat în introducere vom analiza din perspectivă deontologică – în înţelesul deontologiei ca etică a acţiunii conform unor principii etice obligatorii universal valabile, indiferent dacă acestea au valoare esenţială sau una de construct social – poziţia celor 3 actori: *pacientul*, *medicul* care a efectuat operaţia şi respectiv *instituţiile* şi *serviciile* abilitate în realizarea şi implementarea politicilor de transplant.

Perspectiva libertariană şi utilitaristă

Perspectiva libertariană include, printre criteriile de selecţie a pacienţilor pentru transplant, capacitatea de a plăti pentru serviciu, vârsta pacientului, valoarea socială a individului şi gradul de autonomie socială a acestuia (Holman, 2011). Capacitatea economică a pacientului vizează o tranzacţie înafara cadrului comunitar asupra surselor de organe pentru transplant. Despre criteriul economic, ca şi criteriu de selecţie a beneficiarilor transplantului, ne limităm la a sublinia caracterul neechitabil şi cu potenţial de discriminare a unor populaţii marginale. Politicile de sănătate preponderent libertariene pot defavoriza anumite populaţii vulnerabile, categoriile paupere ale societăţii, şi pot încuraja practici ilegale de vânzare a organelor (Holman, 2011). Existenţa unor categorii paralele de populaţie care beneficiază, şi care nu beneficiază de terapiile de prelungire a vieţii, printre care putem regăsi şi transplantul de organe, sunt văzute ca surse de inechităţi majore (Haris, 2004) cu risc de opresiune şi de subminare a ordinii sociale. Susţinem caracterul injust al creerii unor categorii de populaţii cu speranţă de viaţă crescută, datorită inegalităţilor economice (Sandu, 2013a).

Perspectiva utilitaristă aduce în atenţie principiul utilităţii sociale, prin maximizarea bunăstării şi minimalizarea suferinţei pentru un număr cât mai mare de indivizi. Bilanţul bunăstării cuprinde o componentă de analize cost-beneficiu la nivel social, ca fundament al deciziei etice privitoare la oportunitatea oricărei terapii de prelungire a vieţii inclusiv a transplantului. Drept criteriu utilitarist de selecţie a pacienţilor pentru transplant a fost invocată calitatea vieţii după transplant QALY (Quality

Adjusted Life Years) – criteriu ce capătă o pondere mai mare decât urgenţa clinică. Apare drept criteriu şi productivitatea estimată post transplant a individului pentru societate (Holman, 2011). Obiecţiile vizează discriminarea unor categorii defavorizate pe criterii economice a suferinţei de maladii handicapante social, etc. Sunt de asemenea în calcul criterii precum: urgenţa, speranţa de viaţă, compatibilitatea gradul de limitare a resurselor, capacitatea de a suporta tratamentul post transplant (Holman, 2011).

Perspectiva pacientului

Pacientului i se reproşează în mass-media că a acceptat transplantul după numai 3 zile de aşteptare pe lista posibililor beneficiari de transplant, în defavoarea unor alţi pacienţi, care aşteaptă de mai mulţi ani. Din perspectivă deontologică, nu considerăm relevante vârsta pacientului, poziţia socială, prestigiul şi averea. Considerăm implicit existenţa unei dileme etice, în care pacientul se poate confrunta, şi anume valoarea propriei vieţi versus valoarea altei vieţi umane.

Am eliminat criteriul vârstei, poziţiei şi statutului social, întrucât acestea au un caracter de accident pentru condiţia umană, iar principiile etice universaliste nu pot ţine cont de particularităţi şi specificităţi a diferiţilor agenţi morali. Eticile universaliste formulează principii obligatorii pentru toate categoriile de agenţi morali, indiferent de situaţia lor particulară. Ele nu sunt aşadar contextuale, sau contextualizabile. Pacientul se află în situaţia de a alege între viaţa proprie şi viaţa altor persoane. În opinia noastră, o singură situaţie necesită analiza, cea în care pacientul ar putea beneficia de o altă terapie care să-l menţină în viaţă, chiar şi cu preţul unei calităţi scăzute a vieţii, şi ar exista pe lista de transplant persoane de care pacientul să fie conştient că în lipsa transplantului imediat sunt condamnate la moarte. În oricare altă situaţie, pacientul are de ales valori egale, întrucât viaţa proprie, sau a oricărui alt semen, sunt vieţi umane, şi ar trebui considerate ca egal importante. Principiul respectului autonomiei îi oferă dreptul pacientului de a alege între valori egale, viaţa proprie ca cea mai apropiată pentru sine dintre cele două valori.

În situaţia excepţiei sus menţionate, doar în cazul în care pacientul ar fi conştient de situaţia particulară a unui alt pacient, care în lipsa transplantului se află în iminenţă de deces, şi este compatibil cu

organul deja existent, ar putea fi invocată o datorie morală a pacientului în cauză, de a sacrifica calitatea vieţii proprii pentru viaţa celuilalt pacient.

Nu este însă natural să presupunem că pacientul în cauză are o cunoaştere exactă asupra listei de transplant, respingem aşadar ca neplauzibilă excepţia invocată. În concluzie, din punct de vedere deontologic, pacientul a optat corect pentru viaţa proprie, exercitându-şi autonomia. Datoria faţă de propria viaţă poate fi considerată un argument suplimentar că pacientul a acţionat corect din punct de vedere deontologic.

Perspectiva chirurgului care efectuează transplantul

Chirurgul care efectuează transplantul nu ar trebui să se afle în nici o dilemă etică, întrucât el acţionează în favoarea pacientului său, respectând principiul beneficienţei şi al non maleficienţei. Medicul care realizează astfel de operaţii nu ar trebui încărcat, în opinia noastră, cu necesitatea unor decizii etice care exced aplicarea efectivă a unui set de principii deontologice, cum sunt cele menţionate. Situaţia particulară în care s-ar afla medicul, dacă pe lângă calitatea sa de medic curant ar fi implicat în gestionarea resurselor de organe pentru transplant, nu face obiectul acestui etaj al analizei, întrucât aceasta este un alt status şi implică un alt nivel al analizei etice. Subliniem doar că o ipotetică situaţie, în care medicul care efectuează transplantul este implicat şi în gestionarea resurselor pentru transplant, l-ar pune pe respectivul medic într-o dilemă etică, de a alege viaţa, sau cel puţin calitatea vieţii propriului pacient, şi cea a altor pacienţi existenţi. Ieşirea din dilemă ar putea fi renunţarea voluntară la una dintre poziţii, fie prin delegarea altui coleg să efectueze operaţia, fie prin abţinerea cu privire la repartizarea organelor pentru transplant.

Perspectiva decidenţilor şi a politicilor de sănătate

Din punctul de vedere al decidenţilor, a tuturor celor implicaţi în crearea şi implementarea politicilor de transplant, perspectiva deontologică ar porni de la respectul egal pentru valoarea vieţii tuturor pacienţilor. Egalitarianismul este în opinia lui (Huzum, 2013) curentul din filosofia politică şi etică care apără ideea de dreptate socială, pe baza unor egalităţi substanţiale între membrii comunităţii. Egalitarianismul vizează principiile fundamentale ale dreptăţii, care creează standarde de

evaluare morală şi care permite evaluarea gradului de dreptate sau nedreptate a unei situaţii, practici, politici (Huzum, 2013). Autorul menţionat face distincţia între egalitarianismul distributiv şi egalitarianismul relaţional. Egalitarianismul distributiv se referă la egalitarianismul şansei, egalitarianismul oportunităţilor şi egalitarianismul resurselor. Distribuţia dreptăţii vizează resursele existente la nivelul societăţii, şi la avantajele existente în cadrul acestora (Rawls 2012; Huzum, 2013). Aplicarea acestui principiu în politicile de transplant vizează oferirea unei şanse egale tuturor potenţialilor beneficiari de a accede la tratament.

Datorită caracterului limitat al resursei de organe pentru transplant, nu se poate vorbi de o egalitate de beneficii. Nu toţi beneficiarii potenţiali vor putea efectiv beneficia de transplant. Ca atare se impune constituirea unor politici cu privire la egalitatea de şanse de a accede la transplant. Simpla tragere la sorţi, de exemplu, a ordinii beneficiarilor, nu este în opinia noastră echitabilă, întrucât nu respectă egalitatea de oportunităţi. Criterii precum compatibilitatea dintre organul disponibil şi pacient, riscul de deces al pacientului în lipsa transplantului, speranţa de viaţă, etc., pot constitui criterii care să realizeze o echitate a şanselor de supravieţuire şi de maximă calitate a vieţii, chiar în lipsa unei egalităţi a oportunităţilor terapeutice. Criteriile menţionate nu mai fac însă parte din sfera deontologică, întrucât se îndepărtează de universal, intrând în particularul cazuisticii morale. Criteriile menţionate sunt de natură consecvenţionalistă. Deciziile etice pornind de la starea cea mai gravă, prognosticul cel mai favorabil sunt de asemenea alegeri realizate din perspectiva utilitarist consecvenţionistă, întrucât vizează maximul de bine pentru un număr mare de beneficiari, unde Binele este definit prin starea de sănătate aşteptată după intervenţia chirurgicală. Simpla abordare cronologică, pe baza unei liste de aşteptare, nu reflectă nici ea egalitatea de şanse la o viaţă cât mai bună, întrucât unora dintre pacienţi li se poate ameliora semnificativ calitatea vieţii, prin alte procedee terapeutice, în timp ce alţii veniţi mai la urmă în listă, se pot afla la iminenţa decesului în lipsa transplantului. Considerarea echităţii şi egalităţii de şanse deschide aşadar drumul spre o analiză consecvenţionalistă, ca sursă a deliberării etice. Dacă din punct de vedere deontologic, fapta poate fi sau nu morală *per se*, din punct de vedere consecvenţionalist evităm discuţia dintre bine şi rău, transferând-o în termeni de consecinţe ale deciziei. Deontologia deschide drumul judecăţii morale asupra caracterului faptelor agentului

moral în timp ce consecvenţionismul deschide drumul deliberării etice asupra consecinţelor posibile asupra acţiunii etice. O acţiune poate părea nedreaptă din perspectiva unui egalitarianism subiectiv şi strict deontologic, dar îşi poate căpăta caracterul just, din prisma consecinţelor sale. În cazul menţionat subliniem existenţa unui conflict între valoarea vieţii umane în general, şi valoarea unei vieţi particulare a unei persoane semnificative în comunitate. În acest context este util să atragem atenţia cu privire la posibilitatea unor abuzuri de reglementare în domeniul eticii, similare cu abuzul de drept, care este discutat în contextul normativităţii juridice (Ignătescu, 2013). Perspectiva utilitaristă pune în discuţie în cazul de faţă, alegerea între o persoană cunoscută, care este pe drept o personalitate a lumii culturale, care însă va performa cu succes un număr relativ scăzut de ani datorită unei vârste înaintate, şi un tânăr necunoscut ales ipotetic în listă care ar putea deveni orice, fie un geniu, fie un terorist, dar care ar putea acţiona în plan social un număr mai mare de ani. Această dilemă introduce perspectiva utilitarist-consecvenţionalistă, situaţia privilegiată în funcţie de valoarea socială ca utilitate socială potenţială a pacientului, şi implicit a maximizării binelui social, generat prin alegerea făcută – numărul de persoane care vor aprecia creaţia artistului. Această deliberare etică iese din sfera egalitarianismului, postulând valori sociale diferite a vieţii indivizilor, şi nu poate fi, în opinia noastră, recunoscută drept criteriu de decizie deontologică acceptabil. Pe de altă parte, la nivelul moralităţii comune în ciuda declaraţiilor egalitarianiste se acceptă tacit o valoare diferită a vieţii pentru persoanele cu o poziţie socială prvilegiată. Conflictul de valori este la nivelul moralităţii comune, care cere, pe de o parte, echitate şi egalitate în faţa legii, dar pe de altă parte acceptă inechitatea unor poziţii privilegiate. În cazul analizat, alegerea consecvenţionistă în baza valorii sociale este contra-intuitivă din perspectiva egalitarianistă şi deontologică. Alegerea însă, ar părea justificată din perspectiva unui bine social ipotetic. Opinăm că dilema este însă falsă complet, întrucât categoriile de bine comparate sunt din sfere diferite ale realităţii sociale, primul vizând valoarea vieţii, face parte din sfera valorilor fundamentale legate de fiinţa umană, iar cel de al doilea legat de utilitatea potenţială a artistului, ca instrument de creare a bunăstării sociale, care este din sfera bunăstării şi ca atare de ordin secund.

Concluzii

Concluzionând cele analizate, susţinem ideea conform căreia, atât pacientul cât şi chirurgul care a efectuat operaţia, au procedat etic în limitele deontologice ale datoriei faţă de propria sănătate, în cazul pacientului, datoriei faţă de propriul pacient şi a respectării beneficienţei şi non-maleficienţei ca principii de practică, în cazul medicului. În cazul decidenţilor, susţinem că etica deontologică este insuficientă pentru a asigura o reală egalitate de şanse la o viaţă mai bună. Ne alăturăm ideii de analiză consecvenţionalistă în teoria deciziei etice cu privire la politicile de transplant. Ne disociem de utilitarismul inconsecvent, care în numele maximizării binelui social, mixează nelegitim palierul valorii vieţii, cu cel al valorii sociale a unui individ particular. Ne exprimăm aşadar împotriva unei poziţii privilegiate în accesul la sănătate pe baza valorii sociale a individului. Nu am luat în discuţie inechitatea generată de inegalităţile de resurse necesare pentru finanţarea actului medical, situaţie pe care am considerat-o ca nefăcând obiectul cercetării de faţă (Sandu, Caras, 2013c).

SI.3.4. Dreptatea

Teoriile moderne şi contemporane s-au centrat pe conceperea dreptăţii ca avantaj reciproc şi ca imparţialitate. Pentru primul caz – ilustrat de Th. Hobbes, D. Hume, D. Gauthier – importanţă prezintă „cooperarea cu ceilalţi", acordul în baza negocierii între persoane care îşi urmăresc propriile interese. În teoriile dreptăţii ca imparţialitate – precum cele elaborate de către Immanuel Kant (1972) şi John Rawls (2003) – accentul cade pe „principii" rezonabil a fi alese, ca bază asupra căreia se poate ajunge la un acord public dincolo de poziţiile diferite în care se găsesc participanţii.

"Cu virtutea – în ipostazele: „utilitate" şi „plăcere" – ne asigurăm şansa alegerii morale – probabil, singura alegere care stă cu adevărat în puterea noastră, de fiinţe raţionale şi volitive, libere şi responsabile. Şi nu oricum, ci: alegerea de partea a ceea ce este bine, drept, corect, just, adevărat; angajându-ne, astfel, într-un traiect existenţial cât se poate în sănătate, echilibru, putere, lumină, creştere. Altfel spus, inscriindu-ne

într-un curs evolutiv anabasic (ascendent; şi, nicidecum, catabasic – de cădere, de corupere, de distrugere). Şi, în consecinţă, împlinind, iar nu ratând o viaţă de Om" (Cozma, Măgureanu, 2008).

*
* *

"Pusă pe tapet (în cultura europeană) încă de către Socrate şi Platon, dreptatea a fost consacrată conceptual de către Aristotel, în sensul de reciprocitate, medietate şi legalitate; Stagiritul făcând şi distincţia dintre dreptatea distributivă – o proporţie, împărţire egală a părţilor – şi dreptatea corectivă – punct intermediar între pierdere şi câştig, între plus şi minus, impunându-se sensul dreptăţii ca măsură de corectare şi depăşire a nedreptăţii" (Barry, 1998; Cozma, Măgureanu, 2008).

Recursul este la „imperativul categoric", kantian, ori la principiul „vălului ignoranţei", asociat ideii „poziţiei originare", ca o situaţie de alegere privilegiată din punct de vedere etic, independent de deosebirile ce ţin de capacităţile naturale, inteligenţa, puterea, poziţia de clasă sau statutul social, concepţiile despre bine, preferinţele psihologice speciale ale indivizilor, nivelul de educaţie, vârsta, sexul, apartenenţa etnică, cea religioasă, cea politică, etc." (Cozma, Măgureanu, 2008).

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *dreptăţii,* invităm studenţii să lectureze capitolul "Teoria dreptăţii în opera lui John Rawls. Principiile justiţiei ca echitate (1921-2002)" (pp. 93-95), din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de învăţare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *dreptăţii,* invităm studenţii să lectureze capitolul "Dreptatea", din Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică.*

Suport de curs, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti, România, pp. 12-44. Disponibil online la adresa:
http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf

Sarcină de învăţare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a problematicii *dreptăţii*, invităm studenţii să lectureze cel puţin unul din capitolele "Teoria îndreptăţirii (pp. 198-201)", "Teoria lockeană a achiziţiei (pp. 223-228)", "Teoria lui Rawls (pp. 232-233)", "Condiţiile cooperării şi principiul inferenţei (pp. 239-248)", din Nozick, R. (1997). *Anarhie, stat şi utopie.* Traducere de Dumitru, M., Bucureşti, România: Editura Humanitas. Disponibil online la adresa:
http://paideiacab.files.wordpress.com/2013/05/robert-nozick-anarhie-stat-si-utopie-humanitas-1997.pdf

Sarcină de lucru 4:

Identificaţi o politică publică şi analizaţi-o din perspectiva dreptăţii ca echitate (Rawls) şi respectiv dreptăţii ca îndreptăţire (Nozick). În acest sens, puteţi lua ca exemplu unul din următoarele programe: Programul *Cornul şi Laptele*, program ce vizează distribuţia gratuită a unor produse lactate şi de patiserie elevilor din clasele primare. Programul *Rabla*, ce vizează reînnoirea parcului auto prin oferirea unor cupoane valorice, pentru fiecare maşină scoasă din uz şi depusă la centrele de colectare, ce pot fi utilizate la achiziţionarea unor noi maşini.

Evidenţiaţi cel puţin echitatea în accesul la resurse în programul ales, utilitatea rezultatelor, îndreptăţirea ca şi criteriu de promovare a politicilor publice.

Sarcină de lucru 5:

Realizaţi un eseu cu tema: *Dreptate şi echitate în selecţia funcţionarilor publici. Obligativitatea selecţiei şi promovării funcţionarilor publici prin concurs.*

Sarcină de lucru 6:

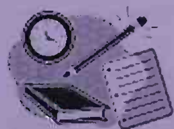
Analizaţi, din perspectiva dreptăţii ca echitate şi a dreptăţii ca îndreptăţire, următoarea situaţie:

O primărie trebuie să aleagă între a investi fonduri în iluminatul stradal într-o zonă a localităţii puţin circulată, dar în care se produc dese accidente în timpul nopţii, şi respectiv într-un program de calificare a forţei de muncă, pentru reconversia tinerilor şomeri. Primăria poate opta doar pentru implementarea unuia dintre programe, întrucât este o primărie dintr-o zonă defavorizată. Argumentaţi decizia.

Sarcină de lucru 7:

Propuneţi o politică publică privind înfăptuirea echităţii în accesul cetăţeanului la serviciile publice.

Test recapitulativ

1. Cum este înţeleasă responsabilitatea în comunitate?

R: Responsabilitatea în comunitate este înţeleasă în sfera reciprocităţii, a apropierii şi deschiderii faţă de alteritate.

2. Din ce rezultă importanţa valorii responsabilităţi în aria eticii şi deontologiei?

R: Importanţa valorii *responsabilităţii* în aria eticii şi deontologiei rezultă şi din consacrarea, tot mai clar, a sintagmei „coduri de *responsabilitate* profesională".

3. Ce semnifică autonomia?

R: Autonomia semnifică viaţa trăită în acord cu o lege auto-impusă.

4. Ce permite autonomia?

R: Autonomia este cea care permite unei persoane să fie demne de respect din partea celorlalţi.

5. În ce constă autonomia morală?

R: Autonomia morală constă în autoimpunerea legii morale, care nu poate proveni în nici un caz din simţuri sau dorinţe, sau din alte aspecte contingente, şi de aceea trebuie să fie universală.

6. Ce implică pentru Mill opţiunea către libertate?

R: Opţiunea către libertate implică, pentru Mill, sprijinul pentru originalitatea alegerilor.

7. Pe ce anume cade accentul în teoriile dreptăţii ca imparţialitate?

R: În teoriile *dreptăţii ca imparţialitate,* accentul cade pe „principii" rezonabil a fi alese, ca bază asupra căreia se poate ajunge la un acord public, dincolo de poziţiile diferite în care se găsesc participanţii.

SI.4. VALORI ETICE FUNDAMENTALE ÎN ADMINISTRAŢIA PUBLICĂ: JUSTIŢIE SOCIALĂ, ECHITATE, CONFIDENŢIALITATE, INTEGRITATE, TRANSPARENŢĂ

Tematică:
SI.4.1. Justiţie (dreptatea) socială
SI.4.2. Echitate
SI.4.3. Confidenţialitate
SI.4.4. Integritate
SI.4.5. Transparenţa în administraţia publică

SI.4.1. Justiţie (dreptate) socială

Studiile privind determinanţii sociali ai calităţii vieţii debutează încă din secolul al XIX-lea, incluzând şi observaţiile de referinţă privind relaţia dintre nivelul de trai şi starea de sănătate a populaţiei. Durkheim (2005) consideră suicidul o problemă mai curând socială, decât individuală. F. Engels (1848) arată că sărăcia şi şomajul reprezintă indicatori ai nivelului scăzut de sănătate.

La mijlocul anilor '80 o serie de studii de referinţă asupra funcţionarilor publici: au evidenţiat relaţia graduală, între nivelul ocupaţional şi starea de sănătate existentă la toate nivelurile ierarhiei ocupaţionale, subliniind efectul diferenţei de clasă socială asupra sănătăţii şi a ratelor de morbiditate şi mortalitate (Marmot et al. 1991).

După 1950 a fost evidenţiată influenţa deprivării materiale asupra ratelor de morbiditate şi mortalitate.

G. Engel (1978) realizează "modelul bio-psiho-social" prin care factorii patogeni de ordin psihosocial influenţează starea de sănătate şi riscul de îmbolnăvire.

Studii empirice asupra relaţiei dintre venit, gradul de educaţie şi rata mortalităţii (Kitagawa, Hauser, 1973) arată că legătura dintre aceste

variabile este mai puternică pentru adulţii cu vârste între 25 şi 64 ani.

A existat de asemenea o serie de cercetări privind relaţia dintre gradul de sănătate şi apartenenţa rasială.

Sunt acceptate două modele teoretice privind cauzele inegalităţilor în sănătate:

- Influenţa statutului socio-economic;
- Influenţa mediului social;

Poziţia socială reprezintă un factor complex care contribuie la starea de sănătate a populaţiei prin componentele sale: vârstă, gen, statut socio-economic, nivel educaţional, ocupaţie, venit (Nemţoi, Ignătescu, 2014). Componentele poziţiei sociale constituie factori importanţi în determinarea stării de sănătate, influenţând în mod direct condiţiile de viaţă şi de muncă, şi oportunitatea alegerii unui stil de viaţă sănătos şi a unor servicii medicale de calitate.

Venitul reprezintă un factor universal în determinarea inegalităţilor în sănătate, atât la nivel individual, cât şi la nivel societal (Anderson et al. 2009). Bogdan Voicu (2005) evidenţiază inter-relaţionarea dintre bunăstarea materială şi starea de sănătate, arătând rolul sănătăţii ca resursă importantă pentru dezvoltarea individuală, permiţând participarea pe piaţa forţei de muncă şi asigurarea veniturilor necesare. Avem de a face cu o relaţie circulară între ocupare şi stare de sănătate. O stare precară de sănătate are impact în ceea ce priveşte posibilităţile de angajare. În acelaşi timp şi neocuparea şi şomajul, mai ales cel de lungă durată, contribuie la o stare de sănătate precară." (European Commission, 2003, apud Anderson, 2004).

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *determinării obiectului sociologic*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Principiul dreptăţii şi echităţii", din Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (2013). Teorii etice aplicate relaţiei medic pacient (pp. 46-50). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.). (2013). *Relaţia medic-pacient.* Iaşi, România: Editura Polirom.

SI.4.2. Echitate

Principiul egalităţii provine din modelele de etică politică egalitaristă care îşi au originea în imperativul categoric kantian. Immanuel Kant (2007) propune tratarea omului întotdeauna ca scop şi nu ca mijloc. A privi pe celălalt ca pe egalul tău este de asemenea cuprins în fundamentele eticii creştine în sintagma "iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi". Referirea biblică a avut ecou în filosofia iluministă, fiind regăsită în idealurile revoluţiei franceze: libertate, egalitate, fraternitate apreciem că:

"Pentru ca guvernarea să fie în interesul poporului ea trebuie să se bazeze pe principii precum egalitatea în faţa legii, şi libertatea socială şi politică a tuturor cetăţenilor. Idealurile filosofului îşi vor găsi aplicarea în cadrul Revoluţiei Franceze, desfăşurată sub semnul a trei cuvinte devenite programatice: libertate, egalitate şi fraternitate" (Sandu, 2012d). În ceea ce priveşte libertatea, în construcţia lumii actuale, poate avea valoare pragmatică, exclusive la nivelul libertăţii politice. Libertatea politică trebuie să ia forma unor garanţii cu privire la drepturile civile şi politice. Încălcarea dreptului la libertate sau restrângerea acestuia în afara limitelor impuse de lege este sancţionată. Dincolo de convenţiile care apără libertatea, chiar şi state precum Statele Unite ale Americii, unanim recunoscut ca fiind o democraţie solidă, este în acelaşi timp un stat "exportator de democraţie" (Sandu, 2012d). În virtutea acestei misiuni (auto)asumate, Statele Unite ale Americii cu sau fără mandate internaţional, controlează procesele de democratizare din ţări precum Iraq, Afganistan, şi până nu demult România. În SUA există Patriot Act[9], considerată o legislaţie creată ca răspuns la ameninţarea teroristă şi care permite reţinerea oricărei persoane doar sub simpla suspiciune de comitere sau de tentativă de terorism. Reţinerea poate fi pe perioadă nedeterminată, fără a exista obligaţia autorităţilor de a prezenta persoana învinuită în faţa unui judecător. În ciuda executării liderului terorist Osama Bin Laden şi a destructurării Alcaida, Preşedintele Barak Obama a prelungit Patriot Act cu încă patru ani începând cu anul 2011. În baza

[9] The Usa Patriot Act: Preserving Life and Liberty. Retrieved from: http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm

acestei legislaţii SUA autoriza interceptarea unor convorbiri telefonice inclusiv a liderilor politici ai altor state democratice şi membre a NATO[10]. Aceeaşi legislaţie a stat la baza unei directive europene care cerea statelor să oblige companiile de telefonie să reţină datele tuturor comunicaţiilor de voce şi date pe termen de 6 luni. C.E.D.O. a considerat că această directivă, deşi are un temei legitim în prevenirea terorismului, limitează libertăţile cetăţenilor Uniunii Europene disproporţionat de pericolul potenţial al terorismului[11]. La numai 2 zile de la această dispoziţie Parlamenul României adoptă un proiect de lege care nu numai că menţine obligaţia operatorilor de telecomunicaţii de a reţine datele tuturor tipurilor de comunicaţie, dar obligă suplimentar toţi posesorii de cartelă telefonică preplătită să îşi înregistreze datele de identificare la compania telefonică, limitând astfel dreptul la viaţă privată. Antonio Sandu a prezentat limitările actuale ale libertăţii, generate de confruntarea cu pericolului terorist, tocmai pentru a sublinia relativitatea principiului libertăţii formulat ca fundament al statului de drept (Sandu, 2012d).

---

[10] Cazul Snowden: Premierul Angliei ar fi la originea presiunilor asupra ziarului The Guardian - presă, consultat online la adresa: http://www.mediafax.ro/externe/cazul-snowden-premierul-angliei-ar-fi-la-originea-presiunilor-asupra-ziarului-the-guardian-presa-11265136

[11] "Curtea constată că datele care trebuie păstrate permit, printre altele, (1) să se cunoască cu ce persoană şi prin ce modalitate a comunicat un abonat sau un utilizator înregistrat, (2) să se determine durata comunicării, precum şi locul de unde aceasta a avut loc şi (3) să cunoască frecvenţa comunicaţiilor abonatului sau a utilizatorului înregistrat cu anumite persoane într-o perioadă determinată. Aceste date, considerate în ansamblul lor, pot furniza indicaţii precise cu privire la viaţa privată a persoanelor ale căror date sunt păstrate, cum sunt obiceiurile din viaţa cotidiană, locurile de şedere permanente sau temporare, deplasările zilnice sau alte tipuri de deplasări, activităţile desfăşurate, relaţiile sociale şi mediile sociale frecventate.

Curtea consideră că prin impunerea păstrării acestor date şi permiţând accesul autorităţilor naţionale competente, directiva reprezintă o imixtiune deosebit de gravă în drepturile fundamentale la respectarea vieţii private şi la protecţia datelor cu caracter personal.

În plus, faptul că păstrarea şi utilizarea ulterioară a datelor sunt efectuate fără ca abonatul sau utilizatorul înregistrat să fie informat, poate da persoanelor vizate sentimentul că viaţa lor privată este obiectul unei supravegheri constante", se arată în decizia Curţii Europene de Justiţie" apud. Adrian Vasilache, Curtea Europeană de Justiţie a declarat nevalidă Directiva 'Big Brother' privind stocarea datelor de trafic ale tuturor utilizatorilor de telefonie şi internet, consultat pe hotnews la data de 29.04.2014 la adresa: http://economie.hotnews.ro/stiri-telecom-17005846-curtea-europeana-justitie-declarat-nevalida-directiva-39-big-brother-39-privind-stocarea-datelor-trafic-ale-tuturor-utilizatorilor-telefonie-internet.htm

Globalizarea libertăţii şi a drepturilor omului rămâne, în opinia autorului citat, una dintre cele mai importante transformări social-politice din lumea contemporană. Autorul consideră că libertatea conţine o serie de componente regionale:

- libertatea politică concretizată în dreptul de a participa la buna guvernare, şi o dată cu aceasta dreptul de a alege şi a fi ales, pe baza unui sufragiu universal, a votului direct şi secret şi acordării dreptului de vot tuturor cetăţenilor fără discriminare pe criterii etnice, rasiale, sau de gen etc.
- libertatea culturală care presupune dreptul indivizilor de a avea acces neîngrădit la cultură, precum şi la toate produsele spirituale ale umanităţii.
- libertatea de conştiinţă ce vizează dreptul cetăţenilor de a adera la orice religie, filosofie, curent politic, ştiinţific sau teoretic.
- libertatea de exprimare înţeleasă ca dreptul indivizilor de a-şi face cunoscute punctele de vedere, fără a putea fi îngrădiţi sau cenzuraţi (Sandu, 2012d).

Libertăţilor civile li se adaugă cele economice: dreptul individului la bunăstare economică, prin accesul liber pe piaţa muncii, inclusiv prin libertatea alegerii reşedinţei şi libertatea de mobilitate, accesul la serviciile educaţionale de sănătate etc. Antonio Sandu arată că în timp ce "libertatea politică este o componentă globală la ora actuală, libertăţile economice sunt încă în proces de afirmare, existând restricţii ale dreptului la libera circulaţie –în anumite sau pentru anumite state şi teritorii, dreptul de proprietate este profund garantat mai ales în statele aflate încă sub regimuri totalitare. Dreptul la muncă este încă grevat de practici discriminante cu privire la accesul pe piaţa muncii a unor categorii etnice, sau de gen, ale persoanelor cu nevoi speciale, sau foştilor deţinuţi" (Sandu, 2012d).

Idealul libertăţii a fost compromis chiar în timpul Revoluţiei Franceze în perioada Primei Republici, "când ghilotina şi execuţiile sumare au înlocuit libertatea cu tirania în numele majorităţii exercitată de revoluţionari, de cele mai multe ori prin execuţii sumare sau simulacru de justiţie" (Sandu, 2012d). Exportul ideilor Revoluţiei Franceze şi fixarea ei la nivelul Europei a avut loc în timpul Primul Imperiu Napoleonian, când Napoleon a impus prin forţa armelor "libertatea într-o Europă lipsită de alternativă" (Sandu, 2012d).

Autorul amintit arată că egalitatea ca al doilea mare principiu al Revoluţiei Franceze s-a impus ca tiranie a majorităţii, eliminând orice alte ideologii şi suprimându-i fizic pe cei suspectaţi de apartenenţă la vechiul regim sau cei care pur şi simplu "cădeau în dizgraţia „celor mai egali dintre revoluţionari", care conduceau Republica" (Sandu, 2012d). Generalul Bonaparte, viitorul împărat Napoleon I, considera egalitatea sub aspectul egalităţii de şanse, întrucât fiecare soldat din trupele sale „purta în mod potenţial în raniţă bastonul de mareşal" (Sandu, 2012d). Generalii Imperiului se bucurau de promovare în baza meritelor dobândite în lupte. Egalitatea de şanse era dublată astfel de egalitatea de tratament. Oricine putea ajunge general şi orice persoană din armata condusă de Napoleon împărtăşea aceleaşi condiţii de luptă. Atât Republica Franceză cât şi Imperiul Napoleonean s-au confruntat cu corupţia şi inegalitatea (Sandu, 2012d).

Alături de Imperiul Napoleonean un alt sistem politic pornit de la idealul egalitarist a fost Comunismul (Sandu, 2012d). Egalitatea comunistă a avut valenţe nivelatoare nefiind nimic altceva decât o egalizare a sărăciei.

"În numele dictaturii proletariatului şi formării omului nou, la nivelul întregii Europe de Est, au fost ucişi milioane de oameni, fie în închisori, fie în lagăre de muncă, cu nimic mai umane – mai ales în cazul Gulagului din fosta Uniune Sovietică stalinistă - decât lagărele de concentrare naziste" (Sandu, 2012d).

- Fraternitatea presupune o conştiinţă socială crescută şi o solidaritate organică. Fraternitatea este un concept utopic, fiind utilizat în scop propagandistic. Întâlnim des adresări de tipul: „fraţi români"... (francezi etc), atunci când se doreşte instaurarea unei coeziuni şi ordini sociale în jurul liderului, ce este portretizat „unul dintre cei mulţi" (Sandu, 2012d). Fraternitatea şi tipul de solidaritate generată de aceasta este des întâlnită în perioade de război, ori de catastrofe naturale. În aceste perioade se supralicitează apartenenţa scoţându-se în relief ideea de fraternitate în scopul depăşirii obstacolelor şi greutăţilor prin crearea sentimentului de securitate şi utilitate colectivă (Sandu, 2012d). În contextul escaladării crizei Ucrainiene, Preşedintele României apelează la ideea de fraternitate, arătând că speră ca în cazuri extreme chiar şi Românii plecaţi în străinătate se vor mobiliza în apărarea ţării. Este discutabilă opinia Domniei sale în contextul profundei deconstrucţii a ideii de solidaritate naţională ce a avut loc în România ultimilor ani.

Utilizarea propagandistică a termenilor de libertate, egalitate şi fraternitate, permit inducerea unei forme speciale de transă de consens, tocmai prin apelul la apartenenţă şi ideea de securitate colectivă (Sandu, 2012d).

"Transa de context cultural acţionează ca agregator al mulţimilor care sunt susceptibile la manipulare". Serge Moscovici (2006) în volumul *Psihologia socială sau maşina de fabricat zei* construieşte o serie de exemple, de identităţi colective capabile să genereze transa de context.

Eticienii contemporani au ridicat egalitarismul la statutul de principiu etic construind în jurul ideii de egalitate o întreagă filosofie referitoare la dreptatea socială. Eugen Huzum (2011) arată că dreptatea socială reprezintă un concept cheie al filosofiei politice contemporane. Ideea de dreptate socială este tratată în filosofia politică contemporană cu sensul de dreptate distributivă. Alte opinii disting între cele două concepte, dreptatea distributivă fiind doar o formă a dreptăţii sociale.

Conform unei definiţii formulate de Young, caracteristica dreptăţii sociale este lipsa oricărei opresiuni şi dominaţii sociale. Autorul citat identifică dreptatea socială cu eliminarea din cadrul societăţii a celor cinci feţe ale opresiunii: exploatarea, marginalizarea, lipsa de putere, imperialismul cultural şi violenţa sistematică (Young, 1991).

O altă definiţie a dreptăţii este pusă de Axel Honneth în corelaţie cu ideea de recunoaştere sau lipsa acesteia, sub aspectele: afectiv, legal şi social. Acest model arată că toate nedreptăţile sunt identificate şi resimţite în viaţa de zi cu zi ca o lipsă neîntemeiată de cunoaştere, fie a valorii, fie a contribuţiei sociale, însoţită sau nu de umilire şi lipsă de respect pentru demnitatea şi integritatea personală. Honneth consideră că „atâta vreme cât nu au drept scop doar punerea în aplicare a unor norme deja instituţionalizate, conflictele distributive sunt întotdeauna lupte simbolice asupra legitimităţii dispozitivelor socio-culturale care determină valoarea activităţilor, atribuţiilor şi contribuţiilor sociale. În acest mod, luptele pentru distribuţie sunt ele însele înrădăcinate într-o luptă pentru recunoaştere" (Huzum, 2011; Mareş, 2014).

Nancy Fraser formulând o definiţie non-distributivistă a dreptăţii sociale, arată că principala caracteristică a acesteia este "paritatea participativă: existenţa unor aranjamente sociale care permit tuturor membrilor (adulţi) ai unei societăţi să interacţioneze unii cu alţii ca egali (peers)" (Huzum, 2011). Autoarea defineşte paritatea participativă ca o serie de aranjamente sociale menite să asigure:

"1) o distribuţie a resurselor materiale care să asigure independenţă şi „voce" tuturor membrilor societăţii;

2) patternuri culturale instituţionalizate care să asigure tuturor membrilor societăţii un respect egal şi oportunităţi egale de a atinge aprecierea socială (*social esteem*)" (Huzum, 2011).

John Rawls arată că o societate dreaptă este cea în care sunt îndeplinite o serie de principii sau condiţii în distribuţia bunurilor şi resurselor:

- dreptul egal şi extins la maximum a fiecărui individ la sistemul total de libertăţi de bază egale şi care în acelaşi timp să fie un sistem de libertăţi similar pentru toţi;
- principiul egalităţii echitabile a oportunităţilor care presupune egalitatea potenţială de acces la poziţii şi oportunităţi sociale;
- principiul diferenţei este poziţia conform căreia cel mai mare beneficiu trebuie repartizat celor mai puţin avantajaţi membri ai societăţii (Rawls, 2012).

Prin egalitatea de oportunităţi se înţelege distribuţia funcţiilor şi poziţiilor în funcţie de merit într-o societate care a creat condiţiile ca indiferent de clasa socială în care se nasc indivizii, toţi cetăţenii care au acelaşi talent şi aceeaşi voinţă de a-l utiliza sunt capabili să beneficieze de posibilităţi egale de a accede la respectivele funcţii şi poziţii. Huzum precizează că: "Egalitatea rawlsiană a oportunităţilor este, altfel spus, o egalitate substanţială, nu o egalitate formală a oportunităţilor" (Huzum, 2011). Principiile sunt consecvente unuia celuilalt întrucât societatea este echitabilă, atunci când realizează pe deplin principiul libertăţilor egale, realizează principiul egalităţilor echitabile oportunităţilor doar în măsura în care este permis de înfăptuirea principiului înfăptuirii libertăţilor egale, iar principiul diferenţei este satisfăcut doar după maxima îndeplinire a primelor două (Huzum, 2011).

O altă teorie a dreptăţii, numită dreptatea ca îndreptăţire, este formulată de Nozick şi presupune protejarea drepturilor negative la viaţă şi integritate, la libertate şi noncoerciţie şi la proprietate. Aceeaşi teorie prevede dreapta distribuţie a proprietăţilor în cadrul societăţii (Huzum, 2011). Conform acestei teorii, proprietatea este legitimă, atunci când a fost dobândită pe baza principiului dreptăţii în transfer, doar de la cineva care la rândul său este îndreptăţit la acea proprietate. Eugen Huzum atrage atenţia că principiul lui Nozick cu privire la dreptatea achizitivă are la bază teoria lui John Lock conform căreia proprietatea se instituie în

mod just doar asupra unui obiect neposedat anterior de cineva (Huzum, 2011) şi asupra căreia cel care doreşte să şi-l înstăpânească îşi exercită o acţiune. Odată instituită proprietatea, aceasta se transmite legitim doar pe baze voluntare. Luarea în posesie a unor bunuri din natură prin exercitarea unui lucru asupra lor este legitimă şi justificată doar dacă acesta nu a fost posedat de nimeni înainte şi luarea sa în posesie nu prejudiciază pe nimeni (Huzum, 2011).

Principiul dreptăţii lui Nozick critică ideea de distributivitate, atunci când aceasta nu are la bază acordul voluntar. Singura redistribuire legitimă este cea în baza înfăptuirii dreptăţii ca act reparatoriu. Această teorie poate fi pusă la baza ideii de dreptate restitutivă prin înlocuirea ideii retributive cu cea de redistribuţie justificată. Egalitarienii şansei urmăresc reconcilierea dintre dreptatea socială distributivă cu responsabilitatea individuală (Huzum, 2011).

Intuiţiile care stau la baza teoriei egalitariene cu privire la dreptate şi nedreptate, vizează:

- neşansa prin opţiune, ca dezavantaj social suferit de indivizi, ca rezultat al propriilor alegeri sau acţiuni pentru care sunt responsabili, nu constituie o nedreptate şi nu solicită compensare;
- dezavantajele datorate şansei oarbe, care nu depind sub nici o formă de alegerile indivizilor şi nu sunt sub controlul acestora, constituie nedreptate şi impun compensare de către ceilalţi membri ai societăţii (Huzum, 2011).

Societatea are datoria să compenseze rezultatele neşansei incontrolabile, sprijinind pe aceeia dintre membrii săi care nu sunt responsabili pentru propriul eşec. Critica adusă acestei teorii este aceea că nu se mai ţine cont de necesitatea eliminării opresiunii sociale şi de necesitatea dezvoltării unei comunităţi a cetăţenilor aflaţi într-o relaţie de egalitate cu ceilalţi. O altă critică este atitudinea moralistă şi paternalistă a acestui sistem, care refuză asistarea victimelor neşansei prin opţiune (Huzum, 2011).

Din perspectiva eticii magistratului „asigurarea egalităţii de tratament pentru toţi cei din faţa instanţei este esenţială pentru îndeplinirea corespunzătoare a serviciului judiciar" (Costiniu, 2007).

Egalitatea ca principiu etic al magistratului este una procedurală care înseamnă pe de o parte imparţialitate, şi tratament egal a tuturor justiţiabililor care se adresează magistratului. Florin Costiniu (2007) arată că una din obligaţiile

magistratului este aceea de a se abţine de la a utiliza stereotipuri atunci când se adresează unui justiţiabil sau chiar unui avocat ce provine dintr-o categorie vulnerabilă. Magistratul trebuie să se abţină de la a submina credibilitatea avocaţilor femei prin apelative de tipul: "draguţo", "fetiţo". Astfel de apelative pun sub semnul întrebării însăşi imparţialitatea magistratului. Curtea Supremă de Justiţie în Decizia nr. 1/1995 constată în speţa unui litigiu dintre doi colegi magistraţi, procurori în cadrul aceluiaşi parchet între care existase un conflict, ce presupunea hărţuirea sexuală, apariţia unui conflict profesional legat de un caz în care trebuiau să coopereze, a fost considerată abatere disciplinară şi nu doar încălcarea normelor deontologice. Principiul egalităţii presupune din partea magistratului înţelegerea diversităţii existente în societate, atât de ordin cultural, rasial, religios, sexual, etc. Florin Costiniu arată că este de datoria magistratului să se informeze cu privire la schimbarea continuă a valorilor şi atitudinilor din societate şi prin aceasta să rămână imparţial, într-o manieră care să fie evidentă pentru publicul larg (Costiniu, 2007).

Magistratul nu doar se va abţine de la orice tratament discriminatoriu, ci va insufla această valoare persoanelor aflate în subordinea sau în coordonarea sa.

Cele două principii ale dreptăţii ca echitate (Justice as Fairness) formulate de John Rawls (2003):

1. Fiecare persoană are dreptul inalienabil la un set de libertăţi de bază egal şi compatibil cu libertăţile celorlalţi.

2. Inegalităţile sociale şi economice create în cadrul societăţii trebuie să se manifeste în condiţiile egalităţii de şanse (fair equality of opportunity) şi a maximului de beneficiu pentru cei mai dezavantajaţi membrii ai societăţii (the difference principle) (Rawls, 2003).

Rawls (2001) accentuează de asemenea asupra bunurilor primare (primary goods) absolut necesare pentru bunăstarea individului. Între bunurile primare se regăsesc libertăţile şi drepturile fundamentale, inclusiv libertatea de mişcare, şi drepturile de alegere liberă a ocupaţiei, bogăţia şi nivelurile veniturilor, responsabilitatea, respectul social şi respectul de sine, recunoaşterea meritelor.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *echităţii ca egalitate*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Libertatea", din Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică.* Suport de curs, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti, România, pp. 45-73. Disponibil online la adresa: http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *echităţii*, invităm studenţii să lectureze capitolul " Egalitate, discriminare şi tratament preferenţial", din Boxill, B. (2006). Egalitate, discriminare şi tratament preferenţial (pp. 365-375). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 1:

Realizaţi un eseu cu tema: *Egalitatea de şanse.*

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi un eseu cu tema: *Egalitatea de oportunităţi.*

Sarcină de lucru 3:

Care consideraţi că este diferenţa între *egalitatea de şanse* şi *egalitatea de oportunităţi?*

Politicile Open Access ca echitate în distribuirea cunoaşterii – Lectură suplimentară

În continuare[12], ne propunem să aducem o contribuţie la analiza politicilor Open Access din perspectiva etică a distribuirii echitabile a cunoaşterii. Societatea bazată pe cunoaştere generează profunde şi grave inegalităţi în ceea ce priveşte accesul la cunoaştere. Cunoaşterea ştiinţifică fiind principalul factor de progres, este şi principala sursă a inechităţii în societatea contemporană.

Opinia noastră este că, ştiinţa reprezintă un patrimoniu cultural special, care depăşeşte limitele naţionale, având un caracter universal şi indispensabil. Inegalitatea accesului la rezultatele ştiinţifice publicate adânceşte decalajul între statele puternic dezvoltate, şi cele în curs de dezvoltare, între cercetătorii şi studenţii marilor universităţi, şi cei ai celorlalte universităţi. Din punct de vedere etic, vorbim de o alegere între dreptul universal la cunoaştere şi dreptul particular al autorilor şi organizaţiilor producătoare şi distribuitoare de cunoaştere în a-şi recupera cheltuielile şi a obţine profit din rezultatele propriei creaţii. Chiar dacă din punct de vedere juridic este absolut normală protejarea integrală a oricărui produs a muncii intelectuale, inclusiv prin dreptul de a obţine venituri din exploatarea rezultatelor cercetării, funcţionarea generală a ştiinţei şi progresul ştiinţei solicită accesul cât mai liber şi neîngrădit la rezultatele efective ale cercetărilor pentru a putea fi îmbogăţite, verificate, contestate, sau valorificate în alte cercetări derivate. Practica ştiinţifică pune accentul pe efortul colegial, şi pe creativitatea colaborativă, ca elemente de dinamică a progresului cunoaşterii. În acest sens, din ce în ce mai mulţi distribuitori de cunoaştere apelează la sistemul Open Access, ca mijloc de înfăptuire a echităţii în gestionarea cunoaşterii.

[12] Lectura suplimentară conţine fragmente preluate din capitolul „Politicile Open Access ca echitate în distribuirea cunoaşterii", autor Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 104-106.

Open Access Journals este o politică din ce în ce mai utilizată de publicaţiile ştiinţifice, care permite citirea integrală a conţinutului prin accesarea gratuită a acestuia pe internet. Cea mai cunoscută bază de date, care integrează publicaţiile în politica Open Access, este reprezentată de Doaj.org (Directory of Open Access Journals). Această bază de date integrează în prezent peste 2000 de jurnale dintre care, pe primele locuri după ţări, se află Statele Unite cu 1360 de jurnale, Brazilia cu 668 de jurnale, Marea Britanie 530 de jurnale, România aflându-se pe locul 8 cu 219 jurnale, înaintea Franţei, care are 143 de jurnale, şi a Australiei cu 121 de jurnale, etc. (Doaj.org).

Scopul declarat al acestei baze de date îl reprezintă creşterea vizibilităţii şi accesului la publicaţiile ştiinţifice Open Access Journals, pentru un public cât mai larg. Prin definiţie, Open Access Journals este publicaţia care nu utilizează taxarea cititorului sau a instituţiei de care aparţine pentru accesul la jurnal. Un jurnal Open Access permite cititorului dreptul de a citi, descărca, copia, distribui în orice formă inclusiv tipărită, sau a crea linkuri către acea publicaţie. Marile case editoriale încep să utilizeze modelul Open Access în distribuţia propriilor jurnale, astfel, Wiley Blackwell distribuie, începând cu 2011, o serie de publicaţii prin politica Open Access. Jurnalele incluse în această categorie sunt disponibile gratuit imediat ce apar, şi pot fi descărcate şi distribuite (wileyopenaccess.com).

Sage Publications a deschis de asemenea un program de publicaţii Open Access. Taylor şi Francis (journalauthors.tandf.co.uk) a introdus un program inovativ de publicare a jurnalelor Open Access, atât în domeniul ştiinţelor exacte, cât şi a celor socio-umane. Prin acest program, editura oferă autorilor o serie de beneficii, dintre care un peer review riguros şi rapid, publicarea online accelerată, acces gratuit imediat şi universal la publicaţie, vizibilitate crescută şi marketing global, etc. Taylor şi Francis îşi face publică sursa de finanţare a jurnalelor Open Access, şi anume finanţarea directă de la autori, sau instituţiile de afiliere a acestora, taxa pentru un articol fiind 3250 euro + TVA 20%. Din această perspectivă, politicile Open Access sunt considerate puternice instrumente de marketing ştiinţific, atât pentru instituţiile de afiliere a autorilor, cât şi pentru autorii înşişi. Proiectele de cercetare realizate de universităţi şi instituţii de cercetare ar trebui să includă bugete pentru acoperirea taxelor de publicare solicitate de diversele jurnale, precum şi cheltuielile cu drepturi de autori ale autorilor implicaţi. Astfel, în

domeniul comunicării ştiinţei este considerată echitabilă acoperirea de către instituţia finanţatoare a cercetării, sau de către autorii înşişi, a taxelor de publicare în scopul accesului liber şi neîngrădit al comunităţii academice la rezultatele cercetării. Menţionăm aici şi iniţiativa Comisiei Europene de a solicita publicarea Open Access a rezultatelor cercetărilor realizate cu finanţare europeană. De asemenea sunt de menţionat iniţiativele de digitalizare a patrimoniului cultural tipărit, atât la nivel mondial, unde cea mai cunoscută iniţiativă aparţine operatorului de internet Google, cât şi la nivel naţional în Biblioteca Naţională a României, biblioteci ale Academiei şi principalele biblioteci central universitare.

SI.4.3. Confidenţialitate

Confidenţialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative în care profesionistul este susceptibil să afle informaţii cu caracter personal despre client, de multe ori informaţii care îl pun pe acesta într-o poziţie precară, şi a căror expunere publică poate crea deservicii clientului. Dilemele etice cu care un client se confruntă reprezintă tocmai astfel de informaţii, a căror divulgare pot pune clientul într-o situaţie de dezavantaj.

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *politicilor de confidenţialitate ca forme particulare a politicilor de etică*, invităm studenţii să lectureze: Declaraţia specifică de confidenţialiate a Comisiei Europene în vederea organizării de consultări publice, pentru construcţia diverselor politici comune europene, în cazul de faţă politici de pescuit. Disponibilă online la adresa:
http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf

Sarcină de lucru 4:

Realizaţi un eseu cu tema: *Dreptul la confidenţialitate versus dreptul la informare publică în administraţia publică locală.*

SI.4.4. Integritate

Originea cuvântului "integritate" derivă din adjectivul Latin "integer" (întreg, complet).

Condiţiile de integritate personală sunt impuse când integritatea persoanei este o condiţie în exercitarea profesiei, cum este cazul magistraţilor care trebuie să aibă un caracter moral în societate.

Integritatea, ca şi concept etic, are în vedere acţiuni consecvente, conforme cu valorile, metodele şi principiile stabilite într-o anumită comunitate, şi care duc la rezultate verificabile. Integritatea este sinonimă cu onestitatea şi corectitudinea, fiind o conduită opusă ipocriziei, falsităţii, inconsecvenţei. Integritatea vizează exprimarea virtuţilor personale în practica curentă, mai ales respectarea standardelor normative, care reglementează o anumită sferă a practicii sociale. Integritatea este o problemă de conformitate, atât la standardele stabilite la nivelul comunităţii (profesionale), cât mai ales a propriilor standarde, consecvente cu principiile şi valorile la care subiectul aderă. Integritatea este forma perpetuă prin care se realizează autonomia individului. În viziune kantiană, subiectul moral trebuie să posede capacitatea de a-şi construi propriile norme morale, şi de a acţiona astfel încât acestea să poată fi considerate maxime universale, integritatea reprezintă consecvenţa în implementarea acestor norme morale proprii, în timp ce autonomia reprezintă capacitatea subiectului de a stabili astfel de norme.

În activitatea funcţionarilor publici, integritatea este deseori analizată din perspectiva negativă, ca şi control al conduitelor neetice. Ne exprimăm opinia că etică afirmativă ar trebui să pună accentul pe integritate ca virtute, şi nu exclusiv pe modalităţile de combatere a lipsei acesteia.

Pentru evaluarea corectă a integrităţii unei persoane, a unui sistem sau a unei organizaţii, trebuie ţinut cont de sistemul de valori şi principii, care gestionează comportamentul etic şi permit un management al eticii la nivelul organizaţiei. În lipsa acestuia nu putem vorbi de integritate, deoarece nu putem relaţiona comportamentul individului cu o normativitate preexistentă. Kohlberg (1981) arată că devenirea morală a unei fiinţe cuprinde mai multe stadii, de la obedienţă la autonomie, pe baza unor sentimente care variază de la frică la responsabilitate. În acest context, integritatea poate exista, doar în stadiul de maturitate a dezvoltării morale, în opinia noastră conformitatea ca obedienţă, bazată pe frica de pedeapsă, sau dorinţa unei răsplăţi, nu este integritate în adevăratul sens al cuvântului. De aceea, în domeniul politicilor de etică la nivelul corporaţiilor, se au în vedere mai degrabă politicile de conformitate, decât cele de integritate. Cu toate acestea, legislaţia românească pune accentul pe problematica integrităţii, pe care o confundă parţial cu cea a conformităţii, întrucât dezvoltă instrumente de control a comportamentelor neconforme, care poartă denumirea de control al integrităţii. În continuare ne vom referi ca atare în contextul legislativ românesc, la controlul conformităţii administrative şi etice, prin termenul de control al integrităţii.

Agenţia Naţională de Integritate (ANI), potrivit propriului regulament de organizare şi funcţionare, îşi afirmă *scopul* ca fiind acela de asigurare a integrităţii în cadrul exercitării demnităţilor şi funcţiilor publice, şi prevenirea faptelor de corupţie instituţionale.

În practică, ANI are ca atribuţii verificarea declaraţiilor de avere, informaţiile privind averea, modificările patrimoniale intervenite, incompatibilităţile şi conflictele de interese în perioada îndeplinirii funcţiilor şi demnităţilor publice, în care se pot afla persoanele prevăzute la art. 1 din Legea nr. 176/2010.

Inspectorii de integritate desfăşoară activităţi de evaluare cu privire la situaţia averii existente în timpul exercitării funcţiilor şi demnităţilor publice, a conflictelor de interese şi a incompatibilităţilor acestor persoane. Aceste activităţi se înfăptuiesc din oficiu, precum şi la sesizarea oricărei persoane, fie ca persoană fizică sau juridică (Regulament ANI).

Regulamentul ANI cuprinde:

- structura şi oganizarea ANI;
- nivelurile ierarhice pe care este structurată conducerea ANI;
- atribuţiile preşedintelui, vicepreşedintelui şi secretarului general, ca organe de conducere;
- precizarea sarcinilor comune care intră în atribuţiile directorilor generali, directorilor, şefilor de servicii şi şefilor de birou;
- sarcinile compartimentelor funcţionale din organigrama Agenţiei;
- funcţionarea şi organizarea inspecţiei de integritate.

Inspecţia de integritate procesează date şi informaţii pe durata exercitării demnităţilor şi funcţiilor publice, cu privire la incompatibilităţile şi conflictele de interese, la situaţia averii, evaluând declaraţiile de avere şi de interese, şi efectuează controlul depunerii la termen ale acestor declaraţii (Raport ANI).

Inspecţia de integritate evaluează de asemenea pe durata exercitării demnităţilor şi funcţiilor publice, modificările şi diferenţele revelatoare intervenite în avere, precum şi situaţia veniturilor realizate în perioada respectivă.

Inspectorii de integritate întocmesc rapoarte de evaluare, aplică sancţiuni şi iau măsurile prevăzute de lege în calitatea lor, în situaţia în care în urma evaluării:

- identifică nereguli de încălcare a legislaţiei privind regimul declarării averii, al conflictelor de interese, respectiv al incompatibilităţilor;
- identifică nereguli de încălcare a legislaţiei disciplinare fiscale, contravenţionale sau penale.

Principiul imparţialităţii este văzut în strânsă corelaţie cu cel al independenţei persoanei aflate într-o funcţie de decizie publică, politică, administrativă sau juridică. Independenţa este o valoare legată de contextul înfăptuirii dreptăţii în timp ce imparţialitatea este corelată cu atitudinea persoanei implicate în procesul de înfăptuire a dreptăţii şi raportarea acestuia la părţile implicate. Termenul de imparţialitate privit în sensul de constituent al unui proces de decizie echitabil este privit ca o garanţie a încrederii publicului în instituţiile statului. Imparţialitatea este forma subiectivată a independenţei, ea descriind o atitudine pe care funcţionarul trebuie să o manifeste în cursul îndeplinirii sarcinilor profesionale în timp ce independenţa reprezintă cadrul în care acesta îşi

poate exercita efectiv cu imparţialitate atribuţiile profesionale (Sandu, 2012a).

Principiul imparţialităţii provine în etica aplicată contemporană din eticile constructiviste şi în principal din viziunea rawlsiană a dreptăţii ca echitate. John Rawls este unul dintre cei mai semnificativi eticieni şi filosofi ai politicului şi juridicului american din secolul XX. În lucrarea sa din 1971, *O teorie a dreptăţii*, John Rawls construieşte cadrul teoretic a ideii de stat a bunăstării generalizate (Welfare State), fundament al politicilor neoliberale privind statul asistenţial. Filosofia politică rawlsiană pune accentul pe ideea de legitimitate şi stabilitate în interiorul Statului de Drept, văzută sub forma libertăţii de exprimare a punctelor de vedere diferite ale cetăţenilor.

John Rawls (2012) operează o restructurare a teoriei contractului social pe care o aduce din sfera legitimării politicului şi juridicului în cea a justificării etice a acţiunii. În viziunea rawlsiană, contractul social ia forma acceptării mutual avantajoase a principiilor justiţiei de către toţi cetăţenii în calitatea lor de membri raţionali ai societăţii. Viziunea lui Rawls asupra raţionalităţii prezumate a tuturor actorilor sociali ce iau parte la decizia etică dintr-o poziţie de egalitate şi autonomie este de sorginte kantiană. Societatea contractualistă este bazată pe dreptate.

În accepţiunea rawlsiană standardul moral maxim pe care o societate îl poate atinge îl constituie distribuirea echitabilă a dreptăţii (Wenar, 2013). Echitatea presupune o distribuţie egală a valorii fie în sensul de bunuri şi servicii, fie în sensul subiectiv de beneficiu şi pierdere. În sensul de imparţialitate echitatea presupune egala lipsă de preferinţă faţă de părţile implicate în judecata morală sau în pricină în cazul discutat de noi. Principiul imparţialităţii nu se referă la rezultatul distribuţiei dreptăţii cum este înţeleasă de obicei echitatea, ci la procesul însuşi de înfăptuire a dreptăţii, adică manifestarea efectivă a dreptului, de exemplu a celui la un proces echitabil. Principiul ia forma obligaţiei decidentului de a se comporta, în mod similar, faţă de toate părţile implicate evitând o atitudine unilaterală precum şi orice atingere a obiectivităţii, nepărtinirii şi echidistanţei.

Integritatea reprezintă virtutea morală de a manifesta în toate împrejurările cinste şi probitate. Integritatea ca incoruptibilitate este derivată din înţelegerea autonomiei ca autenticitate expresivă. Un individ cu adevărat autonom şi autentic, nu acceptă devierea de la standardele

morale, mai ales de la cele de dreptate (ca echitate) şi imparţialitate pentru a crea un avantaj sieşi sau unei persoane apropiate.

Faptele de corupţie aduc atingere echităţii fie în accepţiunea egalităţii de şanse, fie în cea a egalităţii de tratament.

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *integrităţii ca dimensiune etică a activităţii funcţionarului public*, invităm studenţii să lectureze: Agenţia Naţională de Integritate. Raport de activitate pentru perioada ianuarie-martie 2014.
Disponibil online la adresa:
http://www.integritate.eu/Noutati.aspx?PID=243&M=NewsV2&Action=1&NewsId=1523

Sarcină de învăţare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *integrităţii ca dimensiune etică a activităţii funcţionarului public*, invităm studenţii să lectureze: Agenţia Naţională de Integritate. Regulamentul de organizare şi funcţionare al Agenţiei Naţionale de Integritate din 04.03.2013 (publicat în M. Of., Partea I nr. 158 din 25.03.2013).
Disponibil online la adresa:
http://lege5.ro/Gratuit/gm2dqmrxgi/regulamentul-de-organizare-si-functionare-al-agentiei-nationale-de-integritate-din-04032013

Sarcină de învăţare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *integrităţii ca dimensiune etică a activităţii funcţionarului public*, invităm studenţii să lectureze studiile de caz Nr. 8, 9 şi 10, din Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruţa, C. (2011). *Etică în administraţia publică*. Suport de curs, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-42. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf

Sarcină de învăţare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *integrităţii ca dimensiune a politicilor de etică*, invităm studenţii să lectureze: Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi*. Disponibil online la adresa:
http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

Sarcină de lucru 5:

Analizaţi politica de etică a firmei Johnsons Control pornind de la valoarea etică centrală a integrităţii, după modelul prezentat de Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi.*
Disponibil online la adresa:
http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

SI.4.5. Transparenţa în administraţia publică

Statul modern îşi traduce propria raţionalitate sub forma birocraţiei. Departe de a fi o sursă de tergiversare, de amânare a deciziei administrative, birocraţia funcţională se bazează pe ideea de expertiză, de ordine, şi de continuitate în administrarea treburilor publice. Factorul politic ales îşi pune amprenta pe direcţia politicilor publice, dar funcţionarul în administraţie este chemat să implementeze aceste politici, să realizeze comunicarea continuă cu cetăţeanul, şi să asigure funcţionarea serviciilor publice într-o manieră corectă şi continuă (Guliciuc, 2000).

Funcţionarul public este perceput, şi uneori chiar se percepe, ca inamovibil şi ca persoană a cărei răspundere este mai degrabă instituţională, decât personală. Corupţia funcţionarului public este un permanent subiect pentru mass-media.

Cu toate acestea birocraţia, atunci când este funcţională, asigură eficienţa serviciilor publice, raţionalitatea şi predictibilitatea acestora.

Birocraţia este strict legată de funcţionarea reglementată şi transparentă a administraţiei publice locale sau centrale, care înlocuieşte arbitrarietatea deciziei politice totalitare sau benevolente, cu decizia publică raţională bazată pe un set de legi. Puterea personală este înlocuită de puterea funcţională, care se doreşte a fi abstractă şi indiferentă la persoana care ocupă temporar o anumită funcţie publică.

Sistemul normativ reglează libertatea de decizie şi limitele competenţei decizionale, a fiecărei poziţii administrative indiferent de forma acesteia.

Pentru Max Weber (1978), birocraţia, în forma legal-raţională şi impersonală, este forma modernă de organizare administrativă, care traduce la nivelul administraţiei publice, principiile funcţionării statului de drept şi esenţa sa democratică. Munca de birou a funcţionarilor publici asigură capacitatea administrativă a statului, astfel încât, între funcţionarea sistemului birocratic şi eficienţa statului pentru îndeplinirea propriilor funcţii este o strânsă şi directă legătură.

Birocraţia modernă apărută în viziunea lui Weber (1978) a fost corelată întotdeauna cu dezvoltarea sarcinilor administrative, fiind indispensabilă menţinerii societăţii moderne. Apariţia şi dezvoltarea birocraţiei structurate, cu niveluri clare de exprimare a competenţelor, este în strânsă corelare cu dezvoltarea funcţiilor statului în direcţii precum: impozitarea şi colectarea impozitelor, serviciile vamale, educaţia, ordinea publică. Pentru Weber (1978), caracteristicile birocraţiei funcţionale se rezumă la diviziunea muncii, regulile impersonale şi ordinea ierarhică.

Desfăşurarea activităţii birocratice pe baze reglementate prin acele norme, regulamente, coduri, etc., împiedică arbitrarietatea, funcţia publică fiind supusă controlului, atât la nivel administrativ, cât şi prin intermediul societăţii civile. Caracterul ierarhic asigură diferenţa în remunerarea muncii pe baza recunoaşterii nivelurilor de competenţă fiecărui funcţionar public.

Controlul ierarhic asigură eficienţa răspunderii publice în limite raţional prescrise prin structuri normative. Asigurarea eficienţei îndeplinirii funcţiilor administrative se bazează pe limitarea jurisdicţională, sau cu alte cuvinte a competenţei teritoriale a funcţiei publice, pe evidenţa scrisă a actelor administrative, ce permite contestarea acestora, dar şi continuitatea funcţionării sistemelor administrative.

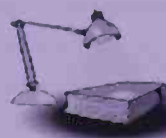
Transparenţa asigură capacitatea sistemelor administrative de a fi verificate, nu doar în baza controlului ierarhic, ci şi extern, de către orice cetăţean interesat de buna funcţionare a acestora.

Birocraţia administrativă nu poate fi funcţională, decât atunci când acţiunea administrativă este predictibilă şi răspunde exigenţelor transparenţei:

- informare publică;
- control din partea cetăţenilor.

Legea transparenţei (52/2003) prevede următoarele obiective:

- creşterea gradului de responsabilitate a administraţiei publice faţă de problemele cetăţeanului, în calitatea sa de beneficiar al deciziei administrative;
- creşterea participării active a cetăţenilor în procesul de luare a deciziilor administrative şi în cel de elaborare a actelor normative;
- sporirea gradului de transparenţă a întregii activităţi administrative.

Sarcină de învăţare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *situaţiei actuale cu privire la transparenţa în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze documentul: KPMG în România şi Academia de Studii Economice din Bucureşti (2014). *Studiu privind transparenţa raportărilor primăriilor de municipiu şi oraş din România.*
Disponibil online la adresa:
http://www.kpmg.com/RO/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/news/Documents/Transparenta-primarii-România.pdf .

Test recapitulativ

1. Care sunt cele două principii ale dreptăţii ca echitate, formulate de John Rawls?

R: Cele două principii sunt:

a. Fiecare persoană are dreptul inalienabil la un set de libertăţi de bază egal şi compatibil cu libertăţile celorlalţi.

b. Inegalităţile sociale şi economice create în cadrul societăţii trebuie să se manifeste în condiţiile egalităţii de şanse (fair equality of opportunity) şi a maximului de beneficiu pentru cei mai dezavantajaţi membri ai societăţii (the difference principle).

2. Asupra căror bunuri pune Rawls accentul?

R: Rawls accentuează de asemenea asupra bunurilor primare (primary goods) absolut necesare pentru bunăstarea individului.

3. Ce este confidenţialitatea?

R: Confidenţialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative, în care profesionistul este susceptibil să afle informaţii cu caracter personal despre client, de multe ori informaţii care îl pun pe acesta într-o poziţie precară, şi a căror expunere publică poate crea deservicii clientului.

4. Când sunt impuse condiţiile de integritate personală?

R: Condiţiile de integritate personală sunt impuse când integritatea persoanei este o condiţie în exercitarea profesiei, cum este cazul magistraţilor care trebuie să aibă un caracter moral în societate.

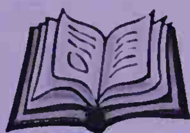
5. Ce asigură transparenţa sistemelor administrative?

R: Transparenţa asigură capacitatea sistemelor administrative de a fi verificate, nu doar în baza controlului ierarhic, ci şi extern, de către orice cetăţean interesat de buna funcţionare a acestora.

SI.5. PRINCIPII ŞI STANDARDE ETICE ÎN PRACTICA PROFESIONALĂ. CODURILE DE ETICĂ

Tematică:
SI.5.1. Principii etice ale cercetării sociale
SI.5.2. Principii etice în activitatea magistratului
SI.5.3. Codurile de etică

SI.5.1. Principii etice ale cercetării sociale

Cercetarea socială[13], fiind o cercetare încărcată de subiectivitatea cercetătorului, ea îl va încărca în acelaşi timp pe acesta cu responsabilitatea etică, faţă de semnificaţia socială a cercetării, faţă de corectitudinea utilizării metodologiei, onestităţii, prezentării limitelor cercetării, inclusiv celor epistemice şi metodologice şi faţă de nevoile subiecţilor participanţi la investigare.

Caracterul etic al scopului cercetării (Vicol, Astărăstoae, 2009) trebuie să rezulte atât din propunerea de cercetare cât şi din rezultatele acesteia. Cercetarea socială generează o practică, fie la nivelul politicilor şi instituţiilor, fie la nivelul indivizilor. Caracterul etic are în vedere justificarea posibilelor practici ce vor rezulta din perspectiva binelui individual sau public (Cojocaru, D., Sandu, 2011). Acest bine este întotdeauna definit printr-o paradigmă a filosofiei sociale, utilitaristă, comunitariană, etc. Cercetarea în sine poate avea un scop non-etic, mergând de la manipularea intenţiei de vot, spre exemplu, prin intermediul sondajelor, până la instituirea unei alte ordini sociale bazate

[13] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A., Alexa, E., Ponea, S. (2012). New Directions in Social Epistemology. *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (Serie nouă), Sociologie şi Asistenţă Socială*, TOM V, Nr. 1, pp. 59-75, publicat original în limba engleză, precum şi teme tratate în volumul Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen.

de exemplu pe dreptatea distributivă, în locul celei retributive. Scopul cercetării sociale nu poate să se limiteze la simpla cunoaştere a unui fenomen social, întrucât cunoaşterea exercitată asupra acestui fenomen îl modifică, în chiar procesul cunoaşterii, care este traseul în timpul cercetării şi ulterior acesteia, pe care fenomenul social îl va urma, reprezintă o potenţialitate a construcţiei etice a cercetării. Valoarea cercetării reprezintă o altă dimensiune etică (Vicol, Astărăstoae, 2009) ce se analizează din perspectiva semnificaţiei sociale a rezultatelor şi a potenţialităţii de progres social în urma finalizării cercetării. Din perspectiva designului cercetării, acesta trebuie să fie plauzibil, onestitatea fiind o valoare etică, importantă în cercetarea socială. Validitatea ridică şi ea o problemă de etică corelată cu potenţialul manipulator al cercetării sociale. Respectul autonomiei indivizilor participanţi la cercetare ca valoare unanim acceptată este corelat cu utilizarea consimţământului informat (Ioan, Stângă, 2009).

Aceasta reprezintă decizia luată de un individ competent, care a primit informaţiile necesare, pe care le-a înţeles, şi a luat decizia de a participa fără a fi supus, fără nici o constrângere (Ioan, Stângă, 2009).

Principiile generale de etică a cercetării sunt:

- Principiul beneficiului: în urma cercetărilor trebuie să rezulte beneficii reale, atât participanţilor la cercetare, cât şi societăţii, reflectând obligaţia etică de a maximiza beneficiile şi a minimiza riscurile (Vicol, Astărăstoaie, 2009);
- Principiul non-vătămării reprezintă obligaţia de a nu face rău prin practica cercetării (Vicol, Ioan, 2009);
- Principiul justiţiei distributive, sub forma distribuirii echitabile a riscurilor şi beneficiilor cercetării (Stângă, Ioan, 2009);
- Principiul confidenţialităţii subiecţilor şi protecţiei datelor. Acest principiu are în vedere nedivulgarea informaţiilor cu privire la participanţii la cercetare şi caracterul anonim al informaţiei în prelucrarea datelor (Stângă, Ioan, 2009).

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *modalităţilor de realizare a unui audit etic a unei cercetări*, invităm studenţii să lectureze capitolul Ursaciuc (Jitariuc), I. (2014). Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la

nivelul administraţiei publice (pp. 25-44). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică şi sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen. Din acest capitol vă invităm să observaţi modalitatea în care colegii Dumneavoastră din promoţiile anterioare, studenţi ai Facultăţii de Ştiinţe Economice şi Administraţie Publică din cadrul Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava au realizat un audit etic al unui program de cercetare.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *modalităţilor de realizare a unui audit etic a unei cercetări,* invităm studenţii să lectureze capitolul Sandu, A. (2014b). Consideraţii (apreciative) privind articolul: Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administraţiei publice (pp. 45-56). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică şi sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

Identificaţi principiile etice care stau la baza diverselor profesii din domeniul administraţiei publice, pornind de la codurile etice ale profesiilor respective.

SI.5.2. Principii etice în activitatea magistratului

Prezentăm în continuare o serie de principii etice fundamentale în activitatea profesională a magistraţilor:

a) Principiul[14] independenţei magistraturii. „Principiile fundamentale ale O.N.U. privind independenţa magistraturii, precum şi celelalte documente internaţionale complementare, reprezintă

[14] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 163-165.

standardul minim referenţial, atât în privinţa independenţei puterii judecătoreşti, cât şi de control al respectării drepturilor şi îndatoririlor magistraţilor" (Pivniceru, Luca, 2008). „Autorii consideră că independenţa îi este conferită magistratului în mod exclusiv pentru protecţia drepturilor persoanelor care speră în a li se face dreptate, şi constă în responsabilitatea judecătorului de a convinge, nu prin forţa principiului autorităţii, ci a argumentelor raţionale, temeinice, constituind astfel un mijloc de a asigura şi păstra încrederea publicului în sistemul judiciar" (Pivniceru, Luca, 2008). Independenţa este „situaţia unei persoane care judecă lucrurile şi acţionează în mod independent, neinfluenţată de alţii" (Luca, Bulancea, 2008). „Responsabilitatea magistratului este de a aplica legea aşa cum el o înţelege, pe baza evaluării faptelor, fără teamă şi fără a ţine cont de popularitatea deciziei. Magistratul nu trebuie să fie afectat de popularitatea legilor ce trebuie aplicate sau a părţilor, de poziţia presei, funcţionarilor guvernamentali, prietenilor sau membrilor familiei sale, nelăsându-se influenţat de interese partizane sau critici" (Luca, Bulancea, 2008).

b) Principiul imparţialităţii. „Imparţialitatea este o consecinţă a dezbaterilor contradictorii, şi are substanţă doar în măsura în care rezultatul procesului nu este predeterminat, şi marchează întregul proces judiciar. Imparţialitatea constituie atributul fundamental al funcţiunii judiciare a cărei esenţă constă în obligaţia judecătorului de a se abţine atunci când se află într-o situaţie de recuzabilitate" (Pivniceru, Luca, 2008). „A fi imparţial înseamnă „a fi capabil de a face o apreciere justă şi obiectivă". Raportând conceptul de imparţialitate la sistemul judiciar, în literatura juridică se susţine că imparţialitatea se referă la starea de spirit sau atitudinea instanţei în raport cu problemele şi părţile dintr-un anumit caz. Termenul de imparţialitate se referă la absenţa părtinirii reale sau doar percepute" (Luca, Bulancea, 2008).

c) Principiul integrităţii. „Integritatea reprezintă un fundament explicit al deontologiei judiciare şi încheie trilogia deontologică incluzând, ca şi celelalte două concepte (independenţă şi imparţialitate), componenta instituţională privită ca necesitate de a se întreţine încrederea publicului în justiţie, alături de cea individuală, ce constă în onoare şi onorabilitate. Între aceste două componente, componenta individuală poate antrena o imagine colectivă a puterii judecătoreşti, deoarece reputaţia justiţiei este colectivă" (Pivniceru, Luca, 2008). „Integritatea semnifică „însuşirea de a fi integru; cinste, probitate;

incoruptibilitate". Ca noţiune specifică, integritatea a fost definită ca fiind calitatea personală care îi permite magistratului să se sustragă oricărui fel de influenţă asupra procesului prin care el caută, admite probe şi deliberează. A avea integritate înseamnă, în primul rând, a avea consistenţă, înseamnă a avea anumite principii morale şi a acţiona consecvent în acord cu ele. Comportamentul verbal trebuie să exprime aceste principii, iar conduita în orice situaţie trebuie să fie în acord cu valorile declarate" (Luca, Bulancea, 2008).

d) Emergenţa principiilor de independenţă, imparţialitate şi integritate. „Aceste trei principii reprezintă esenţa statului de drept şi polarizează, într-o formă sau alta, alte reguli pe care Principiile de la Bangalore le-a diferenţiat astfel: valoarea 4 – decenţa, valoarea 5 - egalitatea, valoarea 6 - competenţa şi diligenţa. Valorile expuse au fost înserate şi în Principiile fundamentale ale independenţei magistraturii ca, de altfel, şi în Principiile directoare aplicabile magistraţilor din parchet, şi configurau cadrul de referinţă formal, aşa cum erau structurate la epoca elaborării lor, reflectând nevoia de justiţie, adevăr şi prezervare a puterii judecătoreşti la acea epocă" (Pivniceru, Luca, 2008). „Principiile de la Bangalore vizează un standard de conduită absolut. Referirile la „orice circumstanţe", „conduită ireproşabilă" precum şi cea a criteriului de referinţă dat de „observatorul rezonabil" reflectă caracterul extensiv al domeniului vizat, în timp ce referirile la buna-cuviinţă vizează caracterul ei „aparent", ceea ce creează o dificultate manifestă, din moment ce aceeaşi observaţie poate fi prezentată atât pentru caracterul exhaustiv al activităţii vizate, cât şi pentru impreciziunea noţiunii de necuviinţă" (Pivniceru, Luca, 2008).

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *principiilor eticii profesionale ale magistratului,* invităm studenţii să lectureze comentariile la principiile de la Bangalore în volumul: Danileţ, C. (trad.). (2010). *Comentariu asupra principiilor de la Bangalore privind conduita judiciară.* Bucureşti, România: Editura C.H. Beck. Disponibil online la adresa:
http://www.kas.de/wf/doc/kas_19374-1522-1-30.pdf?100518095707

SI.5.3. Codurile de etică

În opinia noastră, expertiza etică[15] este departe de a fi practică modernă. Aşa zisele coduri de legi din antichitate pot fi revendicate în egală măsură de ştiinţele juridice, ca fiind primele construcţii normative cu caracter juridic şi în acelaşi timp de etică ca forme antice, aceea ce astăzi am numi coduri de etică. Evoluţia sincronă a eticii şi a juridicului ambele plasate sub sfera normativităţii au făcut ca ideea de cod să fie cunoscută mai degrabă în domeniul dreptului decât în cel al eticii. Dezvoltarea codurilor etice este apanajul industrializării. Primele coduri etice apărând în sfera corporatistă la începutul secolului trecut (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Legislaţia anti trust din anii 1950 a dus la dezvoltarea codurilor de etică (Mcdonald, 2009). Anii 80 au adus o nouă dezvoltare a eticii afacerilor, codurile de etică proliferând în corelaţie cu conştientizarea nevoii de legitimitate socială a bussinesurilor şi de reconstituire a reputaţiei organizaţiei pornind de la atitudinea sa responsabilă. Nevoia de etică a fost conştientizată atunci când practicile comunicative ale organizaţiilor au început să eşueze în constituirea încrederii publicului (Vlăduţescu, 2014d; 2014e; 2014f). Marile scandaluri politice din anii 1970-1980, acuzaţiile frecvente despre corupţie la nivelul administraţiei publice (Corodeanu-Agheorghesei 2013), neîncrederea crescândă în corporaţii şi în general climatul contestatar a făcut necesară apariţia unui instrument legitimant care să permită organizaţiilor să-şi gestioneze capitalul de încredere prin apelul la responsabilitate socială, integritate, transparenţă etc.Valorile morale sunt transferate în principii manageriale, managementul eticii devenind parte componentă a managementului organizaţiei. Ideea unui management centrat pe valori necorporale şi simbolice modifică ideea de responsabilitatea organizaţiei, exclusiv către acţionari făcând organizaţiile să devină conştiente de rolul social şi responsabilitatea lor faţă de diverse categorii de stakeholder, de la proprii angajaţi beneficiary, până la membrii comunităţii în care-şi desfăşoară activitatea.

[15] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen.

Dezvoltarea Codurilor de etică este punctul de plecare în constituirea oricăror politici de etică (Ferrell, Ferrell, 2012; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Încercarea de definire a codurilor de etică se loveşte de larga diversitate de opinii înregistrată de literatura de specialitate. Aderăm la definiţia formulată de Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) conform căreia ”*Codurile de etică şi standardele de conduită sunt instrumente practice ale managementului eticii. Rolul lor este să transforme manifestarea puterii sociale şi să imprime utilizarea adecvată a acesteia pe tărâmul moralităţii*”.

Codul de etică este considerat un document distinct, scris formal cu standarde morale pentru ghidarea angajaţilor şi a organizaţiei; o declaraţie de valori sau de principii etice şi norme de conduită, o declaraţie a normelor şi credinţelor etice ale unei organizaţii (Cozma, 2001; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) formulează, sintetizând literatura de specialitate, câteva atribute ale codurilor de etică văzute în calitatea de instrument al managementului eticii.

- O metodă de asumare a managementului moral (managementului etic) de către conducerea organizaţiei în faţa propriilor stakeholderi;
- Instrument de promovare a unor standarde profesionale ridicate prin modelarea climatului etic din organizaţie;
- Instrument de învăţare în organizaţie, cu precădere în organizaţia bazată pe cunoaştere;
- Instrument de ghidare a stakeholderilor cu privire la relaţia acestora cu organizaţia;
- Exprimarea clară a standardelor de acceptabilitate morală a conduitei în organizaţie;
- Etalon pentru evaluarea comportamentului etic al angajaţilor în organizaţie şi în acelaşi timp un standard ce permite o evaluare onestă a comportamentului etic al angajaţilor;
- Metodă de delimitare şi instituţionalizare a comportamentelor profesionale şi responsabile;
- Un ghid metodologic în abordarea dilemelor/problemelor etice;
- Instrumente de constituire a reţelei de etică a organizaţiei;
- Instrumente de socializare a stakeholderilor;
- Angajamentul public al managementului organizaţiei cu privire la respectarea drepturilor tuturor stakeholderilor în acelaşi timp cu urmărirea performanţelor organizaţionale;

- Metodă de câştigare a vizibilităţii şi încrederii publicului;
- Pregătirea organizaţiei pentru gestionarea potenţialelor riscuri de etică;
- Instrumente de diferenţiere pe piaţă prin efortul perceput de public drept garanţie a calităţii produselor şi serviciilor organizaţiei;
- Instrument de relaţii publice a organizaţiei care ghidează eforturile acesteia pentru calitatea relaţiilor cu stakeholderii (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) identifică forme distincte ale Codului, utilizate în managementul eticii în organizaţie, dar care sunt toate numite generic Coduri de etică (Ferrell, Ferrell, 2012):

- Codul de valori sau declaraţia de valori - prezintă idealurile, valorile şi principiile asumate de organizaţie în relaţie cu stakeholderii săi, precum şi angajamentele de adeziune la aceste valori în practicile sale din domenii precum: calitatea produselor, respectarea legislaţiei, evitarea discriminărilor, protecţia mediului, sprijinirea angajaţilor, responsabilitate socială, etc. Rolul codului de valori este acela de a informa publicul organizaţiei asupra valorilor alese de aceasta, în scopul îndeplinirii misiunii şi strategiilor sale (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).
- Codul de etică, instrument care delimitează conduita acceptată sau inacceptabilă în organizaţie definind stadiul actual şi dezirabil al organizaţiei din perpectiva managementului eticii. O altă interpretare vizează Codul de etică ca fiind un document care expune valorile şi principiile etice ale organizaţiei în încercarea constituirii unui ghid de analiză a comportamentului organizaţional (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).
- Codul de conduită constituie un document cu valoare normativă ce stabileşte standardele comportamentale necesare a fi respectate în activitatea profesională curentă de membrii organizaţiei. Codul de conduită vizează traduceri ale valorilor etice în practici etice şi standarde etice concrete care să ghideze acţiunile interne sau externe ale organizaţiei desfăşurate de membrii acesteia. Rolul Codului de conduită vizează conştientizarea valorilor etice şi culturii organizaţionale şi ghidarea activităţii personalului prin instituirea unor proceduri proprii organizaţiei de abordarea a dilemelor şi rezolvare a problemelor etice (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

În literatură se face distincţia între Codul de etică şi Codul de conduită în funcţie de exercitarea controlului, primul punând accentul pe

autonomia actorului moral iar cel de-al doilea pe heteronomie şi control extern (Langdon, 1997; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Ovidiu Spătăcean (2011) formulează şase dimensiuni fundamentale ale unui comportament etic în organizaţie. Fiecare dintre dimensiuni conţine un set de valori constituente:

a) Credibilitatea constituită din:

- Onestitatea înţeleasă ca vehiculare cu bună credinţă a informaţiilor, şi intenţia de a prezenta "adevărul", aşa cum îi apare persoanei;
- Integritatea, înţeleasă ca acţiune conformă cu propria conştiinţă;
- Fiabilitatea, înţeleasă ca dedicare a eforturilor în scopul îndeplinirii angajamentelor;
- Loialitatea înţeleasă ca răspunderea de a promova şi proteja interesele anumitor persoane şi organizaţii.

b) Respectul înţeles ca manifestare a consideraţiei faţă de ceilalţi, însoţită de acceptarea diferenţelor şi a convingerilor individuale fără prejudecată. Comportamentul respectuos integrează:

- Politeţea;
- Eticheta;
- Demnitate;
- Toleranţă;
- Acceptare.

c) Responsabilitatea presupune a răspunde pentru propriile acţiuni, atitudinea de urmărire a excelenţei în propria practică, perseverenţa, efortul pentru autodezvoltare.

d) Dreptatea cuprinde aspecte precum:

- Egalitatea;
- Imparţialitatea;
- Proporţionalitatea;
- Sinceritatea;
- Rigurozitatea;
- Echitatea (presupune abordarea în aceeaşi manieră a situaţiilor similare).

e) Empatia este înţeleasă ca preocupare sinceră pentru bunăstarea celorlalţi, constând în bunăvoinţă şi comportament altruist.

f) Spiritul civic constă în a respecta legile, desfăşurarea unor activităţi în scopul dezvoltării şi funcţionării optime a societăţii (Spătăcean, 2011).

Daniela Agheorghesei (2011), vorbind despre codurile de etică şi standardele de conduită profesională, arată că acestea sunt instrumente practice ale managementului, destinate transformării puterii sociale şi a moralităţii şi utilizării acesteia. Utilitatea codurilor etice şi a celor deontologice este aceea de a menţine nivelul de conştiinţă privind etica, şi de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecţie în faţa situaţiilor noi (Corodeanu, 2007).

Daniela Agheorghesei identifică următoarele obiective ale unui cod de etică:

- a defini comportamentele acceptate sau acceptabile;
- a promova înalte standarde de practică;
- a furniza membrilor un etalon pe care să-l folosească pentru propria evaluare;
- a stabili un cadru etic comportamentelor profesionale;
- a creşte gradul de responsabilitate faţă de profesie, ca semn al maturizării ocupaţionale (Agheorghesei, 2011).

Pornind de la recomandările de bună practică în elaborarea codurilor etice oferite de Mirela Popa şi Lucia Scorţar (cf. Corodeanu, Agheorghesei, 2013), facem următoarele sugestii legate de elaborarea codurilor etice:

- formularea clară a obiectivelor, care să poată fi înţelese şi aplicate;

consideraţia pentru standardele legale în vigoare, pentru profesia şi domeniul pentru care se realizează codul de etică;

- flexibilitatea şi adaptabilitatea codului la situaţii şi dileme etice noi;
- formularea codului într-o manieră simplă şi clară, fără cuvinte tehnice sau jargon profesional dificil de înţeles de începători sau colegi din domeniile apropiate;
- asumarea cu obiectivitate şi responsabilitate a codului de către managementul organizaţiei/ organizaţiilor implicate;
- organizarea managementului etic al organizaţiei;
- organizarea auditului şi supervizării etice în organizaţie;
- considerarea implicării experţilor din domenii instituţionale apropiate, cât şi interdisciplinare;
- evitarea creării unor aşteptări nerealiste de la aplicarea codului;
- termene realiste pentru implementarea instrucţiunilor codului;
- stabilirea costurilor de implementare a codurilor şi adecvarea

acestora la capacitatea instituţională a organizaţiei.

Codurile de etică vizează comportamentul profesioniştilor în exercitarea atribuţiilor profesionale şi manifestarea propriei conduite profesionale, reglementând de asemenea conduita profesioniştilor, chiar în afara exercitării atribuţiilor de serviciu, în viaţa particulară, vizează credibilitatea şi prestigiul profesional, necesare în exercitarea atribuţiilor de serviciu. De asemenea, restricţiile impuse de Codurile de etică pot viza conflictele de interese potenţiale în situaţia particulară a individului şi organizaţia în care îşi desfăşoară activitatea.

Codul etic (de conduită etică) furnizează profesioniştilor dintr-un anumit domeniu, reguli cu privire la conduita în anumite situaţii concrete, apărute în timpul îndeplinirii funcţiilor în instituţie, cât şi în afara exercitării funcţiei, pentru a contribui astfel la menţinerea încrederii populaţiei în sistem. Aceste reguli suplimentează şi clarifică obligaţiile legale ale profesioniştilor şi sunt menite să mărească responsabilitatea lor în exercitarea funcţiei (Danileţ, 2011).

Regulile eticii profesionale urmăresc statuarea unor obligaţii cu caracter moral ca standarde profesionale, în afara sferei de aplicare directă a dispoziţiilor legale. Codurile etice sunt văzute ca mijloace de autoreflexie, de conştientizare şi interiorizare a anumitor principii şi cerinţe morale, în scopul îmbunătăţirii performanţelor individuale, şi a imaginii sistemului (Danileţ, 2011). Este recomandabil, în opinia lui Cristian Danileţ (2011), ca aceste coduri să fie redactate de asociaţiile profesionale, ca reprezentanţă a celor vizaţi prin realizarea codului de etică. Regulile de etică profesională se asumă, nu se impun. Un cod de (conduită) etică este asumat şi acceptat de profesionişti, care convin să îşi regleze propriul comportament după standarde mai lejere sau mai aspre, îşi asumă aceste reguli de „jos în sus". Codul de etică prescrie şi stimulează comportamentele dezirabile (Danileţ, 2011), fiind asumat chiar de corpul profesional; astfel, fiind gândit ca un mecanism de auto-reglare înăuntrul profesiei, ar trebui ca „sancţiunile" să fie pozitive (cum ar fi premii, recompense, decoraţii, avansări) pentru atingerea sau depăşirea obiectivelor. Singura sancţiune reală trebuie să fie blamul, deteriorarea reputaţiei în sânul corpului profesional, eventual excluderea

din asociaţia profesională. Cu toate acestea, în funcţie de gravitatea faptei, repetarea abaterilor şi efectul lor asupra instituţiei sau sistemului, încălcarea acestor reguli poate atrage o sancţiune disciplinară. Aşadar, cele mai grave încălcări ale codului etic pot fi considerate, de însuşi legiuitorul, chiar abateri disciplinare, şi să le sancţioneze ca atare (Danileţ, 2011).

Codurile deontologice la rândul lor vizează reglementarea standardelor minimale necesare şi obligatorii pentru exercitarea profesiilor. Conduitele reglementate de codurile deontologice sunt cu caracter general, având statutul de principii, încălcarea acestora generând comportamente inacceptabile, şi sunt sancţionate disciplinar (Danileţ, 2011).

Codul deontologic este emis de autorităţile cu competenţe de reglementare într-un anumit domeniu, pentru a stabili principiile şi regulile generale care caracterizează o profesie. Codurile deontologice ar trebui să cuprindă standardele minime necesare şi obligatorii pentru exercitarea profesiei. Regulile deontologiei profesionale se rezumă la îndeplinirea obligaţiilor legale pentru exercitarea atribuţiilor prevăzute în legea de organizare a instituţiei juridice, şi în legea ce reglementează statutul profesional (Morar, 2006). Încălcarea regulilor deontologice este pasibilă de sancţiune disciplinară venită din partea autorităţii emitente a codului deontologic.

> Aşadar, un cod de conduită deontologică este un mijloc de corecţie, impus de „sus în jos" şi „proscrie" comportamentele inacceptabile, iar sancţiunile sunt negative, disciplinare (Danileţ, 2011).

Calitatea de emitent şi instanţa de control a aplicării unor coduri deontologice, cu caracter de reglementare a unor standarde minimale, deţinută de autorităţile publice, atenuează separaţia dintre drept şi morală.

Autorul consideră criticabil faptul că anumite coduri etice sunt impuse pe cale legală sau administrativă, ele nemaiavând caracterul de asumare a unor standarde morale de comun acord în cadrul unui anume corp profesional.

Se arată că în România doar profesiile liberale juridice şi-au adoptat, ele însele, propriile coduri de etică (Danileţ, 2011).

Pentru personalul auxiliar de specialitate al instanţelor şi parchetelor a fost adoptat un cod deontologic, nu de către acest personal, ci de CSM.

Pentru funcţionarii publici, Parlamentul este cel care a votat o lege privind codul de conduită.

Pentru poliţişti a fost adoptat un cod de etică şi deontologie de către Guvern.

Pentru personalul din sistemul administraţiei penitenciarelor a fost adoptat un cod deontologic de către ministrul Justiţiei.

Codurile de etică sunt, după părerea noastră, instrumente de guvernanţă organizaţională, mai ales atunci când serviciile şi produsele oferite pot produce discriminări sau pune în situaţie de disconfort persoane sau grupuri de persoane. Exemple de astfel de domenii vulnerabile la încălcarea standardelor etice sunt domeniile generale ale afacerilor, distribuţia dreptăţii şi sistemele juridice, cercetarea ştiinţifică care implică subiecţi umani, cercetarea în domeniile tehnologiei de vârf, educaţia, ecologia, etc. Sunt greu de găsit, în zilele noastre, domenii în care să nu fie necesare standarde etice care să reglementeze impactul rezultatelor practicii asupra indivizilor comunităţii şi mediului.

Din punctul nostru de vedere, distincţia propusă de Danileţ este mai degrabă una legată de sistemele etico-filosofice care stau la baza diverselor etici aplicate, decât delimitarea între standardele minimaliste şi cele de bună practică. Credem noi că elementele deontologice provin din viziunea kantiană a eticii, ca manifestare a datoriei, în timp ce codurile etice care vizează maximalizarea efectelor practicii profesionale sunt de inspiraţie milliană. Considerăm corectă distincţia făcută de Danileţ între coduri care reglementează standardele de conduită minime obligatorii, şi regulile fără de respectarea cărora, practica profesională este ineficientă, de standarde etice care vizează excelenţa în practica profesională. Cu toate acestea, de multe ori în aceste coduri sunt combinate reguli minimale, fiind asociate reguli care vizează excelenţa în cadrul aceluiaşi cod.

În opinia noastră, asemenea practici de suprareglementare juridică şi administrativă, deşi necesare în buna administrare a practicii profesionale, elimină caracterul consensual al codurilor de etică, care devin norme juridice sau administrative, care statuează un comportament obligatoriu (Matei, 2010). În acest context, normele etice devin norme juridice, cu nimic diferite de alte reglementări juridice ale unor conduite

particulare. Se poate deschide astfel calea unui „abuz de etică". Conduitele etice care ar trebui să aibă în sine un caracter voluntar, devin obligatorii. Etica este astfel văduvită de caracterul aretic, şi complet distanţată de morală.

Nevoia de deontologie este evidentă în toate activităţile omului. Aceasta rezultă din libertatea individului care are dreptul să acţioneze nestânjenit, atât timp cât nu încalcă libertatea de acţiune a altui om. Regulile deontologice sunt cu atât mai numeroase şi mai severe, cu cât activitatea desfăşurată de un individ poate fi izvor de suferinţă, de pagubă, de ştirbire a libertăţii pentru ceilalţi (Luca, Bulancea, 2008).

În România funcţionează Codul Deontologic al Judecătorilor şi Procurorilor Adoptat prin Hotărârea C.S.M. nr. 328/24.08.2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 815 din 8.09.2005, elaborat de CSM.

În 2006 a fost finalizat un alt Cod de Etică al Judecătorilor din România. Este primul cod realizat exclusiv cu privire la judecători, elaborat de Organizaţia PRO Etica, în colaborare cu CSM.

Coduri aplicabile agenţilor publici care lucrează în sistemul judiciar sunt disponibile pentru:

- Personalul auxiliar de specialitate (grefieri şi toţi ceilalţi care ajută la munca în instanţe şi parchete) - *Codul deontologic al personalului auxiliar de specialitate al instanţelor judecătoreşti şi al parchetelor de pe lângă acestea,* adoptat prin Hotărârea CSM nr. 145 din 2005, publicat în Monitorul Oficial nr. 382 din 06.05.2005. Avem rezerve faţă de legalitatea acestui cod, care nu poate avea competenţe decât în privinţa carierei judecătorilor şi procurorilor (Danileţ, 2011);
- Funcţionari publici (în instanţe şi parchete există funcţionari publici) - Legea nr. 7/2004 privind *Codul de conduită a funcţionarilor publici*, republicat în Monitorul Oficial nr. 525 din 2.08.2007;
- Personal contractual - Legea nr. 477/2004 privind *Codul de conduită a personalului contractual din autorităţile şi instituţiile publice*, publicată în Monitorul Oficial nr. 1105 din 26.11.2004;
- Auditori interni - *Codul privind conduita etică a auditorului intern*, aprobat prin Ordinul nr. 252 din 2004 emis de Ministerul Finanţelor Publice, publicat în Monitorul Oficial nr. 128 din 12.02.2004;
- Poliţişti şi jandarmi - *Codul de etică şi deontologie al poliţistului*, aprobat prin HG nr. 991/2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 813 din 7.09.2005 (în prezent, este supus dezbaterii publice proiectul unui nou cod). Conform art. 25 din Cod, acesta se aplică şi personalului

Jandarmeriei Române. De asemenea, a fost adoptat un ghid practic pentru aplicarea prevederilor Codului (ghidul cuprinde reguli privind conduita poliţiştilor şi îndrumări privind modul în care aceştia trebuie să acţioneze când se confruntă cu corupţia) disponibil la www.mai.gov.ro/Documente/Cariera/GHIDUL_etica_deontologie.pdf.

Prin Ordinul nr. 6582/2005, a fost aprobat *Codul de conduită al funcţionarului public din cadrul autorităţii vamale*; acesta cuprinde principii referitoare la cadouri şi la sesizarea cazurilor de corupţie. La nivel european, Consiliul Miniştrilor al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea nr. (2001) 10 privind *Codul Eticii în Poliţie*;

- Notari - *Cod deontologic al notarilor publici din România*, adoptat la cel de al III-lea Congres al Uniunii Naţionale a Notarilor Publici din România, 2001. Consiliul Notariatelor din Uniunea Europeană a adoptat în 1995 *Codul European de Etică a Profesiei de Notar*;
- Executori judecătoreşti - *Codul deontologic al executorilor judecătoreşti* constituie anexa nr. 2 la Statutul Uniunii Naţionale a Executorilor Judecătoreşti şi al profesiei de executor judecătoresc, şi a fost introdusă prin Hotărârea Uniunii Naţionale a Executorilor Judecătoreşti nr. 21/2007 publicată în Monitorul Oficial nr. 430/28 iunie 2007;
- Avocaţi - *Codul Deontologic al avocaţilor din Uniunea Europeană* a fost adoptat în Sesiunea Plenară a CCBE din 28 octombrie 1998, şi a fost modificat în Sesiunile Plenare din 28 noiembrie 1998 şi din 6 decembrie 2002. Acest cod se aplică direct şi în România de la 1 ian. 2007, ca urmare a deciziei UNBR nr. 1486/2007;
- Mediatori - *Codul de etică şi deontologie profesională a mediatorilor*, adoptat de Consiliul de Mediere; La nivelul Uniunii Europene, există *Codul de conduită european pentru mediatori*, lansat sub egida Comisiei Europene în cadrul unei conferinţe organizate la Bruxelles, pe 2 iulie 2004;
- Consilieri juridici. Există mai multe asociaţii ale consilierilor juridici, printre care amintim: *Codul deontologic al consilierului juridic*, adoptat de Congresul Uniunii Colegiilor Consilierilor Juridici din România în data de 27.07.2004 şi *Codul deontologic al consilierilor juridici* adoptat de Asociaţia e-F.Cons la 1.10.2004;
- Personalul din penitenciare, Ordinul ministrului justiţiei nr. 2794/C din 8 oct 2004 pentru aprobarea *Codului deontologic al personalului din sistemul administraţiei penitenciare*, publicat în Monitorul Oficial nr. 1098 din 25 noiembrie 2004;

- Practicieni în insolvenţă, *Codul de etică profesională şi disciplină al Uniunii Naţionale a Practicienilor în Insolvenţă din România,* aprobat de Congresul Uniunii prin Hotărârea nr. 3/2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 839 bis din 07.12.2007.

Pentru medici legişti şi experţii contabili, normele etice sunt cele general aplicabile profesiilor lor (Danileţ, 2011);

Codurile deontologiei în profesiile juridice statuează principii precum:

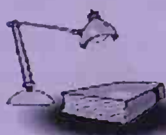
- Principiul independenţei magistratului (Pivniceru, Luca, 2008). Prin independenţă, se înţelege situaţia persoanei care judecă şi acţionează în conformitate cu propriile puncte de vedere şi în lipsa influenţei altora (Luca, Bulancea, 2008);
- Principiul imparţialităţii magistraţilor (Pivniceru, Luca, 2008) înţeleasă ca o capacitate de a realiza o apreciere justă, obiectivă, în lipsa unei părtiniri reale sau aparente (Luca, Bulancea, 2008);
- Principiul integrităţii (Pivniceru, Luca, 2008) înţeleasă ca o capacitate a persoanei de a se sustrage oricărei influenţe exterioare şi manifestată prin consistenţă şi acţiune consecventă cu propriile principii morale (Luca, Bulancea, 2008);
- Emergenţa principiilor de independenţă, parţialitate şi integritate (Pivniceru, Luca, 2008).

Alte principii conţinute în Codurile de etică şi deontologie profesională:

- Secretul profesional şi confidenţialitatea;
- Primatul interesului clientului;
- Reglementarea conflictului de interese;
- Cofraternitatea profesională;
- Promovarea supremaţiei legii;
- Demnitatea;
- Incompatibilităţile;
- Loialitatea;
- Respectarea principiului prezumţiei de nevinovăţie;
- Respectarea standardelor şi normelor legale;
- Acordarea unei protecţii speciale categoriilor vulnerabile;
- Prioritatea interesului public;
- Egalitatea de tratament;
- Imparţialitatea şi independenţa;
- Integritatea morală;

- Cinstea şi corectitudinea;
- Deschiderea şi transparenţa;
- Obligaţia de a desfăşura servicii de calitate;
- Respectarea demnităţii persoanelor;
- Evitarea şi înlăturarea corupţiei;
- Interzicerea obţinerii de foloase sau avantaje personale prin exercitarea activităţii profesionale;
- Colaborarea cu ceilalţi profesionişti şi instituţii;
- Colegialitate.

Din punct de vedere etic, profesiunile din domeniul juridic (avocaţi, magistraţi, consultanţi juridici, etc.) sunt reglementate specific, prin coduri etice şi deontologice proprii (Costiniu, 2008).

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *modalităţii practice de construcţie a unui cod de etică* (în domeniul academic), invităm studenţii să lectureze documentul: Codul de Etică şi Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor, elaborat de Comisia de Etică a Universităţii Apollonia din Iaşi, România. Disponibil online la adresa: http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf.

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *datoriei etice a funcţionarilor publici*, invităm studenţii să lectureze articolul: Frunză, S. (2012). Increasing competence – an ethical duty of civil servants. *Transylvanian Review of Administrative Sciences,* Special Issue, pp. 32-41. Disponibil online la adresa: http://www.rtsa.ro/en/files/TRAS-SI-2012-4FRUNZA.pdf .

Codul etic al funcţionarului public

Codul deontologic al funcţionarului public este reglementat prin Legea Nr 7/2004 privind codul de conduită a funcţionarilor publici şi a

fost publicată prima dată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 157 din 23 II 2004, republicată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 525 din 2 VIII 2007.

Observăm că legiuitorul a găsit de cuviinţă să folosească termenul de Cod de Conduită în locul celui de Cod deontologic sau a celui de Cod de etică. Codurile de conduită constituie un set de norme ce includ responsabilităţile indivizilor sau organizaţiilor şi bunele practici recomandate într-un anumit domeniu. În general este utilizat în sensul de Cod de etică sau Cont deontologic, fără a se ţine cont de distincţiile privitoare la caracterul minimal, respectiv dezirabil al practicilor recomandate. La modul general, Codurile de conduită includ atât valorile, principiile şi regulile de conduită constitutive şi operaţionale fără o profundă reflecţie asupra statutului acestuia.

Rolul Codurilor de conduită este acela de a ghida procesul de decizie în organizaţie, fixând proceduri cu valoare etică ce trebuie urmate de membrii organizaţiei sau de profesionişti dintr-un anumit domeniu. Din acest punct de vedere Codul deontologic al funcţionarilor publici din România este unul complex, transparând din acesta la o analiză atentă principiile etice de practică, cât şi valorile care au dus la formularea acestor principii. Din perspectiva domeniului de aplicare, acesta vizează conduita profesională a funcţionarilor publici din toate domeniile de activitate (Art.1 Alin.1). Acest Cod general de conduită va fi completat pentru fiecare domeniu cu Coduri etice şi deontologie specifice. Fiind un cod cu caracter general, stabileşte mai degrabă liniile minimal acceptabile pentru activitatea funcţionarului public, caracterul interdictiv al normelor fiind completat cu cel de recomandare de bună practică.

Normele de conduită profesională prevăzute de Cod au un caracter obligatoriu pentru orice funcţionar public definit ca persoană care ocupă o funcţie (Art.1, Alin. 2).

Normele de conduită profesională prevăzute de prezentul cod de conduită sunt obligatorii pentru persoanele care ocupă o funcţie publică în cadrul autorităţilor şi instituţiilor publice ale administraţiei publice centrale şi locale, precum şi în cadrul autorităţilor administrative autonome, denumite în continuare autorităţi şi instituţii publice.

Legiuitorul formulează ca obiective ale Codului de Conduită a funcţionarilor publici creşterea calităţilor serviciului public, buna administrare în realizarea serviciului public, eliminarea birocraţiei, eliminarea faptelor de corupţie, realizarea unor raporturi sociale şi

profesionale corespunzătoare, crearea şi menţinerea unui înalt prestigiu al instituţiei şi funcţiei publice, ghidarea aşteptărilor publicului cu privire la Conduita profesională la care este îndreptăţit să se aştepte de la un funcţionar public şi nu în ultimul rând crearea unui climat de încredere şi respect reciproc între cetăţeni şi funcţionarii publici şi respectiv între cetăţeni şi autorităţile administraţiilor publice (Art. 2.).

- Calitatea este considerată deseori şi o problemă de etică mai ales în sfera serviciilor, tocmai pentru că existenţa unor standarde calitative ridicate implică un echilibru între nevoia de câştig în genere, nevoia de venituri, necesitatea menţinerii cât mai scăzută a costurilor operaţionale pe de o parte şi necesitatea satisfacerii clienţilor.

În opinia noastră, preocupările pentru calitatea serviciilor unei organizaţii provin tot din instituţionalizarea imperativului categoric:

- Trecerea datoriei morale din sfera privată a agentului autonom în sfera publică a Organizaţiei responsabile;
- Datoria este recunoscută faţă de client, în forma sa impersonală;
- Oferirea serviciilor la cele mai înalte standarde de calitate pentru orice beneficiar şi nu doar categorii particulare de clienţi care au semnificaţii particulare faţă de organizaţie, indică voinţa morală a organizaţiei de a-şi îndeplini obiectivele sociale ce derivă din valorile constitutive ale organizaţiei.

Accentul pe calitate constituie un trend, ce evidenţiază o transformare în cultura etică a societăţii, prin înlocuirea utilitarismului egoist cu utilitarismul centrat pe beneficiar. În mentalitatea populară există o serie de expresii care denotă atitudinea de a scădea standardele de calitate pentru a menţine cât mai ridicat profitul, denotate prin expresia ”*lasă că merge şi aşa*”.

În ceea ce priveşte politicile de calitate, construcţia ideii de organizaţie responsabilă se realizează pe două paliere:

- Conştientizarea de către staful Organizaţiei a impactului pozitiv a unei politici de calitate ce vizează exclusiv standarde ridicate;
- Presiunea publică ce vizează protecţia consumatorului (Frunză, 2014a).

Existenţa şi menţinerea unor standarde de calitate generează încredere din partea publicului ţintă care în situaţii concurenţiale determină alegerea produselor sau serviciilor oferite de organizaţie a căror calitate este de notorietate. De aici apare nevoia de protecţie a brandului împotriva contrafacerilor. În Administraţia Publică unde

mediul este mai puţin concurenţial, nevoia de calitate trebuie să reprezinte o prioritate morală atât pentru funcţionarii publici în calitatea lor de agenţi morali cât şi pentru instituţia publică în calitatea sa de organizaţie responsabilă.

Un rol esenţial în menţinerea calităţii serviciilor publice îl deţine societatea civilă. În funcţie de gradul de dezvoltare al acesteia şi de nivelul de participare civilă şi politică a cetăţenilor, organizaţiile publice, inclusiv cele din administraţia publică vor fi determinate să adopte un comportament procetăţean. Nu putem să nu remarcăm situaţia creată la alegerile prezidenţiale din 2014 când reacţia civică faţă de imposibilitatea de a vota a unor cetăţeni din diaspora a dus la prezenţa masivă la vot a cetăţenilor din ţară şi la un vot negativ împotriva candidatului care reprezenta puterea, făcut responsabil pentru situaţia de la vot.

Al doilea obiectiv al Codului de conduită a funcţionarilor publici îl constituie eliminarea birocraţiei şi a faptelor de corupţie din Administraţia Publică. În primul rând trebuie să sesizăm punerea pe picior de egalitate a birocraţiei cu fapta de corupţie. Aşa cum am văzut anterior termenul de birocraţie, în concepţia weberiană nu reprezintă un element disfuncţional, ci tocmai forma manifestă a raţiunii publice în domeniul Administraţiei.

Caracteristicile birocraţiei funcţionale sunt:

- subordonarea ierarhică,
- responsabilitatea pentru propriile acţiuni şi pentru acţiunile subordonaţilor,
- desfăşurarea activităţii pe bază de norme şi regulamente,
- delimitarea competenţelor profesionale,
- limitarea arbitrariului şi a deciziei unilaterale,
- promovarea transparenţei.

Legiuitorul se referă exclusiv la birocraţia disfuncţională ce se caracterizează prin:

- incompetenţă şi ascunderea acesteia în spatele regulamentelor,
- lipsa responsabilităţii,
- arbitrarietate decizională de multe ori în dispreţul legii şi al regulamentelor,
- ignorarea interesului public,
- desfăşurarea unor activităţi cronofage dar neproductive pentru a întârzia efectuarea activităţilor în beneficiul cetăţenilor,
- excesul de formalizare.

Birocraţia disfuncţională poate fi gândită ca o formă a abuzului de la normativitate (Ignătescu, 2013). Scopul de reglementare a conduitei profesionale declarat de cod vine tocmai în sensul formalizării comportamentului profesional prin instituirea unor standarde profesionale originate în valori etice. Aceste norme de comportament profesional sunt văzute ca necesare pentru existenţa unor raporturi profesionale corespunzătoare, atât între funcţionarii publici şi cetăţeni în mod direct, cât şi dintre instituţiile publice reprezentate şi beneficiari. Este invocată de legiuitor nevoia unui înalt prestigiu al funcţiei publice şi a funcţionarului public. Ideea de prestigiu cumulează notorietatea cu buna reputaţie.

Notorietatea reprezintă vizibilitatea în spaţiul public al organizaţiei şi buna reputaţie este rezultatul judecăţii morale generale asupra unui individ. Prestigiul implică încrederea formată pe baza activităţii de lungă durată a respectului profesionist sau organizaţiei. Prestigiul însumează recunoaşterea de care individul sau organizaţia se bucură la nivelul comunităţii. Acest gen de recunoaştere care generează prestigiu vizează importanţa socială a individului sau organizaţiei şi individualizarea acestuia la nivelul comunităţii. Prestigiul unei profesii provine din utilitatea sa socială, mai ales din legitimitatea sa etică existentă la nivelul mentalului colectiv. Un serviciu public excesiv birocratizat va fi perceput ca o frână pentru dezvoltarea comunităţii, în timp ce unul eficient va fi perceput ca un motor al acestei dezvoltări. Din perspectiva etică, prestigiul ca valoare este asociat cu recunoaşterea caracterului moral al individului şi capacitatea acestuia de a fi de încredere. Sunt frecvent utilizaţi termenii precum: o persoană onorabilă, respectabilă, etc. Prestigiul este o expresie a demnităţii ca valoare inerentă a fiinţei umane. Demnitatea rezidă în individ ca fiind o recunoaştere a statutului său.

Cea mai largă formă de demnitate este cea general umană, care este valoarea apărată prin întreaga legislaţie cu privire la drepturile omului. Referindu-ne din nou la filosofia kantiană, demnitatea face necesară tratarea fiinţei umane ca scop şi nu ca mijloc. Demnitatea pare să reside, în opinia filosofului german, în capacitatea de autodeterminare a individului. Prestigiul reprezintă forma exterioară a demnităţii, adică forma prin care oamenii diferenţiază calităţile morale şi nu numai ale indivizilor recunoscând în mod diferenţiat de valoarea morală a acestora. Demnitatea ar trebui să fie egală acordată tuturor indivizilor nepermiţând

discriminări, totuşi ea este asociată cu meritul în diverse forme ale sale. Demnitatea generală a fiinţei umane derivă din meritul acesteia privitor la apartenenţa la specia umană. Un indicator al meritului care pune în relaţie individul cu propria activitate este reprezentat de prestigiu. Sintetizând, demnitatea vizează potenţialitatea, în timp ce prestigiul vizează actualitatea meritelor individului.

Articolul 3 al Codului de conduită a funcţionarilor publici prezintă o serie de principii cu valoare morală dar şi profesională, în acelaşi timp care trebuie să ghideze activitatea funcţionarilor publici.

Supremaţia legii este cheia înfăptuirii statului de drept alături de garanţiile pe care statul trebuie să le ofere cetăţenilor împoriva oricăror abuzuri şi încălcări ale drepturilor, inclusiv din partea funcţionarilor publici. Supremaţia legii transformă voinţa arbitrară în guvernanţă adică în administrare în limitele legale. Paternalismul politic şi birocratic este forma benevolentă a conducerii dictoriale care înlocuieşte tirania şi opresiunea cu manipularea şi persuasiunea. Mentalul colectiv, mai ales cel românesc, este impregnat de o viziune exhatologică asupra leaderului, mai ales asupra celui politic care este salvatorul naţiunii, singurul capabil să aducă prosperitatea, bunăstarea şi liniştea. Asigurarea statului de drept transformă leaderul politic în manager al deciziei publice, se desfăşoară în limitele cadrelor normative care reglementează domeniul de activitate.

Prioritatea interesului public faţă de interesul personal vizează integritatea funcţionarului public. În general este larg discutată problema corupţiei ca plagă care împietează funcţionarea sistemelor administrative. Totuşi, legiuitorul formulează afirmativ principiul priorităţii interesului public. Nu este văzută doar simpla luptă anticorupţie, ci datoria pozitivă faţă de interesul public. În aceasta sunt cu siguranţă incluse valori precum transparenţă, onestitatea dar şi disponibilitatea pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor publice în interesul beneficiarilor. Aceasta ar trebui să vizeze atitudinea funcţionarului de disponibilitate şi solicitudine. Din perspectivă etică, principiul are în vedere respectarea egalităţii de şanse prin plasarea interesului beneficiarilor înaintea interesului propriu, sau a interesului celor apropiaţi funcţionarului. Mai mult, legiuitorul exclude riscul de corupere a funcţionarului, instituind incompatibilităţi care să ducă la evitarea situaţiilor de decizie pentru sine sau pentru cei apropiaţi sieşi. Egalitatea de tratament este ridicată la nivelul de principiu, de practică a funcţionarului public. În opinia noastră, asigurarea echităţii este una dintre valorile constitutive ale

funcţiei publice cel puţin în forma actuală. Legiuitorul defineşte egalitatea de tratament prin aplicarea aceluiaşi regim juridic în situaţii identice sau similare. Odată dezlegată o anumită pricină, următoarele speţe similare vor fi tratate în acelaşi fel. Chiar dacă precedentul judiciar nu este ridicat la nivelul unui izvor de drept, importanţa precedentului rămâne semnificativă şi pentru sistemul de drept românesc, orientând reflecţia juridică şi chiar procesul de judecată prin dezlegările deja formulate în speţele anterioare. În ceea ce priveşte funcţia publică, egalitatea de tratament cere o uniformitate a deciziilor administrative care privesc situaţiile similare. Un calcul diferit al obligaţiilor fiscal, de exemplu de la judeţ la judeţ, ar face imprevizibil sistemul de taxare care ar deveni echitabil. O altă accepţiune a echităţii de tratament vizează combaterea oricărei forme de discriminare.

Profesionalismul este înţeles ca obligaţie a funcţionarului public de a îndeplini obligaţiile de serviciu cu responsabilitate, competenţă, eficienţă, corectitudine şi conştiinciozitate. Nu insistăm asupra semnificaţiei acestor termeni, care a fost tratată în alte părţi ale prezentei lucrări, subliniem doar faptul că eficienţa şi competenţa sunt văzute ca dimensiuni a profesionismului şi au o semnificaţie etică. Eficienţa înţeleasă drept capacitatea de a duce la îndeplinire sarcinile, reprezintă o expresie în planul profesional al capacităţii de agent a individului. Agenţia morală spre exemplu poate fi tradusă ca eficienţă în transpunerea valorilor etice în planul acţiunilor sociale.

Imparţialitatea şi independenţa sunt reunite într-un principiu conform căruia sunt obligaţi să aibă o atitudine obiectivă, neutră faţă de orice interes politic, economic, religios, sau de altă natură atunci când se află în exercitarea funcţiei publice. Cele două valori ale imparţialităţii şi independenţei sunt privite în general ca valori etice distincte, imparţialitatea sau nepărtinirea văzând atitudinea de egalitate a agentului faţă de subiecţii care interacţionează şi neutralitatea faţă de orice interese.

Independenţa vizează atât o latură exterioară, care presupune lipsa unor constrângeri în procesul de decizie administrative, şi una interioară ce are în vedere detaşarea de propriile afinităţi politice, culturale, de grup etc. Reunirea celor două în acelaşi principiu sugerează intenţia legiuitorului de a se referi la latura subiectivă a acestor valori, făcându-l pe funcţionar exclusiv responsabil de înfăptuirea lor. Aici ne vedem nevoiţi să criticăm atitudinea legiuitorului de a subiectiviza responsabilitatea funcţiei publice în persoana funcţionarului.

În opinia noastră, responsabilitatea faţă de funcţia publică este în primul rând instituţională şi colectivă şi poate fi implementată doar prin constituirea unui climat organizaţional centrat pe respectivele valori la care să adere funcţionarii publici din respectivele organizaţii. Observăm că întregul Cod are în vedere instituirea unor datorii morale şi profesionale a funcţionarilor publici degrevând instituţia de necesitatea asumării responsabilităţii colective. Rămâne la latitudinea instituţiilor publice să includă responsabilitatea socială în propriile Coduri de etică. Integritatea morală este privită ca un principiu conform căruia funcţionarilor publici le este interzis să solicite sau să accepte, direct sau indirect, pentru ei sau pentru alţii, vreun avantaj sau beneficiu în baza funcţiei pe care o deţin, fiindu-le interzis să abuzeze de aceasta. În opinia noastră şi integritatea este înţeleasă restrictiv de către legiuitor exclusiv în valoarea sa negativă, care interzice obţinerea unor foloase de pe urma exercitării funcţiei publice. Sensul afirmativ al integrităţii vizează eforturile individului pentru a menţine coerenţa cu sine însuşi şi propria autenticitate. Am văzut anterior că lipsa de integritate duce la un comportament neautentic în sensul în care individul nu mai poate fi coerent cu sine însuşi din punct de vedere moral. Un individ lipsit de integritate nu poate fi coerent în decizii întrucât acesta ia deciziile în funcţie de conjuncturile de moment şi de anticiparea avantajelor personale. În sensul afirmativ, integritatea reprezintă capacitatea individului de a-şi asuma obligaţiile morale şi profesionale şi a le îndeplini în cel mai bun mod posibil.

Libertatea gândirii şi a exprimării este transpusă într-un principiu conform cărora funcţionarii pot să-şi exprime şi fundamenteze opiniile cu respectarea ordinii de drept şi a bunelor moravuri. În viziunea noastră acesta este un principiu ce transpune mai degrabă o valoare politică decât una etică. Respectul pentru libertatea de gândire şi de exprimarea opiniilor divergente stând la baza realizării transparenţei în administraţia publică.

Transparenţa este în opinia noastră valoarea etică constitutivă exprimată prin principiul în cauză, iar libertatea de exprimare, valoarea operaţională prin care transparenţa se realizează. Sesizăm aşadar o uşoară incoerenţă a legiuitorului care enunţă valori, ridicându-le la rang de principii printr-o simplă explicitare a acestora. În rândul valorilor nu identifică o ierarhie pornind de la criterii precum ar fi: importanţă, aplicabilitate etc.

Noi sugerăm modelul distincţiei între valori constitutive şi valori operaţionale, primele fiind cele care stau la baza apariţiei unui sistem social profesional iar cele din urmă la baza funcţionării acestora. În viziunea noastră principiile transpun valorile în practică socială, fiind liantul între axiologicul deontic şi practica socială.

Termenul axiologicul etic semnifică la modul general lumea valorilor morale, iar în contextul eticii profesionale valorile etice constitutive ale profesiei respective. Legiuitorul enunţă valoarea pe care o include în principiu printr-o explicitare a aplicabilităţii sale sociale (Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), Sandu, 2014; Caras (Frunză), 2014b).

În opinia noastră trecerea de la valori la principii are la bază un proces deconstructiv-reconstructiv care face trecerea de la universalul moral la particularul social (Sandu, Caras, 2013b; Caras (Frunză), 2014b). Cinstea şi corectitudinea sunt reunite într-un principiu conform căruia exercitarea funcţiei publice şi atribuţiile de serviciu trebuie realizată cu bună credinţă. În opinia noastră principiul este imprecis exprimat şi neclar. El urmăreşte transpunerea a două valori: cinstea şi corectitudinea în practică printr-o a treia valoare şi nu printr-o manieră operaţională. Buna credinţă, deşi aparent ar trebui să expliciteze un comportament dezirabil de a fi urmat de către profesionist, sintagma reprezintă de fapt o valoare etică, fiind în opinia noastră un sinonim a termenului cinste. Dacă acceptăm acest lucru înseamnă că legiuitorul a comis eroarea definiţiei circulare.

Un termen nu poate fi definit în sens operaţional prin el însuşi, sau printr-un sinonim al său. În etică, termenul de bună credinţă apare ca voinţă bună sau bunăvoinţă despre care Immanuel Kant afirmă că este cea care stă la baza autonomiei individului (Kant, 1972; 2007). Filosoful german arată că în realizarea unei acţiuni, consecinţele pot fi influenţate de factori exteriori individului şi aflaţi înafara controlului său. Propria voinţă a agentului moral este singura aflată în totalitate sub controlul raţional al individului şi de aceea doar intenţia ca rezultat al voinţei subiectului este cea care poate fi supusă judecăţii morale. Rezultatele cercetărilor din domeniul neuroetice arată că nu poate exista o voinţă morală complet raţională neinfluenţată de mediu, sau de constrângerile biologice ale individului. Toxicitatea mediului, ingerarea unor substanţe neuro-stimulative şi respectiv modificarea chimismului cerebral duce la

alterarea voinţei, şi putem spune că în situaţii extreme poate duce la suprimarea acesteia.

Perspectiva construcţionistă ca şi cea postmodernă vorbeşte despre o relativizare la valorile morale, pe care le înţelege sub forma unor constructe sociale. Un construct social reprezintă rezultatul unei negocieri a interpretărilor asupra semnificaţiei unui termen ce survine dintre actorii comunicativi ai unei comunităţi interpretative (Vlăduţescu, 2014g). Subiectul preia constructe prin intermediul diverselor procese socializante şi le transformă în definiţii operaţionale implicate în acţiunea sa socială.

Construcţia socială are loc doar în contexte interpretative iar definiţiile operaţionale sunt dependente de contextul în care au fost construite. Constructele odată preluate sunt percepute ca universale, subiectul nefiind avizat de dependenţa de context a acesteia decât în urma unui proces de reflecţie cu valoare epistemică. Buna credinţă este un exemplu de astfel de construct care ar trebui să semnifice congruenţa între acţiunea şi raţiunea actorului comunicativ (Vlăduţescu, Bunăiaşu, Strungă, 2015). Cu alte cuvinte, actorul ar trebui să se ghideze după normele morale acţionând în cel mai bun mod posibil în funcţie de datele cunoscute. Este posibil ca acţionând cu bună credinţă efectul să fie unul indezirabil, dar actorul moral nu poate fi făcut responsabil pentru aceasta.

Această înţelegere a termenului de bună credinţă se suprapune cu cea de cinste. Aceasta din urmă este o valoare care traduce în planul acţiunii buna-credinţă şi care din punctul nostru de vedere apare doar la nivelul raţiunii morale. Ca atare considerăm buna credinţă ca fiind o valoare constitutivă, în timp ce cinstea poate fiind considerată valoare operaţională. Putem discuta despre cinste în sensul de valoare internă a conştiinţei morale doar în sensul de a fi cinstit cu sine însuşi. Cinstea este o valoare legată de comportament întrucât conectează individul cu alteritatea. Poţi fi cinstit faţă de cineva, sau faţă de tine însuţi ca propria alteritate. Cinstea este aşadar o valoare operaţională translativă de responsabilitate. Dacă responsabilitatea este întotdeauna faţă de cineva (Levinas, 1999), ea construieşte sinele în raport cu alteritatea. Responsabilitatea este o mişcare a sinelui către celălalt, dar ea trebuie tradusă printr-o altă valoare pentru a o putea înţelege în planul acţiunii sociale. Această valoare este în opinia noastră corectitudinea.

Responsabilitatea manifestată cu corectitudine, stă la baza oricărei acţiuni comunicative întrucât poate genera consens. Exercitarea responsabilităţii fără corectitudine reprezintă o formă de paternalism, o falsă purtare de grijă care nu ţine cont de respectul datorat autonomiei celuilalt. Deschiderea şi transparenţa sunt sintetizate într-un principiu conform căruia activităţile desfăşurate de funcţionarii publici sunt publice şi pot fi supuse monitorizării cetăţenilor.

Codul este limitativ în formularea acestui principiu reducând deschiderea şi transparenţa la simpla posibilitate de control din partea cetăţenilor. Prin natura lor, activităţile administrative trebuie să fie publice, adică să permită accesul publicului la desfăşurarea acestora. Cu toate acestea, în fapt, transparenţa este un rezultat, al voinţei publice de consens. Asigurarea transparenţei vizează trei paliere şi anume: cel al deciziei publice, al implementării deciziilor publice şi al comunicării rezultatelor acţiunii publice. Asigurarea transparenţei în procesul de decizie publică se realizează prin publicarea anticipată a documentelor ce sunt supuse deciziei administrative sau politice. Publicarea actelor normative înainte ca acestea să fie adoptate permite accesul publicului la dezbaterile ce vor avea loc în scopul adoptării respectivelor documente. Publicarea se face pe site-ul instituţiei implicate în decizia publică: guvern, parlament, agenţie, autoritate publică, centrală sau locală etc.

Persoanele interesate trebuie să poată găsi aceste documente şi să aibă asigurate căi eficiente de comunicare a opiniei despre oportunitatea şi conţinutul acestora (Frunză, 2014b). Organizaţiile societăţilor civile: asociaţii, sindicate, patronate, mass-media trebuie să fie în măsură să-şi formuleze opiniile şi în cazul deciziilor de importanţă publică să fie publicate şi să participe la elaborarea documentelor finale.

Procesul de decizie publică în sine ar trebui să aibă la bază o negociere între actorii implicaţi în decizia colectivă. Deciziile cu valoare normativă sunt de regulă formulate de organe colegiale în baza unor procese deliberative. Asigurarea transparenţei deliberării vizează exercitarea răspunderii publice. Actele administrative care vizează decizia unei singure persoane trebuie să aibă un caracter executiv pentru depunerea în aplicarea unor norme şi nu un caracter normativ în sine.

Transparenţa în procesul decizional este înfăptuită prin asigurarea simultană a democraţiei participative şi a celei deliberative în cadrele determinate de normele democraţiei reprezentative. Participarea cetăţenilor la procesul deciziei publice asigură legitimitatea.

Deficitul de democraţie apare atunci când o instanţă a deciziei publice nu este constituită reprezentativ (Habermas, 2013; Sandu, 2014g).

Opinăm că există un deficit democratic şi în contextele în care procesul deliberativ este inconsistent şi nu se asigură participarea publică. Noi extindem sensul termenului de deficit democratic asupra oricărui sistem de decizie publică care are diminuată fie componenta reprezentativă, fie cea participativă. În mod tradiţional se discută despre un deficit democratic la nivelul Uniunii Europene care are, printre instituţiile sale, Consiliul Uniunii Europene cu rol legislativ alături de Parlamentul European, dar care nu este des democratic ci este compus din reprezentanţi ai guvernelor, prim miniştri, sau şefii de stat ai ţărilor membre U.E. (Ciucă, 2011). Nu doar că aceşti reprezentanţi nu sunt aleşi democratic la nivelul Uniunii Europene, dar ei ar putea să nu aibă legitimitatea unei alegeri nici măcar la nivel naţional (Sandu, 2014g; Antonescu, 2009).

Construcţia europeană are un caracter novator şi prin derogarea de la ideea de separare a puterilor, întrucât Consiliul Uniunii Europene care reprezintă executivul naţional are rol legislativ la nivelul U.E. Acelaşi termen de deficit democratic îl putem atribui Parlamentelor naţionale care deşi representative, funcţionează parţial non-deliberativ, deputaţii votând la comanda leaderului de grup. Practica ordonanţelor de urgenţă, deşi fundamentate într-un proces deliberativ la nivelul guvernului, poate fi pus sub semnul deficitului democratic, atunci când este excesivă cum a fost cazul guvernării Boc. Acelaşi termen de deficit democratic îl considerăm aplicabil şi situaţiilor birocratice a deciziei descentralizate care eludează condiţiile transparenţei: participarea, deliberarea şi reprezentarea (Pricopie, 2012).

În opinia noastră transparenţa excede simplul control public, ea fiind condiţionată de existenţa simultană a reprezentativităţii în cadrul deciziilor colective, asigurării participării şi deliberării. Menţionăm situaţiile în care anumite acte administrative sunt luate de comisii numite, dar care asigură transparenţa sub aspectul participării şi deliberării. Opinăm că decizia publică care are la bază un organism colectiv nereprezentativ – care nu a fost construit prin alegere – păstrează caracterul de deficit democratic necesitând aşadar o altă instanţă de legitimare cum ar fi controlul public. Lipsa de reprezentare în constituirea unui organism decizional nu înseamnă şi o lipsă de

transparenţă a acestuia dacă este asigurat contextul participării publice – civice sau politice – şi dimensiunea deliberativă.

În opinia noastră, o decizie care provine în contextul unui deficit democratic dar şi a unuia în asigurarea participării publice şi al deliberărilor, este susceptibil de un deficit de legitimare. Transparenţa ca valoare etică înseamnă fundamentarea accesului la decizie şi la controlul procedural al acestuia, iar în varianta afirmativă înseamnă facilitarea participării şi exercitarea unor demersuri incluzive pentru ca cei interesaţi să participe la deliberare. Nu este suficient să se asigure dreptul persoanelor de a se informa cu privire la o decizie ce urmează a fi luată ci şi facilitarea exprimării opiniei faţă de decizie. Odată aprobată decizia, ea trebuie făcută publică prin mijloace ce asigură accesul celor interesaţi (Frunză, 2014c). Latura minimală a transparenţei vizează într-adevăr simpla publicare a deciziei, în timp ce latura afirmativă vizează comunicarea publică a deciziei prin mijloace facile de acces a publicului interesat. Includem în sfera transparenţei dreptul la contestaţie. Literatura de specialitate nu formulează în mod clar această legătură, dar logica acţiunii comunicative sub semnul căruia punem întreaga etică în administraţia publică, inclusiv dimensiunea transparenţei acesteia, privilegiază strategiile de obţinere a consensului şi de negociere a deciziei. Dreptul la contestaţie vizează o renegociere a consensului obţinut şi este parte din procesul deliberativ. De altfel legiuitorul, formulând ideea de control public în sfera transparenţei, include practic dreptul la contestaţie ca parte legitimă a transparenţei.

Transparenţa implementării deciziilor vizează la rândul său proceduri administrative clare şi publice prin care actul administrativ este implementat. Este vizată practic eliminarea oricărei forme de abuz în exercitarea funcţiei publice. Predictibilitatea acţiunii administrative este legată de existenţa unui regulament clar şi a unor norme procedurale de implementare a acesteia. Controlul execuţiei actului administrativ trebuie să fie permis atât cetăţeanului căruia să-i fie garantat dreptul la contestaţie cât şi societăţii civile. Practici precum licitaţia publică electronică vizează tocmai asigurarea transparenţei simultan cu cea a egalităţii de oportunitate.

Cea de a treia dimensiune a transparenţei vizează publicarea rezultatelor actelor administrative. Existenţa unor studii de impact în ceea ce priveşte o măsură administrativă atât în latura previzionară, cât şi cea a eficienţei post-adoptare este un astfel de exemplu de transparenţă a

rezultatelor. Elaborarea şi publicarea unor rapoarte de activitate a instituţiilor publice şi a managerilor publici reprezintă de asemenea o formă de transparenţă la nivelul rezultatelor actului administrativ şi a funcţiei publice în genere. În ceea ce priveşte managerul public, rezultatele obţinute pot fi comparate cu planul managerial iniţial pentru a se măsura eficienţa activităţii acesteia. În sinteză transparenţa vizează trei dimensiuni, cea a intenţiilor şi proiectelor, cea a implementării acestora şi cea a rezultatelor. La articolele următoare codul de conduită a funcţionarilor publici explicitează principiile etice menţionate în Art.3 arătând modalităţi şi contexte particulare de aplicare. Nu vom insista asupra acestora decât în măsura în care precizările făcute vor putea aduce un plus de clarificare a dimensiunii etice a normelor. Calitatea în serviciile publice este văzută de legiuitor ca realizându-se prin participarea activă la luarea deciziilor şi transpunerea lor în practică de către funcţionarul public (Art.5). Participarea activă este văzută de legiuitor ca o garanţie a calităţii serviciilor publice. Acelaşi articol obligă funcţionarul public la un comportament profesionist în genere pe transparenţa administrativă şi pe câştigarea şi menţinerea încrederii publicului în integritatea, imparţialitatea şi eficacitatea autorităţilor şi instituţiilor publice.

Semnificaţiile termenilor integritate şi imparţialitate au mai fost discutate în contextul prezentei lucrări, de aceea nu ne impunem să insistăm asupra lor.

Termenul de eficacitate cu sensul de capacitate de a obţine rezultate clarifică imaginea de a obţine rezultate, clarifică imaginea pe care legiuitorul doreşte ca publicul să şi-o formeze despre autorităţi şi instituţii publice. Acestea sunt capabile să obţină rezultate semnificative. Eficacitatea reprezintă capacitatea de a înfăptui binele public (Nemţoi, 2013). O administraţie eficace este acea administraţie care rezolvă problemele necesare pentru comunitate în îndeplinirea scopurilor acesteia şi a idealului de binele public asumat de organizaţie. În vederea obţinerii eficacităţii, managementul public se bazează pe strategia managementului prin proiecte. Odată stabilit un program ce vizează obiectivele generale ale organizaţiei publice, managementul prin proiecte asigură îndeplinirea acestora prin convergenţa dintre obiectivele proiectelor şi cele ale organizaţiei. Prin structura sa un proiect îşi asumă îndeplinirea unor obiective specifice, măsurabile, abordabile, tangibile într-o perioadă de timp dat (SMART). Modalităţile de ducere la îndeplinire a obiectivelor sunt creionate în proiect sub formă de acţiuni şi

activităţi, rezultatele fiind cuantificabile şi măsurabile prin indicatori. Spre deosebire de eficacitate, eficienţa vizează simpla capacitate de a înfăptui lucrurile bine. Un individ sau o organizaţie poate fi eficient să-şi îndeplinească corect sarcinile dar să nu fie eficace atunci când sarcinile nu sunt adecvate nevoii publice. Loialitatea faţă de Construcţie şi lege este reiterată în Art.6, care în plus faţă de principiul analizat anterior adaugă necesitatea funcţionarilor publici de a se supune la restrângerea unor drepturi în conformitate cu natura funcţiilor publice obţinute. Aceste restrângeri vizează activitatea politică, (Art.10) mai precis participarea la colectarea de fonduri pentru activitatea partidelor, inclusiv colaborarea înafara relaţiilor de serviciu cu persoane fizice sau juridice care finanţează partide, furnizarea sprijinului logistic candidaţilor la funcţia de demnitate publică, afişarea însemnelor sau denumirii partidelor politice în cadrul autorităţilor sau instituţiilor publice (Art.10). Funcţionarilor publici nu le este interzisă participarea la activităţi sau dezbateri publice, dar trebuie să facă cunoscut faptul că nu reprezintă punctul de vedere a instituţiei din care face parte (Art.9). Atunci când sunt desemnaţi să participe la activităţi sau dezbateri publice în calitate oficială funcţionarii trebuie să respecte limitele mandatului de reprezentare ce le-a fost încredinţat (Art.9). Comunicarea cu mass-media se realizează doar de funcţionari publici special desemnaţi de către conducătorii instituţiilor publice.

O altă restricţie vizează folosirea imaginii proprii în acţiuni publicitare, în scopuri comerciale, sau politice (Art.11). De asemenea funcţionarilor publici le este limitată participarea la achiziţii, concesionări, sau închirieri atunci când a luat cunoştinţă de existenţa, valoarea şi calitatea bunurilor în cursul îndeplinirii activităţilor de serviciu, când participă la organizarea vânzării, concesionării, sau închirierii bunului respectiv şi când prin participarea sa, poate influenţa operaţiunile de vânzare, cesionare, sau închiriere, ori când deţine informaţii la care alte persoane interesate nu au avut acces (Art.19). Prin aceste măsuri se are în vedere asigurarea echităţii, egalităţii de şanse şi transparenţei.

Codul de conduită a funcţionarului public prevede loialitatea acestuia faţă de autorităţile şi instituţiile publice (Art.7). Prin loialitate faţă de instituţie legiuitorul înţelege obligaţia funcţionarului de a apăra prestigiul instituţiei şi a se abţine de a produce prejudicii imaginii organizaţiei, sau intereselor legale ale acesteia (Art.7, Alin.1). Funcţionarilor publici le este expres interzisă exprimarea în public a unor aprecieri neconforme cu realitatea în legătură cu activitatea autorităţii, sau

instituţii publice, să facă aprecieri neautorizate cu referire la litigiile în care instituţia este parte, să divulge informaţii care nu au caracter public mai ales în situaţia în care dezvăluirea unor informaţii aflate în exercitarea funcţiei publice atrage avantaje necuvenite, sau prejudicii instituţiei altor funcţionari publici în genere persoanelor fizice, sau juridice, să consilieze sau să asiste persoane fizice, sau juridice în acţiuni împotriva statului sau instituţiei publice în care îşi desfăşoară activitatea (Art.7, Alin.2).

Libertatea de opinie a funcţionarului public deşi este garantată de Constituţie şi recunoscută de cadrul legislativ care reglementează funcţia publică poate suferi o serie de limitări atunci când este legată de îndeplinirea atribuţiilor de serviciu: respectul faţă de demnitatea funcţiei publice deţinute şi obligaţia corelării libertăţii de exprimare şi de dialog cu promovarea intereselor instituţiei (Art.8, Alin.1).

Funcţionarii publici sunt obligaţi să respecte libertatea de opinie a partenerilor de dialog având o atitudine conciliantă de evitarea conflictelor (Art.8, Alin 2). În exercitarea funcţiilor publice, funcţionarii sunt obligaţi să aibă faţă de orice persoană fizică sau juridică o atitudine bazată pe respect, bună-credinţă, corectitudine şi amabilitate (Art.12, Alin1). Este de asemenea impusă obligaţia funcţionarului public de a nu aduce atingere onoarei, reputaţiei şi demnităţii persoanelor din aceeaşi instituţie şi nici a publicului cu care intră în contact (Art.12, Alin2). Sunt expres interzise întrebuinţarea unor expresii jignitoare, dezvăluirea unor aspecte ale vieţii private şi formularea unor sesizări calomnioase (Art.12, Alin 2). Atât funcţionarilor publici cât şi celorlalte persoane implicate în serviciul public le este impusă obligaţia respectiv recomandarea de a respecta principiul egalităţii cetăţenilor în faţa legii, inclusiv prin promovarea unor soluţii similare sau identice raportate la aceeaşi categorie de situaţii de fapt şi eliminarea oricăror forme de discriminare (Art.12, Alin.3). Funcţionarilor publici le este expres interzisă acceptarea cadourilor serviciilor, sau avantajelor în exercitarea funcţiei publice, fie personal, fie destinate rudelor sau prietenilor, atunci când acestea pot constitui o recompensă în raport cu exercitarea funcţiei publice.

Practic articolul reiterează interdicţia oricăror forme de corupţie în activitatea funcţionarului public. Noul Cod Penal asimilează exclusiv din perspectiva faptelor de corupţie funcţionarului public orice salariat care îndeplineşte o activitate publică fiind angajatul unei instituţii sau autorităţi publice. Faptele de corupţie se sancţionează şi dacă sunt săvârşite de angajaţi ai unei firme private, dar cu o pedeapsă diminuată.

În scopul evitării riscurilor de corupţie, funcţionarilor publici le este interzis să facă promisiuni în legătură cu deciziile pe care le vor lua în calitate de funcţionari publici atât ei personal cât şi instituţia din care fac parte (Art.15, Alin 2).

Practic promisiunile realizate în campania electorală contravin Codului de conduită a funcţionarilor publici dacă implementarea lor vizează activitatea unor funcţionari publici inclusiv a unor funcţionari publici superiori. Procesul de luare a deciziilor trebuie tratat de funcţionarii publici exclusiv prin conformarea la prevederile legale şi cu exercitarea capacităţii de apreciere în mod fundamentat şi imparţial (Art.15, Alin.1). Această prevedere solicită practic ca procesul de decizie publică să fie raţional, să se desfăşoare în cadrele normative stabilite şi să fie evitată utilizarea preferinţelor subiective ale decidentului în locul argumentelor raţionale în procesul de decizie.

O altă obligaţie a funcţionarului public este aceea de a dovedi obiectivitate în evaluare (Art. 16, Alin.1 şi 2). Primul aliniat se referă la obligativitatea asigurării egalităţii de şanse şi tratament cu privire la dezvoltarea carierei în funcţia publică pentru funcţionarii din subordinea altui funcţionar public. Legiuitorul face distincţia dintre egalitatea de şanse şi de tratament, ambele fiind obligatorii pentru practica funcţionarilor publici, cel puţin în procesul de selecţie şi promovare a personalului. Egalitatea de şanse vizează asigurarea unor condiţii egale şi transparente de acces la funcţia publică şi de promovare a tuturor celor interesaţi. Egalitatea de şanse vizează o politică de transparenţă în promovarea personalului şi constituirea unor politici antidiscriminatorii. Condiţiile de acces la funcţia publică şi de promovare trebuie să fie clare, posibil şi facil de a fi cunoscute de toate persoanele interesate şi corelate strict cu competenţele necesare pentru exercitarea funcţiei publice în cauză. Astfel publicarea posturilor disponibile în Monitorul Oficial la sediul instituţiei precum şi în alte publicaţii asigură formal transparenţa în selecţia funcţionarilor publici. Acest principiu implică o serie de practici incluzive acolo unde este posibil, cum sunt de exemplu posibilitatea folosirii materne inclusiv în procesul de selecţionare a funcţionarilor publici etc. Egalitatea de tratament implică de asemenea non-discriminare, fiind în viziunea noastră formularea afirmativă a acesteia. În forma minimală, egalitatea de tratament vizează relaţia dintre şef şi subaltern care se cere a nu fi viciată de practici discriminatorii. Nu se pot bucura de exemplu de informaţii privilegiate candidaţii care provin din

mediu intern decât din cel extern al organizaţiei şi nici de informaţii privilegiate, respectiv atitudini care să denote sprijinul pentru unul din competitori în defavoarea altora etc. În varianta maximală buna practică în domeniu ar viza existenţa unor proceduri incluse în politica de etică care să încurajeze tratamentul egal prin practici instituţionalizate şi transparente.

Aliniatul 2 precizează că funcţionarii publici din conducere au obligaţia să evalueze şi să aplice cu obiectivitate criteriile de apreciere profesională a persoanelor de subordine atunci când propun sau aprobă avansări, promovări, transferuri, numiri sau eliberări din funcţie (Art.16, Alin.2). Este exclus orice fel de favoritism, sau discriminare, inclusiv pe criterii de rudenie sau afinitate (Art.16, Alin.3). Pentru evitarea arbitrarietăţii exercitării funcţiei publice şi prerogativele de putere implicate de aceasta, se interzice folosirea de către funcţionarii publici a prerogativelor funcţiei deţinute în alte scopuri decât cele prevăzute de lege. Înafara situaţiilor de abuz în serviciu evidente şi sancţionabile penal, există o serie de situaţii în care prin poziţia publică deţinută o persoană este susceptibilă de a avea acces privilegiat la anumite resurse, mai ales la capitol relaţional. Prin natura funcţiei publice deţinute, o persoană are relaţii cu persoane din domenii de activitate corelată cu propriul domeniu şi astfel îşi poate folosi capitalul relaţional de exemplu în propriul interes privat. Acolo unde acesta nu poate fi considerată faptă de corupţie se ridică totuşi întrebarea cât este de justificată din punct de vedere moral utilizarea în scop personal a capitalului relaţional acumulat în exercitarea funcţiei publice. Această întrebare este justificată din două perspective: prima vizând riscurile de corupere viitoare a deţinătorului funcţiei publice, iar cea de a doua inegalitatea de şanse şi tratament, generată de accesul privilegiat la resurse relaţionale sau comunicaţionale, dar şi de altă natură generat de funcţia publică. Nu putem să nu arătăm că politicile de etică şi transparenţă mai ales cele legate de egalitatea de şanse şi de tratamente propun valori concurente celor de loialitate faţă de grupul de apartenenţă (prietenii cei apropiaţi) transferând loialitatea către grupul de referinţă reprezentat de instituţia în care este angajat funcţionarul. Loialitatea faţă de grupul de apartenenţă – faţă de cei pe care-i considerăm ai noştri – este o valoare etică transgeneraţională care generează apartenenţa şi identitatea. Trecerea spre o etică a egalităţii de şanse vizează modificarea relaţiei cu alteritatea, de la datoria faţă de alteritatea personală, la o responsabilitate socială faţă de alteritatea

generică şi impersonală, reprezentată de orice posesor de drepturi şi interese. Este o problemă de schimbare a mentalităţilor şi de trecere de la solidaritatea mecanică spre solidaritatea organică (Durkheim, 2008) specifică modernităţii.

Solidaritatea mecanică tradiţională valabilă în societăţi de mici dimensiuni se bazează pe sprijinul reţelelor familiale şi legăturilor de rudenie.

Solidaritatea organică are la bază interdependenţa indivizilor, datorate specializării activităţilor şi complementarităţii dintre indivizi în cazul societăţilor avansate. Depăşirea chiar şi acestei forme de solidaritate organică prin trecerea de la o etică a datoriei individuale la una a responsabilităţii colective şi acceptarea alterităţii drept complementar şi nu diferit impune valori precum: transparenţa, egalitatea de şanse etc. Aceste valori se pot regăsi în morala individuală ca aplicaţie a imperativului categoric dar sunt mai bine conturate atunci când sunt receptate în perspectiva unei etici a acţiunii comunicative. În desfăşurarea activităţilor specifice funcţiei publice dintre care legiuitorul menţionează: activitatea de luare a deciziilor, cea de consiliere, de elaborare a proiectelor de acte normative, de evaluare, anchetă sau control, funcţionarilor publici le este interzisă obţinerea de foloase sau avantaje, dar şi producerea de prejudicii materiale sau morale altor persoane (Art. 17, Alin.2). Insistenţa legiuitorului de a sublinia cu orice ocazie interzicerea obţinerii de foloase de pe urma exercitării funcţiei publice este în consens cu faptul că mentalul colectiv a funcţionarului public este privit ca un personaj corupt care îşi utilizează poziţia şi influenţa profesională pentru obţinerea de beneficii în interesul propriu sau acelora apropiaţi sieşi. Este adevărat că recentul val de arestări pe motiv de corupţie şi interminabilul şir de procese de incompatibilitate intentat de Agenţia Naţională de Integritate unor funcţionari publici, dar şi altor persoane aflate în situaţie de incompatibilitate par a justifica preocupările legiuitorului pentru limitarea acestor fapte.

Cu toate acestea noi considerăm excesivă preocuparea faţă de astfel de situaţii întrucât posibilitatea de obţinere de foloase necuvenite din exercitarea funcţiei publice era deja declarată ilegală de articole anterioare ale codului precum şi în genere de legislaţia anticorupţie. Un principiu construcţionist – al anchetei apreciative de care ne vom ocupa ulterior pe parcursul acestui volum – arată că ceea ce se îndreaptă cu

precădere către chestionarea unui sistem social spre aceea se va îndrepta sistemul însăşi (Cojocaru, 2005).

Corupţia fiind o preocupare majoră a politicilor publice, excesul de reglementare şi excesul de etică va face ca fapte de corupţie cu o gravitate din ce în ce mai mare să survină în atenţia publicului. În cuprinsul articolului ne atrage atenţia interdicţia de a aduce prejudicii materiale sau morale persoanelor fizice sau juridice cu care funcţionarul public interacţionează în exercitarea profesiei. Aceasta este o transpunere în etica profesiilor a principiului non-maleficienţei (Beauchamp, Childress, 2009). Este regretabil că în etica profesiei nu avem un articol care să transpună şi celelalte principii printre care principiul beneficienţei sau obligaţia de a face bine în limita posibilităţilor şi a propriei competenţe, respectul faţă de autonomie etc. Principiul beneficienţei este substituit parţial de obligaţia exercitării cu profesionalism a funcţiei publice şi maximizarea calităţii serviciilor publice. În opinia noastră formularea explicită a principiului beneficienţei ar arăta că funcţionarul public este în slujba cetăţeanului şi că acţionează în favoarea binelui public. Principiul respectului faţă de autonomia beneficiarului ar duce la simetrizarea relaţiei de putere dintre funcţionarul public şi cetăţean şi asigurarea primordialităţii interesului public şi a interesului cetăţeanului. Interdicţia de a aduce prejudicii materiale sau morale vizează şi constituirea responsabilităţii funcţionarului public faţă de activitatea sa.

Considerăm că articolul nu se limitează la a interzice aducerea unor prejudicii cu rea voinţă ci şi la recomandarea unei atitudini proactive a funcţionarului public de a-şi exercita cu competenţă sarcinile de serviciu. Prejudiciile aduse din neglijenţă sau necunoaştere nu sunt tratate diferit în cuprinsul legii de cele produse cu rea intenţie. Această interpretare extinsă a articolului de lege este în consens cu principiul calităţii practicilor din serviciile publice aflat printre obiectivele prezentului cod. Funcţionarilor publici le este de asemenea interzisă folosirea poziţiei oficiale şi a relaţiilor pe care le-au stabilit în exercitarea funcţiei publice în scopul de a influenţa anchete interne, sau externe şi determinarea luării anumitor măsuri (Art.17, Alin.3).

Acest paragraf vizează interdicţia traficului de influenţă dar şi a folosirii neautorizate a influenţei sau prestigiului obţinut în scopul obţinerii unor decizii considerate favorabile. Ne atrage atenţia o formulare cel puţin limitativă a articolului care interzice folosirea relaţiilor stabilite în exercitarea funcţiei publice în scopuri ce vizează favorizarea

unei anumite decizii. Această formulare restrictivă pare a arăta că este acceptabil utilizarea în acest sens a relaţiilor stabilite în afara exercitării funcţiei publice, de exemplu înainte ca persoana să acceadă la o funcţie publică. Activităţile de lobby deşi legale în alte state, sunt practic incluse în sfera corupţiei de legislaţia românească care admite doar activităţile de advocacy (susţinere) a unor politici publice şi nu influenţare propriu-zisă a deciziei prin apelul la capitalul relaţional şi de încredere a unor persoane.

O altă interdicţie este cea a impunerii altor funcţionari publici de a se înscrie în asociaţii sau organizaţii indiferent de natura acestora (Art.17, Alin.4). Articolul nu sancţionează doar impunerea prin constrângere a funcţionarilor publici de a adera la o anumită organizaţie, ci chiar simpla sugestie în acest domeniu, dacă este însoţită de promisiunea unor avantaje. Deşi în mod obişnuit acest articol traduce necesitatea respectării libertăţii şi autonomiei individului, în ceea ce priveşte aderarea sa la diferite organizaţii sau sindicate pot exista situaţii în care această aderare să aducă beneficii de natură profesională, fără ca aceasta să fie o situaţie nelegitimă. Suntem încredinţaţi că acest din urmă aspect nu a fost avut în vedere de legiuitor, care nu a urmărit în mod expres limitarea dreptului funcţionarilor publici de apartenenţă la asociaţii profesionale. O altă preocupare majoră a legiuitorului a fost reglementarea utilizării resurselor publice de către funcţionarul public, în sensul utilizării exclusive a acestora doar în scopul executării funcţiei publice (Art.18, Alin. 2,3,4).

Funcţionarilor publici le revine obligaţia de a asigura proprietatea publică şi privată a statutului şi a unităţilor administrativ teritoriale, evitarea oricărui prejudiciu, funcţionarul public fiind obligat să acţioneze ca un bun proprietar (Art.18, Alin.1).

O menţiune specială merită prevederea conform căreia funcţionarilor publici le este interzisă folosirea timpului de lucru şi logistica instituţiei chiar şi pentru scopuri didactice şi activităţi ştiinţifice dacă acestea sunt în nume personal (Art 18, Alin.4). Un întreg capitol din Codul de conduită a funcţionarilor publici este dedicat coordonării, monitorizării şi controlului aplicării normelor de conduită profesională (Cap.3).

Acest rol de coordonare, monitorizare şi control revine Agenţiei Naţionale a Funcţionarilor Publici (Art.20, Alin.1). A.N.F.P exercită următoarele atribuţii: urmărirea aplicării şi respectării Codului de

conduită în cadrul autorităţilor şi instituţiilor publice; elaborarea de studii şi analize privind respectarea prevederilor codului şi colaborarea cu societatea civilă (Art.20, Alin.9).

Prin activitatea sa A.N.F.P nu poate influenţa funcţionarea comisiilor de disciplină care există la nivelul autorităţilor şi instituţiilor publice (Art.20, Alin.2).

Înfiinţarea şi funcţionarea Agenţiei Naţionale a Funcţionarilor Publici în scopul monitorizării şi controlului aplicării prezentului cod constituie în opinia noastră un imens pas înainte în instituţionalizarea eticii în ţara noastră. Cele trei funcţii ale A.N.F.P necesită constituirea şi dezvoltarea expertizei etice şi profesionalizarea eticii în administraţia publică.

Articolul 21 prevede expres obligaţia autorităţilor şi instituţiile publice de a desemna un funcţionar public, de regulă din cadrul departamentului de resurse umane pentru consiliere etică şi aplicarea normelor de conduită. Atribuţiile consilierului etic vizează acordarea de consultanţă şi asistenţă funcţionarilor publici cu privire la respectarea normelor de conduită, monitorizarea aplicării prevederii Codurilor de conduită în cadrul autorităţii sau instituţiei publice şi întocmirea de rapoarte trimestriale de respectare a normelor de conduită de către funcţionarii publici.

O primă discuţie vizează accepţiunea terminolgică pentru denumirea corectă a funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită. Literatura de specialitate românească foloseşte atât termenul de consilier etic cât şi pe cel de consilier de etică cu sens similar. Termenul de consilier etic este folosit în general în documentele normative emise de autorităţile publice, în scopul numirii funcţionarului cu atribuţii în domeniu. Termenul de consilier de etică este folosit spre exemplu de Valerian Stan şi Ema Şeclăman (2010) în volumul *Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizare a respectării normelor de conduită.*

În opinia noastră (Sandu, 2012a, Caras (Frunză) 2014b) termenul de consiliere etică, supervizare etică, respectiv audit etic, vizează caracterul intrinsec etic al practicii respective. Consilierul etic desfăşoară o consiliere profesională care respectă normele şi standardele etice în domeniu. Această atribuţiune revine unui funcţionar public spre exemplu care consiliază un beneficiar, respectând normele prezentului Cod sau oricărui alt Cod de Etică. Consilierul a cărui atribuţiuni vizează tocmai

oferirea de îndrumare în domeniul implementării eticii ar trebui să poarte o denumire diferită care să permită distingerea dintre caracterul etic al profesiei (consilierii oferite) şi referirea la etică în cuprinsul consilierii. Această distincţie vizează profesionalizarea eticii simultan şi paralel cu eticizarea profesiilor. Noi preferăm să denumim consilier etic, profesionistul care îşi desfăşoară activitatea de consiliere sub semnul respectării şi promovării standardelor etice şi respectiv consilier de etică, acel etician care consiliază profesioniştii, sau alte persoane cu privire la caracterul etic al activităţii celui consiliat şi rezolvarea dilemelor etice care îi apar consiliatului în plan profesional sau personal. Putem face analogie şi cu alţi termeni în domeniu cum ar fi: auditul etic utilizat de asemenea prin sintagmele audit etic şi audit de etică.

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) utilizează termenul de audit de etică în volumul *Etica în administraţia publică.*

Formulăm propunerea de legiferenda în sensul profesionalizării consilierii de etică şi în general al expertizei etice şi constituirea unor funcţii distincte de consiliere de etică, care să nu mai rămână la nivelul unei atribuţiuni "printre altele" a unui funcţionar public cu activităţi în domeniul resurselor umane. Luând în considerare faptul că angajarea la nivelul fiecărei instituţii publice a unui consilier de etică este deocamdată nesustenabilă din punct de vedere financiar, formulăm de asemenea propunerea instituirii supervizării de etică realizată de către eticieni profesionişti, formaţi de exemplu în cadrul unor masterate de specialitate, cum este cel care funcţionează la Universitatea "Ştefan cel Mare" din Suceava (Sandu, 2012a; Caras (Frunză) 2014b).

Profesionalizarea eticii ar răspunde necesităţii de promovare şi dezvoltare a unei societăţi centrate pe valori morale şi pe responsabilizarea profesioniştilor din toate sferele de activitate, inclusiv din cea publică despre care discutăm. În lipsa acestei profesionalizări şi a formării ca etician a consilierului de etică există riscul ca această activitate să rămână superficială, cantonându-se în identificarea practicilor neetice în locul unei adevărate consilieri de etică, care trebuie să vizeze implementarea valorilor neetice în cultura organizaţională şi adecvarea politicilor de etică la propriile valori organizaţionale şi la valorile etice recunoscute şi respectate în comunitate. Implementarea eticii este o responsabilitate uriaşă a organizaţiilor inclusiv a instituţiilor publice şi necesită politici de etică afirmative centrate pe valori şi nu retributive centrate pe interdicţie şi sancţiune cum este cazul prezentului Cod.

Trebuie să recunoaştem că instituirea obligativităţii consilierii de etică la nivelul autorităţilor şi instituţiilor publice e un imens pas înainte în instituţionalizarea şi profesionalizarea eticii, care se cere însă a fi depăşit prin introducerea unui management al eticii care să dubleze managementul etic, care deja este în curs de implementare în organizaţiile publice tocmai având ca punct de pornire acest Cod de conduită al funcţionarului public dar şi codurile de etică instituite la nivelul instituţiilor publice. Numirea consilierului de etică, sau mai exact conform denumirii oficiale a funcţionarului public desemnat să îndeplinească atribuţiuni de consiliere etică şi monitorizarea normelor de conduită se face printr-un act administrativ emis de conducătorul autorităţii sau instituţiei publice, sau prin completarea fişei postului cu atribuţia distinctă de consiliere etică şi monitorizare a normelor de conduită (Art.21, Alin.3).

Rapoartele privind respectarea normelor de conduită de către funcţionarii publici se comunică acestora şi se transmit semestrial către A.N.F.P numai după aprobarea conducătorului autorităţii sau instituţiei publice (Art.2, Alin 4). Facem remarca că numirea consilierilor de etică de către conducătorul instituţiei publice şi respectiv obligativitatea aprobării de către aceştia a rapoartelor realizate de consilierii de etică, pun sub semnul întrebării independenţa funcţională a consilierului de etică faţă de managerul instituţiei. Necesitatea acestei independenţe este consacrată în literatura de specialitate pentru orice formă de expertiză etică. În lipsa acesteia, consilierea de etică poate fi viciată de suspiciuni din partea publicului cu privire la intervenţia managementului instituţiei în sesizarea practicilor neetice ce ar putea avea loc tocmai pe palierul managerial. Semnalăm de asemenea faptul că obligativitatea raportării conduitelor neetice, deşi poate fi o practică binevenită în vederea dezvoltării eticii instituţionale, generează în timp o distanţare a membrilor organizaţiei de consilierul de etică văzut ca fiind "*un vânător de greşeli*" care să permită managerului aplicarea de sancţiuni. Adevăratul rol al consilierului de etică ar trebui să vizeze identificarea dilemelor etice şi nu a problemelor etice. Dilema etică este o situaţie ce necesită o alegere între valori concurente, în timp ce problema etică necesită o rezolvare prin schimbarea situaţiei de fapt. Consilierea de etică în viziunea Codului se referă mai mult la a doua situaţie şi nu la dilemele etice pe care practica profesională le aduce în faţa profesionistului. O consiliere centrată pe dilema etică necesită o relaţie de confidenţialitate între consilieri şi

consiliat, orice raportare încălcând această relaţie de confidenţialitate. Faptul că rapoartele trebuiesc aprobate de către managerul instituţiei, exclude posibilitatea relaţiei de confidenţialitate între consilierul de etică şi de consiliat. Acest lucru ne întăreşte convingerea că legiuitorul a dorit să transforme consilierea de etică într-un instrument de control al conduitei funcţionarului public aflat la dispoziţia managerului şi al A.N.F.P. Acest lucru îndepărtează de la natura etică oice proces de consiliere care ar trebui să se bazeze exclusiv pe confidenţialitate. Am putea spune că în ciuda denumirii sale "*consilierea etică a funcţionarului public*" este una de/despre etică dar nu una care să aibă un caracter etic în sine. Intenţia legiuitorului a avut în vedere exclusiv eliminarea conduitelor neconforme şi nu implementarea unei culturi etice bazate pe încredere oglindită în echitate şi transparenţă. Rapoartele autorităţilor şi instituţiilor publice cu privire la respectarea normelor de conduită vor trebui să fie centralizate într-o bază de date, care în viziunea legiuitorului este necesară pentru identificarea cauzelor ce duc la încălcarea normelor de conduit, inclusiv a constrângerilor intervenite a funcţionarului public, identificarea modalităţilor de prevenire a încălcării normelor de conduită profesională precum şi adoptarea măsurilor necesare pentru reducerea şi eliminarea încălcărilor normelor de conduită (Art.21, Alin 5).

Legiuitorul reiterează viziunea sa conform căreia rolul consilierului de etică se limitează la preîntâmpinarea încălcărilor normelor de conduită, fără a fi menţionată necesitatea creerii culturii organizaţionale centrate pe valori etice şi a unui climat etic în organizaţie. Nu ne putem pronunţa asupra oportunităţii existenţei unei baze de date care să centralizeze rapoartele privind respectarea normelor de conduită atunci când acestea se referă exclusiv la încălcări sancţionate ale normelor de conduită. Opinăm însă asupra caracterului neetic a unei asemenea baze de date în cazul în care ea conţine şi date ce pot duce la identificarea persoanei, ce-i pot prejudicia acestuia cariera dincolo de sancţiunea legală care i s-a cuvenit. Existenţa şi publicitatea cu privire la încălcarea normei de conduită pot duce la marginalizarea persoanei şi prejudicierea integrării sale sociale. În domeniul penal există practica reabilitării care vizează ştergerea din cazier a condamnării suferite la expirarea termenului de reabilitare. Inexistenţa unei practici în domeniul sancţiunilor administrative privind încălcarea Codului de conduită face ca această măsură să aibă în sine un caracter injust. Cu atât mai mult se impune renunţarea la menţionarea datelor cu caracter personal atunci când

presupusa abatere de la Codul de conduită nu a fost sancţionată disciplinar. Excesul de etică şi abuzul de reglementare în domeniul eticii este o formă de abuz de drept (Ignătescu, 2013). Pentru ca etica să poată fi un instrument a schimbării sociale în administraţia publică este necesară adoptarea unui Cod etic nou, centrat pe valori şi care să pună accentul pe formarea unui climat organizaţional etic şi instituirea unui management etic al funcţiei publice.

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *diferenţei dintre codurile de etică şi cele deontologice,* invităm studenţii să lectureze articolul Mureşan, V. *A Principlist Code of Ethics.* Disponibil online la adresa:
http://www.ader-evaluare.ro/docs/muresan%20Principlist%20Code%20of%20Ethic%20ok.pdf

Sarcină de învăţare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *codurilor de etică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Codurile de etică" din Mureşan, V. (2009). *Managementul eticii în organizaţie* (ediţia a II-a) (pp.102-157). Bucureşti, România: Editura Universităţii din Bucureşti. Disponibil online la adresa: http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii

Sarcină de învăţare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *codurilor etice şi deontologice*, invităm studenţii să lectureze unul din următoarele coduri:

1. Codul propriu de conduită etică al funcţionarilor publici şi personalului contractual din primăria Municipiului Slobozia. Disponibil online la adresa:
http://www.sloboziail.ro/primaria/organigrame/COD_ETICA.pdf

2. Codul etic şi de integritate al funcţionarilor publici şi al personalului contractual din cadrul primăriei Municipiului Constanţa. Disponibil online la adresa:
http://www.primaria-constanta.ro/Fisiere/Primarie/CodEticConstanta.pdf

Sarcină de lucru 2:

1. Pornind de la unul din cele două coduri de mai sus, identificaţi valorile constitutive şi cele operaţionale existente explicit sau implicit în coduri. Motivaţi alegerea.
2. Explicaţi cum au fost transformate valorile identificate anterior în principii etice.
3. Identificaţi caracterul afirmativ sau interdictiv al codului.
4. Identificaţi predominanţa elementelor interdictiv-sancţionatorii, sau a celor afirmative din conţinutul codului ales.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizaţi un eseu pornind de la bibliografia expusă, dar şi de la alte lucrări de specialitate la alegerea Dumneavoastră, cu tema: *Construcţia codurilor de etică.*
2. Propuneţi o metodologie pentru elaborarea unui cod de etică.
3. Construiţi un model de cod de etică pentru o organizaţie oarecare, la alegerea Dumneavoastră.

Test recapitulativ

1. De unde rezultă caracterul etic al scopului cercetării?
R: Caracterul etic al scopului cercetării trebuie să rezulte atât din propunerea de cercetare, cât şi din rezultatele acesteia.
2. Care sunt principiile generale de etică a cercetării?
R: Principiul beneficiului; Principiul non-vătămării; Principiul justiţiei distributive; Principiul confidenţialităţii subiecţilor şi protecţiei datelor.

3. Care sunt principiile etice fundamentale în activitatea profesională a magistraţilor?

R: Principiul independenţei magistraturii; Principiul imparţialităţii; Principiul integrităţii; Emergenţa principiilor de independenţă, imparţialitate şi integritate.

4. Care sunt, în opinia lui Ovidiu Spătăcean, cele şase dimensiuni fundamentale ale unui comportament etic în organizaţie?

R: Credibilitatea; Respectul; Responsabilitatea; Dreptatea; Empatia; Spiritul civic.

5. Care este utilitatea codurilor etice şi a celor deontologice?

R: Utilitatea codurilor etice şi a celor deontologice este aceea de a menţine nivelul de conştiinţă privind etica, şi de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecţie în faţa situaţiilor noi.

6. Care sunt, în opinia autoarei Daniela Agheorghesei, obiectivele unui cod de etică?

R: În opinia autoarei Daniela Agheorghesei, obiectivele unui cod de etică sunt acelea de: a defini comportamentele acceptate sau acceptabile; a promova înalte standarde de practică; a furniza membrilor un etalon pe care să-l folosească pentru propria evaluare; a stabili un cadru etic comportamentelor profesionale; a creşte gradul de responsabilitate faţă de profesie, ca semn al maturizării ocupaţionale.

7. Ce vizează codurile de etică?

R: Codurile de etică vizează comportamentul profesioniştilor în exercitarea atribuţiilor profesionale, şi manifestarea propriei conduite profesionale, reglementând de asemenea conduita profesioniştilor, chiar în afara exercitării atribuţiilor de serviciu, în viaţa particulară, vizează credibilitatea şi prestigiul profesional necesare în exercitarea atribuţiilor de serviciu.

8. Ce vizează codurile deontologice?

R: Codurile deontologice vizează reglementarea standardelor minimale necesare şi obligatorii pentru exercitarea profesiilor.

Sarcină de lucru 4:

Realizaţi un eseu cu tema: *Principii şi norme în sfera asigurării eticii şi integrităţii în administraţia publică.*

SI.6. PRINCIPII ŞI STANDARDE ETICE ÎN PRACTICA PROFESIONALĂ. CONFLICTUL ETIC

Tematică:

SI.6.1. Conflictul. Clarificări conceptuale

Conflictul[16] reprezintă o neînţelegere, un dezacord, o ceartă, definiţia putând fi extinsă şi la o contradicţie între idei, interese sau sentimente (Fairfield, 1977). Într-un conflict pot exista puncte de vedere diferite între opinii, interese, scopuri, credinţe, convingeri, experienţe, sentimente şi valori (Frunjină, Teşileanu, 2002). Conflictul evocă imagini ale unor stări generate de lucruri nedorite. La baza apariţiei unui conflict stă îndeosebi o comunicare negativă, realizată între două sau mai multe persoane, aceasta conţinând obiecţii, reproşuri, critici (Frunjină, Teşileanu, 2002). Mihaela Vlăsceanu (1993) spune că un conflict este "*o formă de opoziţie centrată pe adversar*" şi care se bazează pe "*incompatibilitatea scopurilor, intenţiilor şi valorilor părţilor componente*" (Frunjină, Teşileanu, 2002). Teri Kwal Gamble şi Michael Gamble (1993) definesc conflictul ca o variabilă pozitivă, în sensul în care,

[16] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2014h). Conflict, acţiune comunicativă şi justiţie deliberativă, (pp. 30-31). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii şi probaţiunii*. Bucureşti, România: Editura Tritonic.

"dincolo de toate perspectivele, conflictul este o consecinţă naturală a diversităţii".

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *perspectivei psihosociale asupra conflictului*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Conflictul, structura conflictului şi familia de concepte relative la conflict", din Stoica-Constantin, A. (2008). Conflictul, structura conflictului şi familia de concepte relative la conflict (pp. 4-6). În Stoica-Constantin, A. *Fundamente teoretice ale conflictului*. Suport de curs ID, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Universitatea "Al. I. Cuza" din Iaşi.

SI.6.2. Abordarea psihosociologică a conflictului

Rezolvarea conflictelor depinde în mare măsură de conştientizarea lor (Cornelius, Faire, 1996). Freud credea într-un conflict fundamental, universal şi care nu putea fi rezolvat, conflict existent între impulsiile noastre instinctuale şi mediul prohibitiv: familia şi societatea; tot ceea ce se poate face, susţine autorul, este să se ajungă la un mai bun compromis sau la un mai bun control (Horney, 1998).

Conflictul poate fi pozitiv sau negativ, constructiv sau distructiv, şi aceasta în funcţie de ce aleg părţile implicate în conflict să facă din el. Foarte rar se poate vorbi de un conflict static, pentru că el se poate schimba oricând: se poate transforma cearta în distracţie, însă această transformare este o artă care necesită o pregătire specială. Certurile şi diferenţele individuale fac parte din viaţă, şi aceasta poate fi îmbunătăţită dacă se poate anticipa un conflict, şi dacă se poate trata în faza incipientă constructiv.

În funcţie de sursele conflictului, Wall (1985) identifică, pornind de la teoriile organizaţionale: conflicte originate în relaţiile de interdependenţă, în diferenţa de scopuri, şi în diferenţa de percepţie. Pornind de la aceleaşi perspective teoretice, Tichy (1983) identifică la rândul său: conflictul etnic - care vizează dezacordul în ceea ce priveşte

gestionarea resurselor, conflictul politic - axat pe teoriile retributive şi gestionarea (echitabilă) a distribuţiei, inclusiv al avantajelor şi penalităţilor, şi conflictul cultural - constituit la nivelul axiologic şi al proiecţiei propriului univers valoric asupra alterităţii.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *strategiilor de rezolvare a conflictelor*, invităm studenţii să vizioneze resursa multimedia referitoare la rezoluţiile conflictului, disponibilă online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=KY5TWVz5ZDUn

SI.6.3. Tipuri de conflict

După modul de poziţionare a părţilor în conflict, Ana Stoica-Constantin (2004), pornind de la Morton Deutsch (1977), formulează o tipologie în şase categorii de conflicte:

- *veridic*: conflictul are un caracter obiectiv şi şanse reduse de rezolvare rapidă. Conflictul, aşa zis obiectiv, poate fi considerat un conflict structural, care are la bază interese divergente, *profund justificate*, din perspectiva părţilor implicate. Din perspectiva teoriilor acţiunii comunicative a lui Habermas (1987), noi considerăm că acest tip de conflict necesită o acţiune strategică, care să permită simetrizarea poziţiilor comunicaţionale ale subiecţilor.
- *contingent*: are un caracter circumstanţial, şi este dependent mediului extern în care se desfăşoară conflictul. Modificarea mediului conflictogen va genera rezolvarea conflictului. Ca tip de acţiune comunicativă, considerăm că este potrivită acţiunea strategică, combinată cu cea socială.
- *deplasat*: este conflictul a cărui exprimare externă diferă conflictului *central,* care este mai profund, dar nerecunoscut de părţi. Rezolvarea acestui conflict se realizează prin *identificarea conflictului principal* care de obicei este cronic, dar latent. Acţiunea specifică este acţiunea comunicativă, care vizează consensul asupra conflictului real şi dimensiunilor acestuia.

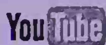
- *greşit atribuit*: părţile în conflict nu reuşesc să identifice adevărata amploare a acestuia, şi adevăratele părţi în conflict. Este un tip de conflict *delegat,* ce are la bază o strategie de participare indirectă. Rezolvarea conflictului trebuie să se bazeze pe strategii de normalizare şi simetrizare a relaţiilor de putere şi includere a tuturor părţilor interesate în procesul de mediere.
- *latent*: conflictul este potenţial, nu are o manifestare evidentă la nivelul strategiilor comunicative sau ale acţiunii sociale a părţilor. Deşi, în principiu, rezolvarea conflictelor în faza latentă ar fi de dorit, întrucât ar diminua consecinţele conflictelor manifeste, există puţine şanse ca părţile să recurgă la mediere, sau la orice altă formă alternativă de rezolvare a conflictelor în această fază. Rezolvarea acestui conflict ar trebui să implice strategii bazate pe acţiune comunicativă, dar dublate de acţiune strategică şi de acţiune socială (Vlăduţescu, Teodorescu, 2015).
- *fals*: conflictul se bazează pe neînţelegere şi percepţie defectuoasă a situaţiei în care se află părţile. Acest gen de conflict implică o formă de acţiune comunicativă, care să genereze un acord interpretativ asupra situaţiei.

Din perspectiva noastră, această clasificare, deşi ne serveşte pentru a face legătura dintre teoriile acţiunii comunicative şi practica medierii, şi în general strategiile de rezolvare a conflictului, nu este suficient de consecventă în ceea ce priveşte criteriile de clasificare, interferând criteriul părţilor în conflict, cu cel al profunzimii conflictului şi cu cel al naturii conflictului.

Din perspectiva *poziţiei părţilor,* conflictele pot fi de ordin intern şi extern, cele două fiind interdependente. Ana Stoica-Constantin (2004) arată că "*o persoană tulburată de un conflict intern generează invariabil unul sau mai multe conflicte externe, fie prin exteriorizarea emoţională a trăirilor sale, fie prin acte care trădează alterarea funcţiei cognitive (persoana distorsionează semnificaţia unor situaţii obiective), acte pe care cei din jur le percep, în mod firesc, drept neadecvate relaţiei pe care o au, sau o percep ca pe persoană aflată în conflict intern. Sensul invers al influenţei este tot atât de evident: nu este vorba doar de ecoul, rezonanţa sau răspunsul intern al unei confruntări interpersonale, ci îndeosebi de faptul că factorul extern reprezintă îndeobşte sursa conflictului interior*" (Stoica-Constantin, 2004).

Un conflict ajunge în etapa de criză, atunci când ia forma unor manifestări agresive, însoţite de violenţă simbolică, sau chiar violenţă fizică, şi comportamentul poate scăpa de sub controlul raţional (Stoica-Constantin, Neculau, 1998).

O abordare interesantă a conflictului din perspectiva rezultatului o oferă Ana Stoica Constantin (2004) adaptând perspectiva propusă de Morton Deutsch (1977).

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *relaţiei dintre etică şi rezolvarea conflictelor*, invităm studenţii să vizioneze resursa multimedia. Disponibila online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=3CLFdVILS6c

Sarcină de lucru 1:

Prezentaţi medierea, ca strategie de rezolvare a conflictelor. Utilizaţi informaţiile cuprinse în Legea 192/2006 republicată.

SI.6.4. Perspectiva victorie-victorie. O abordare etică a rezolvării conflictelor

Perspectiva victorie - înfrângere, câştig - pierdere sau *conflictul de sumă zero,* este perspectiva unde numai una dintre părţi poate câştiga totul, iar cealaltă pierde totul. Din perspectivă juridică, este echivalentul admiterii integrale ale pretenţiilor uneia dintre părţi, şi respingerea completă a pretenţiilor celeilalte. Perspectiva necesită o abordare în contrarietate, fiind rezolvabilă prin arbitraj, mai degrabă decât prin mediere. Mediatorul ar trebui să realizeze o repoziţionare a părţilor, astfel încât să le facă să identifice soluţii alternative, care să scoată conflictul din perspectiva victorie – înfrângere.

Conflictul etic vizează în general poziţionarea diferită faţă de una sau mai multe valori etice fundamentale. De exemplu, Binele public poate fi interpretat ca preponderenţă a libertăţii, a egalităţii, dreptăţii, etc., ceea ce va genera tot atâtea direcţii ale eticii politicilor publice.

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *conflictului*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Conflict, acţiune comunicativă şi justiţie deliberativă", din Sandu, A. (2014h). Conflict, acţiune comunicativă şi justiţie deliberativă, (pp. 30-43). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii şi probaţiunii.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *perspectivei etice asupra utilizării medierii în rezolvarea conflictului*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Stiluri de mediere", din Sandu, A. (2014h). Conflict, acţiune comunicativă şi justiţie deliberativă, (pp. 73-104). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii şi probaţiunii.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.

Test recapitulativ

1. Ce reprezintă conflictul?

R: Conflictul reprezintă o neînţelegere, un dezacord, o ceartă, definiţia putând fi extinsă şi la o contradicţie între idei, interese sau sentimente.

2. De ce depinde rezolvarea conflictelor?

R: Rezolvarea conflictelor depinde în mare măsură de conştientizarea lor.

3. Ce forme de conflict sunt prezentate de Horney?

R: Conflictul poate fi pozitiv sau negativ, constructiv sau distructiv, şi aceasta în funcţie de ce aleg părţile implicate în conflict să facă din el.

4. Ce categorii de conflicte identifică Ana Stoica-Constantin după modul de poziţionare a părţilor?

R: După modul de poziţionare a părţilor în conflict, Ana Stoica Constantin formulează o tipologie în şase categorii de conflicte: veridic, contingent, deplasat, greşit atribuit, latent, fals.

5. Ce vizează conflictul etic?

R: Conflictul etic vizează în general poziţionarea diferită faţă de una sau mai multe valori etice fundamentale.

SI.7. CULTURA ETICĂ - FACTOR DE OPTIMIZARE A ACTIVITĂȚII PROFESIONALE A FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Tematică:
SI.7.1. Managementul eticii
SI.7.2. Cultura organizațională. O perspectivă apreciativă

SI.7.1. Managementul eticii

Managementul eticii „ca una dintre disciplinele managementului", se ocupă de elaborarea acelor instrumente de conducere care contribuie la dezvoltarea etică a unei organizații, precum și a acelor metode care pot fi utilizate spre a determina în ce direcție ar trebui să se dezvolte organizațiile. Managementul etic presupune descrierea și analiza situației etice curente, determinarea situației dezirabile, și decizia asupra măsurilor care trebuie luate pentru a o atinge, în perfecta concordanță cu celelalte forme de management.

Managementul etic este rezultatul impregnării tot mai vizibile a organizațiilor cu responsabilitate, privită însă, nu ca un element de decor, ci ca o „condiție indispensabilă a existenței lor". Organizația demonstrează responsabilitate morală, atunci când își subordonează scopurile interesului societății (Kaptein, 1998). În opinia lui Ronald Jeurissen (2005), managementul etic urmărește îmbunătățirea proceselor decizionale, a procedurilor și structurilor organizaționale, în așa fel încât activitățile organizației să fie cât mai mult legate de principiile etice. Instrumentele utilizate sunt codurile etice, auditul etic și alte „strategii" de conducere a organizației pe calea respectării moralității (Jeurissen, 2005).

Potrivit lui Donald Menzel (2007), managementul etic nu constă în controlul şi penalizarea comportamentului personalului, sau în reflecţia asupra eticii locului de muncă. El reprezintă, mai degrabă, ansamblul acţiunilor întreprinse de manageri, pentru a stimula o conştiinţă şi sensibilitate etică, care să pătrundă în toate aspectele activităţii organizaţiilor. El este, pe scurt, promovarea şi menţinerea unei puternice culturi etice la locul de muncă (Menzel, 2007).

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

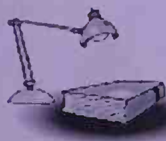
Pentru o cât mai amplă înţelegere a *managementului eticii în administraţia publică,* invităm studenţii să lectureze Roll, H. A. (2008). *Managementul eticii în funcţia publică. Studiu Comparativ.* Studiu realizat în cadrul proiectului: Modernizarea Managementului Resurselor Umane în cadrul Funcţiei Publice din România - Programul PHARE al Uniunii Europene în România. Disponibil online la adresa:
http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/download/proiecte%20INCHEIATE%201/2003%20eco/management%20etica-studiu%20comparativ.pdf

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *managementului eticii în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze: Raportul privind analiza informaţiilor extrase din chestionarele de evaluare a implementării normelor de conduită profesională a funcţionarilor publici, prevăzute de Legea nr. 7/2004. Cercetarea a fost implementată de Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice a Agenţiei Naţionale a Funcţionarilor Publici. Disponibil online la adresa:

http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20privind%20analiza%20informatiilor%20extrase%20din%20chestionarele%20de%20evaluare.pdf

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *managementului eticii în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Managementul eticii în organizaţie" din Mureşan, V. (2009). *Managementul eticii în organizaţie* (ediţia a II-a) (pp. 30-73). Bucureşti, România: Editura Universităţii din Bucureşti. Disponibil online la adresa: http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii

Sarcină de lucru 1:

- Realizaţi un eseu cu tema: *Matricea deciziei etice.*
- Propuneţi o problemă etică/o dilemă etică ce poate fi rezolvată aplicând matricea deciziei etice.

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *evaluării etice (a tehnologiilor)*, invităm studenţii să lectureze articolul Damian, S., Necula, R., Sandu, A., Iliescu, M. L., Ioan, B. (2013). Ethical Evaluation Model for Technologies. The Role of Medical Technology in the Development of Autonomy in Diabetes Patient. *Revista Medico-Chirurgicală a Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi*, Vol. 117, No. 3, pp. 722-730. Disponibil online la adresa: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2365176

SI.7.2. Cultura organizaţională. O perspectivă apreciativă

Cultura organizaţională[17] internalizează normele şi valorile propriei organizaţii, definind specificul acesteia, sub aspectul relaţiilor cu mediul intern şi extern şi a viziunii asupra dezvoltării, împărtăşită de membrii acesteia. Normele de etică organizaţională pot fi impuse extern sub forma codurilor etice, sau să fie prezente în cultura organizaţiei ca practici curente internalizate şi acceptate ca atare de toţi membrii acesteia. Vom urmări să creionăm elemente specifice de construcţie a unei etici apreciative în contextul societăţii bazate pe cunoaştere (Sandu, 2011c).

Ancheta apreciativă este construită pe ipoteza că orice organizaţie este o construcţie socială arbitrară, ale cărei limite sunt trasate doar de către imaginaţia oamenilor şi voinţa colectivă (Sandu, 2012b). Bushe (2010) consideră că limbajul şi cuvintele reprezintă fundamentul vieţii sociale, în acord cu viziunea postmodernistă asupra limbajului văzut ca agent activ în crearea semnificaţiilor. Prin urmare, teoria, în special teoria care este codată în cuvinte sau în imagini, are forţa de a modela organizarea socială deoarece noi „vedem ceea ce credem". În condiţiile în care se doreşte schimbarea unei organizaţii, se urmăreşte redefinirea modului în care persoanele din cadrul ei explică valorile care au condus la succes. Schimbarea este astfel văzută, în primul rând, ca o schimbare de atitudine a membrilor care definesc organizaţia şi fac parte din ea. În orice organizaţie schimbarea poate fi realizată prin modificarea „istoriilor" sau „poveştilor" care circulă informal, de regulă în grupuri mici, confidenţiale, şi nu pot fi discutate în întâlniri oficiale.

Dezvoltarea organizaţională în versiunea apreciativă are la bază o analiză semiotică a metadiscursurilor organizaţiei. În fiecare astfel de organizaţie, indivizii îşi creează un set de poveşti, care se reunesc în ceea ce se numeşte cultura organizaţională (Plugaru, Ponea, 2010). Lectura acestor poveşti în termeni apreciativi vizează accentuarea elementelor de succes, a momentelor de apreciere şi valorizare a semnificaţiilor personale, a experienţei organizaţionale. Cultura unei organizaţii este

[17] Capitol adaptat după lucrarea Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenţie în organizaţii. Lucrarea prezentată la *Conferinţa Internaţională Lumen Universalitate Mentalitate Educaţie Noutate*, Iaşi, 2012.

legată de astfel de momente de succes, oameni remarcabili, momente de valorizare când gradul de satisfacţie a indivizilor componenţi ai organizaţiei, modele şi momente de succes din viaţa organizaţiei, ce se doresc a fi transmise în activitatea ulterioară a organizaţiei (Ponea, Sandu, 2011). Bushe consideră că marea promisiune pe care o face ancheta apreciativă este aceea de a oferi organizaţiei un moment de autosusţinere prin actualizarea valorilor deja existente în sistem, valori care au creat performanţe superioare (apud Cojocaru D., 2004). Ştefan Cojocaru (2005) propune o paralelă între cercetarea acţiune clasică şi cea apreciativă adaptată după Cooperrider şi Whitney (2005), după cum urmează:

Cercetarea acţiune implică identificarea problemelor, analiza cauzelor, a posibilelor soluţii, şi planificarea acţiunii pornind de la presupoziţia principală că organizaţia este o problemă care trebuie rezolvată.

Ancheta apreciativă porneşte de la aprecierea şi valorizarea a ceea ce este mai bun în organizaţie, continuă cu construirea unei viziuni a ceea ce ar putea să fie, şi dialogul privind ceea ce ar trebui să fie, în baza presupoziţiei că o organizaţie este un mister ce ar trebui descoperit (Cojocaru Şt., 2005).

Elementele analizei instituţionale prin ancheta apreciativă sunt:

- *Realizările*: Cercetătorul va analiza realizările majore ale organizaţiei cum ar fi: produse inovative, succese în relaţia cu beneficiarii, know-how şi tehnologii proprii, identitate de brand, premii obţinute şi menţionări etc.
- *Oportunităţi strategice*: La acest nivel, cercetătorul va viza oportunităţile de piaţă ale organizaţiei date de specificul acesteia şi de resursele umane existente, previziuni şi planuri strategice, analiza proiectelor şi programelor implementate de organizaţie, a politicilor de calitate şi managementul calităţii totale, etc.
- *Unicitatea produselor* şi punctele tari ale produselor şi serviciilor oferite de organizaţie.
- *Expertiza tehnică* existentă la nivelul organizaţiei.
- *Inovativitatea*: La acest nivel cercetătorul trebuie să identifice atât inovativitatea propriu-zisă, ce se manifestă la nivelul organizaţiei, fie la nivelul tehnologic, fie în procesele productive şi de oferire a serviciilor cât şi inventivitatea serviciilor şi inovativitatea văzută ca o capacitate generală a indivizilor din organizaţie de a realiza salturi paradigmatice. Se

urmăreşte distincţia dintre inovativitate, ca proces de transfer a unor cunoştinţe sau tehnologii, dintr-un domeniu de aplicativitate în altul, în cadrul aceleiaşi paradigme, şi respectiv inventivitate ca abilitate de a modifica însăşi structura paradigmei operaţionale.

- *Ideologie* (gândire elevată): Cercetarea vizează elemente de cultură organizaţională, vizând poveşti de succes, crearea identităţii şi apartenenţei prin procese socializante la nivelul organizaţiei, etc.
- *Practici pozitive*: Existenţa unor standarde de bună practică unui management al calităţii, cu accent asupra analizei celei mai bune soluţii de afaceri identificate la nivelul organizaţiei, şi a poveştilor de succes din interiorul organizaţiei.
- *Emoţii pozitive şi satisfacţia trebuinţelor superioare*: Sunt analizate poveştile indivizilor vizând gradul de satisfacţie a muncii, stima de sine şi apreciere, aderarea la cultura organizaţională, etc.
- *Înţelepciunea organizaţională*: Are în vedere existenţa unor strategii de dezvoltare bazată pe punctele tari ale organizaţiei, şi existenţa unui set de valori necondiţionat pozitive la care să adere membrii organizaţiei.
- *Competenţe fundamentale*: Vizează nucleul de competenţe pragmatice şi comunicaţionale existent la nivelul de organizaţie, care o fac să funcţioneze şi îi constituie unicitatea.
- *Aprecierea (Visioning-ul posibilităţilor de dezvoltare)*: Reprezintă sinteza viziunilor membrilor organizaţiei cu privire la viitorul acesteia, şi a locului în organizaţie. Etapa vizează constituirea unor viziuni strategice prin aprecierea potenţialităţilor organizaţiei şi a căilor de îndeplinire a acestora, sub forma unor „profeţii autorealizatoare".
- *Sistem de norme, valori şi tradiţii* la care membrii organizaţiei aderă, şi care-i constituie originalitatea şi unicitatea.
- *Macrotendinţe pozitive*: Existente atât la nivelul organizaţiei în ceea ce priveşte propunerea de noi practici, servicii şi produse, cât şi la nivelul pieţei pe care organizaţia acţionează.
- *Capital uman:* Are accente asupra poveştilor de succes ale indivizilor şi corelaţia acestora într-o poveste unică a organizaţiei: Valori şi performanţe ale indivizilor ce compun organizaţia, spiritul de echipă şi întrajutorarea, relaţiile publice ale organizaţiei, responsabilitatea socială corporatistă la nivelul organizaţiei.
- *Sistemul de cunoştinţe*: Utilizat în practica organizaţiei cu accent asupra permisivităţii la nou, viziunii trans şi multidisciplinare, abordarea tehnologiilor avansate atât la nivel productiv a oferirii de servicii, cât şi la

nivel comunicaţional şi managerial.

- Eco- sistemul de afaceri al organizaţiei.

Aceste dimensiuni ale dezvoltării organizaţionale au fost adoptate şi dezvoltate după o schiţă propusă de Bruce Barnard (2010).

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *culturii organizaţionale*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Semnificaţia conceptului de cultură organizaţională sau corporate culture", din Gănescu, C. (2011). *Cultura organizaţională şi competitivitatea*. Bucureşti, România: Editura Universitară, pp. 17-21. Disponibil online la adresa:
http://www.editurauniversitara.ro/media/pdf/4f169527d6319Cultura_organizationala..._paginile_1-27.pdf

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *anchetei apreciative, şi a celor 4 D ai anchetei apreciative*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Cultura etică-factor de optimizare a activităţii profesionale", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 139-143.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *implementării eticii în cadrul culturii organizaţionale*, invităm studenţii să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:
https://www.youtube.com/watch?v=69F7sWHi2XI

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi o analiză a culturii organizaţionale, într-o organizaţie publică sau privată, pornind de la modelul apreciativ prezentat în curs.

Test recapitulativ

1. Cu ce se ocupă managementul eticii, ca disciplină particulară a domeniului management?

R: Managementul eticii „ca una dintre disciplinele managementului", se ocupă de elaborarea acelor instrumente de conducere, care contribuie la dezvoltarea etică a unei organizaţii, precum şi a acelor metode care pot fi utilizate spre a determina în ce direcţie ar trebui să se dezvolte organizaţiile.

2. Ce internalizează cultura organizaţională?

R: Cultura organizaţională internalizează normele şi valorile propriei organizaţii, definind specificul acesteia, sub aspectul relaţiilor cu mediul intern şi extern, şi a viziunii asupra dezvoltării, împărtăşită de membrii acesteia.

3. Pe ce ipoteză este construită ancheta apreciativă?

R: Ancheta Apreciativă este construită pe ipoteza că orice organizaţie este o construcţie socială arbitrară, ale cărei limite sunt trasate doar de către imaginaţia oamenilor şi voinţa colectivă.

4. Ce implică cercetarea acţiune?

R: Cercetarea acţiune implică identificarea problemelor, analiza cauzelor, a posibilelor soluţii, şi planificarea acţiunii, pornind de la presupoziţia principală că organizaţia este o problemă care trebuie rezolvată.

5. De la ce porneşte ancheta apreciativă?

R: Ancheta apreciativă porneşte de la aprecierea şi valorizarea a ceea ce este mai bun în organizaţie, continuă cu construirea unei viziuni a ceea ce ar putea să fie, şi dialogul privind ceea ce ar trebui să fie în baza presupoziţiei că o organizaţie este un mister ce ar trebui descoperit.

SI.8. POLITICA DE ETICĂ ŞI TRANSPARENŢĂ ÎN ADMINISTRAŢIA PUBLICĂ. ETICA APRECIATIVĂ

Tematică:

SI.8.1. Construcţia politicilor de etică. Valori constitutive versus valori operaţionale
SI.8.2. Practici etice în organizaţie
SI.8.3. Etica şi acţiunea comunicativă
SI.8.4. Strategii de construcţie a politicilor de etică la nivelul organizaţiei
SI.8.5. Principii etice în organizaţie
SI.8.6. Construcţionismul social
SI.8.7. Construcţia socială a eticii
SI.8.8. Inteligenţa apreciativă
SI.8.9. Etica apreciativă

SI.8.1. Construcţia politicilor de etică. Valori constitutive versus valori operaţionale

Practica profesională[18] necesită respectarea unui set de standarde etice impuse prin lege, sau auto-reglementate de către organizaţiile profesionale din fiecare domeniu. Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică, sau conturi deontologice, care stabilesc pe de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât şi o serie de standarde dezirabile, a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesional, putând fi considerate

[18] Capitolul conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunză), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

exemple de bună practică. Eficacitatea instituţională a oricărei organizaţii publice sau private implică îndeplinirea unui set de criterii, norme şi valori etice şi de integritate la nivelul organizaţiei respective. Acestea au un caracter imperativ interdictiv intrând de obicei în sfera deontologiei profesionale.

Scopul cercetării a fost acela de a identifica valorile fundamentale şi instrumentale care stau la baza construcţiei unui comportament etic în organizaţie.

În urma analizei documentelor referitoare la politicile de etică în organizaţii disponibile în spaţiul public, propunem diferenţierea valorilor etice ale unei organizaţii în valori etice constitutive – în jurul cărora organizaţia s-a constituit şi funcţionează, şi valorile operaţionale – în jurul cărora se constituie bunele practici ale organizaţiei. Valorile constitutive sunt corelate cu misiunea organizaţiei, în timp ce valorile operaţionale sunt corelate cu politicile, serviciile şi produsele acesteia. Ne interesează cum sunt operaţionalizate valorile etice existente într-o organizaţie, în politici de etică, şi care sunt strategiile prin care organizaţiile construiesc în rândul membrilor lor, setul de competenţe etice particularizate conform acestor politici de etică.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de lucru 1:

Identificaţi valorile constitutive (cele care au dus la apariţia şi dezvoltarea) unei organizaţii publice sau private, care oferă servicii sociale.

SI.8.2. Practici etice în organizaţie

Cea mai importantă dimensiune[19] a eticii organizaţionale este în viziunea noastră cea *afirmativă*, care construieşte,

[19] Capitolul conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

pe temeiurile eticii, locul şi rolul organizaţiei în comunitate. Etica nu mai este înţeleasă ca un control al activităţii profesionale impus supra-legislativ. Organizaţia este transparentă, în sensul că scopul, misiunea, programele practice şi metodologiile sunt orientate spre un set de valori cu caracter etic. Scopul unei organizaţii în sec. al XXI -lea depăşeşte simpla utilitate şi generare de profit. Ea se orientează spre satisfacerea unor nevoi fundamentale ale beneficiarilor, desfăşurându-şi activitatea într-o cultură a excelenţei, competenţei şi competitivităţii, având în general un profit organizaţional definit prin termenii *Organizaţie bazată pe cunoaştere*, (*Knowledge Based Organization*) şi *Organizaţie care învaţă* (*Learning Organization*). Astfel de scopuri se pot referi la: managementul excelenţei, inovativitatea şi creativitatea pusă în slujba dezvoltării sociale, etc. Aceste valori sunt asumate în misiunea organizaţiei, descrisă sau nu ca atare în documentele care provin de la organizaţie, şi fiind plasate în Codul etic al organizației (Sandu, 2012a).

Existenţa unei viziuni orientate către un scop etic, va genera un management strategic centrat pe valori. Proiectele organizaţiei vor avea la rândul lor o dimensiune etică implicită, care va reprezenta transpunerea misiunii organizaţiei în activitatea concretă ce se va desfăşura în respectivul proiect. Spre exemplu, o universitate a cărei misiune este reprezentată de excelenţa academică va avea specificaţia acestei misiuni în toate documentele sale programatice cum ar fi: Carta universitară, Regulamentul de funcţionare, Codul etic, etc. La nivelul programelor desfăşurate în universitatea respectivă, va exista o preocupare către managementul excelenţei, transpusă în adaptarea programelor de studii la piaţa muncii, flexibilitatea programelor, dinamica programelor de studii, abordarea unor domenii de vârf şi formalizarea acestora sub formă de programe de licenţă, masterat, doctorat, etc. Aceeaşi preocupare către excelenţă va fi avută în vedere în selecţia cadrelor didactice, accesibilitatea admiterii studenţilor şi politicile de recrutare a acestora, standardele de evaluare impuse atât studenţilor, cât şi cadrelor didactice, etc. La nivel de practici se vor regăsi cele bazate pe competivitate, subsumate unor politici de dezvoltare instituţionale, dar şi de dezvoltare personală a staff-ului organizaţiei respective.

Practicile etice, derivate din misiunea organizaţiei vor fi, în organizaţiile stabile din punct de vedere a managementului eticii, regăsite în Ghiduri de bună practică, Ghiduri metodologice, sau Regulamente de funcţionare extinse. Cultura organizaţională va absorbi şi integra aceste

valori, creând o identitate profesională specifică la care se vor raporta membrii organizaţiei. Tipul de discurs privilegiat în organizaţie va fi cel infuzat de valorile specifice organizaţiei. Aderarea membrilor organizaţiei la valorile acesteia va fi evidentă în climatul organizaţional. În sinteză, o organizaţie centrată pe valori iese în evidenţă printr-o coerenţă sistematică în funcţionarea acesteia dată de centralitatea valorii respective.

Organizaţiile care aplică strategii de managementul eticii mizează pe valoarea adăugată imaginii corporative care se transpune în final în încredere, din partea partenerilor de afaceri, clienţilor, eventualilor parteneri. Renunţarea la o parte din profit în favoarea adoptării unor principii etice aduce în timp, printr-un bun management al imaginii performanţe economice transpuse în număr de clienţi crescut, fidelizarea acestora, fidelizarea staff-ului, etc. Pierderea aparentă de profit, prin introducerea unor practici şi proceduri etice, şi a responsabilităţii sociale corporative, este compensată prin câştigul în dezvoltarea durabilă a organizaţiei, şi prin imaginea publică asociată acesteia.

Societatea postmodernă, postmoralistă (Lipovesky, 1996), ar trebui să genereze o etică în afaceri care să transceandă morala datoriei, înlocuind-o cu o etică a eficienţei. Această etică a eficienţei o considerăm a fi tocmai etica responsabilităţii sociale corporatistă, care în esenţa ei este o deconstrucţie a sensului tradiţional al organizaţiei centrate pe profit, şi a ideii liberale de întreprinzător responsabil exclusiv faţă de propriul profit (Sandu, 2012a). Responsabilitatea faţă de societate o vedem ca o transpunere în etica afacerilor, a viziunii transmoderne, şi nu postmoderne. Antreprenoriatul social este generat de indivizii numiţi *cultural creatives* (Ray, 2011). Indivizii *cultural creatives* introduc în domeniul afacerilor o serie de principii cu valenţe etice, printre care ideea de responsabilitate asumată pentru rezultatul propriilor acţiuni (Sandu, 2012a). O firmă responsabilă adoptă un management etic, care depăşeşte simpla abordare reactivă de tipul „poluez, deci plantez copaci", către una proactivă de tipul realizării unui empowerment a tuturor stakeholderilor săi, pentru a-şi dezvolta propriul potenţial. Climatul în care aceştia trăiesc şi îşi desfăşoară activitatea, este doar o dimensiune a dezvoltării acesteia. Eco-etica, promovată ca responsabilitate socială corporatistă, este pentru multe firme doar o altă formă de marketing. Realizarea de companii sociale este un bun prilej de a promova brandul corporaţiei. Responsabilitatea socială a organizaţiilor nu vine dintr-un sentiment de

răspundere pentru efectele pe care activitatea lor le generează, ci dintr-o planificare strategică, care ţine cont nu doar de nevoile construite ale stakeholderilor, ci mai ales de nevoia de a avea stakeholderi fideli în perioadele următoare. Responsabilitatea corporatistă poate fi înţeleasă ca depăşind sfera postmodernă a unei retorici destinate PR-ului. Responsabilitatea socială a unei mari corporaţii precum FACEBOOK, YAHOO, GOOGLE, rezidă din implicaţiile profunde pe care virtualizarea spaţiului social generată de aceste corporaţii o provoacă (Sandu, 2012a). Campaniile de RSC (responsabilitate social corporatistă) al acestor corporaţii nu se pot limita la sponsorizarea unor fundaţii care desfăşoară activităţi caritabile. Ele ar trebui să genereze practici etice conforme cu o nouă viziune transmorală, care să le guverneze activitatea. Este nevoie de un aparat etic nou care să unifice nevoia indivizilor şi a corporaţiilor de responsabilitate, cu cea de creare a unui pol de încredere socială. Încrederea socială este construită, nu doar prin practici retorice, ci mai ales printr-o viziune concretă, care să pună o etică anume la baza documentelor programatice ale organizaţiei. Insistăm asupra necesităţii de înlocuire a sintagmei de *etică în afaceri*, care reprezintă pentru înţelesul comun o serie de principii care guvernează un anumit bussines care-l face să fie etic (Sandu, 2012a). În locul acestei sintagme se poate utiliza ideea de *management centrat pe valori etice.*

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de lucru 2:

Realizaţi un ghid de interviu/chestionar care să vă permită să puneţi în evidenţă climatul etic într-o organizaţie. Pentru a vă reaminti elementele de sociologie necesare în construcţia unui ghid de interviu/chestionar consultaţi Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică şi metodologia cercetării sociale.* Bucureşti, România: Editura Tritonic, pp.143-162.

SI.8.3. Etica şi acţiunea comunicativă

Organizaţia modernă [20] are ca referenţial etic principiul responsabilităţii sociale. Acest principiu poate fi înţeles în corelaţie direct cu teoria acţiunii comunicaţionale formulată de Jürgen Habermas (2000). Comunicarea este determinant, atât în relaţia individului cu sine însuşi, cât şi în relaţia cu alteritatea. Organizaţia umană, mai ales în sensul organizaţiei centrate pe cunoaştere, dar şi în celelalte accepţiuni în care apare ea în sociologiile organizaţionale, este tocmai un vector structurant al acţiunii comunicaţionale. Jürgen Habermas (2000) transformă etica în cadru constitutiv al practicii comunicării, arătând că relaţiile intersubiective sunt mediate lingvistic şi cultural, nu raţional-instrumental. Raţionalitatea, ca proces de reificare, este criticată de Habermas (1987) pe considerentul incapacităţii de explicare a relaţiei intersubiective, ca relaţie subiect-obiect. Pentru această formă de relaţie, Habermas introduce un nou tip de acţiune, cea comunicaţională, care vine să se adauge celei instrumentale, prin care se gestionează sfera factualului de tip economic, şi celei strategice orientate spre succesul în plan social, văzut ca putere şi influenţă (Maxim, 2010). Forţa lipsită de coerciţie, ca rezultat al acţiunii comunicaţionale, necesită depăşirea punctelor de vedere individuale, şi instituirea unui acord semiotic, care să asigure unitatea interpretativă a lumii. Puterea organizaţională devine o putere *soft*, prin intermediul eticizării excesive a comportamentului organizaţional. Vorbim de puterea soft (*puterea slabă-puterea blândă)* (Dîrdală, 2013) în sensul în care termenul este înţeles în teoria politică, şi anume de putere care nu mai foloseşte instrumentele coercitive pentru obţinerea ordinii dezirabile (Nye 1990, Nye 2004, Nye 2011), ci impune ordinea socială (în organizaţie în cazul nostru) prin acţiune comunicaţională şi acţiune etică. Decizia etică este produsă prin consens, la care co-participă toţi stakeholderii implicaţi. Teoria acţiunii comunicative distinge între agenţii morali, capabili de acţiune comunicativă, şi diferitele categorii de pacienţi morali, vocea cărora

[20] Capitolul conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

trebuie făcută auzită de către *avocaţi morali*, agenţi instituţionali mandataţi sau autoinstituiţi, ca reprezentanţi ai *celorlalte voci semnificative* existente la nivelul comunităţii interpretative.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Resurse multimedia:

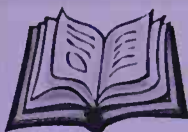
Pentru o cât mai amplă înţelegere a specificului *puterii soft*, invităm studenţii să vizioneze resursele multimedia. Disponibile online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=oAnj8LN35tc

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *teoriei acţiunii comunicative şi implicaţiilor sale în etică*, invităm studenţii să lectureze articolul: Vidam, T. (2010). Întemeierea eticii comunicării: Francisc Jaques în şi faţă de K. Otto-Apel şi J. Habermas. *An. Inst. de Ist. „G. Bariţiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. VIII, 2010, pp. 383–392.

SI.8.4. Strategii de construcţie a politicilor de etică la nivelul organizaţiei

Construcţia politicilor de etică[21] în organizaţie vizează formularea unei misiuni etice, de la care întreaga activitate a organizaţiei să se desfăşoare. Misiunea etică exprimă valorile constitutive ale organizaţiei, şi modul în care aceste valori vor influenţa interacţiunea dintre organizaţie şi Mediul social. Vorbim aici mai ales de organizaţiile bazate pe cunoaştere (Huber, 1984), susceptibile de a fi suficient de stabile instituţional pentru a avea capitalul intelectual şi uman capabil de a instituţionaliza managementul eticii, şi politicile de etică. Specificul

[21] Capitolul conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

organizaţiei bazate pe cunoaştere este preponderenţa capitalului intelectual asupra celui instrumental, consensul interpretativ în procesul de luare a deciziilor, asumarea misiunii şi valorilor constitutive de către membrii organizaţiei. Organizaţia este bazată pe profesionalizarea extremă, şi existenţa unor competenţe cheie, şi lipsa unei ierarhii rigide în interiorul organizaţiei. Organizaţia bazată pe cunoaştere este o organizaţie care învaţă (Drucker, 1988).

Organizaţia este capabilă de a-şi asuma scopuri, derivate din valori, membrii ei fiind sensibili la aceste valori, şi manifestând disponibilitate pentru aplicarea lor în practică. Birocratizarea şi neutralitatea axiologică a organizaţiei este minimalizată, ca atare nu mai discutăm de simple practici etice universaliste de tipul respingerea corupţiei, echitate în oferirea de salarii şi recompense, tratament egal şi nediscriminatoriu al membrilor organizaţiei şi al clienţilor acesteia, etc. Vorbim de un management al politicilor de etică din organizaţie, etica fiind un regulator intern al eficienţei organizaţionale şi în acelaşi timp motorul dezvoltării organizaţionale în sine. Avem aici desigur în vedere o etică apreciativă (Sandu, 2012a) în sensul sesizării valorilor etice generatoare de consens organizaţional, şi a modalităţilor de dezvoltare şi maximizare a acestui potenţial, prin transpunerea în procesul efectiv de creaţie a produselor şi serviciilor produse de organizaţie.

Misiunea etică a organizaţiei va fi cuprinsă în cultura organizaţională sub forma unor principii etice care să operaţionalizeze valorile etice constitutive. Procesul de transformare a valorilor etice constitutive în principii etice de referinţă pentru organizaţie statuează o serie de valori operaţionale după care organizaţia îşi desfăşoară activitatea curentă. Know how-ul etic şi politicile de etică fac parte integrantă din capitalul intelectual al organizaţiei. Managementul eticii vizează, în consecinţă, constituirea şi implementarea unor politici de etică, care vizează toate domeniile de funcţionare a organizaţiei, fiind aşadar strâns corelat cu managementul calităţii pe de o parte, şi cu managementul cunoaşterii, pe de cealaltă parte. Managementul eticii, ca dimensiune particulară a Knowledge Based Organisation, instituie funcţia de autoreglare a eticii la nivelul organizaţiei. Acţiunea comunicaţională este parte constituientă a outcome-ului organizaţiei, şi ca atare organizaţia în sine devine agent moral sau dimpotrivă, pacient moral.

Procesul de dezvoltare organizaţională îşi propune construcţia unui set de *competenţe etice*, pe care membrii organizaţiei să le aplice în

practica în organizaţie. Noi am identificat în activitatea organizaţiilor, atât a celor orientate spre profit, cât şi a multor Organizaţii Nonprofit, sesizând totodată o tendinţă opusă, în organizaţiile publice, mai ales în cele din domeniul administraţiei publice.

- *Identificarea valorilor constitutive şi a celor instrumentale, care stau la baza construcţiei unui comportament etic.* La nivelul oricărei organizaţii există o serie de valori care au generat însăşi existenţa organizaţiei. Valorile constitutive pot viza profitul economic pentru shareholderi, sau mai larg, o bunăstare socială a unui grup de stakeholderi, dar de regulă şi instituirea unui bine social, aducerea unei contribuţii la binele public şi la dezvoltarea comunităţii în care operează. Valorile constitutive vizează în general binele public, şi sunt acele valori care au dus la necesitatea înfiinţării organizaţiei, fiind relativ clare, cel puţin fondatorilor acesteia. Valorile constitutive se regăsesc în misiunea organizaţiei şi sunt credinţe împărtăşite de membrii acesteia. În general, membrii organizaţiei sau cel puţin fondatorii acesteia, împărtăşesc o preferinţă pentru o anumită conduită de afaceri, în faţa tuturor celorlalte concurente. Întâlnim frecvent valori precum: performanţă, satisfacţie, competitivitate, eficienţă, corectitudine, dreptate, fidelitate sau onestitate. Toate aceste valori constitutive vor genera principii etice. Trecerea de la *valoare* la *principiu* are caracterul unei puneri în act a unui consens interpretativ. Dacă valorile fundamentează necesitatea apariţiei organizaţiei principiile îi jalonează direcţiile de dezvoltare şi ulterior programele pe care le va desfăşura. Valorile constitutive, precum cele menţionate anterior, sunt orientate spre eficienţă în raport cu mediul extern şi de aceea principiile generate vor fi orientate spre eficienţă externă, în raport cu resursele, mediul social în general şi clienţii în particular.

Principiul responsabilităţii transpune valorile constitutive în direcţii strategice de dezvoltare a organizaţiei. Organizaţiile care nu-şi asumă principiile responsabilităţii, ca derivând direct din valorile constitutive, nu vor avea o misiune clară, şi nu vor fi, în opinia noastră, candidaţi redutabili la dezvoltare durabilă. Valorile operaţionale sunt cele în jurul cărora se constituie bunele practici ale organizaţiei. Ele sunt corelate în mod direct cu politicile organizaţiei serviciile şi produsele acesteia. Sunt de obicei descrise ca atitudine pro-client, atitudine suportivă şi lucru în echipă, entuziasm, aprecierea calităţilor celorlalţi, fie ei membrii ai echipei, beneficiari, sau furnizori, etc. Sunt deseori invocate în politicile de etică valori precum: profesionalismul, promptitudinea,

independenţa, obiectivitatea, imparţialitatea şi confidenţialitatea. Ele sunt aşadar orientate spre mediul intern al organizaţiei, şi definesc modul în care organizaţia înţelege să acţioneze, din punct de vedere etic, în scopul ducerii la îndeplinire a misiunii şi obiectivelor.

Valorile operaţionale sunt corelate cu principiul autonomiei şi autodeterminării. Principiul responsabilităţii derivat din valorile constitutive, şi din intenţia de acţiune a fondatorilor, se orientează spre mediul extern, în timp ce principiul autonomiei, determinat de valorile operaţionale, guvernează acţiunea etică în mediul intern, sau mai precis atitudinile dezirabile ale personalului. În accepţiunea noastră, politicile de etică ar trebui să cuprindă atât latura utilitaristă a responsabilităţii corporatiste, cât şi cea prescriptivistă deontologică. Orientarea spre exterior implică decizie etică, sau metaetică de tip consecvenţionist, în timp ce etica ce vizează mediul intern are mai degrabă valenţe deontologice, evaluarea etică fiind mai degrabă realizată la nivelul intenţiei. Membrul ideal al unei organizaţii este aderent la valorile acesteia utilizându-şi capacitatea de agent moral în beneficiul dezvoltării durabile a organizaţiei. Organizaţia ideală este responsabilă faţă de comunitate, scopurile şi obiectivele acesteia au în vedere dezvoltarea durabilă a comunităţii.

- *Cunoaşterea şi aplicarea unui set de principii etice fundamentale.* Cunoaşterea principiilor etice ale organizaţiei, şi aderenţa la acestea, permite eficientizarea acţiunii etice în interiorul organizaţiei, şi a exprimării etice a responsabilităţii sociale a organizaţiei. Pornind de la responsabilitatea socială a organizaţiei, dar şi de la autonomia agenţilor morali reuniţi în jurul organizaţiei, fiecare organizaţie îşi defineşte particularităţile expresive ale climatului etic. Putem identifica (Spătăcean, 2011; Arens, 2003) şase dimensiuni ale comportamentului etic în organizaţie. Noi vom dezvolta modelul menţionat, introducând corespondenţa dintre valorile constitutive, şi valorile operaţionale ce se circumscriu celor dintâi. Credibilitatea, ca valoare constitutivă, pune în seama organizaţiei comunicarea cu mediul extern. Pentru ca acţiunea comunicaţională a organizaţiei să fie credibilă în mediul extern, ea trebuie dublată de o serie de valori operaţionale existente în cultura organizaţională, şi implementată de membrii organizaţiei. Dintre aceste valori putem aminti onestitatea, practicată sub forma vehiculării cu bună credinţă a informaţiilor şi corectitudinii în prezentarea "adevărului", aşa cum îi apare subiectului moral. Integritatea se practică sub forma acţiunii

conforme cu propria conştiinţă. Loialitatea se transpune în acţiune comunicaţională, prin promovarea şi protejarea intereselor anumitor persoane şi organizaţii, persoane semnificative (stakeholderi). Respectul apare ca manifestare a consideraţiei faţă de ceilalţi, fiind însoţită de reala acceptare a diferenţelor şi respectul faţă de convingerile individuale ale celorlalţi. Pentru ca organizaţia să beneficieze de respect, impactul cu mediul extern al organizaţiei trebuie să fie infuzat cu valoare etică a respectului. Respectul, ca valoare constitutivă, necesită adoptarea unor valori operaţionale precum: politeţea, echitatea, demnitatea, toleranţa şi acceptarea. Responsabilitatea implică capacitatea de a răspunde pentru propriile acţiuni, necesitând, ca valori operaţionale, atitudinea de urmărire a excelenţei în propria practică, perseverenţa şi efortul pentru autodezvoltare. Apreciem că responsabilitatea apare ca una din valorile constitutive ale organizaţiei în calitatea sa de capacitate de a răspunde pentru impactul în comunitate a activităţii organizaţiei. Putem identifica şi o altă formă de responsabilitate socială a organizaţiei, care transcende răspunderea juridică, şi fiind îndreptată spre dezvoltarea durabilă a comunităţii. Dreptatea ca valoare constitutivă vizează justa distribuţie a resurselor în comunitate, prin intermediul acţiunilor organizaţiei. Pe baza principiului dreptăţii se constituie politica de servicii şi preţuri, dar şi poziţionarea organizaţiei în piaţă. Pentru ca principiul dreptăţii să ghideze acţiunea socială a organizaţiei, cultura etică a acesteia trebuie să cuprindă valori precum: egalitate, imparţialitate, proporţionalitate, sinceritate şi rigurozitate. Abordarea actuală a dreptăţii vine în general în sensul echităţii (Rawls, 2012) şi presupune abordarea în aceeaşi manieră a situaţiilor similare. Spiritul civic se manifestă prin respectarea legilor şi desfăşurarea de activităţi în vederea dezvoltării comunităţii în care organizaţia acţionează. În opinia noastră, spiritul civic este o derivată a responsabilităţii sociale, ca atare o considerăm mai degrabă o valoare operaţională decât una constitutivă.

- *Capacitatea de a transpune valorile şi principiile etice într-un cod de etică.* Aplicabilitatea unor politici de etică ar trebui să fie cât mai generală, ea constituind strategia de rezolvare a dilemelor etice aplicabilă de către toţi membrii organizaţiei. Instrumentul de implementare a politicii de etică este reprezentat de codul de etică. Nivelul minimal al codificării standardelor etice este reprezentat de codul deontologic, (valabil în general pe toată ramura de activitate). Codul de etică sintetizează specificul politicii de etică în organizaţia respectivă (Sandu, 2012a).

- *Capacitatea de a oferi consiliere de etică.* Ghidarea membrilor organizaţiei în respectarea politicii de etică ar trebui să se realizeze prin intermediul unor consilieri de etică, asistaţi de supervizori şi de membrii departamentului de resurse umane. Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizaţiile şi modalităţi de ieşire din aceste dileme, care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtăşită de subiect, sau de organizaţie (Sandu, Caras, 2013a). În România este introdusă profesia de consilier de etică, prin legea numărul 7/2004, care prevede la Art. 21 numirea de către conducătorii autorităţilor şi instituţiilor publice a unui funcţionar public, de regulă din cadrul compartimentului de resurse umane, pentru a efectua consilierea etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită. Conform normelor prevăzute la Articol 21 din Legea Nr. 7/2004, persoanele cu atribuţii de consiliere etică acordă consultanţă şi asistenţă funcţionarilor publici, monitorizează aplicarea prevederilor codurilor de conduită a funcţionarului public, şi întocmeşte rapoarte trimestriale, privind respectarea normelor de conduită de către funcţionarii publici (Sandu, 2012a). Legea Nr.7/2004 stabileşte o serie de principii care guvernează conduita profesională a funcţionarilor publici:
- Supremaţia Constituţiei şi a legii;
- Prioritatea interesului public;
- Asigurarea egalităţii de tratament a cetăţenilor în faţă autorităţilor şi instituţiilor publice;
- Profesionalismul;
- Imparţialitatea şi independenţa;
- Integritatea morală;
- Libertatea gândirii şi a exprimării;
- Cinstea şi corectitudinea;
- Deschiderea şi transparenţa.

Rolul consilierului de etică este de a interpreta cazurile particulare apărute din perspectiva principiilor generale de etică cuprinse în Codul de etică al funcţionarului public (Sandu, 2012a). Consilierul de etică răspunde de monitorizarea aplicării codului de conduită, cu scopul asigurării controlului managerial. În alţi termeni consilierul de etică este chemat să participe la constituirea politicilor de etică a organizaţiei publice, şi la managementul eticii în organizaţie.

- *Capacitatea de a evalua nivelul eticii în organizaţie (audit etic).* Evaluarea dezvoltării climatului etic şi a unei culturi organizaţionale, bazate pe

valori şi principii etice, se poate realiza prin intermediul auditului de etică. Tatiana Agheorghesei (2011) defineşte auditul de etică ca un instrument de evaluare a gradului în care standardele etice influenţează luarea deciziilor la nivel individual şi organizaţional, permiţând evaluarea sistematică şi performanţelor obţinute în domeniile eticii de către organizaţie (Sandu, 2012a). Prin realizarea unui audit de etică, ne spune Agheorghesei (2011), sunt puse în evidenţă structura sistemului de valori care operează efectiv la nivelul organizaţiei, atât cele manifeste cât şi cele latente. Din perspectiva prezentată de noi anterior, considerăm că valorile constitutive sunt în principal valori latente, iar cele operaţionale sunt efectiv manifeste. Prezentăm în continuare o serie de componente ale auditului de etică pornind de la opiniile Tatianei Agheorghesei (2011), şi dezvoltate din perspectiva relaţiei identificate între valorile constitutive şi cele operaţionale:

- Mediul organizaţional - vizându-se alinierea etică între organizaţie şi stakeholderi;
- Resursele - caracterul legitim al accesului la resurse, practicile etice de acces la resurse;
- Istoria practicilor etice în organizaţie - din perspectiva dezvoltării continue a viziunii etice şi a practicilor etice din cadrul acesteia;
- Misiunea organizaţiei şi valorile constitutive care au generat constituirea organizaţiei;
- Obiectivele şi planurile strategice - incluzând valorile operaţionale active în organizaţie, caracterul etic al politicilor şi practicilor din organizaţie;
- Posibile dileme etice care pot apare în implementarea obiectivelor;
- Reflectarea obiectivelor etice în viziunea şi valorile organizaţiei;
- Instituţionalizarea sistemelor de etică - urmăreşte evaluarea comunicării în organizaţie, pregătirea etică generală a membrilor organizaţiei şi trainingul etic particular pentru responsabilii de etică din organizaţie.

Codul etic al organizaţiei

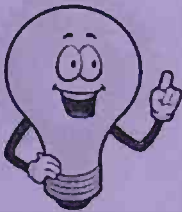
Codurile de etică şi standardele de conduită profesională sunt instrumente practice ale managementului, destinate transformării puterii sociale, şi a moralităţii şi utilizării acesteia (Agheorghesei, 2011). Utilitatea codurilor etice şi a celor deontologice este aceea de a menţine nivelul de

conştiinţă privind etica şi de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecţie în faţa situaţiilor noi (Corodeanu, 2007). Sunt greu de găsit în zilele noastre domenii în care să nu fie necesare standarde etice care să reglementeze impactul rezultatelor practicii asupra indivizilor comunităţii şi mediului (Sandu, Caras, 2013a). Codurile de etică sunt după părerea noastră instrumente de guvernanţă organizaţională, mai ales atunci când serviciile şi produsele oferite pot produce discriminări sau pune în situaţie de disconfort persoane sau grupuri de persoane (Sandu, Caras, 2013a). Practicile de suprareglementare juridică şi administrativă, deşi necesare în buna administrare a practicii profesionale (Matei, 2010), elimină caracterul consensual al codurilor de etică, care devin norme juridice sau administrative, care statuează un comportament obligatoriu. Normele etice devin norme juridice, cu nimic diferite de alte reglementări ale unor conduite particulare. Se deschide calea unui „abuz de etică". Conduitele *etice* care ar trebui să aibă în sine un caracter voluntar, devin obligatorii. Etica este astfel văduvită de caracterul *aretic*, şi complet distanţată de morală. În practică, codul etic este tratat identic cu cel deontologic, fără a fi realizată distanţa dintre standarde minimale necesare şi standarde de bună practică dezirabile. De multe ori, în aceste coduri sunt combinate reguli minimale, cu reguli care vizează excelenţa în cadrul aceluiaşi cod (Sandu, Caras, 2013a). Tehnicile consensualiste vizează eliminarea sistemelor regulatorii în practicile etice, prin practica consensului deliberativ. Tehnicile consensualiste vizează eliminarea sistemelor regulatorii în practicile etice prin practica consensului deliberativ. Pornind la cele menţionate de Reber, vom propune distincţia între codul de etică, care vizează standarde etice dezirabile şi au la bază valori etice, coduri deontologice, ca instrumente etice autoregulatorii de tip minimalist, şi respectiv coduri de conduită, care reglementează conduita dezirabilă, şi pe care le considerăm ca fiind înafara spaţiului eticii. Codurile de conduită sunt în general de natură administrativă regulatorie şi sancţionatorie, şi ca atare nu fac obiectul expertizei etice.

În ultima vreme, în mod paradoxal, dacă acceptăm ideea de etică minimalist-postmoralistă (Lipovetsky, 1996) atât etica, cât şi deontologia au devenit o modă culturală, ceea ce face ca uneori *toată lumea să* se considere în măsură să formuleze opinii etice, şi mai ales, judecăţi morale cu accente depreciative. În lipsa unor eticieni profesionişti, specializaţi în calitate de consilieri de etică, care să ofere consiliere şi supervizare de

etică organizaţiilor, multe dintre codurile etice şi/sau deontologice existente sunt înşiruiri de interdicţii şi sancţiuni în cazul încălcării interdicţiilor respective. Sub titulatura de etică profesională regăsim o serie de preocupări administrative, care îşi doresc să completeze cadrul juridic pentru situaţii particulare nereglementate juridic. Codurile de conduită ar trebui considerate ca fiind înafara eticii, la fel ca şi cele de integritate, atâta vreme cât sunt strict interdictive, fără a face referire la valori morale sau principii morale. Etica postmoralistă este şi ea, în opinia noastră, o etică afirmativă şi nu interdictivă. Deconstrucţia datoriei, aşa cum este văzută de Lipovetsky (1996) nu exclude responsabilitatea, doar o externalizează faţă de actorul moral individual. Codurile de etică, pentru a merita includerea în sfera eticii, trebuie să codifice valorile şi principiile unei organizaţii, chiar dacă nu în limitele unor teorii morale propriu-zise. Multe dintre codurile de etică, sau documentele de politică de etică, nu au la bază o reflecţie etică propriu-zisă ci una managerială, de marketing sau PR.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Exemplu!

Studiu de caz: Johnson Controls

Vom prezenta în continuare[22] un scurt studiu de caz, bazat pe un document privind politica de etică a organizaţiei Johnson Controls, făcut public pe internet de către reprezentanţii organizaţiei respective. Menţionăm că datele analizate nu necesită acord informat din partea reprezentanţilor organizaţiei, întrucât studiul de caz ia în discuţie exclusiv politica de etică făcută publică, neinteresându-ne practicile etice interne efective. Valoarea etică constitutivă a organizaţiei este declarată a fi integritatea.

[22] Exemplul de faţă conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat iniţial în limba engleză.

Politica de etică a organizaţiei identifică ca principii esenţiale integritatea şi comportamentul etic, asumate de către toţi angajaţii.

Considerăm că integritatea este văzută ca valoare, mai degrabă operaţională, întrucât generează principii ce trebuie respectate de către membrii organizaţiei în activitatea curentă.

Integritatea zi de zi - Valori etice constitutive ale organizaţiei:

"De-a lungul istoriei sale, Johnson Controls a considerat că înţelegerea şi asumarea de către toţi angajaţii săi a unei conduite de o integritate incontestabilă, în conformitate cu politica privind comportamentul etic, este un lucru esenţial. Liderii şi colegii noştri din trecut au pus bazele unei culturi stabile ale cărei principii esenţiale – integritatea şi comportamentul etic – trebuie respectate de către toţi angajaţii, în activitatea lor de zi cu zi" (Johnson Controls, 2011).

Integritatea zi de zi - Valori etice operaţionale ale organizaţiei:

Întreaga politică de etică a organizaţiei are la bază ideea de comportament ireproşabil, principiu derivat din valoarea integrităţii.

În viziunea noastră, succesul susţinut şi continuu reprezintă valoarea constitutivă a organizaţiei, iar integritatea este formă expresivă programatică a genului de succes dezirabil pentru organizaţie. "Succesul susţinut al companiei noastre are la bază consolidarea relaţiilor cu clienţii, angajaţii, furnizorii şi comunităţile din care facem parte. Aceste relaţii devin mai strânse atunci când comportamentul nostru este ireproşabil. Această politică defineşte conduita pe care trebuie să o avem, pentru a da dovadă de onestitate şi respect faţă de ceilalţi şi pentru a-i trata cu demnitate (Johnson Controls, 2011)."

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Importanţa politicii de etică - Lectură suplimentară

Existenţa unei politici de etică[23] permite identificarea şi rezolvarea dilemelor etice existente la nivelul organizaţiei.

[23] Lectura suplimentară conţine fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and

Politica de etică constituie un cadru de referinţă pentru toţi angajaţii şi stakeholderii organizaţiei.

"Într-un mediu complex şi foarte competitiv, alegerile pe care trebuie să le facem în munca noastră nu sunt întotdeauna atât de tranşante. Dilemele etice sunt o realitate a lumii în care trăim, iar politica de etică elaborată de Johnson Controls reprezintă un cadru de referinţă, care ne ajută să identificăm aceste dileme şi să le rezolvăm (Johnson Controls, 2011)."

Existenţa unei politici de etică permite organizaţiei să-şi afirme valorile prin:

- Crearea şi menţinerea unei reputaţii solide;
- Îndeplinirea aşteptărilor clienţilor şi implicit satisfacţia acestora;
- Motivarea personalului;
- Integrarea armonioasă şi responsabilă în comunitatea pe teritoriul căreia acţionează.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *politicilor de etică în cadrul corporaţiilor*, invităm studenţii să lectureze documentul: Air Trade Centre SRL România, (2010). *Politica privind etica.* Disponibil online la adresa: http://website.airtradecentre.com/downloads/RO/RO_EthicsPolicy.pdf

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *implementării politicilor de etică*, invităm studenţii să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

https://www.youtube.com/watch?v=HGlpHTwN-BM

Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat iniţial în limba engleză.

Sarcină de lucru 1:

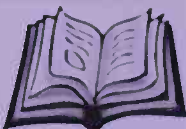
Identificați o serie de elemente necesare în construcția unei politici de etică.

Sarcină de lucru 2:

Identificați politica de etică a unei organizații, pornind de la următoarele elemente: valori etice constitutive, misiune, documente programative, valori etice operaționale, principii etice și de bună practică, existența instrumentelor managementului etic (cod de etică, comisie de etică, strategii de etică, etc.)

SI.8.5. Principii etice în organizație

Principiul etic[24] al grijii față de angajați este exprimat la nivelul politicilor de etică, prin implementarea unor strategii vizând:

- Protejarea sănătății;
- Siguranța la locul de muncă;
- Protejarea intimității și protejarea confidențialității.
- Respectarea drepturilor angajatului (la libera asociere, precum și toate dispozițiile legale privind programul de lucru și remunerația).

"Principiul de bază: Protejăm sănătatea și siguranța angajaților noștri din întreaga lume. (Johnson Controls, 2011)."

Principiul etic al dreptății distributive (Rawls, 2012) este exprimat prin:

- Angajamentul față de bunele practici;
- Egalitatea de șanse și competiția asumată;
- Onestitate;
- Angajamentul față de respectarea legislației.

[24] Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat inițial în limba engleză.

> "Credem într-o competiţie asumată, şi nu folosim mijloace necinstite sau ilegale pentru a obţine avantaje în detrimentul concurenţei. (...) Principiul de bază: Această politică de etică este valabilă pentru toată lumea în egală măsură." (Johnson Controls, 2011).
>
> (Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de lucru 3:

Realizaţi un eseu cu tema: *Responsabilitatea socială a corporaţiei faţă de mediul înconjurător.*

Sarcină de lucru 4:

Realizaţi un eseu cu tema: *Responsabilitatea faţă de generaţiile viitoare*, pornind de la vizionarea filmului *Gattaca* - producţie a studioului Columbia Pictures în regia lui Andrew Niccol. Trailer disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=ZppWok6SX88

Sarcină de lucru 5:

Realizaţi un eseu cu tema: *Transumanism şi îmbunătăţirea artificială a condiţiei umane,* pornind de la vizionarea filmului *Transcendence* - producţie a studioului Warner Bros Pictures în regia lui Wally Pfister. Trailer disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=VCTen3-B8GU; şi respectiv *Lucy*, producţie a studioului EuropaCorp. Distribution, în regia lui Luc Besson. Trailer disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=MVt32qoyhi0

SI.8.6. Construcţionismul social

Prin construcţionism social se înţelege o teorie ştiinţifică actuală, propusă de Kennet Gergen (2005), care presupune faptul că realitatea socială, aşa cum o

înţelegem noi, nu este altceva decât rezultatul unei negocieri asupra interpretărilor pe care indivizii, actorii sociali, le dau fenomenelor sociale şi realităţii sociale la care sunt martori.

Din perspectiva ultimelor cercetări pe care le-am întreprins, suntem convinşi că această paradigmă a construcţionismului social este convergentă cu teroria acţiunii comunicative propuse de Jürgen Habermas (2000). Astfel, cele două, în completitudine, ne permit să interogăm spaţiul gândirii social-politice, din perspectiva acţiunii comunicative a impactului comunicării, a impactului semnificaţiilor pe care actul comunicaţional il dă lumii şi a resemnificării lumii prin limbaj. Aceasta paradigma semiotică-construcţionist-apreciativă ne-a permis să facem largi expozeuri în domenii variate, precum filosofia limbajului, ontologia, filosofia cunoaşterii, cunoaşterea socială, antropologia culturală. În ceea ce priveşte acest construcţionism social întâi ar trebui să facem referire la perspectiva ontologică, adică a teroriei asupra realităţii socialului, asupra realităţii în sine. Sau aşa cum se vorbeşte în termeni filosofici, asupra ce este ceea ce este. Desigur că prima tentaţie este să afirmăm că noi trăim în realitate, iar ce este este, şi aici îşi are punctul de pornire orice discuţie metafizică. Din perspectiva construcţionistă, care aderă la o poziţie post-kantiană, ceea ce este, este ceea ce noi putem interpreta. Noi cunoaştem ca fiind real acel lucru pe care il putem semnifica, îi putem atribui un sens. Şi atunci realitatea pe care noi o înţelegem ca fiind reală, ca atare, ca reală în sine, este acel lucru pe care noi l-am numit a fi. Ne întoarcem, iată, la gândirea chineză, la gândirea antică, *a fi* înseamnă *a putea fi numit*. Sigur că, acest a fi este a fi numit deschide o perspectivă gnoseologică, epistemico-gnoseologică, nu cunoaştem ceea ce numim. Iar răspunsul acestei semioze creatoare este: cunoaştem instituind sens realităţii.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *problematicii construcţionismului social*, invităm studenţii să vizioneze resursele multimedia referitoare la *construcţia socială a realităţii*:
https://www.youtube.com/watch?v=3pGckBlhoLw
https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFX9Ib0

Sarcină de lucru 6:

Realizaţi un eseu cu tema: *Construcţia socială a eticii.*

Sarcină de lucru 7:

Examinaţi din perspectivă social construcţionistă următoarea problemă etică:

1. A ucide este o faptă atât neetică, cât şi ilegală. Pedeapsa cu moartea este legală în unele state ale lumii. Ar trebui interzisă pedeapsa cu moartea peste tot în lume?

2. A ucide este o faptă atât neetică cât şi ilegală. Eroismul în război, atunci când este dus într-o cauză dreaptă, este considerat o virtute. Filmele care arată acţiuni eroice îi portretizează pe eroii principali în situaţii glorioase, chiar dacă aceştia ucid alte persoane. Poate fi justificată uciderea unei persoane în vreo situaţie? Dacă da, în care?

3. Situaţia de apărare a unor idealuri poate justifica, din punct de vedere etic, uciderea unei alte persoane?

4. Dacă aţi răspuns DA la întrebarea anterioară, sunteţi de acord cu acţiunile Al Qaeda?

5. Dacă nu sunteţi de acord cu acestea, ce le face să fie inacceptabile moral?

6. Sunteţi de acord cu eutanasia? Argumentaţi.

7. Dacă aţi răspuns NU la întrebarea 6, consideraţi că un om trebuie să fie obligat să suporte dureri oricât de mari, fără a avea dreptul la eutanasie?

8. Lucraţi într-un spital, la secţia de terapie intensivă. Într-unul din paturi se află o persoană fără activitate cerebrală, dar care este menţinută artificial în viaţă de aparatele de resuscitare. Sunteţi conştient că persoana respectivă nu mai poate fi adusă din starea vegetativă într-o stare de conştiinţă normală, acceptaţi decuplarea de la aparate? Dacă acceptaţi decuplarea, consideraţi că aceasta este o formă de eutanasie pasivă?

9. Dacă la întrebarea anterioară afirmaţi că NU acceptaţi decuplarea de la aparate, cum veţi justifica alegerea Dumneavoastră în faţa părinţilor unui copil, cu şanse de supravieţuire, care nu poate fi

primit în terapie intensivă pentru că nu există paturi disponibile, datorită faptului că acestea sunt ocupate de persoane neresuscitabile?

Paradigma transmodernă şi etica apreciativă - Lectură suplimentară

„Spiritualizarea frontierelor”[25] de la nivelul construcţiilor social-politice este o continuare firească a „spiritualizării frontierelor epistemologice”, a unificării ontologice, într-un „Univers reţea” în care, potrivit lui Ray Paul (2011), fiecare element constitutiv este corelat unitar cu toate celelalte elemente ale sistemului.

Cultura integrală, văzută ca sinteză a tradiţionalismului cu modernitatea, este opusă de teoreticienii transmodernităţii (Codreanu, 2005) „culturii Coca-Cola”, care prin deconstrucţia oricărei realităţi, suprimă însăşi spaţiul de acţiune a valorilor.

În acest mod, postmodernismul implică întreaga sferă a fiinţării umane: cultura, teologia, filosofia, arta, politica, ştiinţa şi tehnica.

În opoziţie, transmodernismul propune ieşirea din postistorie printr-o sinteză „a omului complet” (deschis către alteritate). „Teoreticienii transmodernismului occidental – notează mai departe Ray Paul (2011) – cred că e nevoie de o depăşire a oricărei logici, deoarece orice logică este monologică, pe când fiinţa transmodernă este dialogică” (cf. Codreanu, 2005). Ethosul transmodern – apreciază, la rândul său, Rorty (2000) – este acela al unităţii în diversitate, sau al sesizării universalului prin ţesătura fină a particularului. Transmodernismul este opus structural postmodernismului, pe care-l acuză de inconsistenţă în demersul deconstructivismului radical (Cristea, 2005). Centralitatea ontologică a postmodernismului este diferenţa (Derrida, 1997).

Înlocuirea societăţii bunăstării, cu cea a societăţii de reţea, globalizarea interdependenţelor şi reconstrucţia paradigmelor sociale, prin înlocuirea obsesiei individualităţii specifice societăţii postmoderne, cu cea a „spiritualizării transmoderne a frontierelor” (Bradu, Sandu, 2009), va schimba obiectivele intervenţiei sociale din „dinamizarea potenţialităţilor de autodeterminare şi autoactualizare a clientului”

[25] Capitol adaptat după lucrarea Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenţie in organizaţii. Lucrarea prezentată la *Conferinţa Internaţională Logos, Universalitate, Mentalitate, Educaţie, Noutate, Lumen*, Iaşi, 2012.

(Rogers, 1966), în restructurarea adaptativă a reţelelor sociale, în favoarea funcţionării pozitive a clientului.

Modelul intervenţiei centrate pe client (pe individ) sau a celei *centrate pe sarcină*, sunt ambele tributare viziunii individualiste, şi respectiv deconstructiviste, specifice paradigmei postmoderne (Sandu, 2009a; 2009b; Ponea, Sandu, 2010). Individul este în mod nativ dotat cu capacităţile necesare de autoactualizare (Rogers, 1966), pe care intervenţia socială ar trebui să le cultive, arătându-i clientului opţiunile care vor duce în final la rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă.

Individualismul este o opţiune metodologică, prin urmare intervenţia socială de factură postmodernă vizează individul, fie ca atare (abordarea centrată pe client), fie a individului în acţiune (abordarea centrată pe sarcină). Din perspectiva apreciativă, putem vedea ambele modele ca aparţinând paradigmei deficienţei, deoarece una dintre principalele etape ale intervenţiei o reprezintă identificarea problemei (Sandu, Cojocaru, Ponea, 2010). Ambele viziuni, ca şi majoritatea celor care au la bază paradigma deficienţei (Cooperrider, Srivatsva cf. Cojocaru Şt., 2005), sunt tributare modelului deconstrucţiei, şi ca atare postmodernităţii. Ne bazăm această afirmaţie, tocmai pe atomizarea realităţii sociale, care este substratul identificării disfuncţionalităţii. Disfuncţionalitatea individului este corelată cu disfuncţionalitatea sistemelor care îl cuprind.

Pentru a putea formula câteva implicaţii etice (Sandu, Ciuchi, 2010), axiologice şi metodologice ale aplicării metodologiei apreciative, vom prezenta foarte succint câteva elemente definitorii ale paradigmei transmoderne, în înţelegerea realităţii sociale.

Basarab Nicolescu (2007) propune o realitate multidimensională (inclusiv socială n.n), structurată pe niveluri multiple. În încercarea de reunificare a realităţii multidimensionale, autorul se întreabă asupra teoriilor capabile de a descrie trecerea de la un nivel la altul al realităţii (sociale, în cazul nostru n.n) şi rolul subiectului observator (consilierului, în cadrul intervenţiei sociale, sau supervizorului, în cadrul procesului de supervizare) în existenţa unei unităţi a tuturor nivelurilor de realitate. Nicolescu (2007) propune – pornind de la modelul lui Ştefan Lupaşcu –

o logică a terţului inclus, capabilă să descrie coerenţa dintre nivelurile de realitate. În conformitate cu această logică a terţului inclus, două contradictorii devin complementare, pe un alt nivel de realitate, într-o stare unificată T. Vom da aici un exemplu de situaţie la nivelul supervizării apreciative: un client, copil abuzat care fuge de acasă. Un prim nivel al realităţii îl constituie desigur constrângerea generată de situaţia de abuz, şi ca atare pe primul nivel (structural) al intervenţiei, copilul ar trebui izolat de sursele generatoare ale abuzului. Mediul care generează abuzul este un nivel social care îl cuprinde pe copilul abuzat, iar intervenţia la nivelul mediului social ar trebui să vizeze prevenirea unor situaţii abuzogene. Pe de altă parte, abuzul este, pe un alt nivel de înţelegere a realităţii sociale, o reflectare a modelului de integrare socială practicată la nivelul comunităţii, integrarea abuzivă ca afirmare a identităţii. Înţelegerea abuzului, ca o simplă deficienţă a procesului de control social, generează un proces de schimbare orientat spre sarcină, şi anume integrarea copilului într-o familie cu potenţial abuzator. Un mecanism de logică a terţiului inclus va genera un model bazat pe modificarea relaţiilor identitare la nivelul familiei abuzatoare şi a reţelei sociale din care copilul face parte. Această stare T participă, în propriul său nivel de realitate, la o altă pereche de contradictorii rezolvată pe următorul nivel de realitate (Nicolescu, 2007).

În exemplul nostru, familia abuzatoare îşi extrage paternurile conduitei abuzatoare dintr-un model social, care pune accentul pe constituirea relaţiilor de putere în locul celor de colaborare şi interdependenţă. Nivelurile de realitate sunt coerente, permiţând transferul de informaţii de la un nivel la altul (Sandu, 2011a). Familia va fi mai expusă riscului de a-şi socializa abuziv copilul, dacă membrii reţelei sociale ale părinţilor valorizează poziţiile de forţă şi afirmarea identităţii, prin exercitarea unui rol social ce exprimă o poziţie de forţă. Coerenţa nivelurilor de realitate se opreşte în nivelurile extreme. În cazul nostru, abuzul asupra copilului este o stare extremă a exprimării unei poziţii dominante, prin exprimarea efectivă a abuzului.

Unificarea lumii se realizează printr-o „zonă de non rezistenţă". Zonele de non rezistenţă, sau de transparenţă la cunoaştere sunt, în cazul reţelei sociale analizate, modelele culturale în sine. Ele sunt constructe sociale în sine, şi ca atare rezultatul unei negocieri a interpretărilor, neavând o realitate ontică (existenţă socială) distinctă, ci doar una rezultată din procesul constituirii sistemului de constructe sociale, care

generează modelul identitar (bazat pe afirmarea poziţiei dominante, în cazul nostru). Zonele de transparenţă la cunoaştere apar ca fiind „învăluite", deoarece – după D'Espagnat – cunoaşterea are forma unei reflectări care nu este permisă, în zonele de transparenţă, (cf. Nicolescu, 2007) individului, deoarece acesta accede la cunoaştere tocmai prin intermediul constructelor, acestea devenind transcendente (în sens kantian) pentru individ. Zona de transparenţă este obscură, consideră Nicolescu, deoarece acesta o identifică cu zona de non-rezistenţă la cunoaştere (şi implicit de vulnerabilizare - vezi teoria vulnerabilităţii sociale Cojocaru, Şt., 2005) ca fiind sacrul.

Noi extindem, şi considerăm această zonă ca fiind una de transcendenţă (în sens kantian). Constructul social este o reprezentare, dar are valoare ontologică determinantă pentru individ, căruia îi dictează conduita. Constructul social nu este, aşadar, un nivel de realitate în sine, ci zona de transparenţă, care apare între nivelurile de realitate (Sandu, 2011b). Tocmai la nivelul acestor zone de transparenţă are loc intervenţia apreciativă, prin modificarea visioningului (Cojocaru, Şt., 2005).

Metodologia apreciativă propune transferarea acestor renegocieri din sfera netransparenţei în cea a aprecierii. Este vorba de mutarea centrului de greutate, de pe vulnerabilitatea clientului, pe punctele sale tari. Indivizii, familiile şi comunităţile, ne spune Ştefan Cojocaru (2006), sunt adevăraţii experţi în rezolvarea propriilor probleme. Această afirmaţie ridică problema interpretării naturii expertizei clientului.

> Rolul consilierului este de a identifica punctele tari ale clientului, şi a experienţei sale pozitive în ceea ce priveşte rezolvarea problemelor cu care se confruntă (Ponea, Sandu, 2010).

Este această identificare o zonă de transparenţă? Nu în totalitate, pentru că se bazează pe constructe sociale proprii doar consilierului, care îi pot scăpa clientului. Aparenţa de intervenţie apreciativă, adică cea în care, doar formal, se porneşte de la punctele tari ale clientului, poate induce o altă vulnerabilitate de natură cognitivă clientului, şi anume ignorarea disconfortului presupus de situaţia sa socială. În cazul prezentat, consilierul se poate centra exclusiv pe mediul social al copilului şi înlocuirea habitusurilor de violenţă din cadrul acestuia, printr-una aşa zis apreciativă, şi anume afirmarea poziţiei de forţă prin violenţa

simbolică în locul celei fizice. O altă posibilitate este încercarea de modificare a acestor habitusuri, prin înlocuirea exprimării poziţiei dominante prin relaţii de forţă, cu o poziţie de cooperare în familie. Aceasta ignoră natura experienţelor familiei respective. O modificare afirmativă a sistemului familiei cu potenţial abuzator presupune, după părerea noastră, modificarea constructelor sociale de identitate, forţă, şi renegocierea acestora în chiar interiorul universului familial. Poziţia de forţă nu se poate transforma într-una de colaborare în mod nemijlocit, dar valorizând experienţa de parentalitate pozitivă existentă în cadrul familiei, poate orienta familia spre un model de succes în afirmarea parentalităţii.

Metodologia apreciativă, aşa cum este ea constituită prin extinderea efectuată de Ştefan Cojocaru (2005) a Anchetei Apreciative în spaţiul consilierii şi a supervizării, include metodologia bazată pe paradigma deficienţei ca un caz la limită a metodologiei apreciative.

Identificarea experienţelor pozitive şi schimbarea socială pe baza experienţei pozitive a subiectului şi organizaţiei, include întreaga experienţă a subiectului, ca fiind în esenţa sa pozitivă, chiar dacă cu potenţial vulnerabilizant (Cojocaru, Şt., 2008). Împrumutând din Programarea Neurolingvistică expresia „nu există eşec, ci doar feedback", metodologia apreciativă extinde conceptul de experienţă pozitivă, de la ideea de experienţă de succes, la aceea de experienţă generatoare de modalităţi de succes. Pozitivitatea experienţei umane apare în contextul intervenţiei efectuată din perspectiva ambelor paradigme, fie sub forma potenţialului autoactualizant, propus de Rogers, fie a experienţei pozitive generate de „reconstrucţia metaforelor" (Burr apud Cojocaru, Şt, 2005).

Diferenţa între cele două este, în primul rând, provenită din viziunea centrării pe individ ca forţă pozitivă în prima instanţă, şi din experienţa alegerii pozitivităţii, din multitudinea de constructe sociale posibile (Sandu, 2012b). Metodologia apreciativă, am spune noi, include alegerea pozitivului, a dezirabilului ca strategie şi nu ca metapovestire ca în primul caz. Intervenţia pozitivată este intenţională. Disfuncţionalitatea nu există pentru că am ales să nu alegem acea perspectivă de a privi, în baza căreia disfuncţionalitatea apare ca disfuncţionalitate. Construcţionismul este, aşadar, o relativizare a socialului în faţa experienţei umane. Metodologia apreciativă depăşeşte construcţionismul, introducând alegerea ca factor de instituire a realităţii sociale.

Parabola ZEN - Lectura suplimentară

Parabola ZEN spune că pentru un căutător, un munte e un munte, şi un râu este un râu. În momentul în care el pătrunde pe cale, muntele nu mai este munte, şi râul nu mai este râu. De ce? Pentru că îşi dă seama tocmai de această construcţie socială a realităţii, de faptul că muntele este ceea ce noi numim a fi munte, râul este ceea ce noi numim a fi râu, şi iată de ce anticii spuneau că nu ne putem scălda de două ori în acelaşi râu (Parmenide).

Muntele[26], până la urmă, de la ce înălţime putem spune că este un munte? Un munte poate fi Himalaya cu altitudinea de 4000 de metri, dar tot munte numim şi munţii Măcinului, cu puţin mai mici decât dealurile din jurul Iaşului, sau din jurul Sucevei, pe care însă convenim să le numim dealuri. Şi atunci, ce face ca unul să fie munte, iar celalalt să fie deal, este mai exact convenţia noastră de limbaj, şi convenţia ştiinţifică asupra originii muntoase, originii munţilor Măcinului, a primei orogeneze şi aşa mai departe.

Revenind la parabola Zen, aceasta spune că pentru cel care atinge iluminarea, atinge desăvârşirea budistă, muntele este din nou munte şi râul este din nou râu. De ce? Pentru că depăşeşte această necesitate a convenţiei de limbaj, înţelege ca muntele nu a fost niciodată decât o convenţie de limbaj, înţelege ca râul nu a fost niciodată decât o convenţie de limbaj, dar dincolo de această convenţie de limbaj, un munte se escaladează cu piciorul, iar un râu permite îmbăierea, şi atunci ne întrebăm dacă chiar aşa este, de ce nu ne îmbăiem într-un munte şi de ce nu escaladăm un râu? Simplu, pentru că există anumite proprietăţi ale naturii, care, indiferent de înţelegerea noastră, nu pot fi modificate. Această construcţie socială a realităţii ne transmite convenţia că muntele poate fi escaladat, şi că în râu te poţi îmbăia. S-ar putea, ca în alte culturi, să nu te poţi îmbăia în râu din cauza unui tabu, sau să nu ai voie să urci un munte, deoarece este sacru. Posibilitatea fizică de urcare a unui munte trebuie dublată de convenţia socială a faptului că acel munte poate fi urcat.

---

[26] Lectura suplimentară conţine fragmente din prelegerea publică: Sandu, A. (2014f). *Etica apreciativă în consilierea de etică a funcţionarului public.* Prelegerea publică prezentată în data de 22 februarie 2014 la Universitatea Ştefan cel Mare din Suceava, (nepublicată anterior).

Pe acel munte Olimp, acel munte sacru, în vârful căruia se află un temple, motiv pentru care merită escaladat şi să ajungi în vîrful acelui munte. De asemenea, se merită să te scalzi în Gange şi să te purifici, prin sensul pe care scăldatul în Gange îl are pentru credincioşii hinduşi, să te scufunzi în apa Iordanului pentru sensul pe care botezul l-a avut în perioada lui Iisus Hristos, şi pentru care Mântuitorul a purces în apa Iordanului, pentru a fi botezat de către Ioan Botezătorul. Dacă simpla îmbăiere într-un râu este dată de faptul că apa e udă şi că te poţi îmbăia în el, sensul cultural pe care botezul lui Ioan Botezătorul l-a adus asupra râului Iordan, nu numai poate fi instituit decât prin această construcţie socială. Iată că realitatea, ca fapt de cultură, ca fapt simbolic, ca fapt pentru noi, fiinţele cugetătoare, este mult mai mult decât simpla realitate a muntelui, simpla realitate a râului, aşa cum apar ele fiinţelor necugetătoare, aşa cum apar ele animalelor care urcă şi ele muntele, poate mult mai bine decât oamenii, şi se scaldă în râuri mult mai bine şi mult mai eficient decât oamenii. Cu toate acestea, pentru animale nu există munte, şi mai mult, nu există râu, ci doar acţiunea de a urca şi acţiunea de a te îmbăia. Aceasta este, în viziunea noastră, traducerea acestei acţiuni de construcţie socială a realităţii din perspectivă ontologică şi epistemologică.

Sigur că, pornind de la această construcţie socială a realităţii, ne-am pus problema construcţiei sociale a eticii, şi a modului în care etica devine o problemă pentru societate. De ce etica este în acest moment problematică, poate la fel de problematică, sau poate mult mai problematică decât vremea în care Aristotel îi transmitea câteva valori etice fiului său Nicomah? Este etica noastră de acum, aceeaşi cu etica lui Aristotel? Care sunt de fapt resorturile pentru care etica este necesară, şi cum anume derivă o etică tocmai din această construcţie socială a realităţii?

SI.8.7. Construcţia socială a eticii

Pornind de la ideea că deconstrucţia socială a realităţii – deoarece realitatea este un fapt social construit - anume că, sensurile culturale sunt cele pe care noi le înţelegem şi nu natura însăşi – etica este alături de drept, rezultatul eficienţei ultime al acestui proiect de construcţie

socială a realităţii. Este rezultatul ultim al negocierii pe care o dăm, pe care membrii comunităţii o dau asupra realităţii (Sandu, 2012a). Pornind de la această idee, trebuie să vedem care sunt actorii implicaţi în acest proces de negociere a interpretării, şi să nu uităm că discutăm în primul rând despre o etică aplicată, şi nu neaparat despre etica teoretică, ci despre etica aplicată în domeniul funcţionarului public.

Co-construcţia eticii

Actorii care negociază asupra sensurilor convieţuirii sunt membrii comunităţii. Şi aici revenim la Jürgen Habermas (2000), şi la a sa acţiune comunicativă, prin care autorul ne arată posibilitatea de a acţiona asupra celuilalt prin intermediul limbajului, prin intermediul co-construcţiei sensurilor realităţii sociale, a co-construcţiei realităţii sociale, ca să venim în limbajul lui Kenneth Gergen (2005).

Comunitatea interpretativă este cea care construieşte această moralitate comună, existentă la nivelul comunităţii. Sigur că rolul filosofului este acela de a vorbi despre virtute, de a comunica virtutea, dar dincolo de filosoful formator de opinie, noi trebuie să fim în acelaşi timp şi sociologi, care să sesizăm care sunt constructele etice existente în comunitatea interpretativă. Nu mai departe vorbim de o epocă postmoralistă, unde Gilles Lipovetsky (1996) ne vorbeşte despre ideea de amurg al datoriei. Ce înseamnă acest amurg al datoriei? Faptul că societatea postmodernă definită ca societate postmoralistă refuză să mai înfiinţeze etica pe un principiu transcedental, aşa cum o făcea Kant (1972), pe o datorie de origine transcendentă, ci o înfiinţează tocmai pe această convenţie de limbaj, tocmai pe această construcţie socială a realităţii. Practic, amurgul datoriei este transformarea sau deconstrucţia datoriei, ca dat transcedental în elemente negociate social asupra comportamentului social. Şi dintr-o dată datoria privită ca un dat divin, sau privită ca o manifestare a voinţei divine, a unei voinţe a zeilor, devine responsabilitate socială a individului în faţa co-creatorilor de sens, în faţa celorlalţi indivizi, împreună cu care instituie această acţiune comunicativă pe care noi o numim etică.

Până la urmă, etica rămâne un izvor de construcţie a sensurilor comportamentului, dar etica nu mai are misiunea de a spune ce este sau nu (divin) acceptat, ci a vedea cum anume se construieşte la nivelul comunităţii interpretative, la nivelul sferei publice, această idee de moralitate, această idee de corectitudine, de dreptate, şi cum comunitatea,

pornind de la diversele viziuni filosofice, îşi stabileşte propriile standarde morale, propriile standarde etice, şi nu întâmplător, vom ajunge la standardele etice ale funcţionarului public. Această construcţie socială a eticii apare sub două aspecte: primul este de deconstrucţie a dimensiunii etice moderne, a dimensiunii etice kantiene de exemplu, a marilor meta-povestiri (Sandu, 2012a). Societatea actuală, societatea postmodernă, şi nu filosofia postmodernă, ci chiar societatea postmodernă, demonstrează Lipovetsky (1996), rejectează meta-povestirile. Noi nu mai suntem dispuşi să creditām marile teorii filosofice cu capacitate de schimbare morală, nu mai suntem dispuşi ca, în utopiile comuniste de exemplu, să ne sacrificăm în numele idealului unui stat, nici măcar în numele idealului unui stat al bunăstării, al unui stat perfect. Şi atunci trebuie să înlocuim acest patriotism, această tendinţă, această virtute care să ghideze acţiunea funcţionarului public, nu această virtute de a fi un bun funcţionar public, cu o serie de norme, ghid de conduită a funcţionarului public, prin care el să poată să îşi exercite cu demnitate şi corectitudine profesia, astfel încât el să se încadreze în ceea ce comunitatea acceptă ca fiind rolul unui funcţionar public.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *rolului religiei în construcţia socială a eticii*, invităm studenţii să vizioneze resursa multimedia: https://www.youtube.com/watch?v=qA4iw3V0o1c

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *impactului operei lui Habermas în construcţia eticii acţiunii comunicative*, invităm studenţii să lectureze articolul: Sandu, A. (2013b). Deliberative Democracy and Communicative Action of Jürgen Habermas [Democraţia deliberativă şi acţiunea comunicativă la Jürgen Habermas]. *Anuarul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi Fascicula: Drept, Ştiinţe Economice, Ştiinţe Politice*, Year 2013, Issue 12, pp. 231-243. Disponibil online la adresa:
http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=0b6f913e-90fe-401e-b268-1dd56fb68fbc&articleId=09b08e01-6116-4172-bee8-4a345878b061

SI.8.8. Inteligenţa apreciativă

Thatchenkery şi Metzeker (2008) dezvoltă ideea de inteligenţă apreciativă, care este definită ca o capacitate de a vedea potenţialul de dezvoltare, sau în termenii săi de a vedea "falnicul stejar în minuscula ghindă". Nu doar de a vedea potenţialul de dezvoltare, spre ce poate să se dezvolte o organizaţie, o comunitate, un individ, ci şi la evidenţierea unei căi care să facă legătura între individul în poziţia sa actuală, şi acel maxim potenţial pe care îl întrevezi. Alături de inteligenţa socială, avem şi în viziunea lui Thatchenkery şi Metzeker (2008), o inteligenţă apreciativă definită ca o capacitate de a sesiza pozitivul, ceea ce funcţionează, ceea ce merge, ceea ce are potenţial de dezvoltare.

Un prim principiu apreciativ, pe care îl vom transpune ulterior în etică, afirmă că: societatea, comunitatea, individul, organizaţia, grupul va evolua în acea direcţie în care întrebările îi sunt adresate, şi atunci transformarea organizaţională, transformarea individului, se realizează printr-un proces interogativ.

Inquiry sau anchetă? Termenul *anchetă* are poate o conotaţie poliţienească, noi vorbim de o anchetă în stilul anchetei sociologice, de investigare şi de aceea am spus că cei doi termeni sunt interschimbabili: *anchetă*, în sensul investigaţiei sociologice şi nu poliţienească, şi *anchetă apreciativă*, o anchetă care evidenţiază, apreciază favorabil rezultatele, apreciază favorabil ceea ce există în organizaţie.

Un al doilea principiu este renunţarea la paradigma deficienţei. Nu putem spune că nu există disfuncţionalităţi într-o organizaţie, sau într-o comunitate. Doar că ele pot fi depăşite, tocmai prin sublinierea punctelor forte şi sublinierea posibilităţilor de dezvoltare şi de ignorare în limitele admisibile a ceea ce nu merge în organizaţie, deoarece prin a ne concentra exclusiv pe ceea ce nu merge, nu va rezulta alceva decât adâncirea disfuncţionalităţilor; în timp ce a ne concentra asupra ceea ce merge în organizaţia respectivă, generează un potenţial de creştere.

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *importanţei inteligenţei apreciative în consilierea de etică*, invităm

studenţii să lectureze articolul: Sandu, A. (2011d). Un model afirmativ-apreciativ în consilierea filosofică. *Analele Universităţii din Craiova, Seria Filosofie*, Nr. 28 (2/2011), pp. 203-222. Disponibil online la adresa: http://cis01.central.ucv.ro/analele_universitatii/filosofie/2011/anale_28-2011.pdf

Sarcină de lucru 8:

Realizaţi un eseu în care să răspundeţi la întrebarea: *Este apreciativitatea o virtute?*

Sarcină de lucru 9:

Identificaţi câteva modalităţi prin care practicile apreciative pot contribui la instituirea unui climat etic în organizaţii.

SI.8.9. Etica apreciativă

Pornind de la teoria lui Cooperrider şi Srivastva (1987) ca element central al paradigmei eticii apreciative, afirmăm faptul că fiecare teorie socială, fiecare model social în sine, şi desigur fiecare practica socială, are semnificaţie morală. Acţiunea umană, acţiunea comunicativă în termeni habermasieni este prescrisă de idei, credinţe, intenţii şi teorii. Ca atare, acţiunea socială este mai degrabă interpretabilă diferit, în funcţie de contextul istoric în care acea acţiune are loc, şi această interpretare are valoare etică. Printre cele mai puternice vehicole pe care comunitatea le are pentru dezvoltare este dialogul.

Cunoaşterea socială rezidă în interacţiune colectivă, este o co-construcţie a realităţii, ancheta apreciativă ca atare se bazează pe o interogare asupra punctelor tari ale sistemului şi înţelegerea acestora, a prezicerii şi maximizării potenţialului creativ. Ca atare, desigur, etica apreciativă este înainte de toate o etică a virtuţii. Câteva aspecte privitoare la construcţia unei etici apreciative în contextul în care societatea bunăstării este înlocuită de o societate globalizată, de o

societatea în reţea, care globalizează interdependenţele. Modelul apreciativ are o substanţă legată de modul în care cunoaştem lumea, de modul în care ne raportăm la ea, şi tocmai această cunoaştere a lumii are natură etică, pentru că ceea ce proiectăm asupra lumii este această latură etică, această latură de cum dorim noi să fie. Practic, etica apreciativă nu face altceva decât să construiască o viziune asupra viitorului, asupra a ceea ce se doreşte (Sandu,.2012a). Noi vom porni de la această viziune şi aplicăm această etică apreciativă la etica unei organizaţii, la etica organizaţională cu referire particulară la etica unei organizaţii publice din sfera serviciilor publice, pentru a fi conexă cu domeniul de cercetare investigat, dar dezvoltările etice apreciative au fost propuse în domeniul eticii îngrijirii, a bioeticii, a eco-eticii, a etno-eticii, şi în multe alte domenii ale eticii aplicate, dar o vedem cea mai importantă în etica dezvoltării organizaţionale. Şi atunci, cum organizaţia publică este în esenţă tot o organizaţie, vom prezenta câteva elemente de etică apreciativă în interiorul organizaţiei, care vor conduce la crearea de coduri etice, la crearea unor astfel de etici organizaţionale, tocmai bazate pe punctele forte ale organizaţiei în sine, pe misiunea organizaţiei, pe valorile constitutive ale organizaţiei. Practica profesională necesită respectarea unui set de standarde etice impuse fie prin lege, fie auto-reglementate de către organizaţie. Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică, sau în coduri deontologice, care stabilesc pe de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât şi o serie de standarde dezirabile a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesionale, putând fi date ca exemple de bună practică.

În societatea românească, punem un deosebit accent pe elementele de deontologie. Aceste elemente de deontologie nu fac altceva decât să stabilească standardele minimale a căror încălcare duce practic la excluderea din corpul profesional, şi de astfel vorbim de coduri deontologice, de sancţiuni legate de abateri deontologice ale funcţionarului public şi aşa mai departe, dar noi atragem atenţia asupra necesităţii unor coduri de etică reale care să ducă şi către o viziune a dezvoltării acelei instituţii/organizaţii, şi care să cuprindă în ele nu numai limitele inferioare, ci şi virtuţile, ca să spunem aşa, ale organizaţiei.

Ca atare, cea mai importantă dimensiune a eticii organizaţionale o vedem cea afirmativă, anume construcţia temeiurilor etice ale rolului organizaţiei în comunitate. Este important să putem determina ce rol are această organizaţie în interiorul organizaţiei, fie că organizaţia este una

ofertantă de servicii, de exemplu o direcție de asistență socială, o primărie, un partid politic, și care este misiunea, care este rolul ei în comunitate (Durnescu, 2006). Vom putea constata că misiunea și viziunea transpun, de fapt, valori etice. Pentru că nu avem nici o organizație care să-și propună, ca misiune, încălcarea unei valori etice, dimpotrivă promovarea acelei valori, acelui standard etic în consonanță cu viziunea actuală asupra eticii aplicate, tocmai aceste declarații din misiune conțin elementul etic care va genera ulterior dezvoltarea organizațională, și astfel etica organizațională poate fi implementată ca etică apreciativă, spunem noi, stând la baza construcției și reconstrucției organizației publice sau private.

Vorbim aici de organizația bazată pe cunoaștere, de organizația care învață (learning based organisation sau knowledge based organisation). Toate societățile de-a lungul timpului au fost bazate pe cunoaștere, dar societatea actuală face o mutație radicală în ceea ce privește cunoașterea, schimbă natura factorului de producție. Dacă până în perioada comtemporană, munca și capitalul reprezentau un factor de producție, în societatea actuală – knowledge based society, capitalul intelectual se adaugă, și devine prioritar față de capitalul forță de muncă în sine, o forță de muncă specializată, și atunci derivă o structură organizațională aparte, această organizație care învață, care își crează o cultură organizațională proprie, o bază de cunoaștere proprie organizației.

Această organizație bazată pe cunoaștere fundamentează o nouă formă de societate – societate bazată pe cunoaștere – tocmai pentru că, această cunoaștere devine forță de producție. Desigur că invenția, creativitatea pot fi carte a omului primitiv care inventa roata, poate merita de mult mai multe ori denumirea de societate bazată pe cunoaștere, pentru că el dintr-o dată inventează carul și își ușurează și își simplifică munca, dar producția se bazează pe muncă, pe raporturile de relație, pe raporturile de muncă, nu sclavagismul.

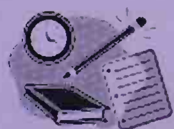
Dintr-o dată apare o altă clasă socială, acest proletariat intelectual care muncește pentru a produce cunoaștere, dincolo de conceptul de gulerele albe, este o clasă socială aparte care generează o formă socială aparte. Organizațiile, care aplică strategii de managementul eticii, mizează tocmai pe această valoare adăugată a imaginii corporative, care se transpune în final în încredere din partea partenerilor de afaceri, a clienților, a partenerilor, a stakeholderilor în general. Există o serie de

valori constitutive, valori a căror aplicare în practică necesită constituirea unei profesii sau constituirea unei organizaţii (Sandu, 2012a). Aceste valori constitutive, care polarizează sau ar trebui să polarizeze organizaţia, sunt de fapt baza de la care trebuie să pornească procesul de dezvoltare organizaţională, şi care constituie misiunea organizaţiei. Luăm spre exemplificare o organizaţie economică, a cărei valoare este realizarea de profit, dar nu este singura valoare, la ora actuală, etica organizaţională nu mai vizează doar obţinerea de profit pentru stakeholderi, ci de participare la dezvoltarea durabilă şi odată cu aceasta apare şi conceptul de responsabilitate socială corporatistă.

Sarcină de lucru 10:

Realizaţi un ghid de interviu/focus grup apreciativ care să vă permită să interveniţi în constituirea unui climat etic într-o organizaţie. Pentru a vă reaminti elementele de sociologie necesare în construcţia unui ghid de interviu/chestionar consultaţi Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică şi metodologia cercetării sociale*. Bucureşti, România: Editura Tritonic, pp.143-162.

Test recapitulativ

1. Cine impune standardele etice?

R: Practica profesională necesită respectarea unui set de standarde etice, impuse prin lege sau auto-reglementate de către organizaţiile profesionale din fiecare domeniu.

2. În ce sunt cuprinse standardele etice?

R: Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică sau conturi deontologice, care stabilesc pe de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât şi o serie de standarde dezirabile, a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesional, putând fi considerate exemple de bună practică.

3. Care este cea mai importantă dimensiune a eticii organizaţionale?

R: Cea mai importantă dimensiune a eticii organizaţionale este cea afirmativă, care construieşte pe temeiurile eticii, locul şi rolul organizaţiei în comunitate.

4. Pe ce mizează organizaţiile care aplică strategii de managementul eticii?

R: Organizaţiile care aplică strategii de managementul eticii mizează pe valoarea adăugată imaginii corporative, care se transpune în final în încredere, din partea partenerilor de afaceri, clienţilor, eventualilor parteneri.

5. În ce transformă Habermas etica?

R: Jürgen Habermas transformă etica în cadru constitutiv al practicii comunicării, arătând că relaţiile intersubiective sunt mediate lingvistic şi cultural, nu raţional- instrumental.

6. Ce vizează construcţia politicilor de etică în organizaţie?

R: Construcţia politicilor de etică în organizaţie vizează formularea unei misiuni etice, pornind de la care întreaga activitate a organizaţiei să se desfăşoare.

7. Prin ce este exprimat principiul etic al grijii faţă de angajat la nivelul politicilor de etică?

R: Principiul etic al grijii faţă de angajaţi este exprimat la nivelul politicilor de etică prin implementarea unor strategii vizând: Protejarea sănătăţii; Siguranţa la locul de muncă; Protejarea intimităţii şi protejarea confidenţialităţii. Respectarea drepturilor angajatului (la libera asociere, precum şi toate dispoziţiile legale privind programul de lucru şi remuneraţia).

8. Cine este considerat părintele construcţionismului social?

R: Părintele construcţionismului social este considerat Kenneth Gergen.

9. Care sunt cercetătorii care introduc termenul de inteligenţă apreciativă?

R: Cercetătorii care introduc termenul de inteligenţă apreciativă sunt Thatchenkery şi Metzeker.

10. Care este cea mai importantă dimensiune a eticii organizaţionale?

R: Cea mai importantă dimensiune a eticii organizaţionale o vedem ca fiind cea afirmativă, anume construcţia temeiurilor etice ale rolului organizaţiei în comunitate.

SI.9. EXPERTIZA ETICĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ. CONSILIEREA DE ETICĂ

Tematică:
SI.9.1. Consilierea de etică. Delimitări conceptuale
SI.9.2. Constituirea relației de consiliere
SI.9.3. Explorarea dilemelor etice
SI.9.4. Explorarea semnificațiilor particulare ale tuturor alegerilor posibile
SI.9.5. Acordul etic şi redactarea „Contractului moral"
SI.9.6. Consilierea de etică, cadre specifice ale situației româneşti

SI.9.1. Consilierea de etică. Delimitări conceptuale

Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizațiile, şi modalități de ieşire din aceste dileme, care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtăşită de subiect sau de organizație (Caras, Sandu, 2012).

Vom construi în cele ce urmează un model de practică a consilierii etice derivat din paradigma centrată pe client, şi din cea orientată spre rezolvarea problemelor. Facem mențiunea că modelul de consiliere etică filosofică centrată pe rezolvarea dilemelor etice reprezintă o transpunere, în planul consilierii de etică, a practicii sociale. Consilierea de etică, în versiunea propusă de noi, are avantajul unei strategii etapizate de rezolvare a dilemei etice ce poate fi aplicată de un consilier etic în urma unui training adecvat.

În construcția acestui model am pornit de la lucrările lui Charles Zastrow (1987) în ceea ce priveşte consilierea în asistența socială. Principiile generale de practică le vom reformula sub forma unor linii

metodologice în consilierea etică centrată pe dilema etică. Deşi utilizăm un model de etică clinică, îl considerăm valid pentru practica filozofică (Philosophical Practice) şi de asemenea pentru diversele forme de consiliere etică în afaceri, în universităţi, instituţii publice, etc.

Consilierea de etică se realizează ca un proces gradat de parcurgere a unor serii de paşi în vederea amplificării potenţialului de autodeterminare a clientului (Zastrow, 1987). Această definiţie, preluată din consilierea specifică în asistenţa socială, ne permite să afirmăm că aceasta este o situaţie particulară consilierii, apropiată de practica filosofică prin cadrele generale de adresabilitate a acesteia. Nu vom afirma că cele două forme de practică socială şi filosofică sunt identice, dar nici nu vom postula diferenţe ireconciliabile între acestea.

Atât consilierea de etică clinică, cât şi cea socială, se adresează unor vulnerabilităţi în special de natură cognitivă, ambele încercând ca prin reconstrucţia viziunii asupra problemei să se obţină o ieşire eficientă din aceasta.

Procesul de consiliere etică propus de noi, după modelul adaptat din consilierea socială în viziunea lui Zastrow (1987), cuprinde patru etape semnificative:

- Constituirea relaţiei;
- Explorarea dilemelor etice;
- Explorarea soluţiilor etice provenite din diversele modele de practică etică;
- Acordul etic şi redactarea „Contractului moral".

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *necesităţii consilierii de etică din perspectiva legislaţiei româneşti în domeniul funcţiei publice*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Cadrul normativ aplicabil: prezentare, comentarii, aplicaţii", din Şeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Alpha MDN, pp. 7-31. Disponibil online la adresa: http://www.crj.ro/Ghid-practic-pentru-consilierii-de-etica/

SI.9.2. Constituirea relaţiei de consiliere

În această etapă sunt avute în vedere o serie de exigenţe etice:

- Atmosfera non-directivă:

Se are în vedere crearea unei atmosfere de siguranţă oferită clientului, de recunoaştere a autonomiei acestuia şi capacităţii sale de autodeterminare. Spre deosebire de consilierea socială, unde clientul are o problemă care de multe ori îi limitează exercitarea autonomiei, în consilierea de etică, clientul are o dilemă cu privire la caracterul moral al unei decizii, la statutul etic al unei activităţi, sau pur şi simplu la consecinţele etice ale acţiunilor sale. Autonomia clientului nu este limitată de o vulnerabilitate a sa, şi ca atare scopul practicii consilierului este acela de a ajuta clientul să îşi exercite autonomia sub forma propriilor alegeri bazate pe decizie informată.

Preferăm utilizarea sintagmei „decizie informată" în locul celei clasice în domeniul bioeticii, de consimţământ informat, întrucât acesta din urmă se referă la o atitudine pasivă de consimţire la tratament, în timp ce decizia informată generează o atitudine activă, sporind self-efficacy-ul clientului.

- Constituirea încrederii clientului:

Aceasta se referă la climatul etic al procesului de consiliere, şi la realizarea unui prim empowerment necesar creşterii self-efficacy-ului clientului şi facilitarea comportamentului autonom faţă de decizia etică.

- Crearea reacţiei empatice:

Această tehnică vizează atitudinea de înţelegere obiectivă a dilemelor etice ale clientului. Atitudinea empatică este, în esenţa sa, o abordare etică aparţinând unui ethos colaborativ, apropiat de dimensiunea îngrijirii specifică în *ethics of care*. Empatia este capacitatea de a înţelege şi reflecta ceea ce clientul spune, consilierul păstrându-şi integral capacitatea de a lua decizii, neafectate de trăirile emoţionale. Spre deosebire de aceasta, simpatia apare ca o împărtăşire a sentimentelor clientului însoţite de oferirea milei.

Empatia este orientată spre înţelegerea şi rezolvarea dilemelor etice cu care se confruntă clientul, în timp ce oferirea simpatiei are tendinţa de a complica şi prelungi dilemele etice. Consilierul de etică

clinică, cât și filosoful practician, ar trebui să înțeleagă valorile clientului și presiunea la care acesta face față datorită conflictului de valori.

- Atitudinea nemoralizatoare și suspendarea judecății etice de valoare:

Consilierul de etică nu este o instanță de control etic, și nu realizează un audit etic a celui consiliat, nici chiar în situația în care consilierea de etică este oferită managerilor, inclusiv managerilor de etică, și vizează elaborarea strategiilor de etică și conformitate din organizație. Suspendarea judecății etice are ca bază recunoașterea autonomiei etice a individului și a dreptului acestuia de a adera la una sau alta din curentele etice existente, sau a-și fonda propria viziune etică. Consilierul de etică nu presupune în mod automat că o atitudine sau un comportament este non-etic, ci mai degrabă identifică fundamentul etic intrinsec al comportamentului.

- Atitudinea de a privi clientul ca pe un egal:

Aceasta reprezintă o atitudine etică de acceptare a diversității și de situare pe poziții de egalitate, din punct de vedere al valorii etice intrinseci cu clientul. Egalitatea de poziție reprezintă transpunerea în practică a consilierii etice și filosofice a principiului distributivității, dreptății și cel al echității. Egalitatea între consilier și cel consiliat se referă în principal la strategiile de normalizare a relațiilor de putere și la evitarea atitudinii paternaliste în procesul de consiliere. Modelul de consiliere propus în cadrul de față este unul contractualist, în care egalitatea și parteneriatul generează responsabilitate pentru toate părțile implicate în procesul de consiliere.

- Adecvarea vocabularului la particularitățile cognitive ale subiectului:

Consilierea de etică nu se adresează doar persoanelor cu un nivel de instrucție ridicat. Consilierul de etică trebuie să fie capabil să transpună principiile etice, precum și fundamentele doctrinelor etice, într-un limbaj accesibil clientului nefamiliarizat cu subtilitățile gândirii etice și filosofice.

- Confidențialitatea relației de consiliere:

Confidențialitatea relației de consiliere implică păstrarea secretului celor discutate în timpul procesului de consiliere, cu excepția situațiilor când legea solicită altfel.

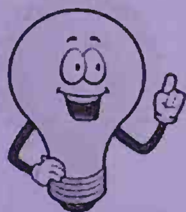
Confidențialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative în

care profesionistul este susceptibil să afle informaţii cu caracter personal despre client, de multe ori informaţii care îl pun pe acesta într-o poziţie precară, şi a căror expunere publică poate crea deservicii clientului. Dilemele etice cu care un client se confruntă reprezintă tocmai astfel de informaţii a căror divulgare pot pune clientul într-o situaţie de dezavantaj.

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *metodologiei utilizate în analiza impactului consilierii de etică în funcţionarea eficientă a administraţiei publice*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Ghid de interviu pentru analiza percepţiilor în privinţa respectării principiilor şi normelor de conduită", din Şeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Alpha MDN, pp. 79-83. Disponibil online la adresa: http://www.crj.ro/Ghid-practic-pentru-consilierii-de-etica/

Exemplu!

Ghidul de interviu

Ghidul de interviu[27] trebuie adaptat în funcţie de persoana intervievată, şi de specificul instituţiei publice. Pentru ghidul de mai jos am luat ca grup ţintă funcţionarii publici din instituţie.

Întrebări orientative:

- Care sunt motivele pentru care v-aţi ales această meserie? Ce vă atrage/ place sau vă nemulţumeşte/ displace? dacă vă gândiţi în perspectivă, unde vă vedeţi peste 2-3 ani? /ocupaţi aceeaşi funcţie etc.?
- Ce părere aveţi despre normele din codul de conduită a

[27] Ghidul de interviu a fost adaptat după Şeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită. Buzău, România: Alpha MDN.

funcţionarilor publici (Legea 7/2004)? Sunt suficiente, sunt clare, sunt coerente între ele? Credeţi că aceste norme ajută sau impiedică funcţionarii publici în îndeplinirea sarcinilor?

- Credeţi că aceste norme sunt cunoscute în instituţia noastră? De ce?
- Credeţi că aceste norme sunt respectate în instituţia noastră? De ce?
- Credeţi că se întâmplă ca funcţionarii publici din instituţia noastră să aibă dileme etice în anumite situaţii? Să aibă îndoieli despre cum ar trebuie să acţioneze într-o situaţie concretă? Îmi puteţi da exemple?
- Cum apreciaţi calitatea muncii în instituţie? Credeţi că există persoane din instituţia noastră care nu au integrat în activitatea proprie o etică a muncii şi a responsabilităţii faţă de cetăţeni?
- Credeţi că există funcţionari publici (eventual personal contractual sau demnitari) în instituţia noastră care utilizează funcţia publică în beneficiu personal? Îmi puteţi da exemple generice în care un funcţionar public se foloseşte de poziţia sa, în interes personal? Credeţi că astfel de situaţii se pot regăsi şi la noi în instituţie?
- Credeţi că unii funcţionari publici din instituţia noastră desfăşoară activităţi politice sau sprijină partidele politice, folosindu-se de funcţia publică pe care o ocupă? De ce credeţi că fac acest lucru?
- Cum credeţi că se organizează promovarea în instituţia noastră? Credeţi că procesul se desfăşoară corect?
- Ce părere aveţi despre micile atenţii? Credeţi că funcţionarii publici din instituţia noastră primesc atenţii?
- Din experienţa dvs., din tot ce aţi auzit, consideraţi că anumite departamente sunt mai vulnerabile la încălcarea normelor de conduită? Care sunt acestea? Cum vă explicaţi acest lucru?
- Credeţi că există cazuri în care s-a intervenit/s-au făcut presiuni pe linie politică sau de partid asupra instituţiei noastre? Ce credeţi că trebuie făcut pentru ca astfel de presiuni să se diminueze?
- Credeţi că, în cazul achiziţiilor publice, de exemplu, există anumite relaţii sau afinităţi între firmele câştigătoare şi persoane aflate în funcţii de decizie? Aţi auzit că ar exista anumite firme care câştiga de obicei? În ce manieră se întreţin aceste afinităţi?/cum se întreţin aceste relaţii?/credeţi că există anumite „proceduri" prin care se întreţin aceste relaţii?
- Credeţi că funcţionarul public poate fi imparţial în decizii? De ce?

- Cum interpretaţi datele privind aplicarea normelor de conduită la nivelul instituţiei noastre?
- Puteţi enumera 5 probleme de conduită care se regăsesc la nivelul instituţiei noastre? Îmi puteţi da exemple generice cu situaţii de acest tip?
- Alte întrebări pe care le consideraţi relevante pentru instituţia dvs.?

Sarcină de lucru 1:

1. Aplicaţi ghidul de interviu de mai sus unor funcţionari publici, care au în fişa postului sarcină de consilier de etică. Dacă primiţi acceptul, înregistraţi audio interviul, transcrieţi interviul şi aplicaţi codarea axială, stabilind codurile semnificative obţinute în analiza interviului. Identificaţi aspectele recurente în discurs şi frecvenţa cuvintelor cheie.

2. Elaboraţi un articol în care să prezentaţi rezultatele obţinute în urma interviului/interviurilor, interpretate prin metoda teoriei fundamentate pe date (Grounded Theory). Pentru reamintirea metodologiei Grounded Theory sugerăm studenţilor să lectureze Sandu, A. (2014d). *Elemente de sociologie şi logică.* Suport de curs în tehnologia ID. Universitatea "Ştefan cel Mare" din Suceava, pp. 263-277.

SI.9.3. Explorarea dilemelor etice

Dilema etică se explorează în profunzime în scopul înţelegerii semnificaţiilor pe care clientul le atribuie acestor dileme etice. Dilema etică nu trebuie înţeleasă doar din punct de vedere cognitiv, ca o situaţie problemă ce solicită o alegere exclusiv raţională, pe baza unui set de principii preluate dintr-o viziune filozofică particulară sau dintr-un imperativ moral autoconstruit. Dilemele etice sunt de obicei însoţite de vulnerabilităţi cognitive (Cojocaru, Şt., 2005) ce se manifestă ca incapacitate de înţelegere a naturii dilemei etice, şi de a oferi un set coerent de răspunsuri la aceasta. De asemenea, prezenţa unei dileme etice poate pune clientul într-o situaţie de vulnerabilitate sau stres emoţional, care să-i afecteze capacitatea de a lua decizii informate şi implicit de a-şi manifesta autonomia.

Explorarea dilemei etice vizează diversele puncte de vedere din care poate fi privită dilema și soluțiile care pot proveni din diversele modele filosofice. În explorarea în profunzime a diverselor dileme etice ar trebui să se țină cont de următoarele recomandări:

- Identificarea problemelor puse de client pe seama dilemei etice;
- Evaluarea gradului de înțelegere a problemelor etice cu care se confruntă clientul și a naturii dilemei etice;
- Explorarea reacțiilor clientului față de diversele implicații ale fiecăreia dintre soluțiile pentru ieșirea din dilema etică;
- Nevoile și așteptările clientului față de rezolvarea problemei etice;
- Respectarea autonomiei clientului în procesul de evaluare a dilemei etice și a posibilelor soluții;
- Rolul consilierului este acela de a facilita procesul reflectiv și de a cataliza decizia informată a clientului;
- Subîmpărțirea dilemei etice în probleme atomare care să necesite o decizie etică, cât mai simplă, de obicei cu două variante.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *utilizării standardelor în consilierea de etică*, invităm studenții să lectureze documentul: Primăria comunei Vama Buzăului, *Fișă de implementare standard. Standard 1 "Etică, integritate"*. Disponibil online la adresa:
http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/FIS-001.pdf

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *nondirectivității ca element al consilierii de etică*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:
https://www.youtube.com/watch?v=yEtBv6OlyfI

Resurse multimedia:

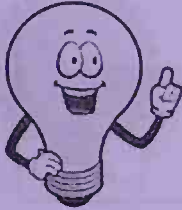
Pentru o cât mai amplă înțelegere a *dilemelor etice în practica consilierii de etică*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

https://www.youtube.com/watch?v=PgLJZm5xhpI

Sarcină de lucru 2:

Care este diferenţa dintre *o problemă etică* şi *o dilemă etică*? Argumentaţi.

Exemplu!

Utilizarea teoriei jocurilor (etica consecinţialistă) în rezolvarea dilemelor etice.

DILEMA PRIZONIERULUI

Denumirea dilemei provine de la situaţia ipotetică formulată de matematicianul Albert W. Tucker în 1950, pentru a ilustra această tensiune între conflict şi cooperare. Povestea este următoarea: două persoane, suspecte de a fi comis împreună un delict grav, sunt arestate de Poliţie, fiind deţinute fiecare într-o celulă separată. Deoarece procurorul nu are suficiente dovezi pentru a-i condamna, îi face fiecăruia dintre ei următoarea ofertă: dacă îşi mărturiseşte vina sa şi a celuilalt, scapă liber, dar complicele primeşte 10 ani de închisoare. Dacă nici unul dintre ei nu mărturiseşte, vor primi fiecare câte o pedeapsă de şase luni de închisoare, pentru o infracţiune minoră. Dacă ambii mărturisesc că au comis fapta împreună cu complicele, fiecare va primi doi ani de închisoare (Rughiniş, 2011).

Fiecare prizonier trebuie să aleagă dacă să declare sau nu, că a comis fapta, fără să ştie ce va declara celălalt prizonier. Întrebarea este: ce vor face prizonierii?

Tabel: Dilema prizonierului:

		Prizonierul 1 nu mărturiseşte (cooperează cu prizonierul 2)	Prizonierul 1 mărturiseşte (trişează)
a	Prizonierul 2 nu mărturiseşte (cooperează cu prizonierul 1)	(6 luni, 6 luni)	(libertate, 10 ani)
b	Prizonierul 2 mărturiseşte (trişează)	(10 ani, libertate)	(2 ani, 2 ani)

(apud. Rughiniş, 2011)

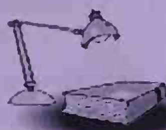
Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *dilemei prizonierului*, invităm studenţii să lectureze capitolul „Dilema prizonierului", din Rughiniş, C. (2011). *Explicaţia sociologică*. Iaşi, România: Editura Polirom, pp. 109-113. Disponibilă online la adresa: http://cursuri.sas.unibuc.ro/explicatie/wp-content/uploads/2011/04/Rughinis2007_Explicatia-sociologica_manuscris.pdf

Sarcină de învăţare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *rezolvării matematice prin teoria jocului a dilemei prizonierului*, invităm studenţii să lectureze documentul disponibil online la adresa: http://www.asecib.ase.ro/Roman/PDF/CAP2.pdf

Sarcină de învăţare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *eticii consecinţialiste*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Consecinţialismul", autor Pettit, P. (2006). Consecinţialismul (pp. 258-268). În Singer, P. (2006). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Realizaţi o listă de dileme etice ce pot fi identificate în diverse instituţii ale administraţiei publice. Schiţaţi o posibilă rezolvare a cel puţin uneia dintre dileme, pornind de la consecinţialismul etic, după modelul dilemei prizonierului.

SI.9.4. Explorarea semnificaţiilor particulare ale tuturor alegerilor posibile

Se au în vedere, în primul rând, implicaţiile care pot fi prevăzute pe plan moral şi nu numai, la fiecare dintre alegerile posibile.

Consilierul de etică evaluează, împreună cu clientul, posibilele soluţii ale dilemei şi consecinţele acestora şi gradul de acceptabilitate al acestora. De foarte multe ori, dilemele etice cer clientului să aleagă între două valori diferite, de importanţă aparent egală, dar care, în situaţia dată, se exclud reciproc. Pot fi puse în balanţă rezultatul alegerilor din perspectiva utilitaristă a maximului de bine pentru cât mai multe persoane, versus maximum de bine pentru o persoană apropiată, sau alegerea între dreptul la confidenţialitate a clientului şi necesitatea de protecţie a vieţii sale, în cazuri de tendinţe autolitice, etc. În acest punct, consilierea etică propusă de noi poate fi realizată din perspectiva milliană utilitaristă sau dintr-o perspectivă principialistă.

Matricea etică reprezintă o unealtă destinată să ajute decidenţii să obţină judecăţi sau decizii judicioase despre acceptabilitatea etică a unor

tehnologii existente sau viitoare (din domeniul alimentației și agriculturii) (Mureșan, 2011).

Metoda ia în calcul trei principii provenite de la Beauchamp și Chilldres (2009): principiul respectului bunăstării, autonomiei, și dreptății. Metoda poate fi utilizată în structurarea deliberării etice, într-o problemă particulară (Mureșan, 2011). Matricea presupune realizarea unui tabel care va avea principiile bunăstării, autonomiei și dreptății în calitate de capete de coloană, și respectiv stakeholderi ca linii ale coloanei (Mepham et al., 2006; Forsberg, 2005). Se va ajunge astfel la o matrice care va identifica implicațiile deciziei pentru fiecare categorie de stakeholderi, din perspectiva principiilor analizate. Se va identifica semnificația principiilor pentru fiecare din părțile implicate și rezultatul preconizat al deciziei din perspectiva respectării principiului etic luat în discuție. Judecata etică presupune identificarea unei ordini a priorităților, între principii și valori specifice (Mureșan, 2011).

Rezultatul evaluării etice va fi o concluzie globală despre dezirabilitatea a unui produs sau tehnologii (Mureșan, 2011), sau a unei decizii etice în cazul deliberării asupra unei dileme prezentată în cadrul consilierii etice.

O altă abordare a deciziei etice este propusă de Valentin Mureșan (2011), sub denumirea de „cazuistică morală". Originile metodei se găsesc în opera aristotelică precum și în îndreptarele medievale ale Bisericii Creștine. Cazuistica etică poate fi privită în afara marilor curente etice, cum ar fi cel deontologist, utilitarian, libertarian, etc., dar, subliniază Valentin Mureșan (2011), în lipsa raportării la marile viziuni etice, studiile de caz prezentate pot fi superflue. Metoda se bazează pe analiza particulară a „cazului etic" ca tip particular de acțiune desfășurat în circumstanțe specifice. Evaluarea etică se face prin raportare la modele etice numite cazuri paradigmatice. Avem de-a face cu o moralitate „cutumiară" (Mureșan, 2011). Decizia etică are în vedere recursul la moralitatea comună, și la spețele morale îndeobște acceptate ca având o anumită valoare morală particulară. Evaluarea etică este dependentă de spațiul cultural în care se realizează. Raționamentul etic se realizează prin analogie cu situațiile paradigmatice, iar concluzia etică nu este o derivată directă a unor principii expuse în diverse filosofii morale.

În consilierea etică, clientul are dreptul la autodeterminare. Aceasta presupune faptul că alegerea soluției la dilema etică îi aparține,

împreună cu alegerea ordinii şi priorităţilor de rezolvare a problemelor etice cu care se confruntă.

Sarcină de învăţare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *teoriei deciziei etice*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Matricea etică - o metodă principiistă de evaluare morală" din Mureşan, V. (2009). *Managementul eticii în organizaţie* (ediţia a II-a) (pp. 266-301). Bucureşti, România: Editura Universităţii din Bucureşti. Disponibil online la adresa: http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii

Sarcină de lucru 4:

Identificaţi dilema etică implicită expusă de Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruţa, C. (2011). Etică în administraţia publică. Suport de curs, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, România, în studiul de caz nr 12 expus la pp. 49-50. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf. Explicaţi dacă este sau nu susceptibilă de a fi analizată prin metoda matricei etice şi argumentaţi răspunsul.

SI.9.5. Acordul etic şi redactarea „Contractului moral"

Consilierul negociază împreună cu clientul un contract explicit şi realist de implementare a soluţiei etice identificate. Această implementare poate fi înţeleasă ca realizare a unui cod etic la nivelul unei organizaţii, abordarea unei soluţii etice particulare, şi implementarea acesteia, chiar în condiţiile existenţei unei consecinţe prevăzute în etapele anterioare.

Contractul are o dimensiune simbolică, întrucât sugerează clientului ideea unui parteneriat, pe care îl realizează cu consilierul de

etică. Monitorizarea rezolvării problemelor de etică se realizează de către clientul însuşi, în parteneriat cu consilierul de etică.

Principii şi reguli care asigură eficienţa procesului de consiliere de etică:

- Confidenţialitatea reprezintă asigurarea caracterului privat al procesului de consiliere etică;
- Evitarea concepţiilor preconcepute şi concluziilor premature;
- Evitarea judecăţilor de valoare etică;
- Atitudine necondiţionată, pozitivă la adresa clientului;
- Reacţia empatică;

Abilităţi necesare consilierului de etică:

- Cunoaşterea principiilor cuprinse în cele mai semnificative teorii de etică;
- Cunoaşterea codurilor etice valabile în domeniu;
- Cunoaşterea altor reglementări cu privire la respectarea unor valori şi principii de etică specifică domeniului sau organizaţiei unde se realizează consilierea de etică;
- Angajarea etică şi implicarea sinceră în analiza, evaluarea şi rezolvarea problemelor de etică;
- Confidenţialitate şi discreţie, empatie, echilibru, obiectivitate, pozitivism şi deschidere apreciativă, responsabilitate, autenticitate, abilităţi de comunicare.

Sarcină de învăţare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a ***rolului consilierii de etică în corecta exercitare a funcţiei publice***, invităm studenţii să lectureze: Raportul privind Respectarea Normelor de Conduită a Funcţionarilor Publici, Standardele Etice şi Implementarea Procedurilor Disciplinare, Semestrul II 2012, elaborat de Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice, Agenţia Naţională a Funcţionarilor Publici. Disponibil online la adresa: http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20Sem%20II%202012.pdf

SI.9.6. Consilierea de etică, cadre specifice ale situaţiei româneşti

În România este introdusă profesia de consilier de etică prin legea numărul 7/2004, care prevede la Art. 21 numirea de către conducătorii autorităţilor şi instituţiilor publice a unui funcţionar public, de regulă din cadrul compartimentului de resurse umane, pentru a efectua consilierea etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită.

În 2010, Centrul de Resurse Juridice şi Asociaţia Prodemocraţia au elaborat un ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită (Şeclăman, et al., 2010). Deocamdată, legea nu înfiinţează propriu zis profesia de consilier de etică, ci lasă la latitudinea conducătorului autorităţii sau instituţiei publice de a angaja persoane cu atribuţii specifice în domeniu, sau de a adăuga atribuţiile de consilier de etică în fişa postului altor angajaţi din cadrul departamentului de resurse umane. Practic, consilierul de etică nu trebuie să aibă o pregătire profesională adecvată, nici măcar sub forma unor cursuri de perfecţionare, ceea ce în opinia noastră nu este în măsură să asigure profesionalismul necesar îndeplinirii atribuţiilor consilierilor de etică.

Şeclăman şi colaboratorii (2010) arată că prin monitorizarea aplicării Codului de conduită, consilierul de etică ar trebui să înţeleagă activitatea informaţiei, cu scopul de a se asigura controlul managerial şi luarea deciziei. Monitorizarea aplicării Codului de conduită oferă informaţie consilierului de etică şi conducerii instituţiei pentru:

- Identificarea problemelor în implementarea Codului de conduită;
- Identificarea de soluţii alternative pentru rezolvarea problemelor;
- Fundamentarea activităţii de consultanţă şi asistenţă în privinţa normelor de conduită;
- Evaluarea progresului implementării Codului de conduită de la o perioadă la alta (Mureşan, 2011).

În ceea ce priveşte activitatea de consultanţă, aceasta presupune consilierea efectivă în ceea ce priveşte rezolvarea dilemelor etice. Asistenţa cu privire la respectarea normelor de conduită vine în completarea activităţii de consiliere, care privesc asistenţa referitor la respectarea normelor de etică pe toată perioada pentru care s-a solicitat

sprijinul. Instrumente pe care Valerian Mureşan (2011) le consideră semnificative în activitatea consilierului de etică sunt sondajul de opinie şi interviul individual sau de grup şi respectiv monitorizarea de presă.

Sarcină de învăţare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *consilierii de etică*, invităm studenţii să lectureze articolul: Sandu, A. Caras, A. (2013a). Philosophical Practice and Social Welfare Counselling and Supervision of Ethics. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, November 2013, pp. 55-64.

Sarcină de învăţare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *expertizei etice în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Supervizarea de etică", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 187-191.

Sarcină de învăţare 10: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *expertizei etice în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Supervizarea etică", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen,
pp. 191-197.

Sarcină de învăţare 11: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *expertizei etice în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Supervizarea ca dezvoltare profesională. Dimensiunea etică", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 197-199.

Sarcină de învăţare 12: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *expertizei etice în administraţia publică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Principii etice în supervizarea serviciilor sociale", din Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională*. Iaşi, România: Editura Lumen, pp. 199-201.

Sarcină de învăţare 13: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *instrumentelor utilizate în monitorizarea respectării codurilor etice*, invităm studenţii să lectureze documentul: Buzea, Ş. (2013). *Aplicarea, monitorizarea şi raportarea codului de conduită*. Disponibil online la adresa:
http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/PO-04.pdf

Test recapitulativ

1. Ce fel de proces este consilierea de etică?

R: Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizaţiile, şi modalităţi de ieşire din aceste dileme care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtăşită de subiect sau de organizaţie.

2. Ce fel de dilemă are clientul în consilierea de etică?

R: În consilierea de etică, clientul are o dilemă cu privire la caracterul moral al unei decizii, la statutul etic al unei activităţi, sau pur şi simplu la consecinţele etice ale acţiunilor sale.

3. De ce sunt însoţite de obicei dilemele etice?

R: Dilemele etice sunt de obicei însoţite de vulnerabilităţi cognitive, ce se manifestă ca incapacitate de înţelegere a naturii dilemei etice, şi de a oferi un set coerent de răspunsuri la aceasta.

4. Ce evaluează consilierul de etică?

R: Consilierul de etică evaluează, împreună cu clientul, posibilele soluţii ale dilemei şi consecinţele acestora şi gradul de acceptabilitate al acestora.

5. Ce reprezintă matricea etică?

R: Matricea etică reprezintă o unealtă destinată să ajute decidenţii să obţină judecăţi sau decizii judicioase despre acceptabilitatea etică a unor tehnologii existente sau viitoare.

6. Ce sugerează contractul clientului în consilierea de etică?

R: Contractul are o dimensiune simbolică, întrucât sugerează clientului ideea unui parteneriat pe care îl realizează cu consilierul de etică.

7. Care este rolul consilierului de etică?

R: Rolul consilierului de etică este de a interpreta cazurile particulare apărute din perspectiva principiilor generale de etică cuprinse în Codul de etică al funcţionarului public.

SI.10. COMISIILE DE ETICĂ

SI.10.1. Cadre ale comisiilor de etică

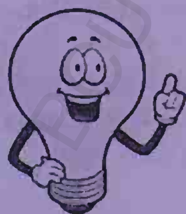
Comisiile de etică sunt agenţii independente în cadrul unor organizaţii, destinate să ofere consiliere şi evaluare în problemele de etică ce apar în respectiva structură organizaţională. Comisiile de etică realizează o evaluare independentă a practicilor etice la nivelul organizaţiei sau instituţiei respective, la nivelul practicienilor unei profesii, sau la nivelul general al unui domeniu reglementat de activitate.

Comisiile de etică se întâlnesc cel mai frecvent în domeniul sănătăţii, educaţiei şi cercetării.

În domeniul sănătăţii, orice structură autonomă, spital, direcţie judeţeană de sănătate are obligativitatea constituirii unei astfel de comisii de etică, care trebuie să aprobe intervenţia, terapiile, practicile de îngrijire desfăşurate în respectiva unitate sanitară.

Comisiile de etică la nivelul universităţilor sunt responsabile de elaborarea codurilor de etică, şi de rezolvarea reclamaţiilor cu privire la încălcarea eticii universitare, de oricare dintre actorii mediului academic.

În domeniul cercetării, comisiile de etică evaluează riscurile unor conduite ştiinţifice improprii, şi respectiv riscurile şi implicaţiile pe care proiectele de cercetare care implică subiecţi umani, le pot avea faţă de respectivii subiecţi.

Exemplu!

Model de decizie a Comisiei de etică a cercetării ştiinţifice.

Disponibil online la adresa:
http://www.umfigm.ro/fileadmin/comisie_etica/etica_cercetarii/avize/Decizia_nr_116_din_21.11.2013.pdf

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *comisiilor de etică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Comisiile şi comitetele de etică" din Mureşan, V. (2009). *Managementul eticii în organizaţie* (ediţia a II-a) (pp. 74-90). Bucureşti, România: Editura Universităţii din Bucureşti. Disponibil online la adresa:
http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *funcţionării comisiilor de etică academică*, invităm studenţii să lectureze *Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universităţii Spiru Haret*. Disponibil online la adresa:
http://www.spiruharet.ro/data/2013/11/RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20pe%20anul%20universitar2012-2013.pdf

SI.10.2. Atribuţiile comisiilor de etică

Comisia de etică elaborează Codul de etică al organizaţiei, precum şi modificările ulterioare ale acesteia în conformitate cu cele mai înalte standarde de bună practică în domeniu şi respectiv cu voinţa comunităţii profesionale respective.

Comisia de etică:

- Urmăreşte aplicarea Codului de etică la nivelul organizaţiei, verificând desfăşurarea managementului eticii şi respectarea politicilor de etică;
- Primeşte sesizări şi reclamaţii privind presupusele încălcări ale Codului de etică şi desfăşoară activitatea de evaluare a respectivei sesizări în confirmitate cu codul de etică şi legislaţia în vigoare;

- Organizează întrevederi, interviuri, audieri în scopul obţinerii de informaţii referitoare la subiectele sesizărilor ce vizează încălcarea normelor etice;
- În cazul întrevederilor, interviurilor, audierilor, investighează cel puţin cele două părţi aflate în litigiu, cel care a formulat sesizarea şi persoana reclamată;
- Efectuează şi comunică raportul de caz;
- Propune eventuale recomandări privind îmbunătăţirea practicilor etice, inclusiv sancţiuni acolo unde este cazul;
- În cazul comisiilor de etică a cercetării sau de etică clinică, avizează cercetarea propusă sau intervenţia medicală propusă;
- Întocmeşte un raport anual cu privire la situaţia respectării Codului de etică pe care îl înaintează conducerii organizaţiei;
- Asigură transparenţa activităţii comisiei de etică prin publicarea rapoartelor pe site-ul instituţiei (*Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universităţii Spiru Haret*).

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *funcţionării comisiilor de etică*, invităm studenţii să lectureze documentul: *Regulamentul de funcţionare a Comisiei de etică a Universităţii Maritime din Constanţa.* Disponibil online la adresa: http://www.cmu-edu.eu/regulamente/Regulament%20Comisia%20de%20Etica.pdf

Test recapitulativ

1. Ce sunt comisiile de etică?

R: Comisiile de etică sunt agenţii independente în cadrul unor organizaţii, destinate să ofere consiliere şi evaluare în problemele de etică ce apar în respectiva structură organizaţională.

2. Ce realizează comisiile de etică?

R: Comisiile de etică realizează o evaluare independentă a practicilor etice la nivelul organizaţiei sau instituţiei respective, la nivelul practicienilor unei profesii, sau la nivelul general al unui domeniu reglementat de activitate.

3. Unde se întâlnesc cel mai frecvent comisiile de etică?

R: Comisiile de etică se întâlnesc cel mai frecvent în domeniul sănătăţii, educaţiei şi cercetării.

4. Ce elaborează comisia de etică?

R: Comisia de etică elaborează Codul de etică al organizaţiei, precum şi modificările ulterioare ale acesteia în conformitate cu cele mai înalte standarde de bună practică în domeniu, şi respectiv cu voinţa comunităţii profesionale respective.

5. Ce urmăreşte comisia de etică?

R: Comisia de etică urmăreşte aplicarea Codului de etică la nivelul organizaţiei, verificând desfăşurarea managementului eticii şi respectarea politicilor de etică.

6. Ce întocmeşte comisia de etică?

R: Comisia de etică întocmeşte un raport anual cu privire la situaţia respectării Codului de etică pe care îl înaintează conducerii organizaţiei.

SI.11. AUDITUL DE ETICĂ

Tematică:
SI.11. Auditul de etică

SI.11. Auditul de etică

Auditul de etică constituie un instrument eficient în evaluarea organizaţională prin evidenţierea poziţionării acesteia faţă de propriile standarde şi aşteptări. Un astfel de audit implică o evaluare complexă şi comprehensivă a politicilor procedurilor, produselor şi serviciilor pentru evidenţierea consistenţei acestora cu valorile şi misiunile organizaţiei. Auditul de etică permite identificarea şi rezolvarea problemelor referitoare la cultura etică organizaţională. Auditul de etică ar trebui să fie realizat pentru a se putea înţelege nivelul de conformitate dintre valorile organizaţionale şi practicile menite să pună în practică aceste valori. Auditul de etică în acelaşi timp urmăreşte evidenţierea climatului etic instituţional. Eventualele probleme care pot apărea în implementarea politicilor de etică vor fi de asemenea evidenţiate urmărindu-se cauza acestora şi formulându-se posibilele soluţii de ameliorare sau rezolvare a acestora (Hofmann, 2006).

Literatura de specialitate evidenţiază o serie de situaţii în care auditul de etică poate identifica şi semnala cauzele unor probleme existente în organizaţie:

- declinul ratei de satisfacţie a membrilor organizaţiei şi a beneficiarilor;
- o rată ridicată a refuzului serviciilor sau returnării produselor;
- diminuarea sprijinului comunitar;
- conflicte de interes evidenţiate public;
- rata ridicată de chemări în instanţă;
- periodic pentru evaluarea curentă a organizaţiei şi pentru întâmpinarea posibilelor crize (Hofman, 2006).

Prezentăm în continuare etapele necesare în realizarea unui audit de etică (Hofman, 2006). În opinia noastră acest model poate fi cu uşurinţă implementat de către experţii etici în domenii precum sănătatea publică, asistenţă socială, dezvoltarea organizaţională, auditul etic comunitar, etc.

Etapele propuse de autor au fost:

- analiza calitativă a documentelor disponibile în organizaţie cu privire la misiunea etică, politici de etică, coduri de etică, etc.
- analiza calitativă a trainingurilor de etică desfăşurate în organizaţie;
- evaluarea calitativă a proceselor din organizaţie şi analiza complianţei dintre acestea şi standardele etice ale organizaţiei;
- realizarea unor interviuri şi focus-grupuri cu membri ai organizaţiei în scopul evidenţierii politicilor etice din organizaţie pe de o parte şi a standardelor etice implicite în activitatea curentă. Membrii organizaţiei sunt chestionaţi de asemenea cu privire la raportarea practicilor neetice;
- investigarea structurii organizaţionale şi a locului managementului eticii în structura instituţională. Se pune în evidenţă existenţa Comisiei de Etică şi rolul acesteia în organizaţie;
- analiza relaţiei dintre organizaţie şi mediul extern. Sunt evaluate obligaţiile organizaţiei faţă de mediul extern, responsabilitatea socială a organizaţiei etc.;
- identificarea problemelor etice conştientizate la nivelul membrilor organizaţiei;
- evaluarea culturii etice organizaţionale şi a acordului dintre staf-ul organizaţiei şi valorile etice promovate de organizaţie.

Se evaluează, de asemenea, aderenţa membrilor organizaţiei la standardele etice, complianţa faţă de acestea şi identificarea practicienilor cu valorile etice organizaţionale.

Suplimentar faţă de aceste direcţii ale auditului de etică, noi recomandăm auditul comunicării etice în organizaţie.

Practicile de comunicare şi acţiunea comunicativă desfăşurată de organizaţie trebuie evaluată din perspectiva comunicării evaluărilor etice, practicilor discursive implicate în obţinerea consensului interpretativ asupra funcţionării organizaţiei şi serviciilor acesteia, plauzibilitatea comunicării elemente de persuasiune şi manipulare. În opinia noastră,

elementele de audit al comunicării sunt parte componentă a auditului etic întrucât acţiunea comunicativă este prin excelenţă o acţiune etică.

De asemenea avem în vedere, în realizarea unui audit de etică al programelor desfăşurate de organizaţie, care să respecte cel puţin principiile beneficienţei, non-vătămării, respectului faţă de autonomia beneficiarilor, dreptăţii şi echităţii. În plus faţă de aceste principii preferăm să auditâm programele unei organizaţii din perspectiva responsabilităţii sociale a organizaţiei asumată în implementarea proiectului, non-discriminării şi tratamentului egal, accesibilitatea programului inclusiv pentru populaţiile vulnerabile şi defavorizate; transparenţă în selecţia beneficiarilor şi implementarea proiectului; egalitate de şanse şi oportunităţi atât pentru beneficiari cât şi pentru staff-ul proiectului.

O zonă particulară a auditului de etică o reprezintă auditul politicilor publice şi a guvernanţei.

Auditul guvernanţei reprezintă o dezvoltare a auditării publice a guvernării ce a fost definită original ca o examinare a modului în care este organizată administrarea intereselor publice în acord cu Constituţia şi legislaţia relevantă. Este avută în vedere eficienţa şi practica guvernării din perspectiva eficacităţii utilizării resurselor publice. La acest nivel se pot formula o serie de probleme etice ce vizează deciziile şi politicile publice (Hardman, 2006). Fiind vorba de auditarea etică a politicilor publice, noi considerăm relevantă extinderea ideii de audit a guvernării la cea de audit a guvernanţei. Auditul guvernanţei vizează transpunerea ideii generale de bine public, de la nivelul unui concept public la nivelul programelor de creştere a calităţii vieţii şi în general al politicilor publice (Caras (Frunză), Sandu, 2014; Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), 2014a). Ideea de bine public este o abstracţiune care stă la baza oricărei viziuni etice şi politice. Binele public este deseori asociat cu echitatea, egalitatea, îndreptăţirea, dar şi cu libertatea, solidaritatea, dezvoltarea durabilă etc. Validarea supremă a binelui public este cauza oricăror politici publice iar transpunerea acesteia în acţiune socială reprezintă însăşi esenţa guvernanţei, fie publice sau private. Analiza etică a guvernanţei poate fi înţeleasă ca o evaluare etică a modului în care managerii publici aleg între valori concurente. Gatekeeping-ul etic sau opţiunea asupra valorilor constitutive a politicilor şi programelor publice face ca guvernanţa să implice un proces de decizie etică, astfel că managerii publici ar trebui să deţină suficienţă expertiză etică, pentru a

putea exercita în bune condiţii procesul de decizie etică. Auditul de etică al guvernanţei vizează maximizarea rezultatelor benefice ale politicilor publice şi de aceea are un caracter utilitarist, consecinţionist. Calculul probabilităţii efectelor benefice ale unei politici se poate realiza după formule matematice de calcul al probabilităţilor. Această manieră de realizare a auditului de etică vizează utilizarea eficientă a resurselor, fiind apropiat de auditul de sistem şi de auditul etic în genere. Aparatul matematic necesar pentru evaluarea etică bazată pe teoria jocurilor este complex, depăşind nivelul volumului de faţă. Teoria jocurilor în esenţă vizează analiza comportamentului raţional al indivizilor, care se presupune că iau decizii raţionale. Comportamentul raţional are la bază ideea de utilitate pentru actor.

În cuprinsul volumului de faţă vom prezenta doar dilema prizonierului ca exemplu de calcul a utilităţii unui comportament etic. Raţionalitatea oricărei afaceri este crearea de valori. Din perspectivă administrative, valoarea centrală este guvernanţa. Ca atare jocul central al oricărei afaceri, inclusiv a celor publice, este crearea de valori, "metajocul acesteia" îl constituie crearea de reguli. O entitate crează valori atunci când deţinem un cadru instituţional de cooperare atât în interiorul organizaţiei, cât şi în exteriorul acesteia. Raţionalitatea jocurilor din interiorul organizaţiei o constituie dinamica conflict-cooperare. Rezolvarea acestei dinamici se realizează prin procesul construcţiei normative.

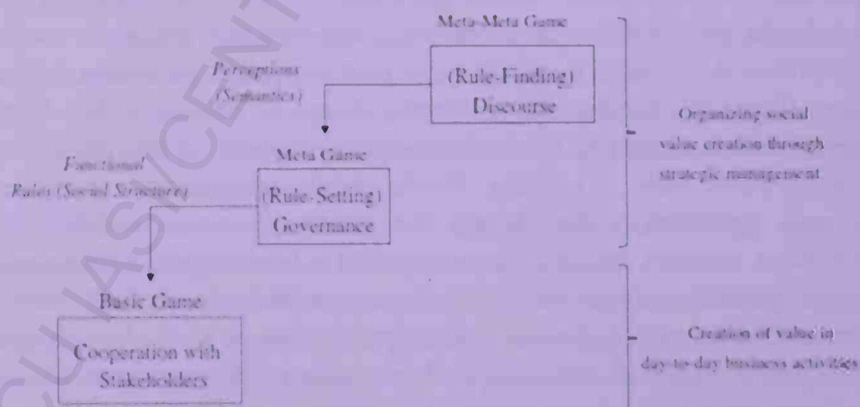

Figure. 3 Value creation by business, apud. Pies, Beckmann, Hielscher (2009).

Teoria jocurilor presupune analiza comportamentului raţional optim pe baza modelării matematice. Cadrul analizei este deschis de ansamblul de reguli precise care stabilesc posibilităţile de acţiune ale fiecărui actor şi modalităţile de acordare a unor valori matematice alegerilor raţionale (în conformitate cu normele) ale fiecărui actor.

Ideea centrală a acestei teorii o constituie conceptul de strategie, prin joc înţelegându-se o situaţie în care se află doi sau mai mulţi decidenţi numiţi jucători puşi în faţa necesităţii de alegere a unei strategii de maximizare a recompenselor şi minimizarea pierderilor ce apar ca urmare a propriilor acţiuni compuse cu cele ale altor actori sociali. Teoria jocurilor este fundamentată de Neumann şi Morgenstern şi este astăzi aplicată în general în modelarea economică, dar şi în sociologie şi etică, acolo unde se încearcă constituirea unor modele matematice asupra comportamentului uman. Auditul etic bazat pe teoria jocurilor poate fi utilizat în evaluarea unor politici publice, de exemplu a politicilor de sănătate, calculându-se raţionalitatea alocării de resurse versus beneficienţa acestora calculată în speranţa de viaţă, calitatea vieţii, etc. Personal respingem evaluarea problemelor etice, exclusiv din perspectivă utilitaristă, fără a ţine cont de valoarea demnităţii umane, imposibil de calculat prin teoria jocurilor.

Nu în ultimul rând dorim să menţionăm necesitatea auditării transparenţei decizionale şi a funcţionării serviciilor publice. Transparenţa în administraţia publică, ca şi în afaceri, poate fi formală asigurându-se accesul publicului la informaţia relevantă. Cu toate acestea, procesul decizional netransparent utilizează practici comunicative, menite să distorsioneze raţionalitatea procesului decizional fie prin "strategii seductive" care atrag atenţia decidentului spre o anumită latură a deciziei, fie prin eludarea "vocilor alternative" în procesul obţinerii consensului decizional. Termenul de "voci alternative" este introdus de Carol Gilligan şi la ora actuală este considerat element central în sociologia minorităţilor. Vocea persoanelor oprimate incapabile de a fi agent moral este rareori auzită în procesul de decizie publică, datorită lipsei participării. "Pacienţii morali" ar trebui să fie reprezentaţi în procesul decizional de către persoane capabile de agenţie morală reală. Prin agenţie morală înţelegem capacitatea de a ne implica autonom şi informat în procesele comunicative. Inegalităţile de putere între actorii comunicaţionali diminuează şansele obţinerii unui acord interpretativ favorabil tuturor membrilor comunităţii. Participarea publică poate fi

viciată de lipsa de informare, de strategiile seductive, de imprecizia mesajului, etc. Auditul transparenţei trebuie să vizeze acţiunile afirmative realizate pentru includerea în câmpul decizional a tuturor stakeholderi-lor care îţi doresc paticiparea la procesul de luare a deciziilor.

Realizând o sinteză a literaturii de etică (Parsons, 2008) Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) identifică trei forme ale auditului de etică şi anume:

- auditul de conformitate ce vizează adecvarea politicilor de etică şi a practicilor de etică din organizaţie la cadrul legislativ în vigoare şi la standardele specifice domeniului;
- auditul cultural (auditul culturii de etică organizaţională) realizat sub forma unei diagnoze a culturii organizaţionale ce vizează internalizarea standardelor etice de către membrii organizaţiei;
- auditul sistemelor care reuneşte auditul de conformitate cu cel cultural (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

În practică auditul de etică vizează următoarele aspecte:

- Politicile şi procedurile de etică;
- Conformitatea la politicile şi procedurile etice ale organizaţiei;
- Performanţele etice ale organizaţiei;
- Percepţia membrilor organizaţiei asupra standardelor etice din organizaţiei;
- Valorile, aspiraţiile şi preocupările etice ale organizaţiei;
- Percepţia stakeholderilor asupra caracterului etic al organizaţiei;
- Benchmarking-ul sau compararea nivelului etic din organizaţie cu cel din organizaţii similare (Corodeanu-Agheorghesei, 2013; Murray, 1995).

Prin auditul de etică se urmăreşte investigarea modului în care organizaţia acţionează, avându-se în vedere cel puţin următoarele componente:

- *Mediul:* alinierea etică între organizaţie şi colaboratorii săi din exterior, incluzând clienţii, furnizorii, prestatorii de servicii, asociaţiile, etc.
- *Resursele:* cât de tangibile sau intangibile sunt resursele necesare, astfel incât să limiteze sau nu funcţionarea societăţii.
- *Istoria:* în ce mod istoria organizaţiei permite sau limitează abilitatea de a opera cu propriile valori şi scopuri etice.
- *Misiunea:* imperativele etice ale misiunii, viziunii şi valorilor

dezvoltate, şi cum se intersectează toate acestea.

- *Obiectivele strategice:* problemele etice asociate cu stabilirea şi atingerea obiectivelor strategice, şi cum se reflectă acestea în viziunea şi valorile organizaţiei.
- *Planurile strategice:* cum intenţionează organizaţia să atingă obiectivele strategice şi să rezolve problemele etice apărute în urma aplicării acestor planuri.
- *Stabilirea sarcinilor:* cum defineşte organizaţia propria activitate şi implicaţiile etice ale pregătirii angajaţilor pentru efectuarea acesteia, şi cum este stabilit sistemul de recompensare.
- *Instituţionalizarea sistemului:* problemele etice dezvoltate de structura şi comunicarea formală, oficială (auditul de conformitate).
- *Sistemul informal:* analizarea sistemului de leadership (auditul cultural).
- *Individualităţile:* valorile şi principiile ce motivează angajaţii şi cum se potrivesc ele cu valorile organizaţiei.
- *Feedback-ul:* cum învaţă organizaţia din propria ei experienţă şi impactul acesteia asupra mediului etic şi maturizării organizaţiei" (Agheorghesei, 2011).

Auditul etic vizează transpunerea în practică a Codului etic al organizaţiei precum şi respectarea standardelor etice incluse în procedurile pe care organizaţia le implementează. Se clarifică valorile actuale pe baza cărora organizaţia acţionează efectiv (Agheorghesei, 2011), dar şi acelor valori care acţionează subteran şi netransparent în organizaţie. Auditul etic permite identificarea ariilor problemă din organizaţie şi crearea unor baze de referinţă pentru evaluarea următoarelor îmbunătăţiri (Agheorghesei, 2011) ale practicilor etice din organizaţie (Sandu, 2012a).

Tot în această categorie, încadrăm analiza valorilor şi principiilor care funcţionează formal sau informal în organizaţie şi aderenţa acestora la principiile generale ale organizaţiei; analiza mediului etic al organizaţiei; rezilienţa la valorile etice; autoaprecierea momentului de succes şi feedback-ului.

Auditul de etică e procesul prin care măsurăm „climatul etic", altfel spus, coerenţa internă şi externă a valorilor morale de bază ale unei organizaţii. El urmăreşte să determine ce valori şi standarde morale sunt în funcţiune, dacă sunt urmărite sau nu, dacă sunt atinse obiectivele etice ale organizaţiei (control intern) şi, pe de altă parte, dacă organizaţia se

comportă responsabil şi transparent cu partenerii, ţinând cont, atunci când e cazul, de diferenţele culturale, valorice, care pot apărea mai ales în situaţiile în care partenerii sunt localizaţi în ţări diferite (latura externă). Auditul etic stabileşte profilul moral al unei organizaţii, factorii care-i afectează reputaţia şi imaginea pe care o au în ochii partenerilor şi a publicului consumator (Sandu, 2012a).

Agheorghesei Tatiana (2011) identifică şase dimensiuni ale auditului de etică:

- „Definirea scopului (stabilirea subiectelor-cheie sau a ariilor de risc);
- Revizuirea misiunii, a valorilor, a scopurilor, politicilor şi priorităţilor (acţiunile trebuie să fie măsurabile prin indicatori cantitativi);
- Colectarea şi analiza informaţiilor relevante (identificarea instrumentelor şi metodelor; revizuirea tuturor rapoartelor relevante; intervievarea şi conducerea de focus-grupuri; rotaţia personalului şi satisfacţia angajaţilor; clienţii şi *stakeholderii*– sondaje, scrisori de răspunsuri, e-mail, telefoane) ;
- Verificarea rezultatelor (verificarea de către o parte independentă);
- Raportarea constatărilor (un raport formal din care să reiasă scopul, metodele utilizate, rolul auditorului, principiile de ghidare urmate).
- Specificarea acţiunilor care vor fi implementate" (Agheorghesei, 2011).

Pornind de la lucrările lui Frederic Reamer, autoarea Agheorghesei Tatiana prezintă 17 arii ale *riscului etic*, în domeniul asistenţei sociale ce trebuie avute în vedere, atunci când se realizează un audit de etică. Aceste arii sunt :

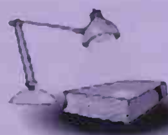
- "Drepturile clienţilor (confidenţialitate şi intimitate, divulgarea informaţiei, accesul la servicii);
- Confidenţialitate şi intimitate (solicitarea de informaţii private de la clienţi, stocarea şi protejarea informaţiilor privind clienţii);
- Obţinerea acordului (coerciţie, competenţă, validitatea formelor de acordare consimţământului);
- Furnizarea serviciului (competenţa personalului, utilizarea de intervenţii netradiţionale sau experimentale);
- Chestiunile de "graniţă" şi conflictele de interese (discriminări sexuale, cadouri şi favoruri);

- Documentaţia (evaluări, contacte, decizii, incidente critice, rapoarte);
- Defăimarea caracterului (defăimări, calomnii);
- Înregistrările privind clienţii (stocare, reţinere);
- Supervizarea (oferirea de informaţii, monitorizarea practicilor – competenţă, neglijenţă, documentare, evaluarea performanţei, acorduri scrise, receptivitate);
- Dezvoltarea personalului şi perfecţionarea prin programe de pregătire (abilităţi practice, disponibilitate, legi şi reglementări, evaluare/intervenţie);
- Apelarea la consultanţă (apelarea la consultanţi);
- Apelarea clienţilor la instanţe superioare/specialişti (apelarea la instanţe superioare/specialişti, monitorizare de către specialişti);
- Frauda (documentaţia, facturarea, înregistrările personale);
- Încetarea furnizării/asigurării serviciilor (plecarea angajaţilor, neconformarea);
- Diminuarea performanţei practicianului (familiaritatea prea mare a personalului cu natura cazurilor, cauze şi semne);
- Evaluare şi cercetare/investigare (cunoştinţe, ghiduri de protejare a participanţilor, utilizarea informaţiei, anonimat şi confidenţialitate, conflictele de interese, relaţii duale, acurateţea rapoartelor);
- Luarea deciziilor de etică (abilitatea de a recunoaşte dilemele etice, protocoalele de luare a deciziilor de etică, coduri de etică relevante, principiile legale, consultarea, documentarea, monitorizarea şi evaluarea...). " (Agheorghesei, 2011).
-

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a auditului de etică, invităm studenţii să lectureze capitolul „Auditul de etică", din Agheorghesei, D. T. (2011). Etica în afaceri. Suport de curs, Iaşi, România: Editura Universităţii Al. I Cuza din Iaşi. Disponibil online la adresa:
http://www.csc.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/IV_ETICA.pdf

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *auditului de etică,* invităm studenţii să lectureze articolul Caras (Frunza), A. (2014a). Perspectives for Reconstruction of Ethical Expertise. *Postmodern Openings*, Volume 5, Issue 2, June, Year 2014, pp. 81-96.

Sarcină de lucru 1:

1. Prezentaţi, din punctul Dumneavoastră de vedere, structura unui raport al auditului de etică, în acord cu cele prezentate de Frederic Reamer şi citat de Tatiana Agheorghesei.
2. Formulaţi grila unui raport de audit de etică pentru o instituţie publică sau pentru un ONG.
3. Realizaţi un audit de etică al unei organizaţii publice sau private.
În realizarea auditului consultaţi modelul.

Test recapitulativ

1. Ce se măsoară, prin auditul de etică, în cadrul unei organizaţii?

R: Auditul de etică e procesul prin care măsurăm „climatul etic", altfel spus, coerenţa internă şi externă a valorilor morale de bază ale unei organizaţii.

2. Cum defineşte Tatiana Agheorghesei auditul de etică?

R: Tatiana Agheorghesei defineşte auditul de etică ca pe un instrument de evaluare a gradului în care standardele etice influenţează luarea deciziilor la nivel individual şi organizaţional, permiţând evaluarea sistematică şi performanţelor obţinute în domeniile eticii de către organizaţie.

3. Ce se obţine prin realizarea unui audit de etică?

R: Prin realizarea unui audit de etică se obţine structura sistemului de valori care acţionează efectiv la nivelul organizaţiei.

SI.12. ETICA POLITICILOR PUBLICE

Tematică:
SI.12.1. Politicile publice şi calitatea vieţii
SI.12.2. Vulnerabilitatea socială şi etică. Intervenţia asupra populaţiilor vulnerabile
SI.12.3. Dimensiuni etice în construcţia politicilor publice

SI.12.1. Politicile publice şi calitatea vieţii

Cătălin Baba[28] (2003) arată că cercetarea politologică de orientare post-behavioristă se centrează asupra analizei politicilor publice, a explicării cauzelor şi consecinţelor activităţilor guvernamentale (Dye, 1995). Abordarea vizează înţelegerea conţinutului politicii publice, din perspectiva forţele sociale, economice şi politice implicate în construcţia şi implementarea politicilor publice. Cercetarea politicilor publice vizează impactul şi consecinţele acestora asupra societăţii, bazându-se pe o abordare interdisciplinară, care foloseşte concepte, tehnici şi metode din sociologie, economie, ştiinţe administrative, management, etc. (Baba, 2003). Cercetarea politicilor publice (Zamfir, Vlăsceanu, 1998) – policy research – are ca scop eficientizarea politicilor sectoriale, fiind din punctul de vedere al lui Baba, o aplicare a metodologiei specifice de cercetare socială în studiul unor fenomene cu relevanţă directă asupra vieţii cotidiene a cetăţenilor (Baba, 2003) Spre deosebire de cercetarea socială academică, cercetarea politicilor publice este o cercetare practică, aplicativă, obiectivul principal nefiind producerea cunoaşterii teoretice, ci a unei cunoaşteri cu caracter practic, aplicabil într-o situaţie particulară. Sunt analizate problemele sociale curente ale unei anumite populaţii, fiind elaborate modele de

[28] În acest capitol au fost integrate parţial şi unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, Sociologie juridică, Metodologia cercetării sociale.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.

politici publice generale sau sectoriale. Policy research – cercetarea politicilor publice este o cunoaştere aplicată, cu scop eminamente practic. Rezultatele evaluării politicilor publice ar trebui să permită crearea unei *bune guvernanţe* la nivel particular şi/sau a *bunei guvernări* la nivelul statal.

Sarcină de învăţare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *raportului dintre sărăcie şi calitatea vieţii din perspectivă etică*, invităm studenţii să lectureze capitolul "Sărăcia - o problemă globală ", din Dower, N. (2006). Sărăcia - o problemă globală (pp. 301-312). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.

Sarcină de învăţare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *construcţiei politicilor publice în domeniul eticii*, invităm studenţii să lectureze documentul emis de Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice, Agenţia Naţională a Funcţionarilor Publici (2012). *Propunere de Politică Publică "Dezvoltarea Standardelor etice în Sistemul Administraţiei Publice"*. Disponibil online la adresa:
http://www.mdrap.ro/userfiles/upp_standarde_etice.pdf

Sarcină de lucru 1:

Intraţi pe site-ul Parlamentului României la secţiunea: Propuneri legislative, identificaţi un proiect de lege ce vizează o politică publică (în domeniul sănătăţii, educaţiei, transporturilor, fiscalităţii, etc.) şi analizaţi-o din perspectivă etică, răspunzând următoarelor considerente:

Care sunt valorile etice aplicate? Care sunt valorile etice încălcate, dacă e cazul?

Cum sprijină respectiva politică publică bunăstarea populaţiei? Care sunt riscurile implicate? Din perspectiva raporturilor cost – beneficiu, care sunt estimate în propunerea de politică publică: Care sunt

instituţiile menite să implementeze respectiva politică publică? Există cadrul instituţional, sau acesta trebuie construit? etc.

Sarcină de lucru 2:

- Analizaţi politica publică în domeniul cercetării din România. Care sunt dimensiunile etice ale acesteia? Care sunt instrumentele etice utilizate în construcţia şi implementarea politicii publice? Care au fost valorile care au stat la baza construirii politicii de etică a cercetării şi de dezvoltare a cercetării româneşti?
- Identificaţi aceste elemente, mai ales în cadrul noilor propuneri de politică publică în cadrul Orizont 2020 şi strategia naţională de cercetare pentru următorii 4 ani, eventual comparând-o cu strategia 2010-2014.
- Evidenţiaţi elementele legate de etica cercetării, mai ales politica de transparenţă a cercetării, strategiile privind evitarea conduitelor, falsul intelectual (falsificarea rezultatelor, plagiatul). Analizaţi particularităţile cercetării pe subiecţi umani, în special obligativitatea consimţământului informat, respectării principiilor nonvătămării, beneficienţei, dreptăţii şi autonomiei.
- Identificaţi rolurile comisiilor de etică universitară şi respectiv a cercetării în implementarea eticii în domeniul cercetării.
- Precizaţi alte instrumente ale managementului eticii curpinse în strategia naţională de cercetare şi în documentele conexe ale acesteia.

Pentru a rezolva aceste teme consultaţi documentele de politică publică disponibile pe site-ul http://www.research.ro/ .

SI.12.2. Vulnerabilitatea socială şi etică. Intervenţia asupra populaţiilor vulnerabile

Din perspectiva determinanţilor sociali, un individ nu este intrinsec vulnerabil, ci vulnerabilizat de factori adiţionali precum: sărăcia, locuire neadecvată, calitatea scăzută a serviciilor, reglementări legale

dezavantajoase, manifestări ale puterii şi inegalităţii la nivelul familiei, a societăţii - incluzând instituţii, structuri, ierarhii, politici, măsuri.

Vulnerabilitatea poate conduce la stiluri de viaţă dependentă şi respectiv: stigmatizare, marginalizare, şi excludere socială.

Din punct de vedere social, situaţiile de risc şi starea de vulnerabilitate pot fi prevăzute, prevenite sau, limitate. Persoana respectivă va fi sprijinită în reintegrarea ei socială, prin activarea resurselor proprii, prin identificarea modalităţilor optime de a face faţă problemelor. Acţiunile de intervenţie se înscriu, pe de o parte, în sistemul asigurărilor sociale, iar pe de alta, în cel al asistenţei sociale (Ştefăroi, 2009). Obiectivele generale ale serviciilor şi activităţilor de asistenţă comunitară au în vedere:

- implicarea comunităţii în identificarea problemelor medico-sociale ale acesteia;
- definirea şi caracterizarea problemelor medico-sociale ale comunităţii;
- dezvoltarea programelor de intervenţie privind asistenţa medicală comunitară, adaptate nevoilor comunităţii;
- monitorizarea şi evaluarea serviciilor şi activităţilor de asistenţă medicală comunitară;
- asigurarea eficacităţii acţiunilor şi a eficienţei utilizării resurselor.

Termenul *bunăstare socială* (social welfare) are în literatura de specialitate două accepţiuni: aceea de instituţii specializate în oferirea serviciilor de protecţie socială, cât şi aceea de disciplină academică care cercetează calitatea vieţii amintite anterior (Johnson, Schwartz, Tate, 1996). Scopul programelor serviciilor sociale este de a contribui la prevenirea, rezolvarea sau ameliorarea problemelor sociale majore. Definit ca un set de programe oferite de diverse agenţii în scopul creşterii „bunăstării individuale sau sociale", termenul se suprapune semantic peste cel de asistenţă socială (Sandu, 2013c).

Calitatea vieţii trebuie privită într-o perspectivă mai largă decât aceea de produs direct al creşterii economice. Pe lângă bunurile şi serviciile economice, calitatea vieţii este influenţată de o gamă largă de alte componente: calitatea mediului natural şi urban, condiţiile sociale şi umane, calitatea vieţii sociale şi a relaţiilor interpersonale, posibilităţi de informare, de perfecţionare intelectuală şi participare la cultură (Rebedeu, Zamfir, 1982, Zamfir, 1999).

Sfera serviciilor sociale în domeniul creşterii calităţii vieţii nu include doar asistenţa socială. Intervenţii utile pot şi trebuie să rezulte din cooperarea interdisciplinară a unor domenii precum: sociologia, psihologia, politicile sociale, antropologia culturală, ştiinţele juridice, medicina socială, şi ştiinţele comunicării (Husband, 2010).

Vom prezenta în continuare un model ca posibilă paradigmă a interconexiunii dintre diferitele componente ale cunoaşterii şi acţiunii sociale în cadrul sistemelor de protecţie socială (Zastrow, 1987).

Sociologia, pornind de la studiul organismului social, instituţiilor sociale, faptelor sociale şi comportamentului actorilor sociali, diagnostichează şi prognozează disfuncţiile care ar putea apărea. Studiile venite să pună în evidenţă variaţia unor indicatori ai calităţii vieţii, vor evidenţia zonele prioritare pentru intervenţie, precum şi efectele globale realizate de intervenţiile strategice prin programe ample asupra unor categorii defavorizate.

Psihologia, prin studiul proceselor psihice, poate da un model coerent de analiză a comportamentului uman, al dezvoltării personalităţii sociale a individului, putând propune strategii terapeutice şi de intervenţie.

Psihiatria, prin studiul aspectelor patologice ale comportamentului uman, diagnostichează şi intervine terapeutic în maladiile psihice, de care eventual ar suferi clienţii serviciilor sociale.

Ştiinţele politice, prin studiul doctrinelor şi programelor politice şi al siguranţei, prin cercetarea politicilor sociale existente sau promovarea unora noi, contribuie la predicţia nevoilor sociale şi terapeutice a acestora prin actul decizional.

Economia, prin studiul producţiei, distribuţiei şi consumului evidenţiază nevoile populaţiei în planul concret material, putându-se propune strategii macro sau micro de redistribuire a unei părţi a venitului şi orientarea acesteia spre categoriile de populaţie defavorizate.

Antropologia culturală, prin metode proprii de analiză provenite din psihologie şi sociologie, cercetează specificul diferitelor culturi sau subculturi, populaţii şi zone, punând în evidenţă nevoile şi resursele specifice (Sandu, 2013c).

Considerăm domeniul „bunăstării sociale" ca pe o zonă interdisciplinară de activitate profesională, legată direct de creşterea calităţii vieţii indivizilor.

Sarcină de învăţare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înţelegere a *vulnerabilităţii sociale şi etice,* invităm studenţii să lectureze capitolul „Femeile ca grup vulnerabil în documentele oficiale", din Popescu, R. (2011). *Grupurile vulnerabile şi economia socială. Romi şi femei în dificultate. Manual de intervenţie.* Bucureşti, România: Editura Expert, pp. 32-36.

Sarcină de lucru 1:

Identificaţi un proiect care vizează îmbunătăţirea calităţii vieţii unei categorii de populaţii vulnerabile şi realizaţi un audit etic al acestuia, pornind de la datele existente pe internet. Veţi urmări cel puţin:

- valorile etice constitutive, care ar trebui să fie evidenţiate în scopul proiectului;
- valorile etice operaţionale prezente explicit sau implicit în obiectivele proiectului;
- principiile de bună practică, ce ar trebui să transpară din activităţile şi metodologia proiectului.

Puteţi identifica şi alte aspecte etice în funcţie de datele disponibile pe internet referitor la proiectul respectiv.

Sarcină de lucru 2:

Identificaţi cel puţin cinci categorii de populaţii vulnerabile cu care poate intra în contact un funcţionar public. Alegeţi una dintre acestea, şi formulaţi cel puţin 3 principii etice care ar trebui respectate în lucrul cu acestea.

SI.12.3. Dimensiuni etice în construcţia politicilor publice

Politicile publice reprezintă strategii şi principii care ghidează acţiunile administrative ale statului în diversele categorii de probleme, ce apar în actul guvernării.

O definiţie a politicilor publice ar fi aceea că ele reprezintă strategii guvernamentale, publice în general, de răspuns la problemele comunităţii. Prin problemă publică, se înţelege o situaţie general percepută ca inacceptabilă şi care necesită intervenţie.

(Kraft, Furlong, 2013).

Pe agenda publică figurează o gamă variată de probleme, fiecare necesitând o abordare particulară în consonanţă cu o viziune politică şi o strategie de guvernare. Printre politicile publice se pot enumera: politicile bugetare, politicile de mediu, politicile de sănătate, politicile în educaţie, politicile sociale. Responsabilitatea pentru politicile publice revine în general statului, prin administraţia sa centrală, susţinut de administraţiile publice locale.

Viziunea modernă bazată pe impactul comunităţilor locale asupra politicilor publice implică atragerea iniţiativei private în implementarea acestora, (Kraft, Furlong, 2013) prin iniţiative de responsabilitate socială corporatistă, parteneriat public privat, etc. Autorii menţionaţi disting între rezultatele politicilor publice (policy outputs) şi efectele acestora (policy outcomes). Implementarea politicilor publice se realizează prin intermediul programelor derulate de instituţii şi agenţii guvernamentale sau private (Kraft, Furlong, 2013).

Scopul declarat al politicilor publice este binele general – *public good* – şi promovarea bunăstării publice – *public`s welfare.* Conceptul de *Bine Public* nu este unanim acceptat, el reflectând diversele valori şi opinii divergente existente la nivelul societăţii (Kraft, Furlong, 2013). Buna guvernare implică obţinerea minimului consens asupra Binelui Public, generat pe de o parte prin sistemele decizionale specifice democraţiei reprezentative, susţinut şi legitimat prin instrumentele democraţiei deliberative. O componentă majoră a bunăstării sociale, de care ar trebui să se ţină cont în construcţia politicilor publice cu precădere asupra celor

sociale şi de sănătate, educaţionale, o reprezintă bunăstarea subiectivă sau percepută care stă la baza conceptului de calitatea vieţii.

Construcţia politicilor publice, a celor de sănătate în particular, poate fi analizată din perspectiva triadei context - conţinut - proces (Buse, Mays, 2012). Acţionând concomitent asupra celor trei laturi ale triunghiului acţiunii publice: actorii sociali individuali, grupali sau organizaţionali construiesc politicile publice, printr-o permanentă ajustare a celor trei componente. Conţinutul politicilor publice îl reprezintă Binele Public, sau cu alte cuvinte, calitatea obiectivă şi subiectivă a vieţii. Contextul este reprezentat de particularităţile culturale ale societăţii în care se aplică politica publică, precum şi de indicatorii de calitate a vieţii, deja existenţi la momentul implementării acesteia. Procesul vizează o variaţie pozitivă a indicatorilor generali de stare ai calităţii vieţii, precum şi în măsura posibilităţilor, a indicatorilor subiectivi, particulari, ai beneficiarilor respectivei politici publice. Modelul politicilor publice bazate pe calitatea vieţii poate fi gândit într-o perspectivă utilitariană, ca maximizare a beneficiilor, pentru cât mai multe persoane, şi /sau minimizarea gradului de disatisfacţie. Aceasta s-ar traduce prin obţinerea celei mai mari medii ponderate posibile ale indicatorilor de stare ai calităţii vieţii, respectiv a celei mai mici variaţii negative a indicatorilor subiectivi ai calităţii vieţii. Prin evaluarea politicilor publice se înţelege măsurarea impactului acţiunilor guvernamentale sau locale, care vizează structura investiţiilor şi a finanţărilor publice, nivelul şi strategia de impozitare, fiscalitatea, şi mai ales impactul unor taxe particulare (Dasgupta, 2000) de exemplu a coplăţii în sistemul sanitar, etc. Măsurarea politicilor publice vizează atât comparaţia dintre situaţia dinainte de implementare, cât şi după implementarea acestora, compararea cu rezultatele similare obţinute în alte ţări, şi identificarea consecinţelor directe ale politicii publice în cauză. Toate acestea necesită măsurători de calitate a vieţii, pentru corecta stabilire a reperelor comparative (Dasgupta, 2000).

Introducerea unei modificări a echilibrului sistemelor sociale prin intermediul politicilor publice poate genera dezvoltare sustenabilă sau agravarea inechităţilor sociale. Implementarea unei politici publice ar trebui să aibă la bază o serie de raţiuni sociale şi economice, şi nu doar simple considerente politice.

Implementarea politicilor publice, cu precădere a celor sociale şi de sănătate, pornind de la calitatea vieţii măsurată prin indicatori

obiectivi şi subiectivi se poate realiza prin trecerea de la politicile publice impregnate ideologic, la cele bazate pe consens democratic.

Susţinem caracterul subiectiv al calităţii vieţii, ca expresie a fericirii şi bunăstării individului. Tocmai pornind de la acest caracter subiectiv, politicile publice pot fi aşezate pe un fundament democratic deliberativ. Zorondo-Rodriguez şi colaboratorii (2012) atrag atenţia asupra importanţei contextului local în definirea indicatorilor calităţii vieţii, şi implicit în utilizarea calităţii vieţii în măsurarea eficienţei politicilor publice. Richard Young (2008) arată că indicatorii calităţii vieţii pot sta la baza proiectării politicilor publice, şi nu doar la măsurarea eficienţei acestora. Identificarea elementelor subiective cu privire la calitatea vieţii şi a disatisfacţiei percepute, poate fi utilizată inductiv în scopul evidenţierii acelor probleme cuprinse în agenda publică care întrunesc cele mai multe solicitări de modificare din partea cetăţenilor. Cu alte cuvinte, acele seturi globale de indicatori ai calităţii vieţii, care arată cea mai mare preocupare publică dintr-un anumit sector, ar trebui operaţionalizaţi ca obiective a politicilor publice. Deşi aceste aspecte aparţin domeniului cunoaşterii comune, Dasgupta (2000) arată că, în practică, decizia politică şi administrativă este rareori bazată pe studii temeinice de calitatea vieţii.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizaţi un eseu cu tema: *Responsabilitatea faţă de generaţiile viitoare*, pornind de la vizionarea filmului *Idiocracy* - producţie a studioului 20th Century Fox în regia lui Mike Judge. Trailer disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=BBvIweCIgwk .
2. Analizaţi, din perspectivă etică, elementele de „politici publice" prezentate în film.

Sarcină de lucru 4:

Realizaţi un eseu cu tema: *Implicarea societăţii civile în construcţia unor politici publice vizând etica experimentelor pe animale*, pornind de la vizionarea filmului *Blonda de la Drept 2* (Legally Blonde 2: Red, White & Blonde) producţie a studioului

20th Century Fox, în regia lui Charles Herman-Wurmfeld. Trailer disponibil online la adresa:
http://www.cinemagia.ro/trailer/legally-blonde-2-red-white-blonde-blonda-de-la-drept-2-835/ .

Test recapitulativ

1. Ce vizează cercetarea politicilor publice?

R: Cercetarea politicilor publice vizează impactul şi consecinţele acestora asupra societăţii, bazându-se pe o o abordare interdisciplinară, care foloseşte concepte, tehnici şi metode din sociologie, economie, ştiinţe administrative, management, etc.

2. La ce fel de stiluri de viaţă poate conduce vulnerabilitatea?

R: Vulnerabilitatea poate conduce la stiluri de viaţă dependente şi respectiv stigmatizare, marginalizare şi excludere socială.

3. Câte accepţiuni are termenul *bunăstare socială* (social welfare) în literatura de specialitate?

R: Termenul *bunăstare socială* (social welfare) are în literatura de specialitate două accepţiuni: aceea de instituţii specializate în oferirea serviciilor de protecţie socială, cât şi aceea de disciplină academică care cercetează calitatea vieţii.

4. Ce fel de strategii şi principii reprezintă politicile publice?

R: Politicile publice reprezintă strategii şi principii care ghidează acţiunile administrative ale statului în diversele categorii de probleme, ce apar în actul guvernării.

5. Care este definiţia politicilor publice?

R: O definiţie a politicilor publice ar fi aceea că ele reprezintă strategii guvernamentale, publice, în general de răspuns la problemele comunităţii.

6. Ce se înţelege prin problemă publică?

R: Prin problemă publică se înţelege o situaţie general percepută ca inacceptabilă şi care necesită intervenţie.

7. Care este scopul declarat al politicilor publice?

R: Scopul declarat al politicilor publice este binele general – *public good* – şi promovarea bunăstării publice – *public`s welfare*.

BIBLIOGRAFIE

- ✓ Antonescu, M. (2009). *Instituțiile Uniunii Europene în perioada Post-Nisa.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Apel, K. O. (1992). The Ecological Crisis as a Problem for Discourse Ethics. In Ofsti, A. (ed.). *Ecology and Ethics. Trondheim: Nordland Academy of Arts and Sciences*, pp. 219-260.
- ✓ Apel, K. O. (1993). How to Ground a Universalistic Ethics of Co-Responsibility for the Effects of Collective Actions and Activities? *Philosophica*, 52, pp. 9-29.
- ✓ Apel, K. O. (1999). The Response of Discourse Ethics to the Moral Challenge of the Human Situation as Such and Especially Today. *Mercier Lectures, Louvain-la-Neuve. Series: Morality and the Meaning of Life*, 13, March, pp. 77-90, Peeters Publishers.
- ✓ Arens, L. L. (2003). *Audit. O abordare integrată.* Ediţia a 8-a, Chişinău, Republica Moldova: Editura ARC.
- ✓ Aristotel (1998). *Etica nicomahică.* Bucureşti, România: Editura ştiinţifică şi Enciclopedică.
- ✓ Arneson, R. (1980). J. Mill versus Paternalism. *Ethics 90*, nr. 4, pp. 470- 498.
- ✓ Asimov, I. (1950). *I Robot.* SUA: Gnome Press.
- ✓ Astărăstoae, V., Ungureanu, M. C., Stoica, O. (2003). Probleme etice şi legale ale noilor tehnologii reproductive. *Revista Română de bioetică,* vol. 1, nr. 2.
- ✓ Baba, C. (2003). Evoluţia Politicilor Publice în Cadrul Politologiei. *Revista Transilvană de Ştiinţe Administrative*, IX, pp. 35-40.
- ✓ Bandura, A. (2000). Exercise of Human Agency through Collective Efficacy. *Current Directions in Psychological Science,* 9(3), pp. 75-78.
- ✓ Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: an Agentic Perspective. *Annu RevPsychol,* 52, pp. 1-26.
- ✓ Barnard, B. (2010). *Note de curs asupra Anchetei Apreciative.* Universitatea Eastern Illinois cos 4850.
- ✓ Barry, C. L. (1998). Document Representations and Clues to Document Relevance. *Journal of the American Society for Information Science*, vol 49, nr. 14, pp. 1293-1303.
- ✓ Bâtlan, I. (1997). *Philosophia moralis. Prelegeri de etică.* Bucureşti, România: Editura Didactică şi Pedagogică.

- ✓ Beauchamp, T., Childress, J. (1994). *Principles of Biomedical Ethics*. New York, SUA: Oxford University Press.
- ✓ Beauchamp, T., Childress, J. (2009). *Principles of Biomedical Ethics* (Sixth edition). New York, SUA: Oxford University Press.
- ✓ Bentham, J. (1834). *Deontology or the Science of Morality: In Which the Harmony and Co-Incidence of Duty and Self-Interest, Virtue and Felicity, Prudence and Benevolence are Explained, Exemplified, and Applied to the Bussiness of Life*. London, UK: Longman, Rees, Orme, Browne, Green, and Longman. Edinburgh: William Tait.
- ✓ Bocancea, C. (2012). *Drept Constituțional și Instituții Politice (I)*. Suport de curs, Universitatea Petre Andrei din Iași, Facultatea de Drept.
- ✓ Borțun, D. (2011). Secolul XXI, Secolul Responsabilității Sociale. În Borțun, D. (coord.), Crișan, C., Dehelean, D., Ducu, C., Grigore, G., Horia, C., Oprea, L., Stancu, A., *Suport teoretic pentru seria de workshop-uri „Parteneriate sustenabile și bune practici"*. București, 2011, pp. 5-37.
- ✓ Boxill, B. (2006). Egalitate, discriminare și tratament preferențial (pp. 365-375). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Bradu, O., Sandu, A. (2009). Perspective epistemice și axiologice în supervizarea apreciativă. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 24, pp. 95-102.
- ✓ Buckle, R. (2006). Dreptul natural (pp. 191-204). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Bushe, G. (2010). A Comparative Case Study of Appreciative Inquiries in One Organization: Implications for Practice. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 29, pp: 7-24.
- ✓ Buse, K., Mays, N. (2012). *Making Health Policy (Understanding Public Health)*. McGraw-Hill, UK: Open University Press.
- ✓ Cameron, A. (1998). Dooyeweerd on Law and Morality: Legal Ethics a Test Case. *Victoria University Law Review*, vol. 28, nr. 1, pp. 263-281.
- ✓ Caras (Frunză), A. (2014a). Perspectives for Reconstruction of Ethical Expertise. *Postmodern Openings*, Volume 5, Issue 2, June, Year 2014, pp.81-96.
- ✓ Caras (Frunză), A. (2014b). *O abordare deconstructivă a valorilor etice. Expertiza etică* (Teză de doctorat nepublicată). Universitatea Al. I. Cuza din Iași, România.
- ✓ Caras, A., Sandu, A. (2012). Necesitatea comisiilor de etică în evaluarea etică a serviciilor sociale.Prezentat la *A VIII-a Conferință Națională de Bioetică*, 13-16 septembrie 2012, Cluj-Napoca.

- ✓ Caras (Frunza), A., Sandu, A. (2014). Epistemic and Pragmatic Backgrounds of Supervision of Ethics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 142-151. ISSN: 1877-0428.
- ✓ Cătineanu, T. (2008). *Deontologia mass-media*. București, România: Editura Universității din București.
- ✓ Ciucă, A. (2011). On the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the EU accession to the European Convention on Human Rights. *Eastern Journal of European Studies*, Volume 2, Issue 1, June 201,1 p. 57-65.
- ✓ Ciulei, T. (2014). *Logică, argumentare și retorică. De la rațiunea teoretică la rațiunea practică în discursul public*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Codreanu, T. (2005). *Transmodernismul*. Iași, România: Editura Junimea.
- ✓ Cojocaru, D. (2004). *Repere sociopedagogice ale schimbării în sistemul educațional*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Cojocaru, Șt. (2005). *Metode apreciative în Asistența Socială. Ancheta, Supervizarea și Managementul de Caz*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Cojocaru, Șt. (2006). Supervizarea apreciativă de grup în asistența socială. Utilizarea principiilor anchetei apreciative în procesul de supervizare (pp. 107-116). În Ionescu, O. (coord.). *Copiii de azi sunt părinții de mâine*, nr. 17.
- ✓ Cojocaru, Șt. (2008). Evaluarea apreciativă – formă a evaluării formative. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, Vol. 20, pp. 42-48.
- ✓ Cojocaru, D., Sandu, A. (2011). (Bio) Ethical and Social Reconstructions in Transmodernity. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10(30), pp. 258-276.
- ✓ Cojocaru, D., Sandu, A., Oprea, L. (2013). Încrederea în relația medic-pacient (pp. 95-123). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoae, V. (coord.), (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Cooperrider, D., Srivastva, S. (1987). Appreciative Inquiry in Organization Life. In Cooperrider, D. L., Srivastva, S. (Eds.), *Research in Organizational Change and Development* (pp. 129-169). Greenwich, CT: JAI Press.
- ✓ Cooperrider, D., Whiteny D. (2005). *Handbook of Appreciative Inquiry*, USA: Palo Alto.
- ✓ Copoeru, I., Szabo, N. (2008). De la „mobilizare" la „moralizare" Transformarea practicilor profesionale în România post-totalitară. În Olaru, B. (coord.), *Controverse etice în epoca biotehnologiilor. Autonomie*

individuală şi responsabilitate socială. Iaşi, România: Editura Universităţii "Al. I. Cuza" din Iaşi.
- ✓ Cornelius, H., Faire, S. (1996). *Ştiinţa rezolvării conflictelor*. Bucureşti, România: Editura Ştiinţă &Tehnică.
- ✓ Corodeanu, D. T. (2007). *Etica în Administraţia Publică. Dileme etice în organizaţii şi instrumente de rezolvare a acestora*. Iaşi, România: Editura Tehnopress.
- ✓ Corodeanu-Agheorghesei, D. T. (2013). *Etica în administraţia publică*. Bucureşti, România: Editura Tritonic.
- ✓ Costiniu, F. (coord.), (2007). *Codul deontologic al magistraţilor, Ghid de aplicare*. Bucureşti, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Costiniu, F. (2008). Codul deontologic al magistraţilor - prezent şi perspective. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. Bucureşti, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Cozma, C. (2001). *Introducere în aretelogie, Mic tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza".
- ✓ Cozma, C., Măgureanu, L. (2008). Valori etice fundamentale, între constanţă şi metamorfoză. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. Bucureşti, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Cristea, A. (2005). Etica postmodernă. Paradoxuri. Antinomii. Echivocuri. *Revista Perspective*.
- ✓ Damian, S., Necula, R., Sandu, A., Iliescu, M. L., Ioan, B. (2013). Ethical Evaluation Model for Technologies. The Role of Medical Technology in the Development of Autonomy in Diabetes Patient. *Revista Medico-Chirurgicală a Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi*, Vol. 117, No. 3, pp. 722-730.
- ✓ Damian, S. I., Necula, M. R., Sandu, A., Radu, I. L., Ioan, B. G. (2014). Comunicarea cu pacientul cronic şi familia acestuia din perspectiva preoţilor ortodoxi (pp. 449-460). În Buta, M. G. (2014). *Medicii şi biserica. Vol. 12: Creştinul în faţa suferinţei şi morţii*. Cluj Napoca, Romania: Editura Renaşterea, ISBN: 978-666-8604-008.
- ✓ Dasgupta, P. (2000). *Valuation and Evaluation: Measuring the Quality of Life and Evaluating Policy, Resources for the Future*. Washington D.C., USA.
- ✓ Davis, N. (2006). Deontologia contemporană (pp. 238-240). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

- ✓ Derrida, J. (1980). Violence and Metaphysics. An Essay on the Thought of Emmanuel Levinas (pp. 79-193). În Derrida, J. (ed.). *Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- ✓ Derrida, J. (1997). *The Politics of Friendship*. London, UK: Verso.
- ✓ Deutsch, M. (1977). *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. Londra, United Kingdom: Yale University Press.
- ✓ Dîrdală, L. D. (2013). Puterea blândă a Uniunii Europene – o critică realist. *Conferința Internațională Universality, Mentality, Knowledge*, Universitatea "Mihail Kogalniceanu" din Iaşi, România.
- ✓ Dower, N. (2006). Sărăcia - o problemă globală (pp. 301-312). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Drucker, P. (1988). The Coming of the New Organization. *Harvard Business Review*, 66(1), pp. 45-53.
- ✓ Dumea, C. (1998). *Omul între „a fi" sau „a nu fi" Probleme fundamentale de bioetică*. Bucureşti, România: Editura Arhiepiscopiei Româno-Catolice.
- ✓ Durkheim, E. (2005). *Sinuciderea*. Bucureşti, România: Editura Antet.
- ✓ Durkheim, E. (2008). *Diviziunea muncii sociale*. Bucureşti, România: Editura Antet.
- ✓ Durnescu, I. (2006). *Asistența socială în penitenciar*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Dworkin, R. (1986). *Law`s Empire*. London, U. K.: Fontana.
- ✓ Dye, T. (1995). *Understanding Public Policy*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- ✓ Elshtain, J. B., Cloyd, T. (1995). *Politics and the Human Body: Assault on Dignity*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- ✓ Engel, G. L. (1978). The Biopsychosocial Model And The Education Of Health Professionals. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 310, pp. 169–181.
- ✓ Engels, F. (1848). *The Condition of the Working Class in England*. UK: Oxford University Press.
- ✓ Fairfield, J. G. T. (1977). *When You Don't Agree*. Scottdale, Pennsylvania: Herald Press.
- ✓ Fatic, A. (2013). Projecting 'The Good Life' in Philosophical Counseling. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, pp. 1242-1252. ISSN: 1742-8181.
- ✓ Feinberg, J. (1972). The Idea of a Free Man. In Dearden, R. F. *Education and the Development of Reason*. London, U.K.: Routledge & Kegan Paul.

- Ferrell, O. C., Ferrell, J. F. (2012). *Business Ethics, Ethical Decision Making & Cases* (pp. 222- 243). SUA: South-Western Publishing.
- Filip, R., Iamandi, I. (2008). *Etică şi responsabilitate socială corporativă în afacerile internaţionale*. Bucureşti, România: Academia de Studii Economice.
- Forsberg, E. M. (2005). The Ethical Matrix – a Tool for Ethical Assessment of Biotechnology (pp: 263-269). In Landeweerd, L., Houdebine, L., Termeulen, R. (eds.) *BioTechnology-Ethics. An introduction*. Firenze, Italy: Angelo Pontecorboli Editore.
- Foucoult, M. (2005). *A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii*, Ediţia a II-a. Bucureşti, România: Editura Paralela 45.
- Frunjină, I., Teşileanu, A. (2002). *Comunicare, negociere şi rezolvare de conflicte*. Bucureşti, România: Mondan.
- Frunză, M. (2007). *Introducere în etica aplicată*. Suport de curs, Universitatea Babeş Bolyai, Cluj-Napoca.
- Frunză, M. (2009). *Etică*. Suport de curs, Universitatea Babeş Bolyai, Cluj Napoca.
- Frunză, S. (2012). Increasing Competence – an Ethical Duty of Civil Servants. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, Special Issue, pp. 32-41.
- Frunză, S. (2014a). *Advertising Constructs Reality. Religion and Advertising in the Consumer Society*. Bucureşti, România: Editura Tritonic. ISBN: 978-606-8571-41-6.
- Frunză, S. (2014b). *Comunicare simbolică şi seducţie*. Bucureşti, România: Editura Tritonic. ISBN: 978-606-8571-33-1.
- Frunză, S. (2014c). *Advertising and Administration Under the Pressure of Ethics*. Franţa: Editions de SUERS, ISBN 979-10-93538-00-6, pg. 220.
- Gamble, T. K., Gamble, M. (1993). *Communication Works*. New York, USA: McGraw Hill.
- Gavrilută, C. (2013). *The Everyday Sacred Symbols, Rituals, Mythologies*. Saarbrücken, Germany: LAP Lambert Academic Publishing.
- Gavriluţă, N. (2003). *Fractalii şi timpul social*. Bucureşti, România: Editura Dacia.
- Gergen, K. (2005). *Social Construction in Context*. Londra, Marea Britanie: Sage Publications.
- Goodin, R. (2006). Utilitatea şi binele (pp. 269-276). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.

- ✓ Guliciuc, V. (2000). *Introducere în teoria şi practicile comunicării. Partea I.* Suceava, România: Editura Universităţii „Stefan cel Mare".
- ✓ Habermas, J. (1987). *Theory of Communicative Action*, Volume 2. Boston, SUA: Beacon Press.
- ✓ Habermas, J. (1998). *Sfera publică şi transformarea ei structurală. Studiul unei categorii a societăţii burgheze.* Bucureşti, România: Editura Univers.
- ✓ Habermas, J. (2000). *Conştiinţă morală şi acţiune comunicativă.* Bucureşti, România: Editura All Educaţional.
- ✓ Habermas, J. (2001). Constitutional Democracy, a Paradoxical Union of Contradictory Principles?. *Political Theory*, Vol. 29, No. 6, December.
- ✓ Habermas, J. (2013). Plea for a constitutionalization of international law. Paper presented at *XXIII World Congress of Philosophy. Philosophy as Inquiry and The Way of Life*, Athens 4-10 August, 2013.
- ✓ Hardman, D. J. (2006). Audit of ethics in government. *International Journal of Government Auditing*, vol 23(2), p.11.
- ✓ Harris, J. (2004). Immortal Ethics. *Ann. N.Y. Acad. Sci*, 10,19, pp. 527- 534.
- ✓ Hofmann, P. B. (2006). The Value of an Ethics Audit. *Healthcare Executive*, Vol. 21, No. 2, pp. 44-45, March/April.
- ✓ Holman, A. (2011). *Criterii etice de selecţie a pacienţilor pentru transplant.* Etica politicilor de sănătate, Worksop desfăşurat în cadrul proiectului Etica politicilor de sănătate, Universitatea de Medicină şi Farmacie "Gr. T. Popa", Iaşi.
- ✓ Horney, K. (1998). *Conflictele noastre interioare.* Bucureşti, România: Editura IRI.
- ✓ Hromas, C. (2003). On the Relationship of Ethics to Moral Law: The Possibility of Nonviolence in Levinas` s Ethics. *The California Undergraduate Philosophy Review*, vol. 1, pp. 125-135.
- ✓ Huber, G. (1984). The Nature and Design of Post-Industrial Organization. *Management Science,* 30(8), pp. 928-951.
- ✓ Hughes, R. (1993). *Culture of Complaint: The Fraying of America.* New York: Oxford University Press.
- ✓ Huidu, A. (2010). *Reproducerea umană medical asistată-etica incriminării versus etica biologică-studiu de drept comparat.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Husband, C. (2010). Recognising Diversity and Developing Skills: the Proper Role of Transcultural Communication. *European Journal of Social Work*, vol. 3(3), pp. 225-234.

- ✓ Huzum, E. (2011). "Dreptatea socială" (pp. 59-83). În Huzum, E. (coord.) *Concepte şi teorii social-politice*. Iaşi, România: Editura Institutul European.
- ✓ Huzum, E. (2013). Egalitarianismul. În Huzum, E. (coord). *Teorii şi ideologii politice,* Iaşi, România: Editura Institutului European.
- ✓ Ignătescu, C. (2013). *Abuzul de drept.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Ioan, B., Stângă, O. (2009). Respectul pentru persoană. In Astărăstoae, V., Loue, S., Ioan, B. (eds), (2009). *Etica Cercetării pe Subiecţi Umani.* Iaşi, România: Editura „Gr. T. Popa", U.M.F.
- ✓ Jennings, B. (2007). Autonomy. In Steinbock, B. (ed.), *The Oxford Handbook of Bioethics.* Oxford University Press.
- ✓ Jeurissen, R. (2005). Moral Complexity in Organizations (pp. 11-20). In Korthals, M., Bogers, R. (eds.), *Ethics for Life Scientists*, vol. 5.
- ✓ Johnson, L. C., Schwartz, C. L., Tate, D. S. (1996). *Social Welfare: a Response to Human Need.* Boston, USA: Allyn and Bacon.
- ✓ Jonas, H. (1984). *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age.* Chicago: University of Chicago Press.
- ✓ Kant, I. (1972). *Critica raţiunii practice.* Traducere Bagdasar, N. Bucureşti, România: Editura Ştiinţifică.
- ✓ Kant, I. (2007). *Întemeierea metafizicii moravurilor.* Bucureşti, Romania: Editura Humanitas [1785].
- ✓ Kaptein, M. (ed.), (1998). Ethics Management. Auditing and Developping the Ethical Content of Organizations. *Issues in Business Ethics*, vol. 10, pp. 31-45.
- ✓ Kitagawa, E. M., Hauser, P. M. (1973). *Differential Mortality in the United States: A Study in Socioeconomic Epidemiology.* Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- ✓ Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development.* San Francisco, CA: Harper & Row.
- ✓ Kymlicka, W. (2006). Tradiţia contractului social (pp. 216-226). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Kraft, M. E., Furlong, S. R. (2013). *Public Policy, Politics, Analyses and Alternatives.* Los Angeles, USA: Sage Publications.
- ✓ Levinas, E. (1985). *Ethics and Infinity: Conversations with Philippe Nemo.* Cohen, R. A. (trans.) Pittsburgh, SUA: Duquesne University Press.
- ✓ Levinas, E. (1986). The Trace of the Other (pp. 345-359). In Taylor, M. C. (ed.) *Deconstruction in Context.* Chicago, IL: University of Chicago Press.

- ✓ Levinas, E. (1999). *Totalitate şi infinit. Eseu despre exterioritate.* Iaşi, România: Editura Polirom, p. 117.
- ✓ Levinas, E. (2001). Ethics as First Philosophy (pp. 75-87). In Hand, S. (ed.) *The Levinas Reader.* Malden: Blackwell Publishing Company.
- ✓ Levinas, E. (2006). *Astfel decât a fi sau dincolo de esenţă.* Bucureşti, România: Editura Humanitas.
- ✓ Levinas, E., Robbins, J. (2002). *It is Righteous To Be? Interviews with Emmanuel Levinas.* Stanford, California: Stanford University Press.
- ✓ Lipovetsky, G. (1996). *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice.* Bucureşti, România: Ed. Babel.
- ✓ Lipovetsky, G. (2005). *Hypermodern Times.* MA, USA: Polity Press.
- ✓ Lipovetsky, G. (2007). *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societăţii de hiperconsum.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Langdon, B. (1997). Corporate Ethics are Now a Mainstream Management Issue. *CMA Magazine*, vol 76, no.6, p. 3.
- ✓ Luca, S., Bulancea, D. M. (2008). Deontologia magistratului. În Pivniceru, M., Luca, C. *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane.* Bucureşti, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (2013). Teorii etice aplicate relaţiei medic pacient (pp. 46-50). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.). (2013). *Relaţia medic-pacient.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Mareş, P. (2014). Redistribution and Recognition – Two Spheres of Social Justice. Paper presented at *International Scientific Conference LUMEN Transdisciplinarity and Communicative Action*, 21-22 November, Târgovişte, România.
- ✓ Marmot, M. G., Stansfeld, S., Patel, C., North, F., White, I., Brunner, E., Feeney, A., Marmot, M. G., Davey Smith, G. (1991). Health Inequalities among British Civil Servants: the Whitehall II Study. *The Lancet*, Volume 337, Issue 8754, June.
- ✓ Matei, O. (2010). Legislaţie etică în administraţia publică românească. *Revista de Administraţie Publică şi Politici Sociale*, An II, Nr. 4(5)/Decembrie.
- ✓ Maxim, S. T. (2004). *Toleranţa. Dreptul la diferenţă.* Bucureşti, România: Editura Didactică şi Pedagogică.
- ✓ Maxim, S. T. (2010). *Peripatetice.* Iaşi, România: Editura Pim.
- ✓ Mcdonald, G. M. (2009). An anthology of codes of ethics. *European Business Review*, 21, 4, pp. 344-372.

- ✓ Menzel, D. (2007). *Ethics Management for Public Administrators: Building Organizations of Integrity*. New York, SUA: M. E. Sharpe.
- ✓ Mepham, B., Kaiser, M., Thorstensen, E., Tomkins, S., Millar, K. (2006). *Ethical Matrix. Manual*. LEI, The Hague.
- ✓ Mill, J. S. (1999). Principiile economiei politice. In Iliscu, A. P., Socaciu, E. (ed.), *Fundamentele gândirii politice modern*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Migdley, M. (2006). Originile eticii (pp. 35-36). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Morar, V. (2006). *Etica şi afacerile. Morală elementară şi responsabilitate socială*. Bucureşti, România: Editura Universităţii Bucureşti.
- ✓ Moscovici, S. (2006). *Psihologia socială sau maşina de fabricat zei*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Murray, D. (1995). *Ethics in Organisations* (p.105). Londra, UK: Kogan Page.
- ✓ Mureşan, R. (2006). Problema raportului dintre morală şi drept. Norme etice şi norme juridice. *Revista Transilvania*, nr. 8-9, pp. 136-137.
- ✓ Nemţoi, G. (2013). *Drept constituţional şi instituţii publice: note de curs*. Bucureşti, România: Editura Didactică şi Pedagogică.
- ✓ Nicolescu, B. (2007). *Transdisciplinaritatea. Manifest*, (ediţia a II-a). Traducere din limba franceză de Vasilescu, H. M., Iaşi, România: Editura Junimea.
- ✓ Nye, J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York, SUA: Basic Books.
- ✓ Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, SUA: Public Affairs.
- ✓ Nye, J. (2011). *The Future of Power*. New York, SUA: Public Affairs.
- ✓ Novak-Marcincin, J., Nicolescu, A., Teodorescu, M. (2015). Neutrosophic circuits of communication. A review. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2) (2015), pp. 174-186.
- ✓ Nozick, R. (1997). *Anarhie, stat şi utopie*. Traducere de Dumitru, M. Bucureşti, România: Editura Humanitas.
- ✓ O'Neill, O. (2006). Etica lui Kant (pp. 205-215). În Singer, P. (ed.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Paden, R. (2003). Book Review: Alan Wolfe, Moral Freedom: The Search for Virtue in a World of Choice. *The Journal of Value Inquiry* vol. 37, no. 1, pp. 121-125.

- Parsons, P. J. (2008). *Ethics in Public Relations: A Guide to Best Practice* (pp.170-171). Londra, UK: Kogan Page.
- Pavel, N. (2009). De la procesul echitabil la un proces echitabil. *Revista de Drept Românesc*, An 21 (54), Nr. 1, pp.47-70.
- Persson, I., Săvulescu, J. (2012). *Neadaptaţi pentru viitor. Nevoia de bio-ameliorarea morală.* UK: Oxford University Press.
- Pettit, P. (2006). Consecinţialismul (pp. 258-268). În Singer, P. (2006). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- Pies, I., Beckmann, M., Hielscher, S. (2010). Value Creation, Management Competencies, and Global Corporate Citizenship: An Ordonomic Approach to Business Ethics in the Age of Globalization. *Journal of Business Ethics* (2010) 94, pp. 265–278. DOI 10.1007/s10551-009-0263-1.
- Pivniceru, M., Luca, C. (2008). Reglementări internaţionale cu relevanţă în materia deontologiei judiciare. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane.* Bucureşti, România: Editura Hamangiu.
- Plugaru, A., Ponea, S. (2010). Evaluation of Supervision Practice of the Social Services Provided to Elderly in Home Care Centre. *Postmodern Openings*, Year 1, vol. 3, pp. 49-70.
- Ponea, S., Sandu, A. (2010). Appreciative Group Socialization. Model Presentation. *Postmodern Openings*, Year 1, Special Issue, May, 2010.
- Ponea, S., Sandu, A. (2011). *Grupul de socializare apreciativ. Un model de creativitate socială colaborativă.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- Popa, N. (1996). *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti, România: Editura Actami.
- Popa, I. (2007). *Tratat privind profesia de magistrat în România.* Bucureşti, România: Editura Universul Juridic.
- Popescu, R. (2011). *Grupurile vulnerabile şi economia socială. Romi şi femei în dificultate. Manual de intervenţie.* Bucureşti, România: Editura Expert.
- Preston, R. (2006). Originile eticii (pp. 121-135). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- Pricopie, V. (2012). *Definind Europa noastră.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- Rawls, J. (2001). *Justice as Fairness. A Restatement.* Cambridge, MA: Belknap Press.
- Rawls, J. (2003). *Justice as Fairness. A Restatement* (second edition). Harvard University Press.

- ✓ Rawls, J. (2012). *O teorie a dreptăţii.* Iasi, România: Editura Universităţii Al. I Cuza Iaşi [1971].
- ✓ Ray, P. H. (2011) The Rise of Integral Cullture. *Noetic Sciences Review*, Vol. 10, No. 28 (Spring), pp. 129-135.
- ✓ Rebedeu I., Zamfir, C. (1982). *Modul de viaţă şi calitatea vieţii.* Bucureşti, România: Editura Politică.
- ✓ Reath, A., Timmermann, J. (2010). *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide.* Cambridge University Press.
- ✓ Rogers, C. (1966). The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change (pp. 126-141). In Bard, (ed.), *Counseling and Psychotherapy: Classic Theories on Issues.* CA: Palo Alto.
- ✓ Rorty, R. (2000). *Pragmatism şi filosofie post nietzscheană*, vol. 2. Bucureşti, România: Editura Univers.
- ✓ Rughiniş, C. (2011). *Explicaţia sociologică.* Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Sandache, C. (2013). *Fotografii de familie. Politică şi societate în România interbelică.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009a). *Tehnici afirmativ – apreciative. O socio-pedagogie a succesului.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009b). *Orientări metodologice privind dezvoltarea comunităţilor etnice - Comunitatea Italiană.* Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009c). *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate.* Iaşi, România: Editura Lumen. ISBN: 978-973-166-176-6.
- ✓ Sandu, A. (2011a). Appreciative philosophy. Towards a constructionist approach of philosophical and theological discourse. *Journal for the Studies of Religions an Ideologies*, Vol. 10, No. 28, pp. 129-135.
- ✓ Sandu, A. (2011b). Appreciative Philosophical Counselling. *Philosophical Practice*, vol. 6, nr. 2, pp. 785-792.
- ✓ Sandu, A. (2011c). Appreciative philosophy. Towards a constructionist approach of philosophical and theological discourse. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 10, no. 28, pp. 129-135.
- ✓ Sandu, A. (2011d). Un model afirmativ-apreciativ în consilierea filosofică. *Analele Universităţii din Craiova, Seria Filosofie*, Nr. 28 (2/2011), pp. 203-222.
- ✓ Sandu, A. (2012a). *Etică şi deontologie profesională.* Iaşi, România: Editura Lumen.

- ✓ Sandu, A. (2012b). *Appreciative Ethics. A Constructionis Version of Ethics.* Germany: Lap Lambert.
- ✓ Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenţie în organizaţii. Lucrarea prezentată la *Conferinţa Internaţională Logos Universalitate Mentalitate Educaţie Noutate*, Iaşi, 2012.
- ✓ Sandu, A. (2012d). *Filosofie socială construcţionistă. Direcţii epistemice, etice şi pragmatice.* Cluj-Napoca, România: Editura Presa Universitară Clujeană.
- ✓ Sandu, A. (2013a). The Anthropology of Immortality and The Crisis of Posthumane Conscience. Paper presented on *International Conference, PHEADE*, 30 November - 1 December 2013, Suceava, România.
- ✓ Sandu, A. (2013b). Deliberative Democracy and Communicative Action of Jürgen Habermas [Democraţia deliberativă şi acţiunea comunicativă la Jürgen Habermas]. *Anuarul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi Fascicula: Drept, Ştiinţe Economice, Ştiinţe Politice*, Year 2013, Issue 12, pp. 231-243.
- ✓ Sandu, A. (2013c). *Social Work Practice: Research Techniques and Intervention Models. From Problem Solving to Appreciative Inquiry.* Germania: Editura LAP Lambert Academic Publishing.
- ✓ Sandu, A. (2013d). Contributions to a Constructionist Interpretation of Social Contract Theories. A Semiotical Approaches. *Buletin Ştiinţific* (UMK), Volume 22, (2) December 2013, pp. 37–53.
- ✓ Sandu, A. (2013e). Metodological Steps in Creating An Ethnoethics Starting From Semiotic Analysis Of Lifestyle And Health Behavior In Terms Of Intangible Cultural Heritage. *Inventica* 2013, pp: 522-529. ISSN 1844-7880.
- ✓ Sandu, A. (2013f). Meanings of Diabetic Patients' Autonomy from a Doctor's Perspective (pp. 237-244). În Runcan, P. L., Raţă, G., Iovu, M. B. *Applied Social Sciences: Sociology*, Cambridge Scholars Publishing, Marea Britanie.
- ✓ Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică şi metodologia cercetării sociale.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.
- ✓ Sandu, A. (2014b). Consideraţii (apreciative) privind articolul: Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administraţiei publice (pp. 45-56). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică şi sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen.

- ✓ Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică şi sociologie*. Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2014d). *Elemente de sociologie şi logică*. Suport de curs în tehnologia educaţională ID. Universitatea "Ştefan cel Mare" din Suceava.
- ✓ Sandu, A. (2014e). Consideraţii (apreciative) privind articolul: Elemente de etică şi transparenţă în formarea profesională a funcţionarilor publici" (pp. 73-81). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică şi sociologie*. Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2014f). *Etica apreciativă în consilierea de etică a funcţionarului public*. Prelegerea publică prezentată în data de 22 februarie 2014 la Universitatea Ştefan Cel Mare din Suceava.
- ✓ Sandu, A. (2014g). Between the Transfer of Sovereignty and Democracy Deficit. European Council and The Council of The European Union. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Ştiinţe Economice, Ştiinţe Politice, Year 2014, Issue 14, pp.137-141.
- ✓ Sandu, A. (2014h). Conflict, acţiune comunicativă şi justiţie deliberativă, (pp. 30-43). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Perspective socio- juridice asupra medierii şi probaţiunii*. Bucureşti, România: Editura Tritonic.
- ✓ Sandu, A. (2015). Towards a Kantian (constructivist) understanding of ethical principles. Case of Ethics of the magistrates. Acceptat la publicare in Sandu, A., Frunză, A. (eds.). (2015). *Transdisciplinarity and Communicative Action* (in printing). Italy: MEDIMOND-Monduzzi Editore International Proceedings Division.
- ✓ Sandu, A., Ciuchi, O. (2010). Affirmative Dimensions of Applied Ethics. Appreciative Therapies. *Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială*, vol. 30, pp. 53-62.
- ✓ Sandu, A., Cojocaru, S., Ponea, S. (2010). Appreciative Evaluation of Training Programs. Case Study: Lumen Consulting and Training Center. *Social Research Reports*, vol. 8, pp. 3-76.
- ✓ Sandu, A., Alexa, E., Ponea, S. (2012). New Directions in Social Epistemology. *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (Serie nouă), Sociologie şi Asistenţă Socială*, TOM V, Nr. 1, pp. 59-75.
- ✓ Sandu, A. Caras, A. (2013a). Philosophical Practice and Social Welfare Counselling and Supervision of Ethics. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, November 2013, pp. 55-64.

- ✓ Sandu, A., Caras, A. (2013b). Deconstruction of Charity. Postmodern Ethical Approaches. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 12, Issue 36, pp. 72-99.
- ✓ Sandu, A., Caras, A. (2013c). Kantian ethics vs. Utilitarian and Consequentialist Ethics in the Kidney Transplant (pp. 335-339). In Sandu, A., Caras, A. (eds.). *Proceedings of International Scientific Conference Tradition an Reform Social Reconstruction of Europe*, November 7-8, 2013, Bucharest.
- ✓ Sandu, A., Caras (Frunză), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.
- ✓ Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp: 125-165). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.), *Relaţia medic-pacient*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Sandu, A., Căbălău, C. (2014). Ethical Perspectives on the Magistrate Independency Principle. *Annarul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi, Fascicula: Drept, Ştiinţe Economice, Ştiinţe Politice*, Year 2014, Issue 14, December, pp. 121-135. ISSN 2248 – 1079.
- ✓ Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acţiune comunicativă, justiţie deliberativă şi restaurativă. Medierea, probaţiunea şi etica juridică.* Bucureşti, România: Editura Tritonic.
- ✓ Săvulescu, J. (2007). Autonomy, the Good Life, and Controversial Choices (pp. 17-37). In Rhodes R., Francis, L. P., Silvers, A. (eds.), *The Blackwell Guide to Medical Ethics*. London, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- ✓ Scanlon, T. M. (1972). A Theory of Freedom of Expression. *Philosophy and Public Affairs*, vol. 1, nr. 2, pp. 204-226.
- ✓ Sieck, W. (1998). In Vitro Fertilization and the Right to Procreate: The Right to No. *University of Pensilvania Law Review*. Vol. 147, no. 2, pp. 435-485.
- ✓ Solomon, R. (2006). Etica relaţiilor de afaceri (p. 390). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iaşi, România: Editura Polirom.
- ✓ Sommer, R., Tomoiagă, R. (coord.), (1973). *Mic Dicţionar Filozofic – ediţia a II-a*. Bucureşti, România: Editura Politică.
- ✓ Spătăcean, O. (2011). *Deontologie şi expertiză contabilă*. Târgu Mureş, România: Universitatea Petru Maior.

- ✓ Stan, V., Şeclăman, E. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizare a respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Editura Alpha M.D.N.
- ✓ Stanislav, C. (2013). *Istoria universală a statului şi dreptului*. Note de curs. Ministerul Educaţiei şi Tineretului Republicii Moldova. Institutul de ştiinţe penale şi criminologie aplicată. Chişinău, Republica Moldova.
- ✓ Stănciulescu, T. (1995). *Miturile creaţiei. Lecturi semiotice*. Iaşi, România: Editura Performantica.
- ✓ Stângă, O., Ioan, B. (2009). Principiul justiţiei distributive. In Astărăstoae, V., Loue, S., Ioan, B. (eds). *Etica cercetării pe subiecţi umani*. Iaşi, România: Editura „Gr. T. Popa", U.M.F.
- ✓ Stoica-Constantin, A. (2004). *Conflictul Interpersonal. Prevenire, rezolvare şi diminuarea efectelor*. Iaşi, Romania: Editura Polirom.
- ✓ Stoica-Constantin, A. (2008). Conflictul, structura conflictului şi familia de concepte relative la conflict (pp. 4-6). În Stoica-Constantin, A. *Fundamente teoretice ale conflictului*. Suport de curs ID, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Universitatea "Al. I. Cuza" din Iaşi.
- ✓ Stoica- Constantin, A., Neculau, A. (1998). *Psihologia rezolvării conflictului*. Iaşi, Romania: Editura Polirom.
- ✓ Susumu, S. (2011). The Ethical Issues of Biotechnology: Religious Culture and the Value of Life. *Current Sociology*, vol. 59, pp. 160-172.
- ✓ Szabo, A. (2010). Greşeală, vinovăţie şi pedeapsă: despre reabilitarea persoanelor care au comis infracţiuni. În Buzducea, D. (2010). *Asistenţa socială a grupurilor de risc*. Iaşi, Romania: Editura Polirom.
- ✓ Şeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcţionarilor publici cu atribuţii de consiliere etică şi monitorizarea respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Alpha MDN.
- ✓ Ştefăroi, P. (2009). *Teoria fericirii în asistenţa socială. De la managementul îngrijirii la managementul fericirii*. Iaşi, România: Editura Lumen.
- ✓ Teodorescu, B. (2015). Modelling Anthropological Profile by Communication. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2) (2015), pp. 109-115.
- ✓ Terec-Vlad, L., Terec-Vlad, D. (2013). Euthanasia – the Right to a Dignified Death. *Postmodern Openings*, Year 2013, Volume 4, Issue 4, December, pp. 11- 16.

✓ Thatchenkery, T., Metzeker, C. (2008). *Inteligența apreciativă. Cum să descoperi calitățile de la temelia creativității și succesului.* Bucureşti, România: Editura Codecs.

✓ Tichy, N. (1983). The Essentials Of Strategic Change Management. *Journal of Business Strategy*, Vol. 4, pp. 55-67.

✓ Timmermann, J. (2010). Kant despre conştiinţă, datorie "indirectă" şi eroare morală. *Revista de Filosofie Analitică*, Volumul IV, 2, Iulie - Decembrie 2010, pp. 52-73.

✓ Trufan, V. (2014). Elemente de etică şi transparenţă în formarea profesională a funcţionarilor publici (pp. 57-72). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică și sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen.

✓ Ţigu, G. (2003). *Etica Afacerilor în Turism.* Bucureşti, România: Editura Uranus.

✓ Ursaciuc (Jitariuc), I. (2014). Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administraţiei publice (pp. 25-44). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie.* Iaşi, România: Editura Lumen.

✓ Vlădilă, L. (2014). *Parlamentul României între anii 1866-1930.* Iaşi, România: Editura Lumen.

✓ Vlăduţescu, Ş. (2014a). Didactic Communication as Tool in European Integration. *Communications in Applied Sciences*, Volume 2, Number 1, 2014, pp. 85-96.

✓ Vlăduţescu, S. (2014b). Communicating Truth or Verisimilitude: Convictive Method or Persuasive Method. *Communications in Applied Sciences*, Volume 2, Number 2, 2014, pp. 190-202.

✓ Vlăduţescu, Ş. (2014c). Persuasive way of communicational propaganda. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 20, pp. 37-45.

✓ Vlăduţescu, Ş. (2014d). Communication on the difficult route of lie. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 16(1), pp. 86-95.

✓ Vlăduţescu, Ş. (2014e). Communicational types of propaganda. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 22 (2014) pp. 41-49.

✓ Vlăduţescu, S. (2014f). Message as Fundamental Discursive Commitment of Communication. *Journal of Studies in Social Sciences*, Volume 5, Number 2, pp. 276-287.

✓ Vlăduţescu, S. (2014g). Communication Environment: Context/Situation/Framework. *Journal of Sustainable Development Studies*, Vol. 6, No. 1, pp. 193-204.

- ✓ Vlăduțescu, Ș., Bunăiașu, C. M., Strungă, A. C. (2015). Decision communication in education management. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 3, pp. 53-60.
- ✓ Vlăduțescu, Ș., Teodorescu, M. (2015). Communicative Action, Deliberative and Restorative Justice. A review. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2), pp. 167-173.
- ✓ Vlăsceanu, M. (1993). *Psihosociologia organizațiilor și conducerii*. București, Romania: Editura Paideia.
- ✓ Vicol, M. C., Bulgaru-Iliescu, D., Astărăstoaie, V. (2009). Consimțământul informat în tratamentul drogo-dependenței. *Revista română de Bioetică*, vol. 7, nr. 3 iul-sept.
- ✓ Vicol, M., Ioan, B. (2009). Principiul non-vătămării. In Astărăstoae, V., Loue, S., Ioan, B. (eds), *Etica Cercetării pe Subiecți Umani*. Iasi, România: Editura „Gr. T. Popa", U.M.F.
- ✓ Vicol, M. C., Astarastoae, V. (2009). Principiul beneficiului. In Astarastoae Vasile, Loue Sana, Ioan Beatrice Gabriela (eds), *Etica Cercetarii pe Subiecti Umani*. Iasi, România: Editura Gr. T. Popa.
- ✓ Vicol, M. C., Stîngă, O. C. (2007). Selecția sexului între motivație și etică. *Revista română de bioetică*, vol. 2, nr. 4.
- ✓ Vidam, T. (2010). Întemeierea eticii comunicării: Francisc Jaques în și față de K. Otto-Apel și J. Habermas. *An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. VIII, 2010, pp. 383–392.
- ✓ Voicu, B. (2005). *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc*. Volumul II: Resursele. Iași, România: Editura Expert Projects.
- ✓ Wall, J. A. Jr. (1985). *Negotiation: Theory and practice*. Glenview, IL.: Scott, Foresman, & Company.
- ✓ Weber, M. (1978). *Economy and Society*. Roth, G. & Wittch, C. (Eds.). CA, United States: University of California Press.
- ✓ Weber, M. (2004). *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București, România: Editura Humanitas.
- ✓ Wolfe, A. (2001). *Moral Freedom: The Search for Virtue in a World of Choice*. New York, SUA: W. W. Norton.
- ✓ Wolff, R. P. (1970). *In Defense of Anarchism*. New York, SUA: Harper and Row.
- ✓ Young, I. M. (1991). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- ✓ Zamfir C., Vlăsceanu L. (1998). *Dicționar de sociologie*. București, România: Editura Babel.

- Zamfir, C. (coord.). (1999). *Politici sociale în România*. Bucureşti, România: Editura Expert.
- Zastrow, C. (1987). *Introduction to Social Welfare*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Zorondo-Rodríguez, F., Gómez-Baggethun, E., G,, Demps, K., Ariza-Montobbio, P., García, C., Reyes-García, V. (2012). What Defines Quality of Life? The Gap Between Public Policies and Locally Defined Indicators Among Residents of Kodagu, Karnataka (India). *Social Indicators Research*.

Legislaţie

- *** *Codul de etică şi deontologie al poliţistului*. Disponibil online la adresa: http://www.mai.gov.ro/Documente/Cariera/Cod_etica.pdf.
- *** Codul de lege a lui Hammurabi. Disponibil online la adresa: http://www.academos.ro/sites/default/files/codhammurabi.pdf
- Air Trade Centre SRL România, (2010). *Politica privind etica*. Disponibil online la adresa: http://website.airtradecentre.com/downloads/RO/RO_EthicsPolicy.pdf .
- Codul de conduită al funcţionarului public cuprins în Legea Nr. 7 din 18 februarie 2004 *** Republicată privind Codul de conduită a funcţionarilor publici. Emitent: Parlamentul României. Publicată în: Monitorul Oficial Nr. 525 din 2 august 2007 *) Republicată în temeiul art. II din Legea nr. 50/2007 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcţionarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 194 din 21 martie 2007, dându-se textelor o nouă numerotare. Legea nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcţionarilor publici a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 157 din 23 februarie 2004.
- *Codul deontologic al profesiei de asistent social*, Codul nr.1/2008. Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 173 din 06/03/2008.
- *Codul privind conduita etică a auditorului intern*, aprobat prin Ordinul nr. 252 din 2004 emis de Ministerul Finanţelor Publice, publicat în Monitorul Oficial nr. 128 din 12.02.2004.

- *Codul Deontologic al avocaţilor din Uniunea Europeană* a fost adoptat în Sesiunea Plenară a CCBE din 28 octombrie 1998, şi a fost modificat în Sesiunile Plenare din 28 noiembrie 1998 şi din 6 decembrie 2002.
- *Codul deontologic al consilierului juridic,* adoptat de Congresul Uniunii Colegiilor Consilierilor Juridici din România în data de 27.07.2004 şi *Codul deontologic al consilierilor juridici* adoptat de Asociaţia e-F.Cons la 1.10.2004.
- *Codului deontologic al personalului din sistemul administraţiei penitenciare,* publicat în Monitorul Oficial nr. 1098 din 25 noiembrie 2004.
- *Codul de etică profesională şi disciplină al Uniunii Naţionale a Practicienilor în Insolvenţă din România,* aprobat de Congresul Uniunii prin Hotărârea nr. 3/2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 839 bis din 07.12.2007.
- Codul etic şi de integritate al funcţionarilor publici şi al personalului contractual din cadrul primăriei Municipiului Constanţa. Disponibil online la adresa: http://www.primaria-constanta.ro/Fisiere/Primarie/CodEticConstanta.pdf
- Codul propriu de conduită etică al funcţionarilor publici şi personalului contractual din primăria Municipiului Slobozia. Disponibil online la adresa: http://www.sloboziail.ro/primaria/organigrame/COD_ETICA.pdf
- *Codul de Etică şi Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor,* elaborat de Comisia de Etică a Universităţii Apollonia din Iaşi, România. Disponibil online la adresa: http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf
- Deciziei Nr.448 din 29 octombrie 2013 referitoare la excepţia de neconstituţionalitate a dispoziţiilor art. 40 alin. (3) din Legea nr.41/1994 privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi Societăţii Române de Televiziune. Publicată în Monitorul Oficial nr.5 din 07.01.2014.
- Declaraţia specifică de confidenţialiate a Comisiei Europene în vederea organizării de consultări publice, pentru construcţia diverselor politici comune europene, în cazul de faţă politici de pescuit. Disponibilă online la adresa: http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf .

✓ Legea nr. 176 din 1 septembrie 2010 (*actualizată*) privind integritatea în exercitarea funcţiilor şi demnităţilor publice, pentru modificarea şi completarea Legii nr. 144/2007 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Agenţiei Naţionale de Integritate, precum şi pentru modificarea şi completarea altor acte normative. Emitent: Parlamentul României. Publicat în: MONITORUL OFICIAL nr. 621 din 2 septembrie 2010.

✓ Legea nr. 18/1990, publicată în „Monitorul Oficial al României“, partea I, nr. 109 din 28 septembrie 1990 şi republicată în „Monitorul Oficial al României“, partea I, nr. 314 din 13 iunie 2001. Disponibil online la adresa: http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20CU%20PRIVIRE%20LA%20DREPTURILE%20COPILULUI.pdf

✓ Legea Nr 7/2004 privind codul de conduită a funcţionarilor publici şi a fost publicată prima dată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 157 din 23 II 2004, republicată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 525 din 2 VIII 2007.

✓ Legea nr. 272/2004 din 21/06/2004, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 557 din 23/06/2004 privind protecţia şi promovarea drepturilor copilului. Disponibil online la adresa: http://www.dreptonline.ro/monitorul_oficial/monitor_oficial.php?id_monitor=9346

✓ Legea nr. 477/2004 privind *Codul de conduită a personalului contractual din autorităţile şi instituţiile publice*, publicată în Monitorul Oficial nr. 1105 din 26.11.2004.

✓ Ordinul nr. 286/2006 din 06/07/2006 pentru aprobarea Normelor metodologice privind întocmirea Planului de servicii si a Normelor metodologice privind întocmirea Planului individualizat de protecţie. Disponibil online la adresa: http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/ORDINE/O286-2006.pdf

✓ Agenţia Naţională de Integritate. *Regulamentul de organizare şi funcţionare al Agenţiei Naţionale de Integritate din 04.03.2013* (publicat în M. Of., Partea I nr. 158 din 25.03.2013). Disponibil online la adresa: http://lege5.ro/Gratuit/gm2dqmrxgi/regulamentul-de-organizare-si-functionare-al-agentiei-nationale-de-integritate-din-04032013

✓ Agenţia Naţională de Integritate. *Raport de activitate pentru perioada ianuarie-martie 2014*. Disponibil online la adresa:

http://www.integritate.eu/Noutati.aspx?PID=243&M=NewsV2&Action=1&NewsId=1523
- ✓ The Usa Patriot Act: Preserving Life and Liberty. Retrieved from: http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm

Webografie

- ✓ Agheorghesei, D. T. (2011). *Etica în afaceri*. Suport de curs, Iaşi, România: Editura Universităţii Al. I Cuza, Iaşi. Disponibil online la adresa:
http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/IV_ETICA.pdf .
- ✓ Alexander, L., Moore, M. (2012). *Deontological Ethics. The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from:
http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/ethics-deontological/
- ✓ Anderson, R. (2004). Health and Health Care. In Fahey, T., Maitre, B., Whelan, Ch., Anderson, R., Domanski, H., Ostrowska, A., Olagnero, M., Saraceno, C. (2004). *Quality of Life in Europe. First European Quality of Life Survey 2003*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, pp: 55–62 [Electronic version]. Disponibil online la:
http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/107/en/1/ef03107en.pdf
- ✓ Anderson, R., Mikuliç, B., Vermeylen, G., Lyly-Yrjanainen, M., Zigante, V., (2009). *Second European Quality of Life Survey: Overview, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Commission*, 2009. [Electronic version]. Disponibil online la
http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/02/en/2/EF0902EN.pdf
- ✓ Bernard, G. (2011). The definition of morality. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Disponibil online la adresa:
http://plato.stanford.edu/entries/morality-definition/.
- ✓ Buhler, G. (translator) (2014). *Manusdriti: The laws of Manu, 1500 BCE*. Retrieved from:

https://constitutii.files.wordpress.com/2014/06/the-laws-of-manu.pdf

✓ Buzea, Ş. (2013). *Aplicarea, monitorizarea şi raportarea codului de conduită.* Disponibil online la adresa: http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/PO-04.pdf .

✓ Cazul Snowden: Premierul Angliei ar fi la originea presiunilor asupra ziarului The Guardian - presă, consultat online la la adresa: http://www.mediafax.ro/externe/cazul-snowden-premierul-angliei-ar-fi-la-originea-presiunilor-asupra-ziarului-the-guardian-presa-11265136

✓ Christman, J. (2009). Autonomy in Moral and Political Philosophy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Disponibil online la adresa: http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/autonomy-moral/

✓ Constantin, B. (2004). Norme universale în materie de bioetică. *Revista Română de Bioetică*, Vol II, No. 4. Disponibil online la adresa: http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/348/533

✓ Comisia de Etică a Universităţii Apollonia din Iaşi. Codul de Etică şi Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor. Disponibil online la adresa: http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf

✓ Danileţ, C. (trad.). (2010). *Comentariu asupra principiilor de la Bangalore privind conduita judiciară.* Bucureşti, România: Editura C.H. Beck. Disponibil online la adresa: http://www.kas.de/wf/doc/kas_19374-1522-1-30.pdf?100518095707.

✓ Danileţ, C. (2011). Conduita etică şi deontologia profesională în justiţie. Disponibil online la adresa: http://www.scribd.com/doc/62778819/Conduita-Etica-Si-Deontologia-Profesionala-in-Justitie .

✓ Declaraţie specifică de confidenţialiate a Comisiei Europene în vedea organizării de consultări publice, pentru construcţia diverselor politici comune europene, în cazul de faţă politici de pescuit. Disponibilă online la adresa: http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf

- ✓ Gănescu, C. (2011). *Cultura organizaţională şi competitivitatea*. Bucureşti, România: Editura Universitară, pp. 17-21.

Disponibil online la adresa:
http://www.editurauniversitara.ro/media/pdf/4f169527d6319Cultura_organizationala..._paginile_1-27.pdf

- ✓ Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruţa, C. (2011). *Etică în administraţia publică*. Suport de curs, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-31. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf
- ✓ Guyer, P. (2004). Kant Immanuel. In Craig, E. (ed.), *Enciclopedya of Philosophy*. London, U.K.: Routledge. Retrieved from: http://www.rep.routledge.com/articleDb047SECT9
- ✓ Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi*. Disponibil online la adresa:

http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

- ✓ KPMG în România şi Academia de Studii Economice din Bucureşti (2014). *Studiu privind transparenţa raportărilor primăriilor de municipiu şi oraş din România*. Disponibil online la adresa: http://www.kpmg.com/RO/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/news/Documents/Transparenta-primarii-România.pdf
- ✓ Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice, Agenţia Naţională a Funcţionarilor Publici (2012). *Propunere de Politică Publică "Dezvoltarea Standadelor etice în Sistemul Administraţiei Publice"*. Disponibil online la adresa:

http://www.mdrap.ro/userfiles/upp_standarde_etice.pdf .

- ✓ Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică*. Suport de curs, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti, România, pp.12-44. Disponibil online la adresa:

http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf

- ✓ Mureşan, V., *A Principlist Code of Ethics*. Disponibil online la adresa:

http://www.aderevaluare.ro/docs/muresan%20Principlist%20Code%20of%20Ethic%20ok.pdf

- ✓ Mureşan, V. (2009). *Managementul eticii în organizaţie* (ediţia a II-a). Bucureşti, România: Editura Universităţii din Bucureşti. Disponibil online la adresa:

http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii

- Mureşan, V. (2011). *Matricea etică. O metodă principiistă de evaluare morala.* Facultatea de Filosofie, Universitatea din Bucureşti. Disponibil online la adresa: http://www.ub-filosofie.ro/~muresan/licenta_etica_aplicata/5_matricea_etica.pdf
- Nemţoi, G. (2014).The Decisive Role of Parliaments in Democracy of Social-political Life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014 – Elsevier, vol. 149, pp.647-652, Septembrie 2014. Disponibil online la adresa: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814049556
- Nemţoi, G., Ignătescu, C. (2014). National Citizenship as Representative of European Citizenship. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, vol. 149, pp.653-658. Septembrie 2014. Disponibil online la adresa: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814049568.
- Pivoschi, A., Vintilă, V., Popescu, I. (2006). Analiza Diagnostic a Sistemului CDI. Etica în cercetare. LIVRABILUL 3.7 (L 3.7). Disponibil online la adresa:

http://www.strategic-cdi.ro/spice/admin/UserFiles/File/raportare_04_iulie_2007/L3-7%20-Etica.pdf

- Primăria comunei Vama Buzăului. *Fisă de implementare standard. Standard 1 "Etică, integritate"*. Disponibil online la adresa:

http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/FIS-001.pdf .

- Proiect pentru un nou Cod de etică al judecătorilor din România elaborat de C.S.M. în colaborare cu Seminarul ProEtica al Departamentului de Filosofie al Universităţii Babeş Bolyai din Cluj-Napoca, ca urmare a acţiunii de implementare a Codului deontologic al judecătorilor şi procurorilor. Disponibil online la adresa:

http://www.alexandrina-radulescu-csm.ro/docs/proiect-cod-etica.pdf.

- Raportul privind analiza informaţiilor extrase din chestionarele de evaluare a implementării normelor de conduită profesională a funcţionarilor publici, prevăzute de Legea nr. 7/2004. Cercetarea a fost implementată de Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice a Agenţiei Naţionale a Funcţionarilor Publici. Disponibil online la adresa:

http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20privind%20analiza%20informatiilor%20extrase%20din%20chestionarele%20de%20evaluare.pdf .

- ✓ Raportul privind Respectarea Normelor de Conduită a Funcţionarilor Publici, Standardele Etice şi Implementarea Procedurilor Disciplinare, Semestrul II 2012, elaborat de Ministerul Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice, Agenţia Naţională a Funcţionarilor Publici. Disponibil online la adresa:

http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20Sem%20II%202012.pdf.

- ✓ *Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universităţii Spiru Haret*. Disponibil online la adresa:

http://www.spiruharet.ro/data/2013/11/RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20pe%20anul%20universitar2012-2013.pdf

- ✓ Rebeleanu, A. (2003). Bioethics Between Bio-Medical and Social Sciences. *Revista Română de Bioetică*, Vol I, No. 3. Disponibil online la adresa:

http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/283/471.

- ✓ *Regulamentul de funcţionare a Comisiei de etică a Universităţii Maritime din Constanţa*. Disponibil online la adresa:

http://www.cmu-edu.eu/regulamente/Regulament%20Comisia%20de%20Etica.pdf.

- ✓ Roll, H. A. (2008). *Managementul eticii în funcţia publică. Studiu Comparativ*. Studiu realizat în cadrul proiectului: Modernizarea Managementului Resurselor Umane în cadrul Funcţiei Publice din România - Programul PHARE al Uniunii Europene în România. Disponibil online la adresa:

http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/download/proiecte%20INCHEIATE%201/2003%20eco/management%20etica-studiu%20comparativ.pdf

- ✓ Stănescu, M. (2010). *Creatorul vieţii artificiale se destăinuie. Interviu cu doctorul Craig Venter, creatorul vieţii artificiale*. Disponibil online la adresa:

http://descopera.ro/ stiinta/6355656-creatorul-vietiiartificiale-se-destainue

- ✓ Wenar, L. (2013). John Rawls. Zalta, E. N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition). Retrieved from:

http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/rawls/ .

✓ Young, R. D. (2008). Quality of Life Indicator Systems–Definitions, Methodologies, Uses, and Public Policy Decision Making. Disponibil online la adresa:
http://www.ipspr.sc.edu/publication/Quality%20of%20Life.pdf

Resurse multimedia:

- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=KY5TWVz5ZDUn
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=3CLFdVILS6c
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=69F7sWHi2XI
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=oAnj8LN35tc
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=HGlpHTwN-BM
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=ZppWok6SX88
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=MVt32qoyhi0
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=3pGckBlhoLw
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFX9Ib0
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=qA4iw3V0o1c
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=PgLlZm5xhpI
- ✓ https://www.youtube.com/watch?v=BBvIweCIgwk
- ✓ http://www.cinemagia.ro/trailer/legally-blonde-2-red-white-blonde-blonda-de-la-drept-2-835/ .

EDITURA LUMEN

Str. Țepeș Vodă, nr. 2, Iași
www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.ro

Printed in EU

Antonio SANDU este în prezent Profesor Universitar Doctor la Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava. De asemenea este coordonator al Centrului de Cercetări Socio-Umane Lumen din Iași. Anterior, a desfășurat un stagiu de cercetare post-doctorală la Centrul de Etică și Politici de Sănătate a Universității Gr. T. Popa din Iași. Antonio Sandu este doctor în Filosofie. Este licențiat în Filosofie, Asistență Socială și Drept, având de asemenea studii de master în domeniul Probațiune și Reintegrare Socială și respectiv Filosofia Artei și Management Cultural. Principalele domenii de interes ale autorului cuprind: științele comunicării, sociologie, etică, bioetică, asistență socială, filosofie socială. Este autorul a peste 15 titluri în Asistență Socială, Filosofie și Etică Aplicată, a peste 9 articole în Jurnale Științifice indexate Thomson Reuters și peste 50 de alte articole științifice.

Dintre volumele publicate anterior, amintim:

SANDU, Antonio (2015). Elemente de sociologie și logică. București, România: Editura Didactică și Pedagogică-RA.

SANDU, Antonio (2014). Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică și metodologia cercetării sociale. București, România: Editura Tritonic.

SANDU, Antonio, UNGURU, Elena (2014). Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Perspective socio- juridice asupra medierii și probațiunii. București, Romania: Editura Tritonic.

SANDU, Antonio (2013). Asistența socială aplicată. Tehnici de cercetare și modele de intervenție. Iași, România: Editura Lumen, Iași, p. 236.

SANDU, Antonio (2013). Social Work Practice: Research Techniques and Intervention Models. From Problem Solving to Appreciative Inquiry. Saarbrucken, Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, p. 294.

SANDU, Antonio (2012). Social Constructionist Epistemology. A Transmodern Overview. Germany, Saarbrucken: LAP LAMBERT Academic Publishing, GmbH & Co. KG, p.190.

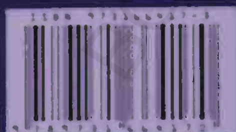
SANDU, Antonio (2012). Appreciative Ethics. A Constructionist Version of Ethics. Saarbrucken, Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, p. 294.

SANDU, Antonio (2012). Filosofie social constructionistă. Direcții epistemice, etice și pragmatice. Cluj-Napoca, România: Editura Presa Universitară Clujeană, p. 270.

SANDU, Antonio (2012). Etică și deontologie profesională. Iași, România: Editura Lumen, p. 264.

SANDU, Antonio (2012). Metode de cercetare în știința comunicării. Iași, România: Editura Lumen.

SANDU, Antonio (2008). Perspective semiologice asupra transmodernității. Iași, România: Editura Performantica.

LUMEN
în elita editurilor românești